

Војно

ДЕЛО

YU ISSN 0042-8426 □ UDK 355/359

2
1997

Војно
ДЕЛО

општевојни теоријски часопис

УДК 355/359 □ YU ISSN 0042-8426

БРОЈ 2/1997.

ГОДИНА XLIX

март – април

Излази двомесечно

CONTENTS

International relations

- D Sc Predrag Simić Foreign policy of FR Yugoslavia: continuity and changes 9
- D Sc Đorđe Borozan Paternalistic behaviour of governments of Albania towards the Albanians in Yugoslavia in 20th century 28
- D Sc Dušan Nikoliš United States of America, NATO after bipolar – unipolar Europe 41
- M Sc Damjan Tatić Status of multinational forces for implementation of Agreement on peace in Bosnia–Hercegovina 58

Defence System

- D Sc Radovan Maksić, Colonel Methods and techniques most usually applied as aids in decision-making and researches in military organization systems 70
- D Sc Vasilije Mišković, Lt. Colonel
- M Sc Ilija Grujić, Colonel Analysis of an integrated system of radar observation by means of computerized simulation 89

Art of war

- Prof. D Sc Milanko Jovičević Criminality and aggressiveness in war 97
- Tomislav Petrović, Commander, Y. N. Special forces of foreign navies 106

Views

- D Sc Radosav Šuljagić Innovation of structure of theory of our art of war 123
- Milan V. Petković, Colonel Terrorism – war in continuity 144

History of military diplomacy

- M Sc Zoran Vučinić Basic problems of military alliances 154

Reviews

- Živko Lukić, Captain Y. N., ret'd By wars of knowledge to the war without bloodshed 173

SOMMAIRE

Rapports internationaux

- Dr Predrag Simić Politique extérieure de la RF de Yougoslavie: continuité et changement 9
- Dr Đorđe Borozan Comportement paternalistique du gouvernement albanais envers les Albanais en Yougoslavie durant le 20. siècle . . 28
- Dr Dušan Nikoliš Etats Unis d'Amérique, OTAN et Europe unipolaire – postbipolaire 41
- Mr Damjan Tatić Statut des forces multinationales réalisant le traité de paix en Bosnie-Herzégovine . 58

Système de défense

- Dr Radovan Maksić, Colonel
et dr Vasilije Mišković, Lieutenant-Colonel Méthodes et techniques appliquées le plus souvent comme aide dans le processus de prise de décision et de recherches dans les systèmes d'organisation militaire 70
- Mr Ilija Grujić, Colonel Analyse du système intégré d'observation radar à l'aide de simulation informatique 89

Art de guerre

- Prof. dr Milanko Jovičević Criminalité et agressivité durant la guerre 97
- Tomislav Petrović, Capitaine de frégate Forces spéciales dans les Marines étrangères 106

Points de vue

- Dr Radosav Šuljagić Innovation de la structure de la théorie de notre art de guerre 123
- Milan V. Petković, Colonel Terrorisme – guerre en continuité . . . 144

Histoire de diplomatie militaire

- Mr Zoran Vučinić Questions de base de l'alliance de guerre 154

Compte rendu

- Živko Lukić, Capitaine de Vaisseau en retraite Par les guerres des connaissances à la guerre sans sang 173

INHALT

Die Internationalebeziehungen

- Dr Predrag Simić Die Außenpolitik der Bundesrepublik Jugoslawiens: Die Kontinuität und die Veränderungen 9
- Dr Đorđe Borozan Die paternalistische Verhalten der albanischen Regierungen nach Albaner in Jugoslawien in dem Lauf des 20. Jahrhunderts 28
- Dr Dušan Nikoliš Die Vereinigte Staaten, NATO nachbipolar – unpolars Europa 41
- Mr Damjan Tatić Der Status der multinationalen Kräfte für die Durchführung des Abkommens über den Frieden in Bosnien und Herzegowina 58

Das Verteidigungssystem

- Dr Radovan Maksić, Oberst und Dr Vasilije Mišković, Oberstleutnant Die Methode und die Technik, die öfter angewandt wird wie die Hilfe in der Entscheidung und der Forschung in dem Militärorganisationsystem 70
- Mr Ilija Grujić, Oberst Die Analyse des Integrationsystems der Radarüberwachung die Hilfe der Computersimulation 89

Die Kriegskunst

- Der Professor dr Milanko Jovićević Die Kriminalität und die Aggressivbarkeit im Krieg 97
- Tomislav Petrović, Kapitän zur See Die Spezialkräfte der Kriegsmarine in den Fremdearmee 106

Die Überblicke

- Dr Radosav Šuljagić Die Innovation der Struktur der Theorie unserer Kriegskunst 123
- Milan V. Petković, Oberst Der Terrorismus – Der Krieg in der Kontinuität 144

Die Historie der militären Diplomatie

- Mr Zoran Vučinić Die Grundprobleme des militären Bündnisses 154

Die Darstellungen

- Živko Lukić Kapitän zur See Den Kriegen das Wissen bis zum Krieg ohne Blut 173

СОДЕРЖАНИЕ

Международные отношения

- Д-р Предраг Симич Внешняя политика СР Югославии –
континуитет и изменения 9
- Д-р Джордже Борозан Патерналистское поведение албанских
правительств к албанцам в Югославии
в течение XX века 28
- Д-р Душан Николиш Соединенные Штаты Америки, НА-
ТО, послебиполярная униполярная
Европа 41
- Канд. наук Дамьян Татич Статус мультинациональных сил по
проведению соглашения о мире в Бо-
снии и Герцеговине 58

Оборонительная система

- Д-р Радован Максич, полковник и
д-р Василие Мишкович, подполковник Методы и техника, наиболее часто
применяемые в качестве помощи при
принятии решений и исследованиях в
военных организационных системах . 70
- Канд. наук Илия Груич, полковник Анализ интегрированных систем ра-
диолокационного наблюдения при по-
мощи вычислительной имитации . . . 89

Военное искусство

- Проф. д-р Преступность и агрессивность в войне 97
Миланко Йовичевич
- Томислав Петрович, капитан II ранга Специальные силы военно-морских
флотов иностранных армий 106

Взгляды

- Д-р Радосав Шулягич Новшества в структуре теории нашего
военного искусства 123
- Милан В. Петкович, полковник Терроризм – непрерывающаяся война 144

История военной дипломатии

- Канд. наук Основные проблемы военного союзни-
чества 154
Зоран Вучинич

Разборы книг

- Живко Лукич, капитан I ранга в отставке Войнами знания к войнам без крови . 173

Спољна политика Савезне Републике Југославије – континуитет и промене

УДК 327(497.1)

Проф. др *Предраг Симић*

Промене у спољној политици Југославије отпочеле су већ крајем осамдесетих година под утицајем унутрашњих и спољашњих чинилаца, који су налагали прилагођавање новим реалностима у Европи. Тај процес је био прекинут избијањем грађанског рата, сецесијом четири републике и стварањем нове југословенске федерације. Савезна Република Југославија није, међутим, имала времена да дефинише своје спољнополитичке приоритете и стратегију међународних односа јер се већ од самог настанка суочила са ратом у суседству, који је угрожавао безбедност земље, проблемом око два и по милиона Срба који су остали изван њених граница и међународним санкцијама. У таквим околностима, југословенска спољна политика претежно је реаговала на догађаје и тек по завршетку рата у Босни и Херцеговини стекли су се услови за преиспитивање и дефинисање нове спољне политике Југославије. На основу досадашње праксе, приоритети југословенске дипломатије су спречавање обнављања оружаних сукоба и стабилизација у Босни и Херцеговини, решавање отворених питања у односима са новим и нормализација односа са старим суседима, унапређивање односа са великим силама и повратак у међународне организације. Принципи југословенске спољне политике су дефинисани тек у основним цртама, а своде се на очување међународног континуитета земље и на политички реализам и прагматизам који полазе од територијалног и политичког статуса кво успостављеног Дејтонским споразумом. Крајем 1996. године појавиле су се и назнаке ширег регионалног приступа, односно, „европске оријентације Југославије“, која иде у сусрет новим иницијативама за јачање сарадње у региону, као што су сарадња балканских земаља, „регионални приступ“ Европске уније и „Иницијатива за сарадњу у југоисточној Европи“, коју су покренуле Сједињене Државе.

Увод

Југословенска спољна политика почела је да се мења крајем осамдесетих година под утицајем бројних спољашњих и унутрашњих чинилаца који су налагали корениту ревизију спољнополитичке агенде земље и њено прилагођавање новој реалности у Европи и свету. Из

Другог светског рата Југославија је изашла као социјалистичка земља да би, после сукоба са Стаљином 1948. године ослонац потражила на Западу и, коначно, средином педесетих година пронашла удобно место „стратешког бафера“ између Истока и Запада, а од почетка шездесетих година и једног од лидера Покрета несврстаности. Крај „хладног рата“ изменио је такав међународни положај земље: промене на истоку Европе учиниле су да Југославија изгуби значај „стратешког бафера“ и маргинализовале су значај Покрета несврстаности у међународним односима. У истом правцу деловала је и дубока унутрашња криза, која је подстакла центрифугалне тежње међу југословенским републикама и налагала неодложни заокрет њене спољне политике према европским интеграцијама.

Под утицајем тих промена, Југославија је почела опрезно да се приближава Европској заједници, али је тај процес био нагло прекинут јуна 1991. године избијањем грађанског рата, који је убрзо довео до сецесије четири југословенске републике и стварања нове југословенске федерације, у којој су остале Србија и Црна Гора. Нову спољнополитичку агенду земље диктирали су догађаји у Словенији, Хрватској (Крајина) и Босни и међународне санкције које је Савет безбедности УН увео, маја 1992, према СРЈ, оптужујући је за мешање у рат у Босни. У таквим околностима, југословенски спољнополитички приоритети су били заустављање рата у суседству, који је угрожавао безбедност земље, заштита око два и по милиона Срба који су остали ван граница Југославије и напори да се укину санкције Савета безбедности Уједињених нација које су претиле да изазову привредни колапс. Промена укупног међународног окружења, нови безбедносни, политички и привредни приоритети, одлазак дипломата из отцепљених република и други чиниоци налагали су реорганизацију југословенске дипломатије и прилагођавање читаве југословенске спољне политике новим околностима. Током кризе 1991–1995. године југословенска спољна политика углавном је реаговала на збивања и земља све до краја 1995. године није имала конзистентну концепцију међународних односа. То потврђује и чињеница да у том периоду ни у Парламенту ни у јавности није отворена озбиљна дебата о интересима и спољнополитичким циљевима Југославије, за разлику од сецесионистичких република, где су та питања била у средишту исцрпних политичких расправа.

Прекретницу је донео Дејтонски мировни споразум, којим је заустављен рат у Босни и Херцеговини и створени услови прво за суспензију (децембар 1995), а потом и за укидање санкција Савета безбедности УН према СР Југославији (октобар 1996). Могло би се рећи да се СРЈ после потписивања мировног споразума у Паризу и суспензије санкција по први пут суочила са новим међународним окружењем и почела да тражи своје место у промењеној Европи и свету, у којима више није било места за „стратешке бафере“, политику несврстаности и друге битне компоненте југословенске унутрашње и спољне политике током претходних пола века. Стога је полазна тачка нове југословенске спољне

политике био Дејтонски споразум и политички компромис који је њиме успостављен на југоистоку Европе. Као потписница споразума, СРЈ уложила је велики напор на његовом спровођењу и на реконструкцији односа на простору претходне Југославије: у пролеће 1996. нормализовани су односи између Београда и Скопља, а током лета нормализовани су и односи са Хрватском и Босном. Захваљујући томе, дипломатски односи са бројним европским и ваневропским земљама у другој половини 1996. враћени су на амбасадорски ниво¹ и започети су преговори са више међународних организација о нормализацији чланства Југославије у њима. По први пут после 1991. године политичку агенду Југославије више нису диктирали оружани сукоби у суседству и земља је коначно могла да се окрене унутрашњим проблемима² и трагању за новом стратегијом међународних односа.

Приоритети и принципи

Иако се још увек не може рећи да је СР Југославија утврдила нову спољнополитичку стратегију, активности југословенске дипломатије током 1995. и 1996. године указују на њене приоритете. То су, пре свега:

– спречавање обнове оружаних сукоба и трајна стабилизација у Босни и Херцеговини на основу Дејтонског мировног споразума, као и решавање преосталих спорова у односима са бившим југословенским републикама, пре свега са Хрватском (проблем Источне Славоније, спор око полуострва Превлака и статус српских избеглица из Крајине);

– нормализација и регулисање односа са новим и старим суседима, и то како на билатералном, тако и на регионалном плану – поред три нова суседа (Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија), СР Југославија се граничи и са четири суседа (Мађарска, Румунија, Бугарска и Албанија) који су после 1989. године из основа изменили своју унутрашњу и спољну политику и који траже пут за укључивање у европске интеграционе процесе;

– нормализација и развој односа са светским и регионалним силама, првенствено са сталним чланицама Савета безбедности УН (САД, Русија, Велика Британија, Француска и Кина), као и са Немачком и

¹ До средине јануара 1997. године укупно 45 земаља су потпуно нормализовале односе и упутиле своје амбасадоре у СР Југославију, укључујући и земље са којима Југославија није дужи низ година имала дипломатске односе (Израел) или са којима је по први пут успоставила односе (Јужноафричка Република). Видети: Предраг Симић, *Ambassadors Return to Belgrade*, *Review of International Affairs*, № 1044, pp. 4–8.

² Између осталог, треба нагласити да се на територији СР Југославије налази око 620.000 избеглица са подручја Крајине и Босне и Херцеговине, рат у суседству и санкције Савета безбедности УН нанеле су штету југословенској привреди од више десетина милијарди долара, традиционални транзитни коридори према Западној Европи су прекинути, југословенска предузећа су изгубила велики део свог ранијег унутрашњег тржишта и многа страна тржишта, и слично. Једну од најдетаљнијих анализа проблема с којима је СРЈ суочена у привредној обнови и транзицији понудио је Оскар Ковач у тексту под насловом *Reintegration of Yugoslavia into the World Economy (Реинтеграција Југославије у светску привреду)*, који ће бити објављен у посебном издању Српског научног друштва.

другим европским и ваневропским земљама које ће имати посебног утицаја на међународни положај, безбедност и укупан развој СР Југославије, али и са земљама са којима је у претходном периоду неговала посебно блиске односе (земље у развоју);

– повратак у међународне организације, пре свега у УН (чији је Југославија члан од оснивања), ОЕБС, ММФ, Светску банку и друге, као и приближавање европским интеграционим групацијама, као што су Европска унија, Савет Европе и друге. У оквиру тога СР Југославија је током 1996. године показала нарочит интерес за развој субрегионалних облика сарадње у Југоисточној Европи (тзв. регионални приступ ЕУ, SECI³, министарске конференције балканских земаља итд.) у којима се види пут за укључивање у шире европске интеграције.

Укратко, СР Југославија се сада налази пред дефинисањем нове спољнополитичке стратегије, која ће полазити од нове реалности, настале отцепљењем четири бивше југословенске републике, тек окончаног рата за југословенско наслеђе, унутрашњих промена и суштински промењеног међународног окружења. При томе, могло би се говорити о неколико принципа на којима почива актуелна спољна политика СР Југославије. Њен први принцип је сама Југославија. Насупрот мишљењу Бадинтерове арбитражне комисије да је „Југославија престала да постоји“ и покушајима да се нова држава означи као „Србија и Црна Гора“, односно као државна творевина различита од Југославије, југословенски државни органи су у периоду 1992–1996. инсистирали на ставу да је реч о истој држави, која наставља свој живот упркос сецесији четири републике. Други принцип стога гласи да та држава наставља међународноправни континуитет СФРЈ, Краљевине Југославије, односно Србије и Црне Горе⁴, те захтева повратак на место које је СФРЈ заузимала у међународним организацијама и наставак важења свих међународних уговора које су склопиле државе претходнице. И док је у првом случају постигла успех – сада је мало оних који назив СР Југославија још увек стављају под наводнике или му додају раније неизбежно „Србија/Црна Гора“ – захтев Југославије за признање међународноправног континуитета наишао је на много већи отпор иако су у споразумима о нормализацији односа са Македонијом, Хрватском и Босном нађена практична решења овог проблема. Могло би се приметити да су током 1996. године југословенску спољну политику обележавали реализам који полази од територијалног и политичког статуса кво успостављеног Дејтонским споразумом и прагматизам у грађењу веза са новим и обнови веза са старим суседима и другим међународним партнерима на основама узајамног интереса ослобођеног политичких, идеолошких и других обележја.

³ SECI – Southeastern European Cooperative Initiative, предлог о развоју мреже мултилатералних односа на Југоистоку Европе који су средином 1996. године формулисале Сједињене Државе.

⁴ Србија и Црна Гора су међународно признате као суверене државе 1878. године на Берлинском конгресу. Добровољно улазећи у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца, 1. децембра 1918, оне су на нову државу пренеле своја међународна права и обавезе, које је, после 1945. године, наставила „друга Југославија“. Та права и обавезе садржани су у око 7.000 важећих међународних уговора који су склопљени од 1878. године до сада.

Крајем године појавиле су се и знаке ширег регионалног приступа, односно, „европске оријентације“ Југославије која перспективу земље тражи кроз регионално (углавном економско) повезивање са суседима и укључивање у европске интеграције, пре свега, кроз развој дугорочних односа са Европском унијом на темељу њеног „регионалног приступа“. При томе, важно је нагласити да су се, упркос унутрашњим политичким споровима у земљи крајем 1996. и почетком 1997. године, разлике између владе и већег дела опозиције у овом погледу објективно смањиле јер, изузев једне партије, све парламентарне странке се залажу за приближавање Југославије европским интеграционим групацијама као најпогоднијем оквиру за решавање отворених спољнополитичких, али и унутрашњих проблема земље.

Сличности и разлике између Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и Савезне Републике Југославије

Територија и становништво СР Југославије чине нешто мање од половине територије (40 одсто) и становништва (46 одсто) претходне Југославије (СФРЈ) слично њеним природним ресурсима и привредном потенцијалу. Као и претходна Југославија, СРЈ највећа је мултиетничка, мултиконфесионална и мултикултурна заједница на Балкану: поред већинских Срба и Црногораца, на територији СР Југославије живи већи број Албанаца, Мађара, етничких муслимана, Румуна и других, који чине нешто више од трећине њеног укупног становништва. Новим југословенским уставом из априла 1992. утврђено је да је СР Југославија савезна држава коју чине две конститутивне јединице – Србија и Црна Гора – и, супротно већини суседних земаља, дефинисана је као *грађанска*, а не као *национална* држава, у којој припадници свих етничких заједница које у њој живе имају иста права и обавезе. Иако на смањеном простору, СР Југославија је и даље раскрсница значајних транзитних коридора на југоистоку Европе, међу којима се, по важности, издвајају следећа три: *река Дунав*, која после отварања канала Мајна–Дунав, у јесен 1992, има изгледа да постане главна европска речна саобраћајница између Северног и Црног мора, односно између индустријски најразвијенијег дела континента, средње и југоисточне Европе и Црноморске регије; *долина Морава–Вардар* (Аксиос), која чини природну везу Подунавља са Егејом и источним Средоземљем, и *правац Београд–Бар*, који повезује Подунавље са Јадраном и средњим Средоземљем.

Између СФРЈ и СРЈ, међутим, постоје и значајне разлике. Отцепљење четири републике и оружани сукоби током претходне четири године преполовили су југословенско тржиште, прекинули природне везе између привреда које су биле комплементарно развијане током претходних 70 година и пореметили токове циркулације људи, роба и капитала на југоистоку Европе. За југословенску привреду, која се, слично привредама већине земаља средње и источне Европе, налази у транзицији, то је посебан хендикеп, пошто је у веома кратком времен-

Држава	Површина (км ²)	Становништво (јул 1995)	БДП (млрд долара)
Албанија	28.750	3.413.904	1,10
Босна и Херцеговина	51.233	3.201.823*	?
Бугарска	110.910	8.775.198	11,00
Италија	301.230	58.261.971	998.90
Мађарска	93.030	10.318.838	58.8**
Македонија	25.333	2.159.503	1,60
Румунија	237.500	23.198.330	24,78
СР Југославија	102.350	11.101.833	12,30
Хрватска	56.538	4.665.821	10,60

Извор: *World Factbook* 1995.

* Подаци о становништву подлежу измени због размештаја људи проузрокованог војним дејствима и „етничким чишћењем“.

** 1994, процена.

ском року била принуђена да потражи нова тржишта и алтернативне транзитне коридоре према тржиштима у Западној Европи. Додатни терет био је рат у суседству и долазак више од 600.000 избеглица (око милион на врхунцу кризе) из Хрватске и Босне и Херцеговине, међу којима ће већина морати трајно да се настани у СР Југославији. Коначно, али не и на последњем месту, ваља указати на санкције Савета безбедности УН, које су Југославији и другим земљама региона нанеле штете од око сто милијарди долара. Укратко, оружани сукоби на југословенском простору учинили су да СРЈ и суседне земље значајно заостану у процесу транзиције и укључивања у европске интеграционе токове и да се суоче са бројним привредним, социјалним и политичким проблемима.

Промењено је и суседство Југославије. Претходна Југославија је имала седам суседа, од којих су два били чланови НАТО-а и ЕЗ (Италија и Грчка), три чланови Варшавског уговора и СЕВ-а (Мађарска, Румунија и Бугарска), један је био неутралан (Аустрија) и један у самопрокламованој изолацији (Албанија). Са безбедносног, политичког и економског становишта такав међународни положај је за СФРЈ био повољан, чему је доприносила и чињеница да је претходна Југославија била једна од највећих земаља региона, са значајним привредним потенцијалом и респектабилним оружаним снагама. За разлику од ње, СР Југославија има укупно осам суседа (пет „стarih“ и три „нова“), међу којима је већина значајно изменила своју унутрашњу и спољну политику после 1989. године. С изузетком Италије, четири „стара“ суседа – Мађарска, Румунија, Бугарска и Албанија – земље су у транзицији, које своју будућност виде у уласку у западне економске, политичке и војне интеграције. Прве три су потписале уговоре о придруживању ЕУ, Албанија има уговор о трговини и сарадњи са ЕУ, а све четири су

чланице програма „Партнерство за мир“.⁵ Слична је оријентација и три „нова“ суседа (Хрватска, Босна и Херцеговина и Македонија): Хрватска и Македонија своју перспективу виде у евроатлантским интеграцијама, док је Босна и Херцеговина, на основу Дејтонског мировног споразума, стављена под неку врсту међународног протектората и на њеној територији ће током дужег временског периода вероватно бити распоређене снаге Северноатлантског пакта.

Шире међународно окружење Југославије такође је значајно промењено у односу на окружење претходне Југославије. У блоковски подељеној Европи обе суперсиле (САД и СССР) и њихове војнополитичке групације (НАТО и Варшавски уговор) биле су подједнако заинтересоване за очување Југославије као „стратешког бафера“ између два блока, што је СФРЈ давало привилегован положај, који је почетком шездесетих година био додатно учвршћен улогом коју је она имала у Покрету несврстаности. Обе компоненте таквог међународног положаја сада су измењене: Сједињене Државе су једина преостала „права“ суперсила, Европа више није подељена између блокова, све европске земље настоје да се укључе у интеграционе процесе, док је Покрет несврстаности на маргини светске политике. Ранији биполарни поредак у Европи препустио је место „пентагоналном“ поретку, који је умногоме уобличен управо кроз међународну интервенцију у југословенској кризи и на чије чело је избило пет земаља тзв. међународне контактне групе (Сједињене Државе, Русија, Велика Британија, Француска и Немачка). Потпуна реинтеграција СР Југославије у међународну заједницу умногоме зависи од уклањања тзв. спољног зида санкција, односно од политике те групе земаља, које имају посебне одговорности у примени Дејтонског мировног споразума и стабилизацији у региону. Укратко, промене у Европи, на Балкану и у самој Југославији суочавају планере југословенске спољне политике с бројним негативним чиниоцима. Међу најзначајнијим су:

– смањене су територијалне и демографске размере земље, док су криза и рат на просторима претходне Југославије исцрпили њене привредне ресурсе с далекосежним последицама по њен унутрашњи развој и положај у међународној заједници;

– СРЈ изгубила је значајну подршку коју је имала претходна Југославија, санкције Савета безбедности УН у дужем временском раздобљу искључиле су је из међународних односа (изузев оних који су се непосредно односили на решавање кризе), а њено чланство у УН, ОЕБС и другим међународним организацијама „замрзнуто“ је до уклањања тзв. спољног зида санкција⁶;

⁵ Румунија је „Партнерству за мир“ приступила 26. јануара, Мађарска 8. фебруара, Бугарска 14. фебруара и Албанија 23. фебруара 1994. године. Словенија је том програму приступила 30. марта 1994, а Македонија 15. новембра 1995. године.

⁶ О правним аспектима одлука којим је чланство Југославије у међународним организацијама „замрзнуто“ видети у: *International Law and Changed Yugoslavia*, ПРЕ, Београд, 1996; Милан Шаховић (ед.), *Југословенска криза и међународно право*, ИМПП, Београд, 1996, и Миодраг Митић, *Међународно право у југословенској кризи*, „Службени лист СРЈ“, Београд, 1997.

– оружани сукоби на просторима СФРЈ супротставили су интересе СР Југославије интересима бројних великих међународних сила и утицајних групација земаља.

Међу позитивне чиниоце, између осталог, требало би уврстити следеће:

– чак и са смањеном територијом и становништвом, СР Југославија је сада једна од већих земаља региона, која је очувала значајан део привредног потенцијала претходне Југославије, респектабилне оружане снаге и, што је најважније, зауставила је ширење оружаних сукоба на својим западним границама;

– улога коју је СР Југославија одиграла на конференцији у Дејтону и имплементацији мировног споразума о Босни и Херцеговини потврђује да је она и даље значајан чинилац равнотеже на југоистоку Европе;

– централни географски положај СРЈ у југоисточној Европи и Подунављу и њена отвореност према различитим облицима регионалне сарадње чине је потенцијално занимљивим партнером европским интеграционим групацијама⁷.

Односи са „новим“ и „старим“ суседима

Односи СР Југославије са три „нова“ суседа – Македонијом, Хрватском и Босном и Херцеговином – развијају се различитом брзином, уз различите проблеме и с различитим циљевима како на билатералном, тако и на мултилатералном плану. Иако је значајан део југословенског јавног мњења, па и део политичких партија, још увек „југоносталгичан“⁸, односи са бившим југословенским републикама добијају карактер међудржавних, односно међународних односа, и вероватно ће, временом, постојеће разлике у односима са „новим“ и „старим“ суседима потпуно нестати. Другим речима, карактер билатералних односа и однос према могућим регионалним групацијама све више ће одређивати непосредни интереси партнера, компатибилност њихових привреда и слично, а све мање историјско сећање, културни стереотипи или политичке идеологије. Стога, различите иницијативе о развоју регионалне сарадње и мултилатералном повезивању на југословенском простору и Балкану не би требало схватити као покушај обнове претходне Југославије, него као напор у правцу успостављања нормалних међународних односа који би олакшали отклањање проблема створених распадом претходне државе.

⁷ У поређењу с балканским земљама, СР Југославија је мања од Турске и Румуније, сличне је величине са Грчком и Бугарском, а већа је од Албаније и сва три „нова“ суседа. За разлику од „нових“ суседа, који су уздржани према „регионалном приступу“ ЕУ и другим мултилатералним иницијативама у региону, званични став Београда према њима недвосмислено је позитиван.

⁸ Према неким испитивањима јавног мњења у Србији, чак и на врхунцу оружаних сукоба (1992–1993) око 34 одсто испитаника предност је давало „старој“ Југославији (са Словенијом, Хрватском, Босном и Македонијом) у односу на „Савез српских земаља“, за који је било опредељено око 31 одсто испитаника.

Најмање проблема, у том погледу, има у односима Београда и Скопља, пошто је Македонија једина бивша југословенска република која је из СФРЈ изашла споразумно, без насиља, и чије су границе биле отворене током оружаног сукоба у западним републикама. Томе у прилог је и чињеница да од четири македонска суседа СРЈ једина признаје постојање и македонске државе и македонске нације,⁹ а до међусобног признања и потпуне нормализације међусобних односа дошло је тек 8. априла 1996. због међународних санкција према СРЈ и југословенских обзира према грчким интересима. Једном успостављени, односи су веома брзо напредовали захваљујући блиским привредним везама¹⁰ и интересу обе земље да користе стратешке транзитне коридоре према Западној Европи (Македонија) и Егејском мору (Југославија). Захваљујући сродности интереса, СР Југославија и Македонија су већ почетком јесени потписале споразум о успостављању зоне слободне трговине, који је ступио на снагу у октобру и којим су отклоњене тарифне и нетарифне баријере трговини између две земље. На безбедносном плану, Југославију и Македонију повезује и страх од албанског иредентизма, иако се разликује њихов став према том питању.

Знатно су компликованији односи између СР Југославије и Хрватске. Срби и Хрвати су били две најбројније нације претходне Југославије и од њихових односа зависили су кохезија и стабилност како „прве“, тако и „друге“ Југославије, а вероватно ће у будућности стабилност западног Балкана такође зависити од њихових односа. Поред тога, Срби и Хрвати су од 16. века живели измешани на просторима Војне крајине (*Militärgrenze*), која је и 1941–1945. и 1991–1995. била поприште жестоких етничких сукоба, који су окончани августа 1995. етничким чишћењем Срба са тих простора (са 12,5 одсто, колико је износило учешће Срба у становништву Хрватске пре рата, оно је сада спало на мање од пет одсто). С изузетком подручја Источне Славоније, Барање и Западног Срема¹¹ (бивши УНПА сектор Исток), Горског котара и мањег дела градског становништва, Срби су протерани са већине територија које су насељавали у Хрватској током претходних пет столећа.¹² Поред

⁹ Грчка није спремна да призна Македонију под именом које сматра делом свог историјског и цивилизацијског наслеђа, страхујући да би нова држава могла да подстиче иредентистичке тежње у северној Грчкој. Бугарска је прва држава која је признала македонску државу, али не и нацију, сматрајући Македонце делом бугарске нације. Бројни Албанци који живе у западној Македонији (нарочито у региону Тетова, Кичева и Гостивара) траже аутономију за њихову самопрокламовану „Илириду“ и, дугорочно, присаједињење суседној Албанији, иако тај спор није достигао размере српско-албанског спора на Косову и Метохији.

¹⁰ Пре рата, Македонија је чак 60 одсто своје привредне размене остваривала са Србијом и Црном Гором.

¹¹ Према тзв. Ердутском споразуму, потписаном у јесен 1995, то подручје би требало мирним путем да се реинтегрише у Хрватску. У прелазном периоду, тим подручјем управља Привремена администрација УН (УНТАЕС).

¹² Видети: Predrag Simić, *Le conflit serbo-croate et l'éclatement de la Yougoslavie*, „Politique étrangère“, № 1/94, pp. 129–144.

етничког, Југославија и Хрватска имају и територијални спор око стратешки значајног полуострва Превлаке, на улазу у залив Боке Которске.¹³ Коначно, али не и на последњем месту, ваља нагласити да су српско-хрватски односи умногоме везани и за ситуацију у Босни и Херцеговини. Упркос томе, Југославија и Хрватска, 23. августа 1996, међусобно су се признале и успоставиле односе на амбасадорском нивоу, остављајући отворена три питања: а) статус Превлаке, б) питање Источне Славоније и в) проблем повратка више од 300.000 српских избеглица у Крајину. Поред међународног притиска, на такав развој догађаја утицали су и економски интереси, као што су, између осталог, у случају Југославије потреба за транспортом нафте преко јадранског нафтовода, а у случају Хрватске потреба за увозом струје из Југославије. Покушај Хрватске да силом заузме Источну Славонију и протера локално српско становништво (као што је то учинила августа 1995) могао би, међутим, да заустави процес нормализације и изазове оружани сукоб између две земље.

Међу три нова суседа Југославија има најкомпликованије односе са Босном и Херцеговином. Према Дејтонском споразуму, Босну и Херцеговину чине *три* народа (Срби, Хрвати и етнички муслимани – Бошњаци), *две* државне целине (Муслиманско-хрватска Федерација и Република Српска) и *једна* унија (БиХ). Вашингтонским споразумом је предвиђена и могућност да Муслиманско-хрватска Федерација успостави конфедералне везе са Хрватском, док је Републици Српској у Дејтону признато право на „специјалне односе“ са Југославијом. Као потписница Дејтонског мировног споразума, СР Југославија дели одговорност за његову примену, а тиме и за опстанак Босне и Херцеговине, али се, истовремено, суочава с противуречним интересима. С једне стране, она сноси одговорност за судбину српског народа изван њених граница и жели да с њима успостави што је могуће ближе везе. С друге стране, распад Босне и Херцеговине и стварање ревизионистичке муслиманске државе у централној Босни угрозило би њену безбедност и, вероватно, подстакло сепаратистичке тежње међу муслиманима у Рашкој (Санџак) и етничким Албанцима на Косову. Дејтонски компромис је спречио такав сценарио, а СР Југославија, управо кроз подршку мировном процесу у Босни и Херцеговини, успела је да изађе из међународне изолације. Југославија и Босна су се већ у Дејтону узајамно признале, током лета су размењене посете државних и привредних делегација, док би после конституисања органа власти, на основу резултата избора од 14. септембра 1996, требало очекивати и размену дипломатских мисија. Као и у претходна два случаја, економски интереси били су разлог за релативно брзо отварање саобраћајних коридора и за обнову трговинске размене.

Дејтонским мировним споразумом успостављена је нека врста „специјалних односа“ између Југославије, Хрватске и Босне и Херцеговине,

¹³ Видети: Горан Милорадовић, *Чија је Превлака?*, „Војноисторијски гласник“, бр. 1–2/1996, стр. 253–276.

за које се сматра да сnose посебне одговорности за очување мира и стабилности у том делу Европе. На конференцији о разоружању у Бечу утврђен је однос оружаних снага СРЈ, Хрватске и Босне и Херцеговине у сразмери 5 : 2 : 2, при чему се у Босни и Херцеговини између Муслиманско-хрватске Федерације и Републике Српске успоставља однос два према један. Тим споразумом југословенски простор је укључен у Споразум о конвенционалном наоружању у Европи (CFE), а на територији те три државе требало би да остану следеће количине наоружања:

Табела 2

Врста наоружања	Југославија	Хрватска	Босна и Херцеговина	
			Федерација	Републ. Српска
Тенкови	1.025	410	273	137
Авиони/хеликоптери	155/53	62/21	41/14	21/7
Артиљерија (>75 mm)	3.750	1.500	1.000	500
Оклопна возила	850	340	227	113

Извор: Мирослав Лазански, „Збогом оружје“, НИН, 21. јун 1996, стр. 22.

Одређујући те квантитативне лимите, конференције у Бечу и Фиренци нису поставиле и одговарајућа квалитативна ограничења, што је разлог за бојазан да би на том простору могло доћи до својеврсне трке у наоружању, чији би циљ био да се набавком квалитетнијег оружја у оквиру постојећих квантитативних лимита оствари одлучујућа војна предност.¹⁴ Дејтонски споразум је оставио више потенцијалних кризних жаришта у Босни и Херцеговини – на пример, муслиманско-хрватске снаге могле би лако да угрозе узани коридор код Брчког, који спаја два дела Републике Српске¹⁵; великом броју муслиманских, српских и хрватских избеглица онемогућен је повратак у своје домове; енклава Горажде у источној Босни и коридор који води до ње пресецају Републику Српску итд. Другим речима, ситуација у Босни и Херцеговини остала је оптерећена бројним нерешеним (или нерешивим) проблемима који би могли поново до изазову оружани сукоб који би и посредно и непосредно угрозио и СР Југославију.

¹⁴ Таква бојазан се јавила нарочито под утицајем америчког програма испоруке оружја и обуке оружаних снага Муслиманско-хрватске Федерације. Само у новембру 1996. њима је испоручено 45 тенкова М60А3ТТS, 80 борбених возила М113А2, 15 хеликоптера УН-1Н и већа количина пешадијског наоружања и опреме.

¹⁵ Према мировном споразуму, судбина тог коридора, на који право полажу обе стране, требало је да буде решена арбитражом најдаље до 14. децембра, али је, после иступања српског представника из арбитражне комисије, коначна одлука одложена до средине фебруара 1997. године (видети: Ранко Петковић, „Арбитража у области Брчког“, „Међународна политика“, бр. 1046-47, стр. 17-19).

Односи СР Југославије са „старим“ суседима такође су еволуирали у периоду 1991–1996. година, иако не толико драматично као у случају односа са бившим југословенским републикама. Упркос различитим интересима и чињеници да су претрпели знатне штете због рата у суседству и санкција Савета безбедности УН према Југославији, стари југословенски суседи су у току читаве југословенске кризе имали уздржан став, што је умногоме помогло да се криза локализује и да се спречи њено преливање преко међународних граница СФР Југославије. То је, вероватно, и најзначајнији политички капитал с којим су земље југоисточне Европе дочекале крај рата и прву прилику да и саме крену путем којим су пре њих, на пример, кренуле земље „Вишеградске групе“.¹⁶

– Односи са Румунијом су у читавом том раздобљу остали стабилни упркос променама у унутрашњој и спољној политици те земље и њеном заокрету према Европској унији и НАТО-у. Штавише, могло би се рећи да су промене у тој земљи допринеле да се отклоне неки ранији проблеми, што се може видети у побољшаном третману српске мањине у Румунији. Две земље имају дугорочне заједничке интересе (на пример, заједничка експлоатација Дунава), немају значајније отворене проблеме у међусобним односима и мало је вероватно да би они у догледној будућности могли да буду поремећени.

– Југословенско-мађарски односи су, после краткотрајне кризе у јесен 1991. године, стабилизовани и успешно се развијају, при чему Мађарска показује посебан интерес за положај око 350.000 Мађара који живе у северној српској покрајини Војводини, док је Југославија заинтересована за транзитни коридор преко Мађарске према средњој и западној Европи. Улазак Мађарске у НАТО и дугорочно стационирање америчких оружаних снага на југу те земље утицаће на међународни положај Југославије и перцепцију претње, нарочито уколико СРЈ дуже остане ван програма „Партнерство за мир“ и без односа са Северноатлантским пактом.

– Упркос негативном наслеђу прошлости, односи између Југославије и Бугарске значајно су напредовали после 1991. године, чему су допринели многи чиниоци, између осталог: распад Варшавског пакта, осамостаљивање Македоније, заједнички страх од утицаја исламског чиниоца на Балкану, последице санкција УН према Југославији на бугарску привреду итд. Југославија и Бугарска се налазе на главном транзитном коридору између западне Европе, Турске и Блиског истока и, заједно са Румунијом, деле интерес за развој и експлоатацију Дунава. То интересе две земље чини умногоме комплементарним и могло би у будућности да буде повод за успостављање зоне слободне трговине између њих, као и заједничке регионалне пројекте.

¹⁶ Прву регионалну организацију у средњој Европи (после „хладног рата“) формирале су Пољска, Чехословачка и Мађарска почетком 1991. године у мађарском граду Вишеграду.

– Међу старим суседима СР Југославија и даље има најкомпликованије односе с Албанијом, због српско-албанског етничког спора на Косову и Метохији и подршке Тиране иредентизму косовских Албанаца. Албанија је једина држава у свету која је признала тзв. Републику Косово и омогућила рад њеног „дипломатског представништва“ у Тирани. После отопљавања у југословенско-албанским односима крајем осамдесетих и почетком деведесетих година¹⁷ албанско-југословенски односи су поново запали у кризу после победе Демократске странке Сали Берише на изборима 1992. године. Албанска жеља да се приближи Европској унији и НАТО-у и став те две организације да се проблем Косова мора решавати унутар Србије и Југославије донекле су пригушили национално обојену реторику власти у Тирани, што је омогућило и извесно попуштање у односима две суседне земље, иако су они и даље далеко од нормалних.

У ширем суседству по значају се издвајају односи с Италијом и Грчком, земљама чланицама Европске уније и НАТО-а, које су за Југославију важни политички и привредни партнери.¹⁸ Истовремено, те земље ће у будућности имати значајну улогу у развоју веза СРЈ са тим групацијама. Због географског положаја, за Југославију ће бити веома значајни и односи са Турском, с једне, и Аустријом (и, нешто даље, Немачком), с друге стране, будући да транзитни коридори између тих земаља прелазе преко њене територије, тако да би очекивано повећање трговине и саобраћаја на том правцу повећало значај Југославије као транзитне земље. Политички односи СРЈ са тим земљама, међутим, оптерећени су наслеђем недавне прошлости, првенствено политичким ставом тих земаља према кризи и грађанском рату у СФР Југославији. Сасвим је другачији случај са новим независним државама у региону, као што су Украјина и Молдавија, са којима се односи развијају без већих проблема. Посебан случај чини Словенија, бивша југословенска република која је прва изашла из СФРЈ и која и сада има „најтврђе“ ставове према Југославији.¹⁹ Бивша југословенска влада Милана Панића је 25. августа 1992. унилатерално признала Словенију, али је Љубљана одбила признање „међународно непризнате земље“, тако да су односи између Југославије и Словеније све до краја 1996. године остали хладни и сведени на трговинску размену.

¹⁷ После смрти Енвера Хоџе, режим Рамиза Алије настојао је да Албанију извуче из међународне изолације, што је довело до извесног попуштања у југословенско-албанским односима. Албанија је учествовала на Првој балканској министарској конференцији у Београду 1988. године, док је 1990. године била домаћин Друге балканске министарске конференције.

¹⁸ Италија је годинама била највећи увозник југословенских производа међу земљама Европске заједнице. После суспензије и коначног укидања санкција обим трговинске размене поново брзо расте и вероватно ће та земља поново бити један од најважнијих привредних партнера Југославије.

¹⁹ Словенија је неформални лидер четири отцепљене републике у преговорима са СР Југославијом око наслеђа СФР Југославије.

Имплементација мировног споразума и одржавање првих послератних избора у Босни, међусобно признање СРЈ и три бивше југословенске републике и повратак амбасадора у Београд омогућили су, први пут после 1991. године, дебату о стратешким циљевима југословенске спољне политике. Већ у јануару 1996. предлог „Нове демократије“ да СР Југославија затражи пријем у програм „Партнерство за мир“ узбуркао је духове, али је та тема убрзо скинута с дневног реда без коначног става у прилог или против те иницијативе. Средином године, међутим, много већу пажњу су изазвале бројне иницијативе у правцу успостављања мултилатералне сарадње на простору претходне Југославије и у ширем региону југоисточне Европе. Упркос томе што су под старом паролем „Балкан балканским народима“ у југословенској јавности претходних неколико година постојала мишљења да би балканска сарадња могла бити замена за улазак у европске интеграције, отопљавање у односима Београда са чланицама ЕУ учинило је да превлада став да би регионална сарадња у југоисточној Европи могла и морала да буде једино корак који би водио читав регион у интеграционе процесе у Европи. Другим речима, оно што је у јавности означено као „европска оријентација Југославије“²⁰ има две компоненте: регионалну (развој мултилатералне сарадње на простору претходне Југославије и ширем балканском простору) и европску (нормализација и развој односа са ЕУ, Саветом Европе, ОЕБС-ом итд.).

Прво је у Софији одржана Трећа министарска конференција балканских земаља (6. и 7. јул), на којој је југословенски министар иностраних послова изнео више предлога о унапређивању регионалне сарадње, укључујући и стварање балканске парламентарне скупштине. За нову југословенску дипломатију то је био први излазак на међународну сцену после укидања санкција и прва прилика да покаже своју отвореност за регионалну сарадњу. Иако домете софијске конференције не би требало прецењивати, чињеница да је одржана у присуству готово свих балканских земаља (одсутна је била једино Македонија) указује на њихову спремност да међусобне разлике ставе у други план ради промоције заједничких интереса, пре свега ради што бржег укључивања у европске интеграционе процесе. Следеће потезе повукле су европске земље које су, преко иницијативе из Ројамона о стабилности у региону, а потом и кроз тзв. регионални приступ Европске уније, почеле да траже пут за решавање отворених проблема и трајнију стабилизацију читавог региона.²¹

На основу одлуке Савета министара ЕУ, од 28. октобра 1996, „регионални приступ“ обухвата све бивше југословенске републике

²⁰ Те ставове током новембра и децембра изложили су председник СРЈ, Зоран Лилић, у интервјуу московској „Правди“, и савезни министар за иностране послове, Милан Милутиновић, приликом посете Бриселу.

²¹ Шире о односима Југославије и Европске уније видети у: Б. Бабић и Г. Илић (уредници), *Југославија и Европска унија*, ИМПП и Беобанка, Београд, 1996.

(изузев Словеније) и Албанију. При томе, оне су подељене у две групе: у првој су Југославија, Хрватска и Босна и Херцеговина, чији су односи са ЕУ условљени испуњавањем обавеза преузетих у Дејтону, а у другој су Македонија и Албанија, за које важе само општи услови који ЕУ примењује према свим осталим земљама средње и источне Европе. Са своје стране, Сједињене Државе су заузеле сличан став у тзв. Иницијативи за сарадњу у југоисточној Европи уз нешто другачије географско одређење, које обухвата Мађарску, Румунију, Бугарску, Турску, Грчку, Македонију, Југославију, Хрватску, Босну и Херцеговину, Словенију и Албанију, подручје на којем живи укупно 150 милиона људи. У свом иницијалном облику SECI замишљен је као програм самопомоћи земаља региона и првенствено је окренут ка пројектима у области инфраструктуре. Русија је показала интерес за министарске конференције балканских земаља и за неку врсту „балканског ОЕБС-а“, Аустрија и Немачка испољавају интерес за сарадњу у Подунављу, док је Турска заинтересована за повезивање црноморског региона с југоисточном Европом.

Савезна Република Југославија је према свим тим иницијативама заузела начелно позитиван став полазећи од процене да би се њима валоризовао њен централни географски положај на југоистоку Европе, да би кроз њих наставила консолидацију свог међународног положаја и добила иницијативу у односима са суседима, другим европским земљама и Сједињеним Државама. Насупрот бившим југословенским републикама, које су сумњичаве према „регионалном приступу“ ЕУ јер страхују да би се иза њега могла крити идеја о обнови југословенске заједнице,²² у СРЈ постоји подршка таквим иницијативама како у политичким круговима, тако и у јавном мњењу.²³ Дубље мотиве за оријентацију ка регионалној сарадњи требало би потражити у жељи да се обнове покидане привредне везе с бившим југословенским републикама и успоставе нове везе са старим суседима, нарочито с онима који су до 1989. године били чланови СЕВ-а. Другим речима, за југословенску привреду је веома значајно да прошири постојеће тржиште и тиме поврати економију обима у многим виталним индустријама. Таква оријентација је, за сада, довела до стварања зоне слободне трговине између СРЈ и Македоније, док би, у идеалним околностима, балканска зона слободне трговине обухватила више од 100 милиона људи на укупној површини од око 1,5 милиона квадратних километара. У таквим околностима СРЈ, као и друге земље региона, постала би атрактивније тржиште за страна улагања, али и за шире пројекте развоја инфраструктуре који би могли деловати као замајац развоја читавог тог подручја. Друго, развој регионалне сарадње вероватно би поспешио развој односа тих земаља с европским интеграцијама и светским монетарним институ-

²² На пример, идеја о „Еврославији“, коју су лансирали Luccio Carracciolo и Michel Cogman, уредници италијанског часописа „Limes“, наишла је на оштре реакције председника Фране Туђмана и других хрватских политичара (видети: *The Euroslavia Project*, „Eurobalkans“, № 24/1996.

²³ Видети: „Зближавање успорено ратним траумама“, „Наша борба“, 7–8. децембар 1996, стр. XIII.

цијама на начин како су то, на пример, учинили тзв. Вишеградска група и ЦЕФТА у Средњој Европи. Треће, тиме би се створиле природне економске везе између Европске уније, Средоземља, Подунавља и црноморске регије.

За СР Југославију регионална сарадња би значила и обнову прекинутих социјалних и других веза с бившим југословенским републикама, а тиме и могућности за решавање проблема избеглица, подељених породица, нерешених имовинских проблема, и друго. Самим тим, она би била значајна мера за јачање поверења и сигурности јер би отклонила неке од највећих отворених проблема између СРЈ и бивших југословенских република који су у овом тренутку главни извор безбедносних претњи. Стварање *регионалне безбедносне заједнице*, у оквирима ОЕБС-а или програма „Партнерство за мир“, могло би да буде наредни логичан корак у стабилизацији региона и вероватно ће СРЈ у скорој будућности морати да се позабави тим проблемом, који тренутно није предмет политичке дебате. У таквим оквирима могао би се отворити и политички дијалог о отвореним проблемима, као што су, на пример, етнички и територијални спорови и друго, на начин на који су то учиниле западноевропске земље крајем четрдесетих и почетком педесетих година стварањем европских заједница. Чак и један од најсложенијих проблема те врсте на Балкану – српско-албански етнички спор поводом Косова и Метохије – у таквом контексту могао би да буде решен на начин на који су, на пример, Аустрија и Италија решиле проблем Јужног Тирола.

Закључак: Савезна Република Југославија у међународној заједници

Спољну политику Југославије и њен међународни положај у догледно време ће у највећој мери одређивати напредак мировног процеса у Босни и Херцеговини, односно развој односа у троуглу Београд–Загреб–Сарајево, али и развој њених укупних односа са новим и старим суседима. Стога, посебна улога коју у том процесу имају пет земаља чланица тзв. међународне контактне групе – САД, Русија, Велика Британија, Француска и Немачка – највише ће утицати на путеве, као и на брзину реинтеграције Југославије у међународну заједницу.

Односи Југославије са Сједињеним Државама су веома сложени и, донекле, противуречни. С једне стране, Сједињене Државе, као једина „права“ суперсила и земља под чијим је покровитељством склопљен и спроводи се мировни споразум у Босни и Ердутски споразум за Источну Славонију, заинтересована је за стабилност у региону и незаобилазну улогу коју у том погледу има СР Југославија. С друге стране, међутим, Сједињене Државе Југославију посматрају кроз призму међусобних политичких разлика и као земљу чије место у новом међународном поретку у Европи још увек није одређено. Замену за раније присне односе са Југославијом САД потражиле су у присним односима с

Албанијом и Хрватском, али и Мађарском, Румунијом, Бугарском, Македонијом и другим земљама региона, међу којима је већина приступила програму „Партнерство за мир“ и развија веома блиске везе с Вашингтоном. Краткорочно, Сједињене Државе ће своје односе с Југославијом и своју сагласност за њен повратак у међународне организације условљавати њеном подршком мировном процесу у Босни и Источној Славонији, нормализацијом односа с бившим југословенским републикама, решавањем проблема Косова, брзином унутрашњих промена и неким другим питањима. Због тога су САД задржале тзв. спољни зид санкција према СРЈ, док су у билатералним односима поставиле и додатне препреке (наставак делимичног трговинског ембарга у 1997). Дугорочно, размишљања америчких спољнополитичких експерата о положају Југославије варирају између залагања за њено приступање „Партнерству за мир“ и неке врсте „позитивне неутралности“.

За разлику од односа са Сједињеним Државама, односи између СР Југославије и Русије успешно се развијају и на политичком и на привредном плану. Однос Москве према југословенској кризи после 1991. године био је под великим утицајем збивања на руској домаћој политичкој сцени и њених односа са Западом.²⁴ Могло би се рећи да је политичка криза у Русији 1991. године пресудно утицала на ток збивања у Југославији, неповратно мењајући међународно окружење у каквом је Југославија живела током претходних пола столећа. Одсуство Русије са Балкана 1992–1993. и њена настојања да прати западну политику према југословенској кризи у том периоду изазвали су велике контроверзе код куће и оштро су поларизовале извршну и законодавну власт у Москви. Оријентација Вашингтона и НАТО-а да изађу из оквира члана 5 Вашингтонског уговора, као и да почну ширење на Исток, међутим, изазвали су и промене у ставу Русије према југословенској кризи и СР Југославији. Русија се 1994. године вратила на Балкан супротстављајући се делимично НАТО-у (криза у Сарајеву фебруара 1994) и делимично сарађујући с њим у оквиру „међународне контактне групе“. Захваљујући свом одмереном ставу према различитим актерима на југословенском простору, Москва је у то време одиграла улогу посредника између СРЈ и Запада, што је омогућило преокрет у збивањима на југословенским просторима и отворило пут мировном процесу.

Односи СРЈ са европским чланицама „контактне групе“ – Великом Британијом, Француском и Немачком – знатно се разликују, али су током 1996. године напредовали са све три земље. Велика Британија је од самог почетка кризе и грађанском рата у СФРЈ заузела активан став, што потврђују подаци да је у Лондону одржано више значајних међународних скупова посвећених Југославији (1992, 1995. и 1996), да су британски војници у великом броју суделовали у свим мировним операцијама (УНПРОФОР, ИФОР, СФОР), као и да су британски дипломати

²⁴ Искрпну анализу односа Русије према Југославији у првој половини деведесетих година дала је Јелена Гускова у књизи *Југословенска криза и Русија* (Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996).

били на челу посредничких napora међународне заједнице (Питер Карингтон, Дејвид Овен и други). Британија је према кризи заузела реалистички став, па је одржала активне односе са свим актерима током читавог трајања кризе. Захваљујући томе, и односи са СРЈ веома брзо су обновљени почетком 1996. године. Француска је такође била активно укључена у тражење решења за југословенску кризу и имала је велики утицај на мировне напоре међународне заједнице (Митеранова посета Сарајеву, Кинкел-Жипеова иницијатива, и друго). Традиционално при-сни односи са Београдом били су разлог због којих је Француска упутила свог амбасадора у СРЈ неколико месеци пре других европских земаља, али, упркос обостраним напорима, економски односи нису током 1996. дали очекиване резултате. Због снажне подршке Словенији и Хрватској и веома критичког става према Србима, односи између Бона и Београда су све до Дејтонског мировног споразума били веома затегнути. После децембра 1995, међутим, политички односи СРН и СРЈ кренули су узлазном линијом, веома брзо су обновљени многи ранији споразуми и решена нека критична питања (на пример, проблем азиланата), док раст економске размене наговештава да би Немачка ускоро поново могла да постане водећи привредни партнер Југославије.

Изван тог круга земаља пажњу привлачи и развој односа са Кином, једином сталном чланицом Савета безбедности УН која није гласала ни за једну резолуцију против Југославије и, поред Русије, једина велика земља која је задржала свог амбасадора у Београду у периоду 1992–1996. године. Упркос географској удаљености, Кина је пажљиво пратила збивања на југословенском простору настојећи да задржи еквидистанцу према локалним актерима. Захваљујући томе, СРЈ и Кина су одмах по суспензији економских санкција склопиле бројне привредне, научне и културне аранжмане, док је председник СРЈ своју прву званичну посету иностранству после укидања санкција учинио управо Кини. Односи Југославије са земљама „трећег света“ делом се брзо обнављају (субсахарска Африка, Латинска Америка²⁵) а делом стагнирају (исламске земље), што указује да односи са том групом земаља у спољној политици СРЈ неће имати кључно место, које су односи с несврстаним земљама имали за СФР Југославију. Такву ситуацију могао би да промени суштински заокрет у односима између Београда и Сарајева до којег би могло доћи у даљем току мировног процеса у Босни и Херцеговини и за који је СРЈ заинтересована већ због чињенице да више од 20 одсто њеног укупног становништва чине етнички муслимани.

Подршка мировном процесу у Босни и Херцеговини, прагматичан приступ југословенске дипломатије решавању отворених проблема и нагласак на економској и комерцијалној дипломатији,²⁶ видљиви током

²⁵ Посета више југословенских делегација Латинској Америци и прва званична турнеја председника СРЈ, Зорана Лилића, афричким земљама током 1996. године потврдили су да Југославија и даље може да рачуна на подршку многих старих партнера у Покрету несврстаности.

²⁶ Видети: Радослав Булајић, *Global and Regional Trade and Cooperation: Key Task of Modern Diplomacy*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 1996.

1996. године упућују на закључак да се у наставку мировног процеса на простору претходне Југославије, регионалној сарадњи и свеобухватним унутрашњим реформама види пут за реинтеграцију СРЈ у међународну заједницу. Такође, Југославија је учинила видљив напор да унапреди своје односе с европским земљама и, посебно, Европском унијом, пошто су почетком године нормализовани односи са већином њених држава чланица. Очекивања да би до краја 1996. могло доћи и до нормализације између СРЈ и ЕУ нису се остварила због политичке кризе у Југославији после новембарских локалних избора. Из истих разлога нису се остварила ни очекивања да би у скорије време могло доћи до значајнијег напретка у односима између СР Југославије и Сједињених Држава. Насупрот томе, може се очекивати да ће се односи са Русијом, Кином и већином земаља средње и источне Европе и ваневропским земљама успешно развијати. Укратко, југословенска дипломатија ће у наредним годинама имати сложен задатак да пронађе не само најбржи пут за повратак земље у међународну заједницу, пре свега да успостави квалитативно нове односе са главним протагонистима савремених међународних односа, него и доктрину њених међународних односа у свету који се битно променио у односу на свет у којем је земља живела претходних педесет година. Промене у југословенској спољној политици, међутим, биће дугорочно условљене економским, социјалним и политичким променама у самој земљи и њеном способношћу да се прилагоди измењеном међународном окружењу.

Патерналистичка понашања албанских влада према Албанцима у Југославији током 20. вијека

УДК 342.51(496.5):323.1(497.1=919.83)

Др *Ђорђе Борозан*

У кризним ситуацијама током овог вијека југословенско-албански односи били су најчешће конфликтни. Разлог за то су упорни покушаји албанске стране да оствари великоалбански национални пројект територијалне и етничке Албаније, који захвата дијелове југословенске, грчке и македонске територије. Због сталне опсједнутости тим прагматичним захтјевом, чини се, треба упорно доказивати политичким и научним круговима у свијету да су планови, идеје и програми о тзв. Великој Албанији у протеклим деценијама били, и да остају, разлог за неспоразуме и сукобе који оптерећују и спутавају сваки покушај да се нормализују односи између Југославије и Албаније.

Аутор је у чланку, због актуелности савремених збивања на Балкану и чињенице да су југословенско-албански односи у 20. вијеку обиљежени упорним настојањем влада у Тирани да се интернационализује питање Косова и Метохије и положаја Албанаца у том региону, на основу релевантних извора и литературе, укратко објаснио понашање албанских влада у вези с тим питањем.

На почетку 20. вијека Косовски вилајет, у чијем су саставу били садашњи Косово и Метохија, био је територија Турске, предодређена да убрзо постане дио Србије и Црне Горе. Упорност влада у Београду и на Цетињу, заснована на историјском и етничком праву на повратак на ранија државна упоришта, и намјера да ослободе своје сународнике од турског ропства и албанских зулума, резултирала је истискивањем Турске са простора тог вилајета у балканским ратовима 1912–1913. године.

Турска влада је ангажовала током Првог балканског рата Албанце, тражећи од њих да по основу панисламизма, заједничке вјерско-политичке традиције и јединствене османлијске државе, буду чувари и баштинници европске Турске. Прихватајући такву улогу, албански прваци су, упоредо са чувањем турске феудалне традиције, започели и остваривање сопственог политичког плана о тзв. албанском простору на територијама оновременог косовског, скадарског, битољског и јањинског вилајета.

Радикалније него у осталим регионима, Албанци у Косовском вилајету настојали су да искористе слабости и анархију турске управе

да би појачаним зулумима и затирањем имовине, материјалних добара и живота српског становништва етнички измијенили слику тог простора. Тај процес, интензивирајући све неподношљивијим држањем турске администрације, појачао је страховања о неизвјесном будућем статусу те области и тиме изазвао код већине Албанаца још већи анимозитет и непријатељство према Србији и Црној Гори. Додатни мотив за такво понашање нађен је у све отворенијим настојањима наведених држава да, мимо Албанаца са тог подручја, по основу заштите својих сународника, прикључе територије на којима се налазе главни центри њихове средњовјековне државноправне, духовне, црквене и културне традиције.

Пред изазовом како преузети турску европску баштину и уобличићу будућу албанску државу територијама наведених вилајета, мимо Србије, Црне Горе, Бугарске и Грчке (које у својим плановима о подјели балканске Турске углавном нису рачунале с албанском посебношћу), Албанци су, дотадашњим и новим злочинима према хришћанском становништву, осјетно продубили мржњу и сукобе с околним народима.

Остајући с Турцима у балканским ратовима 1912–1913. године, и поред неуспјеха у одбрани европске Турске, вољом европских сила, на основу одлука Лондонске конференције од 30. маја 1913, добили су државу и тиме постали дио правног и политичког система Европе. Одлуку великих сила морале су да прихвате све чланице Балканског савеза, чиме су њихови међусобни планови о подјели европске Турске само дјелимично остварени. На основу одлука усвојених на тој конференцији, Србији и Црној Гори припали су Косово и Метохија по основу историјског и етничког права. Разграничењем са новонасталом државом Албанијом створене су основе међудржавних и међунационалних односа и оне су све до сада остале у знаку тих рјешења.

Албанска очекивања да границе њихове државе обухвате просторе некадашња четири турска вилајета нијесу остварена јер творци Албаније за то нијесу налазили оправдање. Рјешење албанског питања на Конференцији у Лондону албански прваци су сматрали половичним и у територијалном и у етничком погледу. Према таквом схватању, од тада у први план истичу потребу за редефинисањем албанских граница на рачун Србије и Црне Горе, тражећи Косово и Метохију, гдје је етничка присутност Албанаца током протеклих деценија добила предоминантну улогу и постала окосница готово свих југословенско-албанских супротности у 20. вијеку.

Први свјетски рат донио је Србији и Црној Гори аустроугарску окупацију и ратна страдања, а Албанцима с Косова и Метохије наду у прикључење већој Албанији, због чега су обновљени појачани прогони, убиства и затирања имовине Срба и Црногораца. Албанска очекивања ипак нису остварена. На Конференцији у Версају, 1919. године, и према одлукама Амбасадорске конференције из 1921. године југословенско-албанска граница остала је непромијењена. Заједнички живот Срба и Црногораца с Албанцима у новонасталој југословенској држави на просторима Косова и Метохије настављен је уз осјећање промијењене

политичке реалности, улоге и националне судбине. Албанска национална мањина, незадовољна социјалним, политичким и културним правима, већ од самог почетка, прибјегла је сепаратизму и опирању свим облицима локалне управе. Тиме је скучен простор за остваривање мањинских права, па су се сва настојања југословенских влада у међуратном периоду да пронађу политичка рјешења за Албанце у Југославији према обавезама о праву мањина, дефинисаним Сенжерменским уговором (1919), свела на спутавање увијек присутног сепаратизма.

Албанци у Југославији нијесу постали мост преко којег се могло изграђивати југословенско-албанско међудржавно повјерење управо због опчињености идејом о територијалној и етничкој Албанији на просторима који су обавезно укључивали Косово и Метохију. Спутани том околношћу, Албанци у Југославији манифестовали су своје незадовољство везивањем за Албанију, појачаним нарочито у вријеме велике међународне кризе изазване њемачким прекрајањем граница установљених версајским миром. У фашистичко-нацистички преуређеној Европи, од почетка Другог свјетског рата, међу творевинама „новог поретка“ нашла се и „нова“ Албанија, увећана Косовом и Метохијом, западном Македонијом и дијеловима Црне Горе и Грчке. У том фашистичком протекторату албанска мањинска популација у Југославији провела је ратне године у увјерењу да је остварено општеалбанско јединство. Борећи се на страни фашистичко-нацистичких снага, са скромним доприносом антифашизму, Албанци у Југославији доживјели су расплет ратних збивања и успостављање југословенско-албанске границе на ранијим основама као рушење накратко остварених илузија. Ипак, током ратних година, из жеље да простор Косова и Метохије што јаче повежу с Албанијом, починили су многе злочине према српском и црногорском становништву. Материјалним разарањем кућа и имања, убијањем и сталним принудним иселјавањем Срба и Црногораца још једном је у првој половини овог вијека поремећена етничка слика Косова и Метохије у корист албанске популације. У поратним годинама та се разлика у бројној заступљености становништва остваривала наглим увећавањем албанске и смањивањем српско-црногорске популације.

По завршетку Другог свјетског рата југословенско-албански односи су у кратком периоду кренули путевима свестраног политичког разумијевања, сарадње и добросусједства. Али, упркос обостраној спремности да остварено заједништво у антифашистичком рату и револуцији омогући пријатељске односе између Југославије и Албаније, уз превазилажење обострано мучних трагова из скоре и давније прошлости, жељени успјех је изостао. Албанци с Космета су већ на самом крају рата, покушајем да изведу побуну, показали да ће сепаратизам и даље остати метод остваривања задатог циља – Косово с Албанијом. Тиме је заснована сумња у веома наглашаване потребе потпуне афирмације Албанаца у Југославији.

Анализе албанске историографије о односима Албаније према Краљевини Србији и Краљевини Црној Гори до 1918. и Краљевини Југославији до 1941. године, као и током Другог свјетског рата, показују стално и упорно уплитање албанских влада у питање положаја и права Албанаца у тим државама на начин који је спутавао, замагљивао и онемогућавао успостављање нормалних добросусједских односа. Патернализам према Албанцима с Косова и Метохије увијек је надилазио жељу за стварном заштитом и поштовањем права албанске мањине и сводио се на протезирање припајања те области Краљевини Албанији. У Краљевини Југославији, сходно члану 9 Уговора о мањинама од 10. септембра 1919, Албанци нијесу уживали сва мањинска права јер је у посљедњем ставу тог члана констатовано: „Одредбе овог члана важиће само за територије додијелјење Србији или држави Срба, Хрвата и Словенаца, послје 1. јануара 1913. године“.

Положај албанске и других мањина у јужним областима Краљевине Југославије био је, истина, неповољнији од положаја њемачке, мађарске и италијанске мањине, на које су се односиле све одредбе Сенжерменског уговора о положају и праву мањина, али основно полазиште владама у Тирани није било правасходна заштита права албанске мањине, већ коришћење њеног положаја за истицање потребе за редефинисањем албанских граница на рачун Југославије. Управо на тој основи настао је и одржавао се током ратних година фашистичко-нацистички протекторат Велика Албанија, који је, упркос веома лошем југословенско-албанском искуству, остао у политичкој свијести Албанаца опсесија коју режими у Тирани често користе у спољнополитичком дјеловању и послје 1945. године.

Планирање „Републике Косово“

Албанско преферирање према Косову и Метохији у територијалном и етничком смислу, чему се тежи као крајњем циљу, предодредило је и одговарајуће понашање југословенске и албанске владе у вези с поштовањем територијалног интегритета и државног суверенитета. Југословенска влада је, преко делегације на Конференцији мира у Паризу 1946. године, улагала посебне напоре у одбрану права територијалног интегритета Албаније и њеног равноправног учешћа у раду Конференције. С албанске стране, то околностима изнуђено сагласје истицано је и поштовано од 1945. до половине 1948. године. Наиме, од тада је албанско држање обиљежено повременим оспоравањем, заснованим на патерналистичком односу према албанској мањини у Југославији.

Послије албанско-југословенских политичких разилажења на основу кампање Информбироа против Југославије 1948. године, албанско политичко вођство вратило се старом опробаном моделу сталног оптуживања југословенске владе да спутава и терорише Албанце у Југославији. Макар колико да су чињенице о правно-политичком,

културном, просвјетном и друштвено-економском положају Албанаца у Југославији показивале да се ради о афирмацији у свим тим областима, о чему, уосталом, свједочи и административно-управни положај косовско-метохијске области, која је прерасла у аутономну покрајину, незадовољство оствареним увијек је постојало. Уосталом, право на основно, средње и високошколско образовање на матерњем језику, као и вјерска, политичка, културна и остала грађанска права, статистички доказују да Албанци у Југославији у послератним годинама нијесу били дискриминисани.

Послије престанка политичких ангажмана и у знатној мјери привредне сарадње између Југославије и Албаније, послије 1948. године, режим Енвера Хоџе је изграђивао до 1960. године на свим плановима пријатељство са СССР-ом и био укључен у информбировску кампању као најупорнији и најдоследнији у примјени стаљинистичке праксе. Небројено пута се из Тиране, опет у вези с Албанцима у Југославији, чуло о њиховом одвајању од Албаније. Поред патерналистичког односа према њима, Енвер Хоџа је све чешће наглашавао како је албанско питање 1913. године само половично ријешено и да албанска граница пролази кроз средину њиховог етничког бића, располућеног вољом европских сила.

Вјеровање да ће СССР, у оштрој конфронтацији с Југославијом, омогућити Албанији да аспирације према Косову и Метохији учини изгледнијим, поступно се трошило у годинама нормализације односа између Москве и Београда. Иако је, по угледу на друге, поводом распуштања Информбироа и нормализовања односа са Југославијом, Енвер Хоџа изјавио да жели односе добросусједства и обостраног поштовања, није одустао од намјере да, оспоравањем југословенског самоуправног социјализма као ревизионизма у односу на сопствено схватање марксизма и лењинизма, идејно подстиче сепаратистичке тенденције међу Албанцима у Југославији.

У годинама разлаза са СССР-ом, послије 1960, када је форсирана свестрана сарадња са Кином до 1978. године, упоредо с оживљавањем привредне размјене појачавао се, путем културне и научне сарадње, идеолошки уплив Албаније на Албанце с Косова и Метохије. Наиме, с промјеном политичког статуса косовско-метохијске области у аутономну покрајину с политичко-законодавним атрибутима, сходно Уставу СФРЈ из 1974. године, снажан привредни, политички и културно-просвјетни успон, током седамдесетих година, праћен је демографским бумом албанске популације на Косову и Метохији, чији је прираст износио 33,9 одсто. Тако наглом промјеном етничке структуре у корист Албанаца остваривала се замисао о преминању путем популационе политике. Тај модел, својствен Албанцима, уграђен у свијест становништва „оскудног у свему осим у радости рађања“, заснован на начелу албанства као државне идеологије, показао се као дјелотворан. Јер, готово ничим неометан, а подстицан могућношћу политичког руководства Косова да организује све видове привредног, политичког, култур-

ног, па и демографског преображаја Покрајине, дошао је до потпуног изражаја.

Нагли пораст броја Албанаца на Косову и Метохији, који се, са 65 одсто 1953. године, у 1981. години попео на 77,5 одсто, насупрот српско-црногорском удјелу становништва, који у том периоду пада са 23,6 на 13,2 одсто, праћен је пропорционално оствареним нивоом индоктринације на културном, привредном и идејном плану. Управо од тога је полазио Енвер Хоџа и у реферату на Конгресу Албанске партије рада 1981. године, оштро нападајући Југославију, критикујући одлуке Другог засиједања АВНОЈ-а и наглашавајући да су њима Албанци у Југославији територијално раздијељени у три чланице југословенске федерације: Србији, Црној Гори и Македонији. Таквим директним мијешањем у унутрашња питања Југославије наговестио је потребу за промјеном статуса Косова на територијалном и политичком плану. Заправо, намјером да аутономија Косова добије „ранг републике“, рјешила би се политичка, а обједињавањем Косова и Метохије, источних дијелова Црне Горе и западне Македоније остварила би се територијална цјелокупност Албанаца у Југославији. На тим основама и ради остваривања тако замишљеног плана отпочете су 1981. године демонстрације у Приштини, чији се одјек ширио, упркос ефикасним мјерама власти на смиривању узвитланих политичких и националних страсти међу Албанцима, добијајући подршку Албаније и Албанаца у свијету.

У реаговањима из Тиране поводом мјера које је предузимала југословенска администрација, јасно се могло препознати уплитање албанске пропаганде у реализовање смјерница из реферата Енвера Хоџе. Несумњив доказ о уплетености албанске владе у косовска збивања 1981. јесу и упорна њена јадиковања над судбином Албанаца, подијељених у три републике и одвојених од „мајке отаџбине“. Тиме је директно негирана чињеница да је Југославија њихова матична држава и отаџбина.

Неуспјех у остварењу тог политичког преконституисања и територијалног окупљања с крајњим циљем да се „Републици Косово“, као чланици југословенске федерације, омогући право на примјену принципа права на самопредјелење, чиме би се створиле претпоставке за одвајање од Југославије и уједињење с Албанијом, оставио је дубоке трагове на све касније односе Београда и Тиране, као и на повјерење између Албанаца, Срба, Црногораца и Македонаца. На Косову и Метохији, главној позорници тих збивања, то разилажење у увјерењу да живот у заједничкој држави подразумијева исту политичку судбину у оквиру уставом и законима дефинисаних слобода, права и обавеза, попримило је обиљежје прегријаних националних предубјеђења и страсти. Током осамдесетих година, укупно понашање Албанаца на Космету, као већине, према Србима и Црногорцима, свело се на бојкот, с мноштвом напада на њихову имовину и живот, а временом се претворило у својеврсни терор већинске популације. У таквим околностима настављен је процес исељавања Срба и Црногораца, што је, уз нагли прираст албанске популације мењало демографску слику Космета, која је према

попису из 1991. године чинила 81,6 одсто становништва. На основу података о националном саставу становништва СФРЈ Савезног завода за статистику, удио Срба и Црногораца на Косову и Метохији у периоду 1981–1991. и даље је опадао (са 13,2 на 9,9 одсто, а удио Албанаца се повећавао (са 75,5 на 81,6 одсто). На тај начин, у цјелини, етничка слика Косова и Метохије на почетку последње деценије 20. вијека оставља утисак потпуног несклада и дубоке поремећености у односима између наведених популација.

Користећи општу политичку кризу која је водила ка суноврату и слому Југославије у 1990. години, самозвана скупштина Косова је, на основу тзв. Декларације о независности од 2. јула, на тајно одржаној сједници у Качанику, усвојила „Устав Републике Косова“. Ти нелегални и нелегитимни поступци албанских посланика „Скупштине Косова“ довели су до самовољног искључења Албанаца из разговора о будућем уређењу Југославије и превазилажењу политичке кризе из осамдесетих година. Политичко вођство косметских Албанаца на тим основама протежира територијално окупљање око Косова и Метохије дијелова Македоније и Црне Горе, а уједињење с Албанијом везује за рушење спољних граница Југославије. Полазећи од тзв. Декларације о независности, то политичко вођство се организовало за рад у илегалним условима, па је функција „председника Републике Косово“ повјерена Ибрахиму Ругови, политичком прваку странке Демократски савез Косова, са задатком да мирним, гандијевским отпором води Албанце ка задатом циљу – самосталном Косову или Косову уједињеном с Албанијом. Председник „Владе Косова“, Бујар Букоши, има задатак да, помоћу прикупљених финансијских средстава од албанске политичке и економске емиграције, ради на остварењу општеалбанског националног пројекта. Заправо, на тим основама се у последњих пет година испробавају разне пројекције у рјешавању косовског питања ради интернационализације албанског питања. Концепт територијалне и етничке Албаније познат је под именом тзв. Велика Албанија.

Подржавање албанског сепаратизма

Готово све анализе спољнополитичког дјеловања Албаније према Југославији и свијету уопште од 1945. до 1992. године свде се, укратко, на тумарање кроз својеврсну албанску „политичку моћ“ обиљежену „енверизмом“. Наиме, свих тих година политичка схватања Енвера Хоџе изражавана су кроз приклањања, усаглашавања, одупирања и ломове о југословенско-совјетско и кинеско привредно и политичко искуство, сагласјем и отпором који су се завршили потпуном самоизолацијом у последњим годинама живота. Што се Југославије тиче, албанска спољна политика имала је барем ту константу да се после 1948. доследно одупире свему што је из ње долазило. Под изговором заштите права Албанаца у Југославији, стално се и упорно подметао план политичке и територијалне посебности, чији је крајњи циљ био прикључење матичној Албанији.

Албанска политичка доктрина, названа „енверизам“, до Ходине смрти 1985. године, обликовала је цјелокупан приватни и јавни живот Албанаца у Албанији и имала велики утицај и на оне ван албанских граница. У спољној политици албанско понашање према свијету и Југославији није се битније мијењало ни у вријеме Енверовог наследника Рамиза Алије, који се у својим иступањима строго држао политичке доктрине дубоке и потпуне изолације. Ипак, догађаји на Косову и Метохији 1990. године, а затим ратни сукоби на просторима претходне Југославије, тргли су албанску владу из те политичке летаргије. Наиме, одлука албанске народне скупштине од 23. октобра 1991. о признавању самопроглашене „Косово-републике“ показала је да се иза тог нелегитимног политичког сценарија на Косову налазе аспирације албанске владе и предсједника Рамиза Алије. Политичким ставом који гласи: „Народна скупштина Републике Албаније признаје Републику Косово као суверену и независну државу, на бази слободне и потпуне једнакости са свим другим народима“ у југословенској федерацији и захтјевом Рамиза Алије влади САД да посредује око упућивања мировних снага УН на Косово, Тирана је наставила политику мијешања у унутрашње односе Југославије. То ангажовање правдано је потребом да се заштите угрожена права Албанаца у Југославији. У вези с тим, може се рећи да је политичко отварање Албаније према Балкану, Европи и свијету отпочело колико у вези с реформама у земљама источне Европе и под утицајем сазнања о неодложној потреби демократизације односа у друштву, толико и поводом ратом створених околности на простору сусједне Југославије. На слом социјалистичког пројекта отпочетог рушењем Берлинског зида и разбијањем Совјетског Савеза у Тирани се, истина, у почетку гледало као на „изгубљену једну битку, али не и рат“. Међутим, брзо је влада у Тирани отпочела с редефинисањем албанског „истинског социјализма“ постепеним напуштањем „енверизма“ и окретањем ка законима слободног тржишта.

Током прве половине 1991. године пажљиви аналитичари промјена у Албанији запазили су да економске рачунице, по цијени одбацивања окоштале љуштуре „албанског комунизма“, све више добијају предност над идеолошким флоскулама Енвера Хоџе. Тако је одлука министара иностраних послова земаља Европске заједнице, од 20. јуна 1991, да с Албанијом обнове дипломатске односе и признају јој статус пуноправног члана КЕБС-а у Тирани примљена као признање најављеним реформама и политичком отварању. Ипак, до значајних промјена у Албанији дошло је тек с увођењем вишестраначког система и побједи странке Сали Берише на првим слободним изборима у прољеће 1992. године. То, међутим, није значило и промјену устаљене праксе према питању Косова. Честитајући Ибрахиму Ругови на успјешно организованим изборима за „Републику Косово“, Бериша је 28. маја 1992. нагласио да је „албанска нација на косовским територијама показала зрелост и грађанску храброст“ иако је знао да су сви поступци „Скупштине“ косметских Албанаца нелегитимни. Тиме је настављена пракса патер-

налистичког односа према Албанцима у Југославији храбрењем сепаратистичког покрета. Штавише, у интервјуу за „*Corriere della sera*“, 16. новембра 1992. Бериша је нагласио неопходност оружане интервенције „против војних инсталација Београда“, додајући да ће се, у случају избијања сукоба на Косову, српски режим суочити с „општим националним отпором Албанаца којима ће међународна заједница пружити помоћ“. Апел албанског министра иностраних послова земљама Европске заједнице да признају Косову статус независности и изјава Сали Берише из фебруара 1993. да „Албанија неће моћи зауставити Албанце да притекну у помоћ браћи на Косову уколико и тамо рат избије“ не остављају мјеста за сумњу о намјерама режима у Тирани. Тиме се албанство као државна идеологија из времена Енвера Хоџе на нов начин огласило у помагању сецесионистичких намјера Албанаца Косова и Метохије.

У вези с тим, Савез албанских интелектуалаца са Косова, из Македоније и Албаније, увјерен да је Косово кључ за отварање албанског питања, позвао је албанску стваралачку интелигенцију да се ангажује на духовном, културном и националном јединству. Почетком марта 1993. Бериша се огласио новим апелом, упућеним НАТО-у, тражећи да се војним запосиједањем Косова спријечи „српски експанзионизам“ иако се радило о мјерама превентивне интервенције Србије на дијелу сопствене државне територије. Крајем маја 1993. албански председник је у једној изјави подсетио да руководство косовских Албанаца „чврсто координира“ политичке ставове с Албанијом. Међутим, откада је рат у Босни и Херцеговини привукао медијска и политичка интересовања свијета, и Ибрахим Ругова и Сали Бериша су своје незадовољство односом међународних форума према косовском питању преточили у још један меморандум, у којем су, поред осталог, нагласили да „кризу у бившој федерацији није могуће решити без разрјешења првог и основног питања њене дезинтеграције, а то је питање Косова“. Признајући да су управо преко Косова отпочели дезинтеграциони процеси у Југославији, Ругова и Бериша заједнички траже за Косово положај протектората под контролом снага Уједињених нација или војну интервенцију Сјеверноатлантског пакта.

Долазак Манфреда Вернера (тада главнокомандујућег снага НАТО-а) у Тирану, марта 1993, окончан споразумом о стављању на располагање албанских лука за потребе војних инсталација западне алијансе, створио је могућност албанској влади за подношење захтјева о пријему Албаније у Сјеверноатлантски пакт. Захваљујући показаној кооперативности, албански председник је у фебруару 1994, у сједишту НАТО-а у Бриселу, потписао уговор о приступању Албаније „Партнерству за мир“. Тиме се, барем донекле, обавезао да своје политичке ставове у вези са Косовом усаглашава са процјенама политичких и војних кругова САД, УН, НАТО и ЕЗ (касније ЕУ). Од тада је, заправо, и спољна политика сусједне Албаније према Косову и Метохији уздржанија и креће се у оквиру прописаних ставова међународних форума. Захваљу-

јући томе, Беришина влада у посљедње вријеме форсира добре односе са Турском и настоји да превазиђе повремене неспоразуме са Грчком и Македонијом. Али, и поред тога, не баш довољно промишљеним патернализмом према Албанцима у сусједним државама, у одређеној мјери доприноси политичкој нестабилности у региону Балкана. Односи Тиране са Београдом, Атином и Скопљем и даље су умногоме оптерећени догађајима из даље и блиске прошлости и вјероватно ће, због осјећања да албанско питање чека на потпуније рјешење, још дуго такви остати. То потврђује извођење војних маневара под називом „Бушати 95“, уз југословенско-албанску границу, на којима је, представницима и посматрачима војне алијансе НАТО-а, Албанија покушала да се представи у улози респективне војне снаге у случају отварања новог ратног жаришта на Косову.

На основу обавеза везаних за приступање „Партнерству за мир“ и поштовање Дејтонског споразума, којим није обухваћено питање Косова и Метохије, Сали Бериша и албанска влада принуђени су да у више наврата показани неумјерени радикализам у ставовима према Србији и Југославији ускладе с америчком мировном иницијативом. Таквим исходом бројних Беришиних мисија у Вашингтону, Берлину, Паризу и Бриселу све је незадовољнија већина албанских страначких првака с Косова и Метохије. Незадовољство је нарочито изражено послје септембра 1995, када је Бериши било повјерено да код предсједника Клинтона испослуже право на одржавање референдума косовских Албанаца, признавање „Републике Косово“ и долазак међународних посматрача. Умјесто очекиваних промјена, морали су да се задовоље сазнањем да је Косово и политичко стање на њему унутрашњи проблем Србије и Југославије, и да ће се сва отворена питања у вези са тим рјешавати дијалогом. За Беришу и албанску владу, који су тим поводом поновили прагматичну изјаву о албанском противљењу промјени граница, то је значило потребно дистанцирање од радикалних ставова, до следеће погодне прилике. Управо то потврдио је Сали Бериша изјавом да: „Демократски режим у Албанији не одустаје од својих циљева, већ своју стратегију и тактику прилагођава ставовима великих сила“. Приликом посјете и разговора вођених у сједишту НАТО-а у Бриселу, почетком новембра 1995, нагласио је да су приоритетни циљеви албанске спољне политике: интернационализација питања Косова, право на самоопредјелјење Албанаца у СРЈ и Македонији и настојање да Косово остане глобални проблем југословенске кризе. Међутим, послје разговора у Вашингтону и Берлину, Бериша је првацима албанске алтернативе на Косову и Метохији могао једино да поручи: „Треба да схвате да демократија подразумева компромисе и да се залажу за аутономију из 1974. године“. Тиме покушава да се врати стање дефинисано Уставом СФРЈ из 1974. године, суспендовано у међувремену новим уставом Србије и СР Југославије. Прваци албанске алтернативе тако су доведени у неугодну ситуацију. За Ибрахима Ругову и Демократски савез Косова

враћање на почетак, које не може бити лако, утолико је теже што већ пет година увјеравају Албанце у Југославији, Албанији и свијету да је Косово неутрално и независно и да му предстоји добијање међународног легитимитета, за који се ваља изборити мирним путем. Полazeћи од све чешћих упозорења домаћих и страних политичких кругова и аналитичара збивања на Космету који тврде да се Косово као независна држава не може остварити без рата, Руговина тактика гандијевског отпора још је на проби као алтернатива рату.

Незадовољство постигнутим после покушаја отварања албанског питања преко стања на Косову, изразио је албански писац Исмаил Кадере. Према његовим реаговањима, сав учинак албанског отварања према свијету и у извлачењу из Енверовог деспотизма и изолационизма свео се на: стављање албанских лука и аеродрома на располагање НАТО-у, добијање дијела финансијских средстава из пакета помоћи од 43 милиона долара и примања Албаније у чланство „Партнерства за мир“. Све то, сматра Кадере, показује да савремена Албанија још није на путу стварања слободног друштва и просперитетног економског развоја, што поткрепљује чињеницом да су инвестиције прескромне и многи Албанци на раду у иностранству (300.000), стањем личних права и слобода, постојањем политичких затвора и одсуством уставне и законодавне праксе примјерене демократским друштвима и парламентарним системима у земљама Европе и свијета. Поводом актуелног стања на Косову и предлога који се нуде, а затим разрађују, валоризују или оспоравају преко медија, Кадере своје познато опредјељење за етничку Албанију изражава на следећи начин: „Албанци нијесу починили такав злочин према свијету за који би требало да плаћају казном каква је садашња подјела албанског народа“. Што се тиче будућности Албанаца у Југославији, сматра да све зависи „од њихове одлучности, памети и конкретних акција“, при чему би требало „много више да се баве националним питањем“, а не, како му се чини, личним материјалним интересима. Увјерен да је косовско питање у сржи албанско, и у националном и у етничком смислу, Кадере, као већина албанских посленика у култури, науци и политици, заступа херметички затворену, романтичарску пројекцију о Албанији и Албанцима.

Интернационализација „косовског питања“

Албанска спољна политика, која је и у посљедње вријеме, због својих ставова извор нестабилности и подстицања међуетничких конфликта у овом дијелу Балкана, отвара простор међународном тероризму исламског типа. Међутим, косовска криза неће моћи да добије политичку и дипломатску равнотежу докле год буде мијешања Албаније у унутрашње прилике Србије и Југославије. Јавно подстицање готово свих облика сецесионистичког дјеловања Албанаца у Србији, управо стога, остаје основни проблем будућих југословенско-албанских односа. То потврђују и одлуке, ставови и мишљења албанских званич-

ника. Наиме, у недавним разговорима Ибрахима Ругове са Сали Берিশом у Тирани констатовано је, обострано, да нестабилни политички процеси у Србији стварају могућност за покретање „косовског питања“ с „мртве тачке“. У писму Тритана Шехуа, министра спољних послова Албаније, упућеном предсједавајућем ОЕБС-а Флавиу Котију, поводом захтјева предсједника Србије Слободана Милошевића за упућивање мисије ОЕБС-а која би се упознала са стањем у Србији створеним изборима, напомиње се да би тим поводом требало тражити да Београд спроведе Резолуцију Савета безбедности од 9. августа 1993. о сталним мисијама ОЕБС-а на Косову, у Санџаку и Војводини.

Ставови америчке администрације у којима се изражавају подршка и поштовање стрпљењу Ибрахима Ругове и његове странке (Ворен Кристофер), затим обећава већа ангажованост у вези с Косовом и изражава став о подржавању права Албанаца у СР Југославији захтјевом о високом степену локалне аутономије, али уз истицање територијалног интегритета Србије и Црне Горе (Ричард Мајлс), несумњиво показује жељу спољнополитичких кругова САД да пресудно утичу на рјешавање „косовског питања“, сада несумњиво једног од најтежих мањинских проблема у Европи. Уосталом, на посљедњем састанку европских лидера у Даблину потврђен је став из Декларације Европске уније, од 9. априла 1996, о условима за нормализовање односа са СР Југославијом, који подразумевају висок степен аутономије Косова у оквиру СР Југославије. Да се Косово и даље налази у центру пажње спољне политике Албаније, упркос изјавама о непромјенљивости граница, показује и недавна изјава Александер Мексија, премијера албанске владе, који је поводом ангажовања око интернационализације „косовског питања“ листу „Бујку“, од 14. децембра 1996, дао изјаву у којој се, поред осталог, каже: „Албанија је од међународне заједнице захтијевала да посвети већу пажњу мирном рјешавању најоштријег проблема који мори преко два милиона косовских Албанаца, који су се плебисцитом изјаснили за независност“. Ако се томе дода и изјава предсједника албанског парламента П. Арбнорија, у којој се наглашавају, поред легалних начина подршке, и могућности примјене „других варијаната за слободу Косова“, постаје јасније да перспективе добрих односа између Тирани и Београда остају неизвјесне у сваком погледу.

*

* *

Став међународне заједнице да је Косово унутрашње питање Србије и СР Југославије и њихов неутуђиви дио по ко зна који пут у овом вијеку доказује да је југословенско-албанска граница издржала пробу времена. Албанцима у СР Југославији мора бити јасно да њихово етничко, политичко и културно наслеђе неутуђиво припада држави у којој живе и да, уз коришћење свих етничких и грађанских права утврђених и гарантованих међународним стандардима, морају прихва-

тити и чињеницу да су као грађани обавезни да поштују уставом и законом прописане обавезе. Што се тиче владе у Тирани и њеног протежирања „косовског питања“ с могућношћу ширења граница на територије околних држава – Југославије, Грчке и Македоније, без чега нема редеофинисања албанског питања осим ратом, мора јој бити јасно да такво ангажовање у вези с питањем Косова и Метохије може изазвати несагледиве последице.

Литература:

1. *Документи о спољној политици Краљевине Србије*, књ. V, св. 1, 2, 3, Београд, 1984. и 1986.
2. *Србија и Албанци у XIX и почетком XX века*, Београд, 1990.
3. *Срби и Албанци у XX веку*, Београд, 1991.
4. *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа*, том I, књ. 19, Београд, 1969.
5. Бранко Перуничих, *Сведочанство о Косову, 1901–1913*, Београд, 1988.
6. Jens Reuter, *Die Albaner in Jugoslawien*, Munich, 1982.
7. Атанасије Урошевић, *Косово*, Београд–Приштина, 1990.
8. Biberaj Elez, *Albanian-Yugoslav Relations and the Question of Kosovë*, „East European Quarterly“, 16 1983.
9. *Studies on Kosova*, Edited by Arshi Pipa nad Sami Repishti, New York, 1984.
10. Михаило Малетић, *Косово некад и данас*, Београд, 1973.
11. Pedro Ramet, *Problems of Albanien Nationalism in Yugoslavia*, Орбис, 25/1981.
12. *Балкан после другог светског рата*, Београд, 1996.
13. Ђорђе Борозан, *Велика Албанија – поријекло, идеје, пракса*, Београд, 1995.
14. Бахри Цани – Цвијетин Миливојевић, *Космет или Косова*, Београд, 1996.
15. *Косово и Метохија кроз домаћу и инострану штампу*, „Билтени“ бр. 30–33, Савезни секретаријат за информације, Београд, 1996.
16. Kristo Frasheri, *The History of Albania*, Тирана, 1964.
17. *Енциклопедија народа Југославије*, том II, Загреб, 1956.

Сједињене Америчке Државе, НАТО и постбиполарна – униполарна Европа

УДК 327.51(73:4)

Др Душан Николиш

Дилему о идентитету и будућности НАТО-а, његовом месту и улози у америчкој глобалној политици, и о војно-политичком присуству и мисији САД у Европи без друге суперсиле Сједињене Државе су разрешиле 1994. године одлуком да, путем прилагођавања и јачања НАТО-а и преко кризе у Босни, још доминантније „остану“ у Европи, с примарним далекосежним стратегијским циљем да не дозволе да о европској безбедности одлучују европске силе, пре свега Русија и Немачка, као ни Европска унија. Тако је НАТО, са својим „источним (про)ширењем“, изабран као стари – нови инструмент и оквир даље америчке војне, политичке и безбедносне доминације у Европи и контроле над њом. У ту сврху, и упоредо с тим, замишљен је и концепт – визија, стварања целовитог и јединственог, униполарног војнобезбедносног поретка за Евро-Америку и Русоазију од „Ванкувера до Владивостока“.

Ирачка окупација Кувајта 1990. године и грађански рат у Југославији, посебно у Босни од 1992, били су тражена, пронађена и искоришћена формула и могућност за „подмлађивање“ НАТО-а и САД и за почетак остварења те америчке планетарне стратегијске визије за 21. век. Њен саставни, „природни“ сегмент је и, у историји САД, највећи амерички војно-геополитички продор на Балкан, инсталирање и учвршћење на њему, и одбацивање Русије, пре свега, а затим Немачке (или њихове осовине) са југоистока Европе.

Грађански рат на простору претходне СФРЈ, који су САД својом политиком продужиле и претвориле у међународну кризу и међународни рат, може се посматрати и као врста „компензације“ САД за губитак немачког римленда као смисла, „филозофије“ војностратегијског и геополитичког присуства и останка Америке у Европи без блокова. Срби, њихов историјски простор и њихове земље, њихова распрострањеност и бројност, нашли су се на путу Сједињеним Државама као тзв. реметилачки фактор у походу ка изградњи унисоне, контролисане „пацификоване“, геополитички ново-старо прекројене, „нове Европе“.

Дебата у америчким академским, па и политичким, егекутивним круговима о будућности и изгледима НАТО-а, као и о његовом месту и улози у америчкој глобалној политици, наново је покренута и интензивирана почетком и средином деведесетих година, после слома биполарног европског и глобалног (гео)политичког и војнобезбедносног поретка равнотеже моћи суперсила – СССР-а и САД, и њихових војнополитичких савеза. У новим условима постбиполаризма, односно

униполаризма (система без друге суперсиле – СССР-а, а са једном суперсилом – САД, и НАТО-ом, јединим преосталим војнополитичким савезом у Европи), та дебата је, пре свега, у академском естаблишменту, уопштено посматрано, осцилирала између два екстрема: између стратегијске опције препуштања комплекса безбедности у руке Европљана, с једне, и још веће улоге САД у европској политици и безбедности, с друге стране. Одлуком САД да се *уз помоћ НАТО-а*, у којем и даље имају најважнију улогу, и *преко кризе у Босни*, чије су разрешавање САД чврсто узеле у своје руке, одлучивши тиме да и даље, и још доминантније „остану“ у Европи и не дозволе да о европској безбедности одлучују европске силе, пре свега Русија и Немачка, као и „остатак“ Европске уније (ЕУ), друга стратегијска опција у америчким размишљањима је, очигледно, однела превагу. То опредељење и, како се сада види, дугорочно и темељито осмишљена и припремана америчка безбедносна стратегија за Европу и суштинске односе у њој, САД „овериле“ су НАТО-вим бомбардовањима Срба у Босни у лето 1995. и Дејтонским мировним, тј. „државотворним“ концептом Босне с јесени исте године.

Пре преузимања у своје руке питања безбедносног и политичког „аранжмана“ Босне, и Европе, из руке Западноевропљана, у америчкој се академској спољнополитичкој дебати још истицало мишљење да „тренутно нема консензуса у Сједињеним Државама о томе како најбоље унапредити интересе САД у постхладноратовском свету, или конкретније, о улози коју ће НАТО играти у будућој политици САД“.¹ Размишљања и процењивања америчких експерата и аналитичара о: настављању глобалног америчког вођства или узмицању и изоловању; активном ангажовању у европском безбедносном поретку или настављању процеса дезангажовања и препуштања европске безбедности Европљанима; о томе да ли би НАТО требало да буде повећан земљама из редова „нових европских источних демократија“ или би ту „привилегију“ прво требало омогућити Русији, инкорпорирајући је у нови европски безбедносни систем, или, пак, о томе какве су импликације рата у Босни на природу безбедности у Европи и самог НАТО-а, била су уобичајени начин за отклањање дилема, недоумица, непознаница или колебања у процесу припремања доношења одлука о САД, НАТО-у и Европи. (Рат који су САД, НАТО и њихови савезници из арапског света 1990–1991. године водили „у име УН“ и „светске заједнице“ против Ирака, у Персијском заливу, који је већ био преседан по много чему, ипак, у почетку, није био довољан разлог да САД и у вези с европским пословима, посебно безбедносним питањима и питањем Босне до 1994–1995. године, заузму одлучно опредељење, без дилема, слично као у рату у Заливу. Јер, без сумње, у то време још, за САД питање чињења преседана у погледу примене силе од стране САД и НАТО-а у Европи, и то у решавању једног, у суштини, грађанског рата с међународним

¹ S. Sloan, *US Perspectives on NATO Future*, „International Affairs“, Vol. 71, N° 2, April 1995, p. 217.

импликацијама, какав је био сукоб у Босни од 1992. године, по сличној међународноправној и политичкој „технологији“ из рата „светске заједнице“ против Ирака, било је сувише озбиљан изазов, и то из најмање два разлога. Прво, због временске близине рата у Персијском заливу, и друго, због замашне иницијативе и амбициозног „посредничког“ ангажовања западних савезника, истовремено чланова НАТО-а, у грађанском рату у Босни.) Ни значајни *Бриселски самит НАТО-а*, у јануару 1994, није успео да до краја одагна, ни Америци ни Западној Европи, постојеће дилеме и лутања око проблема улоге и идентитета НАТО-а и САД у безбедности униполарне једноблоковске Европе. Питање будућег идентитета и функције НАТО-а, као и његовог ширења, остало је отворено и нерешено, без потребног консензуса међу атлантским савезницима. Самим тим, ни политичка одлука о непосреднијем (копненом) дејству НАТО-а у Босни, о „улажењу“ у Босну ради „устостављања, завођења мира“, није могла бити донета.

Разлике и поделе у мишљењима и опредељењима у јавности и у извршној власти у САД око места и улоге НАТО-а и САД у безбедносној структури и „архитектури“ Европе, заснивале су се, између осталог, на питању цене коју би САД биле вољне да плате за одбрану својих интереса у Европи, темпу европске политичке и безбедносне интеграције, као и будућој улози Русије. У јавности Америке постоји уверење да САД не би требало да истрајавају у улози глобалног лидера, да је НАТО само непожељан наставак глобалне одговорности САД из времена биполаризма и „хладног рата“, и да трансформисање НАТО-а у средство, полу-безбедности у „новом поретку“ може само да увећа бремене глобалне америчке безбедносне обавезе и оптерећења. На другој страни су погледи оних (интернационалисти, глобалисти) који су убеђени да Сједињене Државе, као и свих претходних деценија, немају алтернативу осим да чувају, унапређују и јачају своју моћ и улогу глобалног лидера, потпуне суперсиле. У таквој перспективи, сарадња са НАТО-ом и јачање НАТО-а кроз његово прилагођавање новим међународним реалностима један је од начина да САД осигурају и ојачају свој пресудни утицај на војнополитичке и безбедносне односе у Европи, делећи, истовремено, финансијске трошкове и војну партиципацију са савезницима.

У вези са западноевропским политичко-безбедносним интегрисањем, заступници схватања да је неопходан амерички војнополитички излазак из Европе сматрали су да ће једнога дана уједињена Европа моћи да остварује своју безбедност без значајније америчке потпоре. За друге, пак, САД треба да подржавају процес даљег уједињавања и војнобезбедносног осамостаљивања Западне Европе, али се у њега не могу поуздати до краја.

Мишљења о Русији, њеној улози и месту у безбедносној структури постбиполарне Европе у америчкој јавности и спољнополитичком академском естаблишменту и егзекутиви, генерално, такође су била подељена. Према једнима, политика САД требало би првенствено

да подржи унапређење и јачање демократског и мирољубивог карактера Русије и њену економско-социјалну стабилизацију. Свако инсистирање на проширењу НАТО-а бившим совјетским источноевропским сателитским савезницима из Варшавског пакта или недавним совјетским републикама, односно геополитичко и стратегијско протезање НАТО-а на те просторе, све до самих руских граница, било би поништавање тих интереса и циљева. За „интернационалисте“ и „глобалисте“ Русија, због величине, богатства, ресурса и социјалне, политичке и економске нестабилности, и даље је за САД и Запад потенцијално непријатељска сила, опасност на коју и САД и НАТО морају да пазе, према којој морају војно да буду чврсти и на коју треба да пројектују своју силу. Такве разлике у општим погледима, приступима и опредељењима утицале су као ограничавајући и отежавајући чинилац и на конципирање и пројектовање кохерентне, конзистентне и јасне америчке стратегијске, политичке и дипломатске „поруке“ свету у вези с концептом безбедности, НАТО-ом и распоредом војне моћи у Европи у целини. Према једном мишљењу, „будућност НАТО-а вероватно не може бити успешно разрешена у ограниченом оквиру сталних расправа о проширењу НАТО-а, односима са Русијом или улогама САД и Европљана у савезу. У ствари, можда је дошло време да се потраже идеје које би могле инспирисати нове иницијативе обликоване тако да реafirмишу значај једне широко засноване америчко-европске сарадње у знатно измењеном свету који је наследио крај хладног рата“.²

Једно од неизбежних и интригантних питања у вези са САД, НАТО-ом и безбедношћу у Европи после нестанка биполарног међународног поретка равнотеже сила јесте *питање разлога и интереса* због којих је НАТО наставио да постоји, као и питање *нарочитог историјског значаја НАТО-а за САД*, односно питање *разлога постојања НАТО-а значајних за глобалну улогу Сједињених Држава*. Другим речима, намеће се питање шта је одлучило да САД тако чврсто подупиру НАТО, који су историјски разлози и политички, национални интереси за то после нестанка Совјетског Савеза, Берлинског зида, Варшавског пакта и блоковске поделе Европе, и после стварања једне Немачке припајањем Источне Немачке Западној Немачкој. Све до драматичних и морфолошко-тектонских геополитичких времена и промена у структури моћи и равнотежи силе у Европи које су се збиле између 1989. и 1991–1992. године, совјетска војна конвенционално-нуклеарна моћ и геостратегијска позиција у Европи, или *совјетска претња* остатку Европе и САД, била је уобичајен историјски и војно-политички аргумент и образац за постојање НАТО-а, за његову кохезију и за америчко војно присуство у Европи. Совјетска претња и њено сузбијање, чинило се, били су за САД најважнији разлог за централно и приоритетно место НАТО-а у америчкој политици и стратегији према европским војним и безбедносним пословима и односима. Међутим, продужена и подмла-

² Исто, стр. 219.

ђена „старост“ најмоћније војне блоковске алијансе „истрајног издржљивог савеза“ (према историчару Лоренсу Каплану) сада изазива сумњу у то да јој је супротстављање совјетској моћи и експанзивним тежњама совјетске „империје“ било основни историјски разлог. Остали разлози и чиниоци који су, до слома биполарног поретка, а и после њега, давали НАТО-у нарочито место у глобалној политици САД према Европи, и шире, били су и у унапређењу унутрашње стабилности Западне Европе и равнотеже међу државама тог региона. Односно, у њеном обезбеђењу од опасности продора социјализма у социјално ткиво Западне Европе и у спречавању оживљавања сукоба, или ратова, међу западноевропским земљама које су оне водиле у скоријој историји. Идентичну и преклапајућу улогу с улогом НАТО-а имало је и војно-политичко присуство САД у Западној Европи од Другог светског рата. Оно је, као својеврсни лидерски и победнички супервизор и над ратним савезницима и над ратним непријатељима омогућило сигуран оквир и нуклеарни штит тим земљама за изградњу нових облика сарадње и међузависности у околностима стално присутне идеолошке и војне опасности са истока. Како се западноевропски интеграционизам развијао и постепено прерастао у заједницу и унију, умањивао се значај САД као чиниоца стабилности у међузападноевропским односима, мада није потпуно нестао. Речју, значај НАТО-а за САД у биполарном систему глобалних међународних односа после Другог светског рата, односно историјски разлози за његово место и улогу у америчкој међународној политици, био је, првенствено, у томе што је НАТО био инструмент америчког глобалног вођства и доминације и што су кроз НАТО САД, од чијих је конвенционалних и нуклеарних снага Савез зависио, имале одлучујућу реч у свим суштинским концепцијским и стратегијским корацима и одлукама о западноевропској и европској безбедности.

Поред историјске, односно идеолошко-политичко-безбедносне димензије разлога и значаја постојања НАТО-а за САД, економски чинилац је такође имао одлучујућу важност како за САД, тако и за само атлантско савезништво. У САД економско-финансијска страна НАТО-а, и америчке улоге у њему, деценијама је изазивала контроверзе и бројне расправе и спорове и у спољнополитичком и у владином естаблишменту, али су сви они потискивани у други план пред историјским, безбедносним и идеолошким разлозима за његово постојање и америчке улоге и ангажовања у њему у Западној Европи. После нестанка биполаристичког, европског и глобалног поретка, а посебно када је НАТО, и америчко војно ангажовање кроз њега, прерастао своје првобитне одбрамбене оквире, актуелизоване су критички обојене расправе у САД о економској оправданости и цени. На примедбе које долазе и из редова званичне академске спољнополитичке заједнице (алтернатива нема приступ медијима и естаблираним стручним часописима), и из кругова Конгреса и других институција и тела, увек спреман Пентагон одговара да је, према њиховој процени, цена стационирања америчких снага у Европи само 15 одсто већа од цене ангажовања

истих снага у Сједињеним Државама.³ С друге стране, критичари америчког војног ангажовања у НАТО-у и Европи често наглашавају целокупну цену одржавања америчких снага, а не додатну цену.

Најозбиљнију и најтемељитију студију о тим аспектима урадио је SIPRI између 1987. и 1990. године.⁴ У њој се детаљно разматрају економске и војностратегијске и обавештајно-командне импликације, последице и цена евентуалног (тада актуелног, али ипак хипотетичког) америчког војног повлачења из (западне) Европе, како за НАТО и његове поједине европске чланице, тако и за Сједињене Државе. Такође, студија пружа слику о економским аспектима, трошковима и користи од војног присуства САД у Европи и за САД и за чланице Северноатлантског пакта. Нема никакве дилеме око тога да је *војна улога САД у НАТО-у, а кроз њу америчко војно присуство у Западној Европи и у Европи у целини, донела значајне економске користи и Сједињеним Државама и осталим чланицама Пакта.* На пример, САД делом су профитирале трговински и инвестиционо и на основу војнобезбедносне заштите коју су пружале европској интеграцији. Интереси и потребе војнобезбедносне и политичко-идеолошке сарадње и савезништва САД и западноевропских партнера симбиотички су били повезани са њиховим економским потребама и интересима. На крају, и идејна (идеолошко) вредносна компонента била је значајан разлог, аргумент и оправдање за америчко лидерско место у НАТО-у и америчко истрајавање на његовој даљој улози у Европи без блоковских и идеолошких подела и конфронтација. Сједињеним Америчким Државама у свим деценијама свога постојања НАТО омогућио је непосредну спону између војне моћи САД и америчких демократских идеала, као и вредности америчког живота које стоје иза лидерске улоге САД у свету. У ствари, Америци је НАТО, много више од гломазних и на много начина хетерогених и дифузних Уједињених нација, *омогућио да кроз њега, као велики победник из Другог светског рата и нова суперсила у новом међународном поретку, афирмише и убрзо наметне свету своје идеале, вредности и свој поглед на свет,* који је требало да буде компатибилан с тим вредностима и идеалима. (Наравно, САД као економски најмоћнија држава, наметнуле су свету и своја правила игре, принципе и интересе у светској трговини и светским финансијама, превасходно кроз бретонвудске међународне владине организације и институције, у чијем су оснивању и креирању САД имале, са Великом Британијом, највећи утицај.) На тај начин за *САД постао је НАТО* више него пуки савез – *врста заједнице сличних или блиских политичких вредности, демократских принципа и интереса,* као и ефикасан и готово оптималан дипломатски и војни одбрамбени оквир и инструмент лидерства и доминације против совјетске војне, политичке и идеолошке опасности.

³ Исто, стр. 220.

⁴ J. Sharp, editor, *Europe After an American Withdrawal. Economic and Military Issues*, SIPRI, Oxford University Press, 1990.

Намеће се питање колико сви ти традиционални, „класични“ историјски, идеолошки, политички и војни *разлози и детерминанте* постојања и улоге НАТО-а, улоге и значаја НАТО-а за САД и за присуство и утицај САД у НАТО-у и Европи после биполаризма у свету и после „хладног рата“ имају смисла и оправдања и шта је од њих остало релевантно. И поред нестанка хегемонистичке, ригидне Реганове „империје зла“ и пропасти социјалистичког система у Европи, као и непостојања објективних, очигледних разлога за даље суштинско америчко војно и обавештајно-комуникационо ангажовање у европској безбедности и за физичко присуство у Европи, за већи део америчке јавности ипак је НАТО и даље неопходност. Почетком 1994. године⁵ 73 одсто Американаца је сматрало да би САД требало да остану у НАТО-у, а 15 одсто је имало супротно мишљење. У исто време, у истом истраживању јавног мњења, 67 одсто испитаних је мислило да САД, услед ограничених ресурса и сопствених унутрашњих проблема, треба да смање своје ангажовање у свету, а 27 одсто да САД, као најјача и најбогатија земља света, мора да има одговорност за преузимање водеће улоге у међународним односима. Та контрадикција у бројкама и процентима, тј. истовремено популарност у јавности НАТО-а и америчке активне водеће улоге у њему, и, на другој страни, став јавног мњења да САД треба да се повлаче „из света“, само је показатељ и одраз *амбиваленције* која је до 1994–1995. године постојала и у *званичној политици САД* у погледу *будуће глобалне улоге САД у Европи и свету*, у којем се САД, по први пут у својој релативно краткој историји, налазе у ретко привилегованој позицији да, објективно, не постоји друга сила која би могла да упути веродостојну претњу њеним националним интересима (осим у случају када саме САД, као у случају Срба у босанском грађанском рату, прогласе својим националним интересом, и дакако, потребом да га бране, нешто што то тешко може да буде). Према једном америчком академском ставу из 1994. године, који се убрзо показао као преурањен и дискутабилан, „засада су Сједињене Државе нити спремне, нити вољне, нити заиста способне да осигурају глобално вођство које се показује дораслим изазовима постхладноратовског света. Патећи од, назовимо, исцрпљења од међународног лидерства, и невољне да плате икакву значајну цену у животима или новцу за међународне циљеве, САД су заузеле позицију према међународном ангажовању која би се могла описати као – *самоодвраћање*. Клинтонова администрација је изабрала унутрашњи амерички просперитет за кључни ослонац своје спољне политике. Овај прилаз признаје значај који унапређење економских добробити својих грађана мора да има⁶ за сваку владу“.

Све до преузимања „врућег босанског кромпира“ из руку Европске уније, упркос бројним владиним изјавама у вези с обавезама САД према

⁵ Према истраживању јавног мњења (ABC News/Washington Post) 11. јануара.

⁶ S. Sloan, *исто*, стр. 22, и S. Sloan, *The United States and the use of force in the Post-Cold War World: towards self deterrence*, CRS Report for the Congress, 94–581, S, 20. July 1994.

европској одбрани и безбедности, доминантни правац америчке стратегије према НАТО-у и Европи још није био испробан, нити потврђен од стране егзекутиве. Питање европске „безбедносне архитектуре“ било је, највећма због америчке неодлучности и амбивалентности, потпуно отворено и спорно. Оно што је, међутим, било неспорно јесте чињеница да су *НАТО и Европа*, посебно, били, а и даље остају, централни тест за будућност глобалног међународног безбедносног система (поретка) после биполаризма.

Увећање и проширење Северноатлантског пакта на исток

Концепт повећања и „источног проширења“ НАТО-а, упоредо са наставком и ескалацијом рата у Босни (којим су директно и индиректно доприносиле све време и САД својом не баш вешто скриваном политичком и војном подршком и помоћи муслиманском режиму Алије Изетбеговића и неоусташком Туђмановом режиму у Хрватској и „босанском делу Хрватске“) и с оперативним пилот-програмом „Партнерство за мир“, постављен је, у другој половини 1994. године, као пробни и прелазни концепт за трансформацију и адаптацију НАТО-а и за обликовање, изградњу и стављање система војно-политичке безбедности целе Европе под капу НАТО-а са САД на челу. За сада не постоји алтернативни концепт безбедности за Европу који би имао тежину и утицај поред оног уобличеног у универзалној и униsonoј северноамеричко-евроазијској визији безбедности „од Ванкувера до Владивостока“ (која мора „прећи“ још само преко Русије) под америчком доминацијом и контролом, ослоњеној на најјаче и проверене савезнике (Немачка, Британија, Канада и Турска). За сада је „проширење НАТО-а“ на исток (на западу и југу Европе нема места), односно тог дугорочног стратегијског, и не тако далеког визионарског концепта, иако није и формално завршено, готово стигло на границе Русије. Цео „егзистенцијалистички“, „филозофски“ проблем око еуфемистичког „проширења НАТО-а и демократије на исток“ полази и завршава се на Русији. Односно, питањем како универзализовати и спровести концепцију једног безбедносног поретка Евроазије без Русије, или како са њом, али само као једним од чланова а не као доминантном, или равноправно доминантном партнерском великом силом, што она и јесте, макар сада више у својој потенцији. Логичан је закључак да за САД једино решење те загонетке, класичне апорије, може бити у једној другачијој Русији – што слабијој, изнуренијој, истрошенијој, распарчанијој, умањеној, с бројним потребима изнутра (конкретни догађаји нису далеко од таквог логичног исхода).

На површини, „проширење НАТО-а на исток Евроазије“ за сада се поставља као проблем како, укључујући бивше совјетске војно-политичке савезнике у чланство НАТО-а, убедити Русију да експанзија НАТО-а неће повредити њене интересе, њене западне границе и геополитичку и социјалну стабилност. Наравно да то, не тако лако

решиво питање Русије и њене позиције и улоге постбиполаризма у европском војно-безбедносном поретку, остаје основни проблем за САД и њене најчвршће савезнике и да је последњих година стална и суштинска тема расправа међу трансатлантским савезницима. Подршка геополитичкој експанзији трилатерализма на руске западне и јужне азијске границе побуђује и жељу САД да не оставе празан војностратегијски и геополитички вакуум у Централној и Источној Европи, и уверење да се амерички интереси испуњавају „проширењем демократије“ и њеном заштитом. Или, како се Клинтон децидирано обавезао: „питање експанзије НАТО-а ће бити питање када, а не да ли“.

Вашингтон је, уз све то, био сведок бројних и различитих приступа тој теми, готово подељен око тога како уравнотежити политику између обећане експанзије НАТО-а и другог америчког интереса – да се не „изгуби“ Русија, без чијег благонаклоног гледања или сарадње нема глатког остваривања дугорочног стратегијског циља Сједињених Држава. Неки званичници и експерти из Пентагона су, на пример, тврдили да „Партнерство за мир“ остаје ефикасни краткорочни приступ иако није задовољавајуће дугорочно решење. Други су сматрали да је најбољи амерички одговор не чинити ништа док се ситуација у Русији не рашчисти сама од себе. Трећи су били мишљења да не постоји непосредна опасност Пољској и осталим источноевропским земљама од стране Русије, и да би, узимајући у обзир руску нуклеарну и конвенционалну војну силу, пребрзо кретање у правцу проширења НАТО-а непотребно угрозило интересе САД и ЕУ према Русији. У вези с тим, могло се чути и схватање да би чланство у НАТО-у требало понудити само земљама које су (претходно) постале чланице Европске уније.

Клинтонов основни приступ „источном протезању НАТО-а“ и Русији био је двојак: приврженост увећању НАТО-а, због које је повећан притисак да се пронађу путеви ка проширењу, уз истовремени дијалог са Русијом, да не буде искључена. *Виљем Пери* је предлагао да НАТО успостави стални консултативни комитет за Русију који би омогућио формални институционални оквир, безбедносни форум, за односе НАТО-а са Русијом. Утицајни ауторитети изван администрације такође су, као у сличним приликама, учествовали у расправи. *Кисинџер* је признао дилему коју је наметнула потреба да се уравнотеже два сукобљена размишљања – страх од отуђивања Русије и опасности од стварања вакуума у Централној Европи између Русије и Немачке. Према њему, НАТО не би требало да буде двосмислен и дволичан у вези са својим проширењем и требало би да се усмери према понудама за чланство водећим кандидатима. Што се Русије тиче, предложио је идеју стварања безбедносног форума – уговора између НАТО-а и Русије који би учинио јасним да НАТО има за циљ да у Европи унапреди безбедносну сарадњу, а не конфронтацију. У таквом једном аранжману земље НАТО-а би прихватиле ограничења на стационарање сопствених снага на територијама нових чланица и нова, посебна, консултативна процедура би била успостављена између НАТО-а и Русије.

Крајем 1994. године, у тексту у „Њујорк Тајмсу“ под насловом „НАТО-експанзија или смрт“, ⁷ Бжежински је изоштрио неке већ познате ставове у америчком спољнополитичком естаблишменту и дебати о НАТО-у, његовом увећању и Русији. Према њему, „Америци је потребна чврста одлука у прилог експанзији НАТО-а да реafirмише историјску обавезу САД према Европи“. И он је заступао стратегију на два колосека, која би, прво, формално објавила критерије НАТО-а у вези с његовим проширењем и листу земаља које их испуњавају, а затим би ишла на предлагање формалног уговора о европској безбедности између НАТО-а и Русије.

С јесени 1994. и *републиканска већина* у Представничком дому Конгреса бавила се тим питањима у свом политичком програму названом „Уговор са Америком“ (тј. у његовом делу „Акт о поновном успостављању националне безбедности“), у којем се позива на „обнову обавеза САД према снажном НАТО-у“. Срж тог процеса обнове јесте проширење Савеза новим чланицама, при чему би САД требало да имају задатак да охрабре и помогну Пољској, Чешкој, Словачкој и Мађарској да се припреме за приступ Северноатлантском пакту. У „Уговору са Америком“ иде се даље и инсистира на томе да би „САД требало да потврде да војно планирање НАТО-а укључи заједничке војне операције изван јурисдикције, надлежности НАТО-а“, ⁸ што се убрзо и догодило у Босни у ваздушним ударима НАТО-а против Срба у Републици Српској. У том документу републиканске партије НАТО јесте једина међународна организација под којом би оружаним снагама САД било допуштено да делују, и које у њој треба да имају активно вођство.

Очигледно републиканско залагање за оштрију улогу НАТО-а, посебно у Босни, Долова тврђња да европски прилаз Босни води „осећању код великог броја људи да је НАТО неважан“, ⁹ драматизовање раскола између савезника и САД поводом ембарга на продају оружја у Босни, питање идентитета, смисла и мисије, о(п)станка и будућности НАТО-а – северноамеричко-западноевропског војно-политичког савеза у униполарној Европи, без суперсиле СССР-а и другог војног савеза, актуелизовало се и у НАТО-овим редовима.

О(п)станак, мисија и будућност Северноатлантског пакта

Ставови и званична идеолошко-политичка и војнобезбедносна аргументација и „оправдања“ за даљи смисао и функцију постојања НАТО-а, према званичним саопштењима НАТО-а, дуалног су, двовалентног карактера. Он се јавности приказује као: западноевропски и трансатлантски војно-политички савез, блок, интеграција и инструмент, на једној страни, и као пројекција тога на читаву Европу, тј. као европски, паневропски војни, одбрамбени савез, проширен на остатак Европе, а то су Централна и Источна Европа, на другој страни.

⁷ Z. Brzezinski, *NATO – expande or die*, N.Y.T., 28. December 1994, p. A15.

⁸ *Contract with America*, House Republican Conference, 27. september 1994, p. 26.

⁹ *Dole, in London, urges air strikes against Serbs*, N.Y.T., 1. December 1994, p. 1.

Када се из редова НАТО-а и из круга његових присталица говори о НАТО-у као безбедносном, одбрамбеном савезу, што он према дефиницији и свом „уставу“ још увек јесте, суштинско питање које се неминовно намеће гласи: одбрамбени, безбедносни савез од чега, од кога, против кога? На „подручју“ које улази у војно-политичку, стратегијску јурисдикцију НАТО-а његов противник сада, а и у догледној будућности, може да буде само Русија, будући да је Немачка, иако још није нуклеарна сила, као историјски друга велика сила и покретач два велика европска и светска рата, и демократски устројена држава, већ у Савезу, као један од његових стубова. Поред Русије, други противник у коме НАТО налази оправдање за своје постојање јесу реметилачке државе, народи и покрети или грађански ратови ниског интензитета, према којима се већ поставља као супернационални војни ауторитет, с легитимитетом УН или без њега да интервенише ради одржавања, успостављања и наметања мира, иза чега се крију много дубљи и далекосежни геополитички и економски интереси првенствено лидера алијансе – Сједињених Држава.

После слома биполарног европског и међународног поретка једини нови, будући смисао постојања и улоге НАТО-а нађен је, дакле, не у његовом постепеном укидању, већ у јачању, бројчаном повећању и геополитичком проширивању, односно у прерастању у једини војнобезбедносни оквир и садржај за целу Европу – у „нови европски безбедносни и одбрамбени идентитет“, у којем НАТО преузима безбедност читаве Европе у своју надлежност. „Проширена“ функционална улога НАТО-а, и пре његовог територијалног проширења, остварена је у Босни кроз интервенционизам против Срба, под покровитељством УН, ради помоћи муслиманско-хрватској страни да „уравнотежи“ своју војну и стратегијску, а тиме и општу политичку позицију. Интервенисањем изван подручја за које је надлежан, себи је НАТО доделио улогу вида неформалних оружаних снага УН, ОЕБС-а и самих Сједињених Америчких Држава.

Постојећу западноевропско-трансатлантску као и нову свеевропску компоненту и димензију НАТО-а и аргументацију у прилог његовог даљег постојања потврдио је и Бриселски самит шефова држава и влада Северноатлантског савеза својом декларацијом, јануара 1994. године.¹⁰ У њој се, између осталог, наводи потреба „обнављања нашег савеза у светлу историјских промена које погађају читав континент Европе“. И даље; „Ми морамо, такође, запазити да су се појавили други узроци нестабилности, затегнутости и сукоба. Због тога, потврђујемо трајну вредност и незаменљивост нашег савеза... Он одсликава европски безбедносни и одбрамбени идентитет који постепено израња као израз зреле Европе“ (подвукао Д. Н.).¹¹ У документу се даље реafirмише снажна приврженост трансатлантској вези која је камен темељак

¹⁰ *NATO and Europe: How Relevant to Canadian Security*, The Canadian Institute of Strategic Studies, Toronto, 1994.

¹¹ Исто, стр. 110.

НАТО-а, као и „континуирано суштинско присуство оружаних снага САД у Европи које је аспект од фундаменталног значаја у тој вези. Све наше државе чланице желе да се настави директно ангажовање Сједињених Држава и Канаде у безбедности Европе. Запажамо да је ово исто тако изражена жеља нових демократија са истока које у трансатлантској вези виде незаменљиви залог безбедности и стабилности за Европу у целини“¹² (подвукао Д. Н.). На крају, у Бриселској декларацији чланице НАТО-а се обавезују да повећају „безбедност и стабилност у читавој Европи. Ми, дакле, желимо да ојачамо везе са демократским државама на нашем истоку... Очекујемо и поздравили би експанзију НАТО-а која би досегла демократске државе на нашем истоку... Одлучили смо да лансирамо један моментални и практични програм који ће преобразити односе између НАТО-а и држава које партиципирају. Овај нови програм иде преко дијалога и сарадње да би прокрчио пут једном стварном партнерству – Партнерству за мир... Активно учешће у Партнерству за мир играће важну улогу у евентуалном процесу експанзије НАТО-а“¹³ (подвукао Д.Н.).

Северноатлантска уговорна организација – НАТО (дослован превод изворног назива) или, слободније, Северноатлантски пакт, одбрамбени савез, или, можда најпрецизније, *Северноамеричко-западноевропски војнополитички савез*, основан је на рушевинама ратне војно-политичке коалиције САД и Велике Британије са СССР-ом. Она се распала на идеолошкој, политичкој и геополитичкој матрици после заједничке победе над нацизмом и јапанским империјализмом увођењем Европе, у којој су започета оба светска рата у 20. веку, и великог дела света, у релативно дуги период идеолошко-политичке, геополитичке, економске и војне поделе, конфронтације, надметања, али и равнотеже моћи и страха, па и попуштања затегнутости и контролисане сарадње. У таквом европском систему коегзистенције „хладног рата“ и кооперације „две Европе“ са САД и СССР-ом као лидерима, и у систему европске, а и глобалне, биполарне равнотеже моћи, утицаја и интереса, НАТО, као и Варшавски уговор за другу страну, служио је неколико деценија искључиво као одбрамбени савез или систем безбедности својих чланица и на њиховој територији. Та територија обухватала је за НАТО огроман простор од источног Медитерана (Турска и Грчка), преко севера Европе (Норвешке), до Аљаске и Беринговог мореуза, целокупну Северну Америку (САД и Канада), и назад, до западног Медитерана (Португалија и Шпанија). „Покривајући“ *de facto* читаву западну страну северне Земљине полулопте, НАТО, са својим војнотехнолошким и оперативним капацитетима већ је у то време превазилазио своју изворно дефинисану северноатлантску „зону одговорности“. Сталним проширењима унутар Западне Европе, и у спречи са војнобезбедносним аранжманима САД с азијским земљама (азијски пактови), увећавао се до

¹² Исто, стр. 110–111.

¹³ Исто, стр. 113–114.

сразмера планетарног војног система Запада који би, у случају новог светског рата, имао највећу оперативну улогу ипак у одбрани Западне Европе од совјетског освајања.

Распадом СССР-а 1991. и Варшавског уговора 1992. године, као и оснивањем нових, независних држава од совјетских република нестао је европски (и глобални) поредак биполаристичке безбедности и равнотеже силе. Створен је неочекиван геополитички и геостратегијски вакуум на подручју источне Европе и бивших великих совјетских република (Украјина, Белорусија, Казахстан). Међутим, као што се могло очекивати, НАТО није доживео судбину свога пандана на истоку континента. Његови творци, пре свега САД и Британија, и Немачка као један од стожера НАТО-а, показало се, нису имали чврсту намеру да, по реципроцитету, будући да је велики противник демисионирао и да је постигнуто значајно смањење у нуклеарном и конвенционалном наоружању, демонтирају свој Савез. Дилема о суштинском питању шта са НАТО-ом, да ли да настави да постоји без обзира на нове, радикалне промене, или да се распусти, очито није била преовлађујућа и одлучујућа међу онима који одлучују о његовој судбини и судбини западне, техно-троне капиталистичке цивилизације. Једина непознаница у вези са НАТО-ом могла је бити, и вероватно је била, како да се прилагоди и како да се пронађу за домаћу и међународну јавност нови смисао, разлог и оправдање за даље његово постојање, као и нови предмет његовог деловања, нова улога блоковске војно-политичке организације у војно-безбедносном и геополитичком простору Европе без блокова и поделе, без СССР-а и његовог војног савеза, и без социјализма као државног, идеолошког цивилизацијског оквира. Излаз за будућност НАТО-а пронађен је у идеји стварања *целовитог и јединственог војнобезбедносног и униполарног поретка*, „од Ванкувера до Владивостока“ (формула из кругова НАТО-а и из САД настала 1991–1992. године). У том поретку имаће НАТО кључно место и виталну улогу и неће се претпостављати његово укидање и стварање сасвим новог концепта безбедности, већ „природно“ геополитичко проширење на „ослобођени“ простор европског истока, функционално-оперативном експанзијом изван његове „територије“ и претварањем у „светску војску“, делегирану и кооптирану од стране Савета безбедности УН, ОЕБС-а и тзв. међународне заједнице. Ирачка окупација Кувајта, августа 1990, и грађански рат у Југославији, посебно онај у Босни од 1992, били су тражена и пронађена формула која би требало да обезбеди НАТО-у вечну младост.

У НАТО-у се разматрају непознанице у вези с питањем куда даље, како се прилагодити новом европском политичком и безбедносном стању и чињеницама и шта би требало да буду нови репери његовог деловања. На пример, за канадског представника у седишту НАТО-а у Бриселу, вицеадмирала Роберта Џорџа,¹⁴ искрсава неколико тренутака у вези са НАТО-овим новим положајем и улогом. Прво, *промена у*

¹⁴ Исто, стр. 56–57.

претњи, тј. непостојање јединствене опасности која би произилазила из старе конфронтације Исток–Запад јер су смањене могућности за напад на Савез споразумима о разоружању и смањењем арсенала. Друго, променили су се став према НАТО-у и мишљење јавности о њему. У бројним медијима и међу људима поставља се питање о томе да ли је НАТО реликт „хладног рата“, да ли је мртав, и да ли још има икакве користи од њега, а упозорава се и на коришћење НАТО-а изван његових надлежности. Треће, изменила се стратегија НАТО-а. Скупови НАТО-а и њихове резолуције почетком деведесетих година „произвели су нову стратегију, одлучну да изгради чврст евро-атлантски систем безбедности, да пронађе ефикасне начине за спречавање криза и управљање њима и сукобима, различитог интензитета, и да прилагоди војне снаге и структуре новим захтевима“.

Сједињене Државе и кључне западне силе учиниле су више преседана са НАТО-ом, његовим ангажовањем и увлачењем у тзв. пацификацију и контролу грађанског рата у Босни, на копну, мору и у ваздушном простору, као најснажнијим делом мировне операције УН и остварењем резолуција Савета безбедности. Први пут у историји проширио је НАТО своје дејство изван подручја за које је надлежан. Поморске снаге јужног крила НАТО-а извеле су блокаду Јадрана, ваздухопловство изнад Јадрана и Мађарске и из база у Италији било је инструмент силе и принуде против Срба у реализацији зоне забрањеног летења, први пут примењен над Ираком после његовог пораза, али и у каснијим бомбардовањима. Свим тим и другим мерама и акцијама НАТО-а у грађанском рату у Босни почела је у пракси ефикасно да се примењује идеја о новој улози НАТО-а и новој стратегији, у чијој се реализацији НАТО ангажовао на једној од зараћених страна.¹⁵

Још једна од великих промена у положају и функцији НАТО-а јесу нови односи у савезу. Пример за то је постојање НАСС, Северноатлантског савета за сарадњу, као и „Партнерства за мир“, који су предворје пуноправног чланства за бројне кандидате. „Партнерство за мир“ је међустепен, „пробни балон“, прелазни степен за „источно чланство“ НАТО-а, којим се проверава могућност и сврсисходност даљег геополитичког (исток, југоисток) и функционално-оперативног проширења НАТО-а, тј. његове универзализације. Он је и „пробна сонда“ према Русији, којом се испитује и читава степен подношљивости, издржљивости и отпорности доскорашње глобалне суперсиле, а сада само велике европске и потенцијално светске силе, на драматично приближавање НАТО-а и САД њеним западним европским границама. На крају, „Партнерство за мир“ је замишљено и као једна од формула за очување

¹⁵ Амерички интервенционизам и ограничени превентивни рат против Срба у Хрватској и Босни на страни Хрвата и муслимана, са отвореним циљем да се кроз заштиту и очување Хрватске и БиХ учврсти и даље унапређује нова геополитичка и војностратегијска позиција и улога САД у срцу Балкана и југоисточне Европе, били су с аспекта дугорочне америчке глобалне послеби-поларне политичке и војне доктрине, само наставак рата вођеног против Ирака у операцијама „штитова“ и „олуја“.

и редефинисање смисла постојања НАТО-а, као и САД, у Европи у 21. веку. Укључивањем у своје редове дојучерашњих совјетских сателита и савезника из Варшавског пакта, НАТО и САД могу да постигну највећи и далекосежан стратегијски циљ: стварање једног, унисоног, заокруженог војно-политичког блока, под америчком доминацијом, у Европи, и над Европом, као надевропског наднационалног инструмента контроле, надзора над безбедношћу континента и над друштвеним и политичким односима у њему. То би био (већ и сад изгледа тако) преседан у историји европске безбедности и војно-политичке равнотеже да једина преостала и актуелна светска и ваневропска, али истовремено и европска, суперсила – САД, са својим утицајним европским савезницима и својим савезом дефинише, конципира, обликује, планира и контролише безбедносну констелацију у Европи и, преко ње, карактер многих и будућност других односа у њој: војних, политичких, економско-финансијских и друштвених односа.

Сасвим је очигледан и разумљив интерес САД за даљи несметани развој и прилагођавање НАТО-а у Европи новим глобалним условима изгубљене равнотеже силе. Само са НАТО-ом, и помоћу њега, САД остају војностратегијски и политички доминантно присутне у Европи, тј. остају најутицајнија ваневропска „европска“ сила с дугорочним интересом и могућностима контроле над европским збивањима. Без НАТО-а, или неке сличне организације, САД губе свој „европски идентитет“ и смисао постојања. Укидање НАТО-а, као интегралног северноамеричког-(западно)европског система безбедности, значило би и излазак САД из Европе. Међутим, такво напуштање Европе било би за САД озбиљан преседан, наговештај глобалне слабости, глобалног повлачења и, вероватно, почетак новог изолационизма. То је, посебно изолационизам од европских послова, од безбедносног интереса у њој и од одлучујућег деловања и утицаја на политичко-војне процесе у њој, последње на чем ће амерички глобални стратези и велике корпорације пристати. Без обзира на „компензаторни“ и све већи значај делекоисточног пацифичког региона, или Кине, Европа је, од првог „ускакања“ САД у њу, у току Првог светског рата, и исталирања у њу у току и на крају Другог светског рата, била и остала први међу америчким планетарним геополитичким приоритетима – Европа с Евроазијом, тј. са Русоазијом. Поред примордијалног, историјско-планетарног и далекосежног стратегијског интереса и циља – стварања свеевропског војно-политичко-безбедносног поретка „од Ванкувера до Владивостока“, који сеже и век унапред, САД имају и мноштво прагматичних, профитабилних и „лукративних“ интереса са НАТО-ом и својом улогом у Европи. И у садашњем свом „габариту“ НАТО чини, између осталог, мамутског економско-технолошког, војнотржишног произвођача – потрошача, заокружени економски организам у привреди Запада који усава значајна финансијска средства и ресурсе својих чланица, али им, такође, посредно и непосредно, та средства враћа. Нестанак НАТО-а

и одлазак САД из Европе имао би значајне негативне економске последице по чланице Савеза и по привреду Западне Европе.¹⁶ Упоредо с економском димензијом, у другим областима, на пример у војнообавештајној и комуникационо-контролно-командној (С³И), с водећом улогом и одговорношћу САД, НАТО чини незаменљив „сервис“ и штит својим чланицама, а захвалан је и економски и научно-технолошки партнер корпорацијама – произвођачима оружја и војне опреме.

За скорашње источноевропске и централноевропске чланице НАТО „извозник“ је у области уједначавања, унификавања и стандардизације и амалгамизације политичких, демократских, економских и тржишних односа и усаглашавања вредносних принципа и критерија из домена људских права и слобода. Приказује се и као високоефикасан начин обједињавања и повезивања разних нација, с различитом традицијом, па и ратничком, којима је заједничка готово полувековна совјетска унификација.

На крају, догодило се или, тачније, урадило се тако да је Босна, са грађанским ратом у њој, постала за НАТО и САД не само одличан полигон за оперативну и војнотехнолошку проверу функционисања Савеза¹⁷ већ и изванредна прилика за разрешење свих недоумица, дилема и колебања у вези с будућношћу и НАТО-а и САД у Европи. Босна је постала један велики аргумент и историјско оправдање САД за њихову и НАТО-ову нову европску активност, виталност и интервенционизам у Европи једне суперсиле, једне војно-политичке интеграције и трагичних међунационалних конфликта на тлу некадашње Југославије, које је, својим чињењем и нечињењем, у великој мери произвела Америка, најмоћнији и најутицајнији међународни актер тог рата. Према мишљењу људи из НАТО-а, како се то политички формулише, „способност неких држава да прете другим државама и угрозе их није

¹⁶ Видети наведену студију SIPRI, део други, одељци 3–14.

¹⁷ У војнотехничком ратоводственом смислу, амерички интервенционизам и ратовање против Срба у Хрватској и Босни 1994 и 1995. (под формално правним окриљем УН и НАТО), било је испробавање принципа и начина остварења нових војних концепција и доктрина САД у униполарном свету, с једне и провера оружаних технолошких система, с друге стране. У Босни је један од приоритета била неопходност да се минимизирају губици нападачке авијације (авиони и посаде) путем SEAD мисије (уништавање ваздушне одбране непријатеља) за шта је претходно учињена више него добра основа: од 1992. године НАТО-ови системи AWACS непрекидно су покривале С³И систем Републике Српске и Југославије; ваздушне операције УН (НАТО и САД) над Босном против Срба – зоне забрањеног лета (1993); зоне искључења тешког наоружања, безбедносне зоне (1994). У јесен 1994. године САД и НАТО примили су SEAD мисију из Авиана у Босанској крајини и на аеродром Удбину. Следећа провера SEAD-а отпочела је 30. августа 1995. операцијом AWACS превентивним ударом, на кључне тачке ПВО, радаре раног упозорења, САМ системе и командно-комуникационо-контролне пунктове. Удар су водиле 5. Здружене тактичке ваздушне снаге (5. АТАФ) НАТО-а које су и разрадиле план операције под називом „Мртво око“. Почетком октобра 1995. поновљени су напади (авиони Prowler) пројектили HARM око Бањалуке и Сарајева. Према западним изворима у тим операцијама НАТО и САД нису имали губитака. (Видети: М. Hewish, Т. Ripley, *Out of HARM Way. Developments and reductions in SEAD assets*, „Jane’s International Defense Review“, Vol. 29, N°. 4, April 1996, pp. 49–52.

ишчезла нестанком раније глобалне претње у лику СССР-а и Варшавског пакта“. ¹⁸ Или, како се о удози НАТО-а сликовито изразио канадски представник у НАТО-у, вицеадмирал Џорџ, 1994. године, „НАТО је увек позитивно одговорио на захтеве Уједињених нација... Савез ће бити спреман да дође (у бившу Југославију, прим. Д. Н.) и помогне ако се то од њега буде тражило. НАТО је урадио велики део планирања у вези са бившом Југославијом. Тај посао је одузео огроман део времена и нарастао је до хиљада страница планирања и припреме. Могу вас уверити да ће, ако до захтева дође, и под претпоставком да чланице НАТО-а прихвате тај изазов, одговор НАТО-а бити позитиван и професионалан“. ¹⁹

¹⁸ Према часопису „Jane’s“ у 1993, у свету су биле конфликтне тачке које су могле да се претворе у другу Југославију по последицама које би произишле из даље ескалације постојећих напетости у њима.

¹⁹ *NATO and Europe*, исто, р. 60. Американци су почели са припремом обучавања својих посебних снага за Босну октобра 1995. у Немачкој, у тренажном центру у Хоненфелсу, под именом „Планински орао“. Од 15. октобра до 17. новембра прошло је кроз обуку више од 16.000 војника – ситуациони тренинг са симулацијом свих ситуација, околности и поступака који их чекају у Босни, до највишег степена реалности. Област обучавања је била смештена у фиктивну земљу „Данубију“, састављену од града и четири села са избеглицама, ратним извештачима, званичницима УН, регуларним и ирегуларним војним снагама, фракцијама, три етничке групе итд. Видети: J. Woodbery (Cpt.), *Soldiering for Peace. Us combat training for non-combat operation in Bosnia*, Jane’s International Defense Review, Vol. 29, N°. 4, April 1996, pp. 60–61.

Статус Мултинационалних снага за спровођење споразума о миру у Босни и Херцеговини

УДК 341.123:355/359

Мр Дамјан Татић

Аутор у чланку разматра правни основ деловања ИФОР-а, као и задатке и начин на који је регулисан правни статус тих снага. Посебно исцрпно анализира одредбе Споразума БиХ и НАТО-а о статусу НАТО-а и његовог особља, Споразума Републике Хрватске и НАТО-а о статусу НАТО-а и његовог особља и Споразума СРЈ и НАТО-а у вези с транзитним аранжманима за операције мировног плана. Правни основ за деловање ИФОР-а аутор налази у одредбама Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини и у одредбама Анекса 1-А (Споразум о војним аспектима мировног договора) и Анекса 2 (Споразум о граничној линији између ентитета и питањима у вези с тим) на Општи оквирни споразум. Констатује да и Резолуција 1031 (1995) Савета безбедности садржи правни основ за рад ИФОР-а. Примећује да мисија ИФОР-а има додирних тачака с мировним операцијама УН, али закључује да је она ипак ближе операцијама за наметање мира, јер припадници ИФОР-а имају широко овлашћење за примену силе у спровођењу својих задатака.

У вези с тим, у чланку су наведени и споредни задаци ИФОР-а. Главни задаци су: надгледање и помагање спровођења Анекса 1-А на Општи оквирни споразум, надгледање обележавања линије прекида ватре и зоне раздвајања, успостављање везе с локалним властима и међународним организацијама и помоћ у евентуалном хитном повлачењу мировних снага Уједињених нација.

Аутор детаљно анализира одредбе споразума закључених између НАТО-а и БиХ, Хрватске и СРЈ којима је регулисан статус особља НАТО-а. Посебну пажњу посвећује питањима кривичне јурисдикције над припадницима међународних снага и слободе кретања ИФОР-а. На основу поређења решења из наведена три споразума и решења која су примењивана у пракси мировних мисија Уједињених нација, аутор закључује да су у споразуме уграђена решења која су дала добре резултате током мировних операција УН и да споразуми на одговарајући начин регулишу статус ИФОР-а. При том наглашава да, у целини, ИФОР има нешто повлашћенији положај него мировне снаге у ранијим мировним операцијама Уједињених нација. Аутор сматра да би решења коришћена у пракси ИФОР-а била релевантна и приликом регулисања статуса СФОР-а, нове мисије НАТО-а у Босни и Херцеговини.

У другој половини 1995. вођени су интензивни преговори о миру на просторима претходне Југославије. Резултат је било парафирање Општег оквирног споразума о миру у Босни и Херцеговини у Дејтону, 21. новембра (свечано потписан у Паризу 14. децембра 1995), и потпи-

сивање Споразума о Сремско-барањској области.¹ Споразумом о миру у БиХ Мултинационалним снагама за спровођење споразума о миру у БиХ (ИФОР), под командом НАТО-а, поверена је примена и надзор над применом Споразума о војним аспектима мировног договора (Анекс 1–А Општег оквирног споразума). У децембру 1995. ИФОР замениле су Међународне снаге за стабилизацију (СФОР), такође под командом Северноатлантског пакта. Питање статуса ИФОР-а на просторима претходне Југославије намеће се као изузетно значајно, јер су му наведеним споразумима поверена изузетно широка овлашћења. Осим тога, решења која су се показала као добра у пракси ИФОР-а могла би да се примене и приликом регулације статуса СФОР-а, нове мисије у Босни и Херцеговини.

Правни основ деловања Мултинационалних снага за спровођење споразума о миру у Босни и Херцеговини

Правни основ за деловање ИФОР-а јесу Општи оквирни споразум о миру у Босни и Херцеговини, Анекс 1–А (Споразум о војним аспектима мировног договора) и Анекс 2 (Споразум о граничној линији између два ентитета и питањима у вези с тим) на тај споразум, и Резолуција 1031 (1995) Савета безбедности.² Чланом I Споразума о војним аспектима мировног договора, између осталог, предвиђено је оснивање Мултинационалних војних снага за примену споразума. Савет безбедности позван је да усвоји резолуцију којом ће овластити земље чланице или регионалне организације да оснују такве снаге, што је и учинио. Чланом I Споразума изричито је предвиђено да НАТО може да формира те снаге, као и да се у саставу ИФОР-а нађу и јединице из држава нечланица НАТО-а, с тим да буду под контролом и командом Северноатлантског савеза, преко ланца његове команде. То решење усвојено је пре свега на инсистирање Сједињених Америчких Држава. Предвиђено је да се модалитети учествовања јединица из држава нечланица НАТО-а договоре између надлежних органа НАТО-а и тих држава, што је накнадно и учињено. Нарочито је значајан споразум постигнут са Руском Федерацијом о учешћу руског контингента, који је распоређен у стратешки значајном региону Брчког.

Савет безбедности је 15. децембра 1995. усвојио Резолуцију 1031. (1995), на основу Главе VII Повеље УН, којом је подржао мировни споразум о Босни и Херцеговини. У другом делу Резолуције Савет је поздравио спремност чланица да помогну странама мировног споразума размештањем мултинационалних снага према Анексу 1–А Споразума и примио к знању позив страна потписница Споразума међународној

¹ О мировној мисији УНТАЕС у сремско-барањској области видети: Д. Татић, *Осврт на мировну операцију Уједињених нација у претходној Југославији*, „Војно дело“, 3/1996.

² Ти акти су правни акти, али представљају израз политичке воље субјектата међународног права који су их донели, па имају велики политички значај.

заједници да распореди те снаге. Државе чланице УН овлашћене су да успоставе ИФОР и предузму све потребне мере за примену и обезбеђење поштовања Анекса 1–А Споразума. Савет је констатовао да су се стране потписнице Споразума сагласиле да ИФОР може да предузме акције принуде неопходне за обезбеђење примене Анекса 1–А и сопствену заштиту, а државе чланице је овластио да предузму потребне мере, на захтев ИФОР-а, за његову одбрану или пружање помоћи у остваривању мисије. Савет безбедности је одлучио да од тренутка преношења овлашћења с УНПРОФОР-а на ИФОР, мандат ИФОР-у траје годину дана, и да се може продужити на препоруку држава које учествују у ИФОР-у и високог представника генералног секретара Уједињених нација. Но, после истека једногодишњег мандата, те снаге су замењене Међународним снагама за стабилизацију (СФОР).

Мисија ИФОР-а јесте формалноправно операција за одржавање мира (мировна операција), пошто је покренута на основу формалне сагласности страна у сукобу, изражене потписивањем споразума о миру. Међутим, пошто је Споразумом о војним аспектима мировног договора ИФОР добио широка овлашћења за примену силе у спровођењу својих задатака, та мисија има и карактеристике операције за наметање мира.³ Наиме, у пракси се показало да се већи део те операције остварује као мировна операција и због тога што командант и састав снага омогућавају њено претварање у операцију за наметање мира.

Задаци Мултинационалних снага за спровођење споразума о Босни и Херцеговини

Према одредбама Споразума о војним аспектима мировног договора, основни задатак ИФОР-а јесте да обезбеди поштовање тог споразума. Ради спровођења одредаба Анекса 1–А на Општи оквирни споразум о миру у БиХ те снаге су овлашћене да предузму неопходне акције, укључујући и употребу силе. Чланом IV Споразума о војним аспектима мировног договора (Анекс 1–А Општег оквирног споразума) договорено је прераспоређивање снага два ентитета у БиХ, и то у три фазе. Прво је требало да се снаге Муслиманско-хрватске Федерације и Републике Српске повуку изван зоне раздвајања, а снаге ИФОР-а овлашћене су да предузму војна дејства против прекршилаца одредаба о повлачењу из зоне раздвајања (чл. IV Споразума). Тим чланом је посебно детаљно уређено прераспоређивање снага оба ентитета у областима Сарајева и Горажда. У области Сарајева командант ИФОР-а овлашћен је да издаје упутства о прераспоређивању снага, а ИФОР да контролише употребу привремених марш-рута за војни и цивилни саобраћај у области Горажда. Такође, ИФОР овлашћен је да успостави војно обезбеђење у областима које је требало да буду предате дру-

³ О појмовима „операција за одржање мира/мировна операција“ и „операција за наметање мира“ видети Д. Тагић: *Улога оружаних снага УН у одржавању мира у Средоземљу* (магистарска теза), Београд, 1995, стр. 22–24.

гом ентитету. У трећој фази требало је да се тешко наоружање и снаге концентришу у касарне или друге објекте које командант ИФОР-а одреди.

Током прве половине 1996. године Република Српска и Муслиманско-хрватска Федерација на задовољавајући начин су испоштовале своје обавезе. Мањих проблема је било само око неприхватања или накнадног пријављивања складишта муниције и опреме у Републици Српској, нарочито у околини Соколца и Хан-Пијеска. Јединице ИФОР-а су том приликом интервенисале. Занимљиво је да није било негативне реакције ИФОР-а на програм „Наоружај и обучи“, који је спровођен на просторима Муслиманско-хрватске Федерације. Истина, ИФОР запленио је извесне количине непријављеног оружја и на тој територији.

У чл. VI Анекса 1-А Општег оквирног споразума наведени су главни и споредни задаци ИФОР-а: овлашћен је да надгледа и помаже спровођење Анекса, да надгледа обележавање линије прекида ватре и зоне раздвајања, да успостави везу с локалним цивилним и војним властима и другим међународним организацијама и да, уколико буде потребно, помогне приликом хитног повлачења мировних снага УН које нису пребачене у његов састав. Као споредни задаци ИФОР-а наведени су: помоћ у стварању безбедних услова нужних да други субјекти остваре задатке из мировног споразума, укључујући и изборе (ИФОР обезбеђивале су локалне изборе одржане у Мостару у пролеће 1996. и опште изборе одржане у БиХ у септембру 1996. године); помоћ кретању мисијама хуманитарних организација; помоћ УНХЦР у остваривању задатака; праћење и спречавање мешања у кретање цивила, избеглица и расељених лица и надгледање уклањања препрека и чишћења минских поља. Било је проблема око злоупотребе слободе кретања цивила приликом уласка група наоружаних муслиманских „цивила“ у Махалу, Јусиће, Дуги До и Гајеве, јер ИФОР није спречио неовлашћен улазак на територију РС, али је интервенисао после сукоба у Гајевима.

Чланом VIII Анекса 1-А Општег оквирног споразума регулисани су оснивање, рад и функције заједничке војне комисије. Предвиђено је да командант ИФОР-а (или његов представник) председава радом те комисије, а овлашћен је да доноси и све коначне одлуке о војним питањима. Чланом IV Споразума Републике Босне и Херцеговине, Федерације Босне и Херцеговине и Републике Српске о граници између два ентитета командант ИФОР-а овлашћен је да за време присуства ИФОР-а прецизно одређује линију прекида ватре и зону раздвајања. То је већ било утврђено одговарајућим одредбама у Споразуму о војним аспектима мировног договора. Но, чланом IV Споразума о граници између ентитета командант ИФОР-а овлашћен је и да, за време док су ИФОР распоређене у БиХ, одобрава документе заједничке комисије Муслиманско-хрватске Федерације и Републике Српске, формиране ради утврђивања прецизне међуентитетске границе.

Основни задаци ИФОР-а не разликују се много од задатака класичних мировних снага Уједињених нација. Оне обезбеђују и надзиру

поштовање обуставе непријатељства и раздвајање сукобљених страна. Чињеница је да је обустава непријатељстава у БиХ произишла из коначног мировног споразума, док су обуставе непријатељстава које обезбеђују снаге УН, по правилу, резултат споразума о прекиду ватре, примирју или дезангажовању (на пример, мисија УНДОФ на Голану), јер још није постигнут договор о коначном решењу спора. Но, задаци надзора над обуставом непријатељстава, као што су запоседање зоне раздвајања, патролирање и контрола повлачења снага страна у сукобу, у суштини, исти су и код ИФОР-а и мировних снага Уједињених нација. Суштинска разлика је у овлашћењима за употребу силе ради остварења мандата. Док мировне снаге могу да користе силу искључиво у самоодбрани, ИФОР овлашћене су да примене силу уколико оцене да је потребно. Због тога је мисија ИФОР-а много ближа операцији за наметање мира, него мировној операцији.

Мултинационалне снаге за спровођење споразума о миру у БиХ сарађују и са Хашким трибуналом за ратне злочине у претходној Југославији. Особљу НАТО-а наложено је да ухапси лица, против којих је Хашки трибунал подигао оптужнице, уколико дође у додир са њима, али није предвиђено да ИФОР организује потере за тим лицима. Упркос одређеним притисцима да се мандат ИФОР-а прошири тако да буде овлашћен да организује потеру за лицима оптуженим за ратне злочине на просторима претходне Југославије, водеће политичке структуре НАТО-а одбијале су такве предлоге током 1996. године како због чињенице да би се тиме могли обновити сукоби у БиХ, тако и под утиском неуспеха које су снаге УН претрпеле у Сомалији, када су 1993. године безуспешно покушале да ухапсе једног од вођа зараћених кланова у тој земљи.

Током једногодишњег мандата ИФОР оствариле су већину постављених задатака, нарочито главне задатке предвиђене у чл. VI Анекса 1-А Општег оквирног споразума. Упркос одређеним пропустима у раду те снаге су допринеле да се поврати стабилност у регион Балкана по окончању оружаног сукоба у Босни и Херцеговини.

Споразуми о статусу Мултинационалних снага за спровођење споразума о миру у Босни и Херцеговини и његовог особља

Оквир за регулисање правног статуса ИФОР-а на терену одређен је Споразумом БиХ и НАТО-а о статусу НАТО-а и његовог особља, Споразумом Републике Хрватске и НАТО-а о статусу НАТО-а и његовог особља и Споразумом СРЈ и НАТО-а о транзиту у вези с операцијама предвиђеним мировним планом. Савет безбедности је Резолуцијом 1031 (1995) поздравео склапање тих споразума, који чине Допуну Б Анекса А-1 на Општи оквирни споразум о миру у БиХ и захтевао њихово доследно поштовање. Међутим, Споразум о војним аспектима мировног договора садржи одредбе релевантне за регулисање статуса тих мултинационалних снага.

Приликом склапања споразума о статусу ИФОР-а, што је најпрецизнији начин за регулисање статуса тих снага на терену, узета су у обзир искуства везана за регулисање статуса мировних снага и посматрачких мисија Уједињених нација. Статус тих снага и мисија могао се регулисати на уопштенији начин, применом одредаба чл. 104 и 105 Повеље УН и одговарајућих одредаба Конвенције о привилегијама и имунитетима Уједињених нација, али је пожељно да се уреди још прецизније. Тако је с Египтом 1957. године, током мисије првих мировних снага УН УНЕФ 1, склопљен споразум о њиховом статусу, који је додатно регулисан Правилником снага. Ти акти су послужили као образац за доношење Споразума о статусу ОНУК-а, Споразума о статусу УНФИ-КИП-а и правилника тих снага, али као преседан на основу којег је регулисан статус каснијих мировних снага УН (на пример УНЕФ-а 2), пошто нису склопљени споразуми о њиховом статусу.⁴

Споразуми закључени између НАТО-а и БиХ, Хрватске и СРЈ (Допуна Б Анекса 1–А на Општи оквирни споразум о миру у БиХ) почињу дефинисањем одређених израза као и споразуми о статусу снага Уједињених нација. У чл. 1 споразума закљученог између НАТО и БиХ *операција* је дефинисана као подршка, спровођење, припреме и учествовање НАТО-а у мировном плану у БиХ или евентуалном повлачењу снага УН из претходне Југославије. „Операција“ је на исти начин дефинисана у чл. 1 Споразума о транзиту, закљученог између НАТО-а и СР Југославије. У чл. 1 Споразума о статусу НАТО-а и његовог особља, закљученог између НАТО-а и Хрватске „операција“ је дефинисана као подршка, спровођење, припреме и учествовање НАТО-а у мировном плану у Хрватској или евентуалном повлачењу снага УН из претходне Југославије. У сва три споразума „особље НАТО-а“ и „објекти“ дефинисани су на исти начин: особље НАТО-а чини војни и цивилни персонал те организације, али не и локално регрутовано особље, а објекти су све просторије и земљиште потребно за обављање оперативних и административних активности и обуке НАТО-а у вези с операцијом, као и за смештај особља.

Будући да је само БиХ држава домаћин мисије ИФОР-а, споразум закључен између СРЈ и НАТО-а односи се на особље НАТО-а које је само у транзиту кроз СРЈ, а одредиште му је Босна и Херцеговина. У Хрватској је реч о мисији под покровитељством УН – УНТАЕС, чији војни контингент већином чине држављани држава чланица НАТО-а (првенствено Белгије), па би било коректније да су споразум о статусу особља ангажованог у тој мисији склопиле Хрватска и Уједињене

⁴ *The Blue Helmets*, United Nations Publications, 1990, pp. 54–55; D. W. Bowett, *United Nations Forces: a Legal Study of United Nations practice*, London, 1964, pp. 125–127, 131–137; В. Димитријевић, О. Рачић, *Међународне организације*, Београд, 1988, стр. 55–59; R. Higgins, *UN Peacekeeping: Documents and Commentary*, I, Middle East, 1946 – 1967; Oxford, 1969. pp. 382–384; F. Seyersted, *United Nations Forces in Law of War and Peace*, Leyden, 1966, pp. 56–57; Д. Татић, *исто*, стр. 28; D. Weinhouse, and associates, *International Peacekeeping at the Crossroads*, London, 1973, p. 211.

нације, а не Хрватска и Атлантски пакт. У споразумима закљученим између НАТО-а и БиХ и Хрватске у чл. 2 предвиђено је да се одредбе Конвенције о привилегијама и имунитетима УН о стручњацима у мисији УН односе *mutatis mutandis* на особље НАТО-а ангажовано у операцији, ако није другачије договорено. И Споразумом о транзиту закљученим између СРЈ и НАТО-а, предвиђено је да особље НАТО-а укључено у транзит ужива привилегије и имунитете стручњака УН из Конвенције о привилегијама и имунитетима Уједињених нација (чл. 5). Дакле, особље НАТО-а ужива имунитет од хапшења и локалне јурисдикције у погледу аката почињених по службеној дужности. Иmunитет од хапшења изричито је потврђен чл. 8 споразума закључених између НАТО-а и БиХ и Хрватске, односно чл. 11 Споразума о транзиту. Међутим, статус експерата УН, такав имунитет, споразумима о статусу УНЕФ-а, ОНУК-а и УНФИКИП-а био је гарантован само члановима штабова тих снага.

Статус војног особља НАТО-а додатно је прецизиран одредбом о имунитету од локалне јурисдикције у погледу кривичног или дисциплинског престапа. Члановима 7 споразума закључених између НАТО и БиХ и Хрватске, односно чл. 10 Споразума о транзиту, предвиђено је да војно особље НАТО-а остаје у „искључивој надлежности својих одговарајућих националних власти у случају било каквог криминалног или дисциплинског престапа“ почињеног на територији БиХ и Хрватске, односно СР Југославије. Решења из Споразума о статусу снага НАТО-а у савезничким државама нису коришћена приликом регулисања кривичне јурисдикције над војним особљем ИФОР-а, којим је предвиђена конкурентна надлежност државе домаћина и државе чији је држављанин осумњичени припадник снага Северноатлантског пакта.⁵

Одредбе о имунитету војног особља ИФОР-а у вези с кривичним стварима урађене су по угледу на одговарајуће одредбе споразума о статусу УНЕФ-а, ОНУК-а и УНФИКИП-а. Разматрајући одредбе о имунитету Споразума о статусу УНЕФ-а, Хигинсова и Боувет дошли су до одређених закључака. Пошто је тај споразум послужио као образац за касније споразуме, закључци та два аутора релевантни су и за анализу каснијих споразума о статусу снага. Хигинсова наглашава да је изузеће од кривичне јурисдикције Египта договорено како би се УНЕФ-у омогућило независно обављање функција. То је учињено и да би се државе учеснице подстакле да ставе контингенте на располагање. Боувет сматра да је због спречавања „правног вакуума“ било нужно да државе учеснице прихвате обавезу да гоне припаднике својих контингентата осумњичених за кривична дела почињена на територији државе домаћина.⁶ Због тога што је дало добре резултате у пракси, решење је примењено и у случају кривичне јурисдикције над војним особљем

⁵ За анализу решења из Споразума о статусу снага НАТО у савезничким државама, које је послужило и као основ за регулисање статуса снага УН у Кореји, видети: D. W. Bouvet, *исто*, стр. 437.

⁶ D. W. Bowett, *исто*, стр. 125–127, 131–137; R. Higgins, *исто*, стр. 382–384, 386.

Мултинационалних снага за спровођење споразума о миру у Босни и Херцеговини.

У споразумима којима је регулисан статус ИФОР-а на просторима претходне Југославије не говори се изричито о јурисдикцији над војним особљем НАТО-а у грађанско-правним стварима, али је предвиђено да особље НАТО-а ужива привилегије и имунитете стручњака УН из Конвенције о привилегијама и имунитетима Уједињених нација. Сходно томе, војно особље НАТО-а ужива имунитет у свим питањима везаним за њихову службену дужност, укључујући и грађанскоправне поступке. Јурисдикција над особљем мировних снага УН у грађанско-правним стварима регулисана је на сличан начин (на пример, чл. 12 Споразума о статусу УНЕФ-а). Будући да је Споразумом о статусу УНЕФ-а, чл. 12 (б) детаљније регулисан грађанскоправни поступак у вези с питањима која нису повезана са службеном дужношћу припадника УНЕФ-а, статус припадника ИФОР-а у грађанскоправном поступку који није повезан са њиховом службеном дужношћу могао се регулисати аналогно одредбама тог чл. 12 (б).

Изузетно су значајне одредбе споразума НАТО-а са БиХ (чл. 3), Хрватском (чл. 3) и СРЈ (чл. 6.) о обавези особља НАТО-а и локално регрутованог особља у саставу ИФОР-а да поштује законе БиХ, Хрватске и СРЈ у „оној мери у којој је то у складу са повереним задацима/мандатима“ и да се уздржава од „активности које нису у складу са карактером Операције“. У том случају усвојена су решења примењена током мировних операција Уједињених нација. Припадници мировних снага и посматрачких група УН дужни су да поштују правни поредак државе домаћина.

Споразумима закљученим између НАТО-а и БиХ и Хрватске, чл. 16, локално регрутованом особљу гарантује се имунитет за дела учињена по службеној дужности. То особље ослобођено је служења у „државној служби и/или војних обавеза у својој земљи“ и плаћања пореза на плате и приходе које им исплати НАТО. По угледу на праксу мировних снага УН, особље НАТО-а ужива олакшице приликом доласка и одласка из БиХ, Хрватске и СР Југославије: ослобођено је формалности у вези с пасошима, визама и пријављивањем. Нарочито је значајна одредба споразума закључених између НАТО-а и БиХ и Хрватске (чл. 9, исти у оба споразума), према којој особље, возила и пловни и ваздухопловни објекти НАТО-а уживају „слободан и неограничен пролаз и неометан приступ местима на целој територији“ те две државе. Слобода кретања ИФОР-а уређена је по угледу на решења из споразума о статусу ОНУК-а и УНФИКИП-а, којима је слобода кретања гарантована на целој територији државе домаћина, али су одредбе Споразума о статусу УНЕФ-а о слободи кретања биле нешто рестриктивније (чл. 32). Изузетно је значајна одредба Споразума о војним аспектима мировног договора (Анекс 1–А на Општи оквирни споразум о миру у БиХ) којом је ИФОР овлашћен да употреби силу у случају ометања слободе кретања његовом особљу у Босни и Херцеговини. Савет безбедности је у Ре-

золуцији 1031, 1995. године, захтевао од страна потписница мировног споразума да поштују безбедност и слободу кретања ИФОР-а, њиховог особља и другог међународног особља. Споразумом о транзиту закљученом између НАТО-а и СРЈ гарантован је слободан транзит особљу и опреми НАТО-а преко територије СРЈ (чл. 2). Влада СРЈ обавезала се да ће по најнижим ценама „обезбедити или помоћи при обезбеђивању објеката и услуга које НАТО одреди као неопходне за транзит“ (чл. 3).

Према споразумима закљученим са БиХ и Хрватском, особље НАТО-а ослобођено је плаћања пореза тим двома државама на „плате и примања добијена од НАТО“ (чл. 10, исти у оба споразума). Особље НАТО-а и покретна имовина те организације, унета у или стечена у БиХ и Хрватској, изузети су и од свих такси те две државе, изузетак су само општинске таксе за услуге (чл. 11 исти у оба споразума). У БиХ и Хрватској НАТО овлашћен је да увози и извози опрему и залихе за потребе операције без плаћања царина (чл. 12, исти текст у оба споразума). Те одредбе уређене су по угледу на решења из споразума о статусу УНЕФ-а, ОНУК-а и УНФИКИП-а. Споразумима НАТО-а са БиХ и Хрватском НАТО овлашћен је и да склапа директне уговоре са „снабдевачима робе и извршиоцима услуга“ у тим државама „без плаћања таксе или царина“ (чл. 16, исти у оба споразума). Споразумом о транзиту закљученим између НАТО-а и СРЈ особље НАТО-а и његово „материјално покретно власништво у транзиту кроз СРЈ“ ослобођено је плаћања пореза Влади СРЈ (чл. 12). Иако се у споразуму говори само о савезним порезима, ослобађање од плаћања требало би да се односи и на републичке порезе.

Право НАТО-а на коришћење комуникационих канала за потребе операције гарантовано је споразумима закљученим са БиХ, Хрватском и СР Југославијом. Споразумом са БиХ најдетаљније је регулисана та материја (чл. 13): НАТО-у дозвољена је употреба његових интерних поштанских и телекомуникационих услуга, овлашћен је да бесплатно користи средства и услуге, као и цео електромагнетни спектар за потребе комуницирања. Сличне одредбе садржи и чл. 13 Споразума о транзиту са СР Југославијом, док су одредбе чл. 13 споразума закљученог између НАТО-а и Хрватске нешто оскудније.

Чланом 14. споразума (идентичан текст) БиХ и Хрватска обавезале су се да НАТО-у бесплатно обезбеде објекте потребне за припремање и извођење операције, а владе тих држава да ће помоћи НАТО-у да по најнижим ценама добије неопходне комуналне услуге. Те одредбе су уређене по угледу на решења из споразума о статусу УНЕФ-а, ОНУК-а и УНФИКИП-а. Пракса мировних снага УН била би релевантна и за уређивање контроле и приступа објектима ИФОР-а у БиХ, пошто се споразумом НАТО-а и БиХ не регулишу та питања. Дакле, просторије, кампови и штабови ИФОР-а остали су под контролом мултинационалних снага, па је за сваки улазак у те објекте неопходна сагласност тих снага. Босна и Херцеговина, Хрватска и СРЈ гарантовале су државама које нису чланице НАТО-а и њиховом особљу које учествује у операцији

привилегије и имунитете који су гарантовани државама чланицама НАТО-а и њиховом особљу. Та одредба споразума изузетно је значајна због тога што војно особље држава нечланица НАТО-а чини скоро седмину укупног броја припадника мултинационалних снага.⁷

Искуство стечено током мировних операција УН умногоме је послужило као основ за регулисање статуса ИФОР-а, па су привилегије и имунитет ИФОР-а као и у случају мировних снага и посматрачких група УН, уговорени зато да би те снаге могле да делују несметано. Разматрајући мисију првих мировних снага УН, УНЕФ-а, Хигинсова је приметила да је традиционално дипломатско начело одбачено као основ привилегија и имунитета тих снага, а Боувет наглашава да се имунитет просторија УНЕФ-а није заснивао на доктрини „екстратериторијалности“, већ на функционалном критеријуму.⁸ Уговорено је да се, уколико се претходно не постигне договор, спорови око тумачења или примене споразума решавају дипломатским путем. Надлежни владини органи БиХ, Хрватске или СРЈ треба да упуте надлежним представницима НАТО-а потраживања због штете или повреда нанетих владином особљу, имовини те три државе, приватним лицима или имовини тих лица на територији те три државе. Међутим, споразумима о статусу мировних снага УН (на пример, чл. 38–40 Споразума о статусу УНЕФ-а детаљније и прецизније је уведена процедура за решавање спорова око тумачења споразума о статусу или захтева према мировним снагама).

Питање личне безбедности особља ИФОР-а намеће се као изузетно значајно. С обзиром на то да је током мировних операција у више наврата угрожавана безбедност војног и цивилног особља УН⁹ мировне снаге су овлашћене да у самоодбрани користе силу. Већ током мисије ОНУК-а шире је тумачен појам „самоодбрана“, а снаге УН учествовале су у борбеним дејствима ширих размера. Појам „самоодбрана“ шире је тумачен и током мисије УНФИКИП-а на Кипру.¹⁰ Током мисије у БиХ УНПРОФОР биле су овлашћене да користе силу у самоодбрани „ради спречавања упада у или бомбардовања безбедносних зона“. У лето 1995. УНПРОФОР и НАТО спровели су офанзиву против Републике Српске, покушавајући да своје активности окарактеришу као „употребу силе у самоодбрани“ после масакра у Сарајеву, што је било прекорачење овлашћења из Резолуције 836 (1993) Савета безбедности.¹¹

⁷ Значај стационарања руског контингента у региону Брчког.

⁸ *The Blue Helmets*, pp. 54–55; D. W. Bovett, *исто* стр. 125–127, 131–137; B. Димитријевић, О. Рачић, *исто*, стр. 55 и 59; R. Higgins, *исто*, стр. 382–384; F. Seyersted, *исто*, стр. 56–57; D. Weinhouse, and associates, *исто*, стр. 211.

⁹ Детаљнија анализа безбедности особља мировних операција: Д. Татић, *Улога оружаних снага УН у одржавању мира у Средоземљу*, *исто*.

¹⁰ Детаљније о употреби силе од стране снага УН у Конгу видети: D. W. Bowett *исто*, стр. 186–206, и F. Seyersted, *исто*, стр. 67–76; о ширем тумачењу појма „самоодбрана“ током мисије УНФИКИП-а D. W. Bowett, *исто*, стр. 555–557; P. Хиггинс, *UN Peacekeeping Documents and Commentary*, IV, 1946–1979, Oxford 1981, pp. 134–136, 148–152; Д. Татић, *исто*, стр. 64.

¹¹ Детаљније: Д. Татић, *Осврт на мировну операцију Уједињених нација у претходној Југославији*, *исто*.

Споразум о војним аспектима мировног договора (Анекс 1–А на Општи оквирни споразум о миру у БиХ) ИФОР овлашћене су да у БиХ употребе силу неопходну за спровођење својих задатака, ради заштите свог особља и објеката и обезбеђивања слободе кретања тог особља. Пошто су се стране у сукобу у БиХ обавезале да помогну деловање снага ИФОР-а, подразумевало се да оне гарантују безбедност припадницима тих снага. И Савет безбедности, Резолуцијом 1031 (1995), овластио је ИФОР да употреби силу уколико оцени да је неопходно за спровођење свог мандата или ради одбране од напада или претње нападом. Ипак, овлашћења за употребу силе и у случају претње нападом је прешироко. Наиме, командном особљу ИФОР-а остављено је дискреционо овлашћење, које се може и злоупотребити. Тако широка овлашћења за примену силе дата су ИФОР-у на инсистирање чланица НАТО-а, пре свега Сједињених Држава.

Закључак

Споразум о транзиту, закључен између НАТО-а и СРЈ, и споразуми о статусу НАТО-а и његовог особља, закључени између НАТО-а и БиХ и Хрватске, дају оквир за регулисање статуса Мултинационалних снага за спровођење споразума о миру у Босни и Херцеговини. По угледу на решења примењивана током мировних операција УН, војном особљу НАТО-а гарантован је имунитет од локалне јурисдикције у кривичним и дисциплинским стварима. Особљу НАТО-а гарантован је и имунитет од хапшења и локалне јурисдикције у погледу аката почињених по службеној дужности, а локално регрутованом особљу гарантоване су уобичајене привилегије и имунитети. Царинске, фискалне и имиграционе олакшице ИФОР-у уређене су по угледу на праксу мировних снага Уједињених нација, а слобода кретања и комуникационо-транспортне олакшице по угледу на праксу мировних снага УН у Конгу и на Кипру. Споразумом о војним аспектима мировног договора у БиХ овлашћен је ИФОР да користи силу ради обезбеђења слободе кретања, као и ради обезбеђивања спровођења Споразума о војним аспектима мировног договора и заштите свог особља и објеката. Широко овлашћење припадницима ИФОР-а за примену силе одудара од досадашње праксе мировних снага УН и одраз је концепције наметања мира. Неки кругови у НАТО-у сматрају да се приликом решавања кризе у претходној Југославији та концепција показала ефикаснија од мировних операција. С друге стране, да би регулисао статус ИФОР-а, НАТО усвојио је сва решења из досадашње праксе мировних снага УН која су дала добре резултате.

Решења коришћена у пракси мировних снага УН послужила су као образац за регулисање многих значајних елемената статуса ИФОР-а, иако су у споразумима којима је регулисан статус ИФОР-а нека питања остала недоречена, на пример, јурисдикција у грађанскоправним

стварима није најпрецизније регулисана, што се могло исправити на основу праксе мировних снага Уједињених нација.

Решења примењена у пракси ИФОР-а била би релевантна и за регулисање статуса Међународних снага за стабилизацију (СФОР), између осталог и због тога што нова мисија чини наставак претходне мисије. Наиме, СФОР има исте циљеве као ИФОР (даља стабилизација и очување мира договореног споразумом парафираним у Дејтону и потписаним у Паризу), а као и ИФОР под командном је контролом Северноатлантског пакта.

Упркос одређеним пропустима, споразумима закљученим између НАТО-а и БиХ, Хрватске и СРЈ статус ИФОР-а успешно је регулисан. У споразуме су уграђена решења која су дала добре резултате током мировних операција УН, али је у целини ИФОР имао нешто повлашћенији положај од мировних снага током ранијих мировних операција Уједињених нација.

Методe и технике које се најчешће примењују као помоћ у одлучивању и истраживању у војним организационим системима

УДК 355/359

Др *Радован Максић*, пуковник и
др *Василије Мишковић*, потпуковник

У чланку су приказане карактеристике модела, метода и техника које се примењују као помоћ у одлучивању и истраживању појава и процеса који се одвијају у војним организационим системима. Поред тога, наведене су и нове математичке теорије које чине њихову теоретску подлогу, као и настанак, развој, садашње стање и тренд њиховог развоја. Примери решавања неких проблема наведени су само као илустрација могућности да се поједине методе и технике примене као помоћ у одлучивању и истраживањима у војним организационим системима у случају да су везани за борбена дејства или да се ради о некој другој класи проблема.

Увод

Основне карактеристике оружане борбе јесу изузетна сложеност појава и случајност процеса који се одвијају у простору и времену. Динамика промена стања окружења и тешко предвидива понашања људи у борби само су део проблема са којима се сусрећу доносиоци одлука и истраживачи појава у борбеним дејствима. Поуздане прогнозе о будућим дејствима веома је тешко поставити без обзира на то које се методе примењују у истраживању. Основна обележја свих дејстава која су реализована у прошлости јесу специфичности друштвено-историјских услова, материјалних ресурса и окружења. Идеја да све што је мерљиво треба измерити и довести у одговарајући однос ради анализе и даље је актуелна, али остаје проблем како да се реализује. Појаве везане за оружану борбу није могуће у потпуности истраживати кроз здружено-тактичке и друге вежбе због великих трошкова везаних за те активности и бројних других разлога. Основни разлог је чињеница да је свака вежба само једна од мноштва могућих реализација. Вежбе треба организовати ради провере одређених решења, увежбавања, одређених снимања и мерења, па и ради истраживања појава.

Бројни истраживачи се баве проблемима динамике борбених дејстава, настајањем губитака у времену и простору, димензионисањем и распоредом снага и средстава и димензионисањем и распоредом ресурса логистичке подршке. При томе примењују аналитичке моделе, симулационо моделовање, хеуристичке методе и комбиноване моделе, уз примену свих наведених модела. У различитим изворима (књиге, часописи итд.) најчешће се појављују радови са применом аналитичких модела у истраживању, при чему су математичке релације коректно изведене и доказане, а понекад се прилаже и алгоритам и програм за рачунар. На крају, готово по правилу следе објашњења да је тешко или немогуће одредити потребне параметре за улаз. Радови у којима се као основни апарат за истраживање користе симулације на рачунару и уопште савременије методе, кад су у питању истраживања везана за војне системе и појаве оружане борбе, ретко се објављују, а детаљи истраживања се обично чувају као војна тајна.

Настанак, развој и примена метода у решавању војних проблема

Услови у којима командант одлучује карактеришу неодређеност и неизвесност. Успостављање квантитативних односа смањује неодређеност и тиме омогућава доношење боље одлуке. Значај квантитативних показатеља за доношење одлука ради оптималног управљања сложеним динамичким процесима (у ту класу спадају и процеси везани за оружану борбу) уочен је још у првим радовима који су се појавили у области ратне вештине. Тако је познати кинески војни теоретичар и војсковођа Сун Цу Ву, пет векова пре нове ере, у делу *Вештина ратовања* писао: „Победоносни генерал састављао је у својој глави многе прорачуне пре него што је битка започета. Поражени генерал их је такође састављао само превише мало. На тај начин мноштво прорачуна води до победе, мало прорачуна води у пораз. Што је било мање прорачуна, тиме је боље припремао пут поразу. С обзиром на ову чињеницу, у стању сам да предвидим чија ће бити победа, а чији пораз. Сличан став¹ се јавља и код неких руских научника и војних теоретичара.

Развој математике, а посебно развој теорије вероватноће и математичке статистике омогућили су појаву и развој нових математичких дисциплина и мноштво метода и техника којима се решавају проблеми квантитативних односа у појавама у скоро свим подручјима људске делатности.

Мада су неке законитости случајних појава биле познате и раније, појава теорије вероватноће везује се за другу половину 17. и почетак 18. века, и за имена Паскала, Ферме и Хајгенса. Првом књигом о теорији вероватноће сматра се Хајгенсова књига *О рачуну у хазардним*

¹ „Математика, а посебно теорија вероватноће, најмоћније је оружје у савременим војним системима само се њиме треба разумно користити, јер у савременим условима прогнозирајући значи прорачунати“ (М. Самарџић, *Операциона истраживања у управљању и командовању*, ВВШ ЈНА, Београд, 1972).

играма. Формирање теорије вероватноће као науке везује се за швајцарског математичара Јакоба Бернулија и његову књигу *Трактат о науци предвиђања*. Развој теорије вероватноће настављен је кроз радове Лапласа, Гауса, Симпсона, Бајеса, Ојлера, Д. Бернулија, Буфона, Пуасона и других. У другој половини 19. века у Западној Европи је владао став да је теорија вероватноће само математичка забава, па је стога настао застој у развоју теорије вероватноће. За то време развијала се руска школа теорије вероватноће, почев од Остроградског и Буњаковског, преко Чебишева, чији рад су наставили Марков и Љапунов. Радови тих научника су омогућили да се теорија вероватноће почне примењивати, што је поново изазвало интерес за теорију вероватноће у Западној Европи и Америци. Примена теорије вероватноће у различитим подручјима условила је разматрање њених логичких основа. Аксиоматику теорије вероватноће објавио је прво Бернштајн, 1917. године, а затим Колмогоров 1933. године. Након тога отпочет је нагли развој теорије вероватноће у различитим смеровима.

Математичка статистика, као научна дисциплина, почела се развијати почетком 20. века. У савременој математичкој статистици развијају се три области: теорија естимације, теорија провере статистичких хипотеза и теорија планирања експеримента. Развој математичке статистике везан је за име Пирсона, Фишера, Кетла, Нејмана, Валда, Колмогорова, Смирнова, Лемана, Вољфовица итд. Практична примена математичке статистике ширила се на различите области, тако да сада готово нема подручја истраживања у којем се не примењује. Значај и могућности примене теорије вероватноће, а касније и математичке статистике, уочени су у подручју војних система мада више интуитивно, још у 19. веку, када су официри високог ранга у Француској слушали курсеве из теорије вероватноће. Теорија вероватноће и математичка статистика, као области математике, издвојене су јер имају посебан значај у изучавању појава, процеса и функционисања војних организационих система. Идеја о могућности комплексне примене математике у анализи војних ситуација јавила се у току Првог светског рата. У радовима Ланчестера разматра се однос снага и наоружања као фактора победе. Истовремено, у САД Едисон је радио на градњи метода за откривање и уништавање подморница, избегавању подморничких напада, заштити трговачке морнарице, и другом. Ти радови у изворном облику нису имали значајнију практичну примену, али су послужили за градњу нових метода.

Пред Други светски рат парцијално су решавани проблеми, без теоретског уобличавања метода. На нашим просторима пуковник Ивановић је формулисао и решио транспортни задатак који је, касније теоретски уобличен, познат као Хичкоков проблем. У Енглеској је Рове, који се бавио проблемима радио-локације, дошао на идеју да се у случају рата формира група истраживача која би помогла при изналажењу оптималних решења. Током 1941. године та идеја је заживела у Енглеској и Сједињеним Америчким Државама. У Енглеској су

при Адмиралитету, формиране групе за операциона истраживања које су прерасле у армијску групу за операциона истраживања. Затим је формирана група за операциона истраживања при команди ловачке авијације и групе за операциона истраживања ради побољшања одбране против надмоћнијег непријатеља. Бавиле су се откривањем и уништењем подморница и авиона, смањењем губитака бродова трговачке морнарице који су се кретали у конвојима, предвиђањем ефеката бомбардовања и избором најпогоднијих циљева за бомбардовање итд. Постигнути резултати су били веома значајни. На пример, уништење подморница повећано је за 400–700 одсто само променом дубине на којој се темпирају противподморничке бомбе.

У САД истраживачке радове су заједно започели ваздухопловство и морнарица. Убрзо након почетка Другог светског рата укључени су аналитичари у штабне групе при команди ваздухопловства. Формирано је двадесет шест група са више од четири стотине официра и цивила. Чланови тих група претходно су завршили курсеве на Технолошком институту у држави Масачусетс. У Вашингтону је формирано Одељење за операциона истраживања, које се бавило регрутацијом и обуком кадра, а при морнарици САД Секција за операциона истраживања и група при лабораторији артиљеријске поморске службе. Резултати рада тих група су систематизовани и објављени.²

Градња и развој метода операционих истраживања започети су у току Другог светског рата на војним проблемима. Након рата, кадар из ратних група за операциона истраживања већином је демобилисан и прешао је у привреду. Тиме се подручје примене тих метода знатно проширило, а њихов развој је доживео експанзију. Примена метода операционих истраживања у решавању војних проблема није престала. У Енглеској, САД, Француској, Немачкој, Швајцарској и другим земљама у оружаним снагама постоје групе које се баве операционим истраживањима. У тим земљама, као и у НАТО-у, ради се мноштво студија применом метода операционих истраживања.

Развојем математичких и других метода под заједничким називом операциона истраживања формирана је нова област науке, која се бави изучавањем проблема избора решења организације и управљања процесама с намером да се достигне постављени циљ на најрационалнији могући начин, уз поштовање постављених ограничења. Значи, та област науке бави се истраживањем количинских показатеља за доношење одлука ради оптималног управљања сложеним динамичким системима.

Поред метода које припадају, према условној класификацији, операционим истраживањима, нешто пре, упоредо или нешто касније развијале су се и друге методе и технике. Неке од њих се групишу у скупове метода по сродности и полако добијају обележја математичких

² М. Ф. Мерз и Д. Е. Кимбел, *Методы исследования операций*, „Советское радио“, Москва, 1956.

теорија. Мада већина нема опште прихваћену аксиоматику, тренд развоја показује кретање у том смеру. Најпознатије и најчешће примењиване јесу: теорија масовног опслуживања, теорија препознавања облика, теорија управљања залихама, теорија одлучивања и техника мрежног планирања. *Теорија масовног опслуживања* појавила се почетком 20. века као једна од области теорије вероватноће. Решавајући проблеме опслуживања телефонских абонената, А. К. Ерланг, дански математичар, поставио је основе теорије масовног опслуживања. Развојем теорије масовног опслуживања ширила се и њена област примене, између осталог, и на војне проблеме. *Теорија препознавања облика*, као научна дисциплина, почела се развијати педесетих година 20. века као последица развоја рачунарске технике и технологије.³ Једна од њених значајних особина *дисциплине* јесте широк фронт специфичних проблема који се решавају с ослонцем на њен теоријски апарат. Почетак развоја математичких *метода за оптимизацију залиха* везује се за Ф. Хариса, који је 1915. године објавио прве формуле, на којима су радили многи научници. Међутим, до Другог светског рата сва решења су се односила на детерминистичку потражњу. Тек за време рата развијен је први стохастички модел залиха, популарно назван „модел новогодишње јелке“. Након Другог светског рата појавили су се радови који чине основе савремене теорије залиха. Развојем модела залиха и метода управљања залихама, теорија залиха све више добија карактер посебне научне дисциплине. *Теорија одлучивања* је релативно нова научна дисциплина. До шездесетих година 20. века научници су, углавном бавећи се практичним проблемима, развијали различите методе и технике ради добијања оптималних решења. Након тог периода почињу се анализирати проблеми одлучивања с некантитативног аспекта, односно одлука највише зависи од преференције коју додељује доносилац одлуке разматраној ситуацији. На тај начин део теорије одлучивања постаје *теорија корисности*. Развој рачунарске технике и информатике омогућио је примену симулација и метода вишекритеријумског одлучивања, што је било даљи подстрек за развој теорије одлучивања.

Крајем педесетих година појавиле су се две технике мрежног планирања, 1957. године *метод критичног пута (Critical Path Method)* и 1958. године *техника процене и ревизије програма PERT (Program Evaluation and Review Tehnique)*. Те две технике су развијене у САД на систему планирања радова на одржавању и генералном ремонту у процесној индустрији и на пројекту изградње ракетног система „Поларис“. Поред две основне технике, појавиле су се и друге. На пример, у Француској је упоредо развијен потенцијални метрички метод МРМ (*Metra Potential Method*). Мноштво техника чине проширење и разне

³ С почетком развоја те научне дисциплине није се каснило у нашој земљи. Позната „Београдска шака“ је резултат примене те научне дисциплине. У Институту „Михајло Пупин“ у Београду, на протези шаке су уграђена три претварача за мерење релативног положаја прстију. Постигнуто је успешно препознавање класе лопти и класе цилиндара.

варијанте два основна метода, као што су *PERT-Time*, *PERT-Cost Management*, *CPPS*, *RAMPS*, *AMT*, *ASTRA*, *PEP*) итд.

За потребе армија многих земаља рађене су бројне студије и пројекти уз примену развијених метода и техника, а кроз рад на студијама и пројектима развијане су нове или модификоване развијене методе и технике. Студије и пројекти су рађени из области које се могу груписати на следећи начин:

- одбрамбена политика и стратегија;
- општи модели борбених дејстава;
- техничка борбена средства;
- ратне игре;
- снабдевање;
- одржавање;
- кадровска питања;
- обука;
- наоружање и војна опрема.

Примена наведених метода омогућава да се, апстракцијом конкретних случајева, успоставе зависности и формулишу законитости у структури појава. Тиме се у процесима прогнозирања, процесима доношења одлука и проналажењу оптималних решења у одлучивању може смањити утицај субјективизма и отклонити тежња за линеаризацијом у човековом мишљењу.

Модели, методе и технике

Суштина аналитичких модела се своди на примену егзактних математичких метода ради истраживања појава у оружаног борби. Оружана борба се декомпонује на догађаје и активности ради коришћења нумеричких метода и примене адекватних електронских рачунара за израчунавање жељених података. Зависно од начина математичког описивања, најчешћи аналитички модели оружане борбе описани су диференцијалним једначинама и системима диференцијалних једначина, или модели описани алгебарским или трансцедентним једначинама и системима једначина. У повезивању прогнозиране величине с осталим значајним величинама, најчешће богатију информацију носе модели описани диференцијалним једначинама и системима једначина.

Основе за такав приступ поставио је Ф. В. Ланчестер 1914. године, који је описао диференцијалним једначинама параметре бројног стања противничких страна у току борбе. Сукобљене стране се међусобно исцрпљују и настају губици у људству и материјалним средствима током борбених дејстава. Ланчестеров приступ омогућује опис промене величина снага оба противника диференцијалним једначинама. До сада су урађене разноврсне модификације основног модела, које се односе на хомогеност (исти борбени системи, једнаке могућности с различитим коефицијентима исцрпљивања) или хетерогеност снага. У диференцијалним једначинама којима се описује динамика борбе узимају се у

обзир различити фактори који утичу на организацију дејстава: увођење резерви, резерве и залихе, претходна дејства, јединице различитог типа итд. Без обзира на сва математичка извођења и теоријску оправданост таквог разматрања, евидентни су недостаци тих модела у истраживањима у којима треба да се добију практични, употребљиви резултати. Основни недостаци аналитичких модела Ланчестеровог типа јесу тешкоће око дефинисања закона промена коефицијената исцрпљивања снага по времену, увођења промена које реално настају акцијом људског чиниоца у борби и релативно великих ограничења када се примењују на реалне проблеме истраживања. Ипак, за одређене пресеке стања у анализи се могу применити ти модели, на пример, Динеров модел за анализу губитака итд.

Методe линеарног програмирања (Симплекс метода, метода додељивања, транспортни проблем итд.) примењују се када треба оптимално распоредити ресурсе и у том подручју има много радова. Проблем динамике се веома тешко може решавати коришћењем тих метода операционих истраживања. Када се другим методама истражи динамика борбених дејстава и дође до одређених статистика, методе линеарног програмирања могу да буду веома корисне за одређивање, на пример, организацијско-формациских структура јединица, распореда ресурса за обављање разних задатака из домена позадинског обезбеђења итд.

Теорија игара (ређе коришћени назив је теорија конфликтних ситуација) чини математичку теорију за моделовање и решавање конфликтних ситуација у којима противници имају супротне интересе, или барем један играч има свој интерес. Њен развој почиње радовима Нојмана и јавља се као најстарији облик линеарног модела. Предмет теорије игара је анализа понашања учесника у конфликтним ситуацијама, односно проналажење најбољих начина дејства у условима које намећу конфликтне ситуације. Игра је математички модел реалне конфликтне ситуације, а понашања противника и сама игра имају своја правила. Јасно је да постојање скупа правила значи да је игра апстракција реалне ситуације и да су неке варијанте понашања противника ограничене или искључене. Међутим, то не значи да су ти модели непримењиви. Игре које су предмет решавања проблема методама теорије игара могу да се поделе у различите групе према различитим критеријумима.

Према критеријуму природе противника, игре се деле на две групе: *игре са „разумним“ противником* и *игре са „природом“*. Основна разлика између њих је у томе што „разумни“ противник бира најбољу стратегију у односу на избор другог противника, док „природа“ поступа независно од избора стратегије противника.

Игре се према критеријуму познавања стања и намера противника деле на: *игре са потпуном информацијом* и *игре са непотпуном информацијом*. У војној пракси најчешће се јављају игре са непотпуном информацијом.

Према критеријуму броја учесника, игре се деле на: *игре са два учесника* и *игре са више учесника*.

С обзиром на критеријум могућих варијаната дејства које учесници могу да користе, игре се деле на: *коначне игре* (с коначним бројем стратегија) и *бесконачне игре* (могући број стратегија је бесконачан).

Игре се могу поделити и према другим критеријумима. Најчешћа у војној примени, а и највише разрађена, јесте теорија игара са два противника и нултом сумом (алгебарски збир добитака и губитака једне стране једнак је нули). Противници теже супротним циљевима, што значи да повећање добити једног, значи смањење добити другог противника.

Нелинеарно програмирање је метода, односно скуп специјализованих метода за решавање проблема у којима функција критеријума није линеарна или се ограничења у којима се тражи оптимално решење не могу приказати скупом линеарних једначина или неједначина. Значи, функција критеријума или ограничења није линеарна. Најчешћи су следећи случајеви:

- функција критеријума није линеарна, а ограничења су линеарна;
- функција критеријума је линеарна, а ограничења су нелинеарна;
- функција критеријума није линеарна, а ограничења се не могу изразити скупом линеарних једначина и неједначина.

С обзиром на наведене случајеве и на различите могуће облике нелинеарности разрађене су, или се разрађују, специјализоване методе за изналажење оптималних решења (на пример, целобројно програмирање, квадратично програмирање итд). При решавању комплексних нелинеарних проблема изналажење оптималних решења у већини случајева захтева веома комплексне и сложене поступке.

Целобројно програмирање, као метода операционих истраживања и специјализована метода нелинеарног програмирања, користи се у истраживању појава везаних за борбена дејства. У литератури⁴ је обрађен проблем оптималног распореда наоружања у нападу на појасно организовану одбрану. Метода целобројног програмирања комбинована је са захтевом за минимизацијом трошкова. С обзиром на ограничења која та метода намеће, за решавање проблема је развијен хибридни модел, који подразумева хеуристику. Када је створен такав модел, у који су уведени параметри вероватноће (ближи реалној ситуацији), поред осталог, добијен је резултат (потребан број ракета за напад) већи од „оптималног“. Аутор (Д. Орлин) каже да комбинација два прилаза обезбеђује реалнија решења проблема распореда оружја за напад, а такав приступ треба да буде мотивација за будућу градњу бољих хибридних модела.

Динамичко програмирање је метода која се користи у решавању проблема динамичких процеса када треба у различитим временским

⁴ D. Orlin, *Optimal Weapons Allocation Against Layered Defenses*, „Nava Research Logistics“, Vol. 34, 1987.

интервалима доносити више одлука које утичу једна на другу.⁵ Примењује се у планирању динамичких задатака управљања, као што су вишестепени процеси одлучивања. Као метода операционих истраживања примењује се у истраживању појава везаних за оружану борбу и позната је, најчешће, као метода за решавање проблема минимум-максимум. У литератури⁶ је методом динамичког програмирања, на пример, решен проблем оптималних стратегија за нападача и браниоца у случају истовременог напада на простор браниоца, при чему бранилац сазнаје за напад после његовог почетка. Бранилац покушава да распореди своје снаге тако да максимизира математичко очекивање преживљавања, а нападач да минимизира очекиване губитке против најбоље организоване одбране. Уведена ограничења су, на пример, истовременост удара свим средствима, бранилац може своје ресурсе да премешта тек пошто открије напад, сви нападачи су идентични и могу уништити циљеве противника с истом вероватноћом итд. Аутори (О'Меара и Соланд) напомињу да за проблеме са већом количином података треба користити рачунаре одговарајућих могућности и водити рачуна о трошковима при решавању таквих проблема.

Стохастичко програмирање, као метода, примењује се за изналажење оптималних решења у проблемима у којима су параметри, који улазе у функцију критеријума и ограничења, случајне величине. Често примена метода линеарног програмирања у решавању тих проблема не даје добре резултате, јер се чини груба грешка апроксимацијом случајне величине њеном средњом вредношћу или математичким очекивањем. Метода стохастичког програмирања може се применити уколико су испуњени услови линеарности и код функције критеријума и код ограничења. Решавање проблема методом стохастичког програмирања захтева веома сложен математички апарат. У процесима који се одвијају и проблемима који се јављају у војној пракси, по правилу, делују случајни фактори, па је примена те методе понекад нужна.

Методе вишекритеријумског рангирања (вишекритеријумско програмирање, векторска оптимизација) користе се за решавање проблема оптимизације две или више функција циља на скупу могућих решења. Постоје различити приступи решавању тих проблема, па су, према различитим приступима, развијене и различите методе, зависно од тога који је проблем решаван. Зато су поједине методе мање или више примерене решавању одређене класе проблема. Постоји мноштво метода и фамилија метода, (на пример, *POP*, *STEM*, *SEMOPS*, *MENOR*, *AHP*, *TOPSYS*, фамилија метода *ELECTRE*, фамилија метода *PRO-METHEE* итд.). Осим њих, и класичне једнокритеријумске методе су

⁵ Аутор методе динамичког програмирања Р. Белман дао је следеће запажање: „Оптимална одлука поседује следећу особину: без обзира на почетно стање и почетну одлуку касније одлуке морају да формирају оптималну политику с избором на стање система које произилази из прве одлуке“.

⁶ N. T. O' Meara, R. M. Solaud, *Optimal Strategies for Problems of Simultaneous Attack Against an Area Defense without impact - Point Prediction*, „NRL“, Vol. 38, 1991.

модификоване за решавање проблема оптимизације две или више функција циља. Неке од њих су двокритеријумски симплекс, двокритеријумски и трокритеријумски транспортни проблем, мултиатрибутни проблем асигнације, вишекритеријумско хиперболично рангирање итд.

Методe вишекритеријумског рангирања се све више користе у истраживању неких појава везаних за оружану борбу. На основу података из праксе (савремени ратови, вежбе и друге војне активности) и теорије, као и података обрађених на основу мишљења експерата, може се, применом метода вишекритеријумског рангирања, доћи до најбољих варијаната решења. Најчешће се те методе примењују када треба решити проблем организације, јер се јављају различити, често и противуречни критеријуми. Суштина наведених метода је усаглашавање критеријума различитог ранга и степена важности с различитих аспеката и изналажење најбоље варијанте. При томе се варијантна решења рангирају према ваљаности.

Теорија масовног опслуживања се појавила као област теорије вероватноће почетком 20. века, када су решавани проблеми опслуге телефонских претплатника. Сада је проширена употреба те теорије на индустрију, медицину, саобраћај, војне науке итд. Решавање задатака применом теорије масовног опслуживања значи одређивање међусобних веза између показатеља ефикасности система опслуживања и карактеристика токова захтева за опслуживањем. У страним и домаћим војним часописима могу се наћи бројни чланци у којима се применом теорије масовног опслуживања решавају проблеми опслуживања техничких материјалних средстава (попуна горивом и муницијом, оправка итд.). Проблеми гађања циљева у ваздушном простору, анализе могућности ракетних и других система такође се решавају применом теорије масовног опслуживања. Поред значајних могућности примене, та теорија има и одређених ограничења када се примењује у војним истраживањима, поготову за појаве у оружаној борби. Тачне релације се могу израчунати када је заступљена ординарност, одсуство последица (регуларност протока догађаја, где они следе један за другим, а време опслуживања има експоненцијалну расподелу) и стационарност. Постоји много случајева у којима се могу извести поједностављења и применом теорије масовног опслуживања доћи до жељених квантитативних резултата. За случајеве у којима се истовремено одвија више сложених процеса с изразитим међусобним утицајем, или се одвијају непуасоновски процеси, теорија масовног опслуживања се не може користити.

Техника мрежног планирања је техника планирања и вођења пројеката, која омогућава еластичније, сигурније и оперативније планирање, анализирање и вођење пројеката различите намене у области привреде, науке, војне организације и других делатности. Области у којима се она примењује стално се проширују и чине је све значајнијом. Њеном развоју и примени посебно је допринео развој рачунарске технике. Техника мрежног планирања не искључује класичне методе планирања, него их допуњава и употпуњава.

У мрежном графу одбачена је временска размера, чиме је добијен једнозначни графички приказ редоследа и међусобних логичких зависности за сваки сегмент у обављању комплексног задатка. Временска димензија пребачена је у посебну фазу, која се обавља након што је формиран графички приказ реализације пројекта. На тај начин, мрежни план се формира у две фазе, кроз фазу анализе структуре и фазу анализе времена.

Технике мрежног планирања имају значајна преимућства над класичним методама планирања и управљања, а основне предности су:

- економисање снагама, средствима и временом;
- обезбеђује планирање и контролу сложених пројеката на неколико праваца истовремено;
- омогућава проналажење уских грла и њихово отклањање;
- обезбеђује очигледност и погодност за схватање плана у целини и по деловима;
- омогућава прогнозирање могућих одступања од плана и њихове последице;
- омогућава примену просте методике измене, прецизирања и допуне плана;
- погодна је за примену рачунарске технике итд.

Развојем технике мрежног планирања омогућио је формирање нове научне дисциплине – управљање пројектима.

Теорија препознавања облика има велике могућности примене у војним системима. „Препознавање облика је изразито интердисциплинарна област, јер се проблеми препознавања могу формулисати и припремити за решавање у веома различитим дисциплинама“.⁷ Према садржају и достигнутом степену развоја, теорија препознавања облика је мање јединствена математичка теорија, с опште прихваћеном аксиоматиком, и ближе је скупу сродно оријентисаних метода које су развијене према захтевима постављених практичних проблема. Основни проблем којим се бави теорија препознавања облика је класификовање објеката.⁸ У најширем смислу, разликују се два основна типа класификовања:

- сврставање, када се утврђује припадност класи објеката за које та припадност није унапред позната, за разлику од класа објеката;
- разврставање, када класе објеката нису унапред познате, него се образују у току процеса класификације према одређеним својствима скупа објеката.

Приликом решавања проблема карактеристичне су фазе издвајања карактеристичних атрибута посматраног облика, редуција броја карактеристичних величина и доношења одлуке, односно класификације. Суштина препознавања облика је процес којим се нови улазни облик

⁷ Д. Ацтека, *Одабрана поглавља теорије препознавања облика са применама*, Институт за математику, Нови Сад, 1986.

⁸ Објекат је основни појам који се не дефинише. Може да буде конкретан, ако при његовом опажању главну улогу имају чула, или апстрактан, ако у његовом опажању главну улогу имају сложени мисаони процеси (Д. Ацтека, *исто*).

препознаје као члан неке од познатих класа упоређивањем његових атрибута с атрибутима облика познате класе.

Примена статистичке теорије једна је од метода којом се вероватноћа погрешне одлуке у препознавању облика своди на минимум. За доношење одлуке – класификације, циљ је максималан број непогрешивих препознавања, па се у ту сврху граде рачунарски програми са тзв. надгледаним и ненадгледаним учењем. Суштина тих захвата је повећање броја запамћених информација којима се утиче на смањење вероватноће погрешке при препознавању облика.

Резултати примене наведене научне дисциплине о којој је реч видљиви су приликом развоја и усавшавања средстава наоружања и војне опреме, као и у домену градње експертских система за помоћ при одлучивању везаном за борбена дејства. Област вештачке интелигенције и њен развој повезани су са развојем теорије препознавања облика, која је једна од базичних области вештачке интелигенције. Примери примене теорије препознавања облика су многобројни. Овде ће бити наведена само два. Један од њих је анализа сцене⁹ коју чини скуп метода заснованих на могућностима рачунарске технике, чији је задатак да упросте и опишу дводимензионалне слике. Захтев рачунару је да опише сцену приказану сликом, а опис слике се своди на одговор на једно од следећих питања:

- да ли слика приказује одређени предмет?
- набројати и именовати предмете приказане на слици;
- да ли две слике приказују исти предмет?

Други пример је препознавање појединих типова авиона на основу радарских сигнала¹⁰ које се заснива на бајесовском одлучивању (класификовање). Предмет бајесовског класификовања је екстраховани ехо-сигнал. Екстракција сигнала се спроводи с обзиром за фазу, фреквенцију, Доплеров ефекат или амплитуду. Пре класификације екстрахованог ехо-сигнала обавља се припрема, односно сигнал се подвргава низу тестова, на основу којих се елиминишу сигнали за које се са високом вероватноћом може претпоставити да не потичу од неког циља.

Теорија „fuzzy“ скупова¹¹ (распинути скупови, неразговетни скупови) зачета је радовима Задеха 1965. године. Након појаве првих радова, објављени су бројни радови, а њихов број се стално повећава. Усмерени су у два правца: у правцу развоја теорије „fuzzy“ скупова као теорије, и у правцу решавања практичних проблема применом наведене теорије. Подручје њене примене шири се на различите области људске делатности (поред примене у управљању организационим системима, примењују

⁹ З. Стојиљковић, *Препознавање облика* (предавања на ПДС ТОб у ВТА ВЈ, Београд, 1996).

¹⁰ Д. Ацтека, *исто*.

¹¹ Теорија „fuzzy“ скупова не припада групи модела, метода, скупова метода и групи техника – то је посебна математичка теорија. У чланку је представљена као нова теорија за коју се сматра да може имати изузетно широку примену у подручју које је третирано у чланку.

се у градњи различитих техничких уређаја: веш-машине, видео-камере итд).

Често се улазни параметри неопходни за доношење одлуке не могу прецизно дефинисати. Проблеме кад су параметри окарактерисани неизвесношћу, непрецизношћу, субјективизмом, неодређеношћу и вишесзначношћу третира теорија „fuzzy“ скупова. У класичној теорији скупова јасно је разграничено да ли елеменат припада или не припада скупу. Међутим, постоји мноштво скупова који немају јасне границе које раздвајају елементе у скупу од елемената изван скупа. У скуповима дефинисаним појмовима „мало“, „средње“, „велико“, „кратко“, „дуго“, „отприлике око...“ итд. не може се са сигурношћу говорити о припадности појединих елемената неком скупу. Тај тип проблема се такође решава теоријом „fuzzy“ скупова, па се све чешће јавља мишљење да је вероватноћа као опис одговарајућих појава превише „тврда“ за многа подручја истраживања. Могућности примене тог релативно новог подручја математике у области истраживања појава и процеса у оружаном борби нису још јасно изражене, али наведени опис појава и процеса отвара нове могућности. Нови квалитет се посебно очекује од примене „fuzzy“ скупова, релација и логике у симулационом моделовању.

Моделовање и симулација тренутно је вероватно најмоћнији и најперспективнији „алат“ у рукама истраживача који се баве проблемом војних организационих система. Поред тога, имају изузетно широку примену у готово свим областима. Развој рачунарске технике је омогућио практичну примену те методе, која ће се повећати с даљим развојем рачунарске технике.

Симулација на рачунару је нумеричка техника којом се може експериментисати с математичким моделима који описују понашање сложеног система у времену. Испитивање унутрашњих међузависности елемената система, процена понашања у одређеним ситуацијама, провера нових стратегија и других показатеља могућа је под условом да је креиран добар симулациони модел и кодиран у адекватном језику, и да су проведени одговарајући експерименти. Основа за стохастичко моделовање и омогућавање симулације је метода Монте Карло.

Квалитетни симулациони модели се раде у сарадњи стручних људи, аналитичара реалних система и стручњака за симулационе системе и језике. Конструисани модел се мора вредновати, што је трајан процес (од почетка до краја употребе изводе се доградње), а вредновање се своди на испитивање слагања понашања модела и реалног система (валидност) и на проверу модела (верификација) у погледу слагања с моделом имплементираном на рачунару. У литератури се препоручује да се модели вреднују према следећој концепцији:

– испитивање репликативне ваљаности модела, односно способности модела да генерише податке према раније прикупљеним подацима о систему, који је пресликан у симулациони модел;

– испитивање предикативне ваљаности, односно способности модела да из садашњег стања омогућује утврђивање будућих понашања система;

– испитивање структурне ваљаности, односно тачног оцртавања начина на који функционише реални систем.

У литератури¹² се наводе као критеријуми за оцену ваљаности симулационих модела техничка ваљаност, операциона ваљаност и динамичка ваљаност модела. За наведене критеријуме су у одређеној мери развијене и технике којима се могу испитати. Заједничке особине испитивања ваљаности симулационих модела које се налазе у литератури своде се на следеће:

– процес вредновања модела везан је за скуп услова у којима модел мора да репрезентује реални систем;

– вредновање симулационог модела је комплементаран са процесима развоја и имплементације модела.

Од почетка анализе реалног система до завршетка планираних експеримената неопходна је сарадња експерата за реални систем и систем аналитичара. Подразумева се стална провера и доградња, а за истраживања се користе само довољно добри симулациони модели и програми за рачунар. Када се поседују довољно добри историјски подаци о реалном систему, често се може креирати симулациони модел који омогућава да се експериментом добију излази који одговарају реалном исходу. Ако су при градњи модела остварени и други критеријуми (предикативна и структурна ваљаност), тада истраживачи одређених појава располажу поузданим апаратом за истраживања.

У последњих десетак година одбрањено је више магистарских и докторских радова у којима се, поред осталог, користи симулација на рачунару за истраживање сложених појава узрочно-последично везаних за оружану борбу.¹³ Такође, објављено је више радова у домаћим војним часописима¹⁴ итд., у којима су симулацијама решавани проблеми снабдевања јединица у борби, одржавања техничких материјалних средстава, настајања губитака и оштећења у борби итд. У радовима где се симулација користи као централна метода за добијање потребних података прво су анализирани реални системи, најчешће коришћењем системског приступа. Модели су рађени према дефинисаним експерименталним оквирима, оцењена је ваљаност симулационих модела и верификовани су програми за рачунар. У већини радова је обављена статистичка обрада и анализа резултата, као поређење с искуствима из праксе.

¹² Д. Бечејски–Вујаклија, С. Боровић, *Обезбеђење квалитета одлучивања при избору стратегије конверзије наменске индустрије помоћу метода за подршку одлучивања*, „ВТГ“, бр. 4, 1995.

¹³ Р. Максић, *Прилог дефинисању поступка за утврђивање законитости утрошка муниције у времену за јединице у оружаном борби* (докторска дисертација), ЦВТШ, 1989; В. Мишковић, *Развој модела и поступака за одређивање ресурса снабдевања муницијом артиљерије за подршку* (докторска дисертација), ЦВШ ВЈ, ВТА, 1994, и С. Боровић, *Експертски системи за руковођење техничким обезбеђењем* (докторска дисертација), ВВТШ КоВ ЈНА, Загреб, 1989.

¹⁴ Р. Максић, М. Савић, *Могући приступ истраживању ресурса за оправку ТМС у борби*, „ВТГ“, бр. 2, 1992, и Р. Максић, *Приступ одређивању ресурса за снабдевање ТМС у борби*, „ВТГ“, бр. 2, 1993.

У литератури¹⁵ је теоријски разрађен и формулисан поступак за утврђивање настанка утрошка муниције у времену за јединице у борбеним дејствима. Системским поступком су формализовани утицајни фактори и услови за извођење борбених дејстава, карактеристични за настајање утрошка муниције. Креирани су и верификовани симулациони модели за добијање временске слике стања, на основу динамичког модела борбених дејстава, као и модели за квантификацију утрошка муниције у времену. За дејства браниоца и нападача у боју може се одредити улазни скуп података за провођење симулације и квантификацију утрошка муниције за дефинисана борбена дејства. На конкретном боју утврђен је скуп кривих за трошење муниције по врстама у времену. На истом примеру је утврђена одрживост добијених резултата, применом аналитичких модела борбених дејстава (Ланчестеровог типа), за одређене пресеке стања. Резултати који се могу добити на наведени начин могу да се користе за даља истраживања система снабдевања техничким материјалним средствима у оружаном борби.

За потребе истраживања настајања губитака и оштећења борбених возила у боју израђен је симулациони модел. Анализом реалних система одређени су потребни параметри, функције и почетне вредности променљивих величина, валидизовани су модели и верификовани програми и проведени експерименти. За улазне величине коришћена су позната искуства и резултати претходних дејстава. Из доступне домаће и стране литературе прикупљени су подаци о законитостима промена вероватноћа погађања и уништења средстава, зависно од места погађања и врсте пројектила којом је погодак остварен, поштована су тактичка начела за дефинисање зауставних правила итд. Добијени су излазни резултати који не одступају од података добијених анализом познатих дејстава. Репликавита вредност модела је такође потврђена (уносом података за средства новије производње, добијени су резултати који се могу користити за прогнозирање будућих дејстава).

У литератури,¹⁶ поред осталог, развијен је и формализован поступак за одређивање врста и количина муниције које треба да имају јединице за артиљеријску подршку на ватреном положају и како треба муницију ешелонирати, као и које карактеристике треба да има систем за снабдевање муницијом у односу на потребе јединица за артиљеријску подршку.¹⁷

Добрим симулационим моделима и адекватним програмима за рачунар може се доћи до квантитативних показатеља потребних за даље анализе. Такође, може се одговорити на питање која је варијанта, на пример, с неког аспекта организације борбеног распореда ресурса по-

¹⁵ Р. Максић, *Прилог дефинисању поступака за утврђивање законитости утрошка муниције у времену за јединице у оружаном борби*, исто.

¹⁶ В. Мишковић, *исто*.

¹⁷ За потребе израде овога рада аутори су користили симулацију на рачунару као централну методу. Развијени модели су коректно оцењени, као и програми за рачунар, обављени су планирани експерименти, а добијени излази статистички обрађени и анализирани.

вољнија у односу на друге. Међутим, симулацијама се не могу добити оптимална решења (за то су повољније друге методе операционих истраживања: (линеарно, целобројно и динамичко програмирање итд.), али се може доћи до, на пример, улазних података за примену других квантитативних метода.

Основни правци даљег развоја

У току и за потребе истраживања и помоћи у одлучивању непрестано се развијају нове или модификују постојеће методе и технике. Основни тренд развоја је усавршавање постојећих метода и техника, развој метода и модела заснованих на теорији „fuzzy“ скупова и развој методе моделовања и симулације. Међутим, због комплексности истраживања и решавања, различитих проблема, који реално постоје и које намеће пракса, неопходна је интеграција знања, коју омогућавају научна и технолошка достигнућа у развоју рачунарске технике. Интеграција научних спознаја даје нови квалитет у приступу и начину одлучивања и истраживања.

Већ сада се савремена ратишта разликују од досадашњих, а у будућности се очекује да ће техничке могућности условити да успех првенствено зависи од могућности система командовања да у веома кратком времену квалитетно обради мноштво информација и донесе одлуке о најрационалнијем коришћењу сопствених ресурса. Таква чињеница нужно условљава, да би се задовољили захтеви, да се бројно стање команди стално повећава. Међутим, то повећање не може да прати брзину раста броја информација које треба обрадити у све краћем и краћем времену. Све већи и већи захтеви које намећу научна, техничка и технолошка достигнућа доводе човека, због ограничених могућности, у позицију да временски не стиже да прати њихов развој, нити да га примени у пракси. Поготову човек није у стању да ефикасно користи све што му пружа као могућност развој науке и технике и да компетентно управља процесима. На тај начин се ствара тзв. јаз управљања.

Развој метода и техника за изналажење оптималних решења успорава повећање тог „јаза“, а његово превазилажење, не само у практичном решавању проблема него и у истраживањима, омогућава интеграција знања. Она претпоставља постојање човека експерта за одређено подручје који је у могућности да на основу кључних елемената препознаје, анализира ситуације и прогнозира какве ће промене у систему донети поједине акције. Аналогно томе, а на основу развоја рачунарске технике, почели су да се развијају експертски системи, који су „софтверски производ који представља структурирано знање експерата дефинисано скупом правила и уграђено у рачунарске програме са разрађеном управљачком процедуром претраживања, а са циљем да се програмски дође до перформанси које поседује човек – експерт“.¹⁸

¹⁸ С. Боровић, *Експертски систем за руковођење техничким обезбеђењем*, исто.

Појам и развој „вештачке интелигенције“¹⁹ још увек изазивају контроверзне реакције, чак и од уважених ауторитета из тог подручја. Мишљења су различита, од недвосмисленог одушевљења и прогнозе да ће „веома брзо бити произведене машине које мисле“ до саркастичних примедба да „онај ко верује у вештачку интелигенцију нема природну“. Одбацујући екстремне ставове, барем за блиску будућност, остају тврдње везане за експертне системе:²⁰

- уско подручје експертизе;
- ограничен језик изражавања чињеница и релација;
- ограничене представе о проблему и методама решавања;
- мало знања о властитом подручју и ограничењима.

Чињеница је да је низ експертних система везаних за „вештачку интелигенцију“, реализован и уведен у употребу, као и то да је ниво стручности упоредив с нивоом стручности људских експерата у само уско специјализованој области. Експертни системи углавном решавају проблеме за које нема алгоритамиких решења. Функције које обављају експертни системи, барем према доступним подацима, јесу:

- интерпретација,
- прогнозирање,
- дијагностика,
- планирање,
- мониторинг функције,
- поправка,
- лечење,
- управљање.

Експертни системи се примењују у различитим областима: медицини, хемији, математици, информатици, машинству, електроници, метеорологији, географији, геодезији, војним системима, саобраћају итд. У војним системима су примењени и експертни системи везани за борбена дејства и они који то нису, а решавају следеће проблеме:²¹ саветовање, анализирање, категорисање, комуникација, консултовање, пројектовање, дијагностика, објашњавање, испитивање, прогнозирање, образовање концепата, идентификација, интерпретација, оправдавање, обучавање, руковођење, управљање, надзор, планирање, представљање, тражење, распоређивање, тестирање и одлучивање. Области у којима се примењују и функције које обављају у војним системима²² јесу:

- обрада сигнала и разумевање слике и говора;
- систематизација и презентација података са радара, ласера и других сензора;
- помоћ у одлучивању, управљању и обављању;
- обучавање – од извршилаца до доносилаца одлуке;
- аутоматско тестирање и дијагностицирање;

¹⁹ „Под вештачком интелигенцијом подразумевамо скуп примењених дисциплина, које се баве машинском симулацијом људског расуђивања“ (Д. Ацтека, *исто*).

²⁰ С. Боровић, *исто*.

²¹ *Исто*.

²² *Исто*.

- примене у инжењеријским, научним и руководећим активностима;
- војна роботика (возила и оружја роботи);
- праћење борбених дејстава – електронске карте;
- картографија и географски проблеми;
- осматрачке и обавештајне активности;
- аутоматски пилоти и копилоти;
- аутоматско распознавање и избор циљева;
- управљање пројектима;
- интегрисани системи командовања, управљања и комуникација типа С³И и други;
- „Рат звезда“ и „Стратегијска одбрамбена иницијатива“.

Доминацију у развоју експертних система имају развијене земље, посебно САД и Јапан. Њихове тренутне предности у развоју експертних система су мање одређене њиховим економским и технолошким могућностима, а више усвојеном политиком у развоју:²³

- јапанско министарство за спољну трговину и индустрију је 1981. године покренуло пројекат у вредности од 500 милиона америчких долара;
- британска Алвијева комисија је препоручила 1983. године капиталан напредак у области експертних система;
- америчко министарство одбране је иницирало 1984. године програм развоја у вредности 500 милиона долара,
- земље Европске економске заједнице су, преко својих програма дугорочног развоја, организовано приступиле питањима „вештачке интелигенције“, засноване углавном на проблематици експертних система.

Може се очекивати да тек предстоји права експанзија развоја наведених подручја, и то у смеру интегрисања знања.

Закључак

Истраживачима појава које се одликују изузетно сложеним и, најчешће, случајним процесима због специфичности оружане борбе, стално се намеће проблем коришћења метода истраживања и верификације добијених резултата. Права провера се обавља тек у оружаног борби, а за потребе теорије и праксе мора се доћи до одређених података, чињеница и законитости још у миру, док се обављају одговарајуће припреме, па све оружане снаге посвећују изузетну пажњу изучавању тих проблема.

Применом само једне или неколико метода у истраживању појава везаних за оружану борбу ретко се може доћи до применљивих резултата, поготову у прогнози будућих дејстава. Истраживања су, по правилу, мултидисциплинарна, уз ангажовање научног и стручног кадра различитих

²³ Р. Петровић и други, *Управљање системима*, „Научна књига“, Београд, 1986.

тог профила. Међу методама које се примењују у истраживањима оружане борбе посебан значај имају методе за квантификацију (методе операционих истраживања), које су и развијене (и стално се усавршавају) за потребе рата.

Чињеница да се сви елементи не могу обухватити и да сваку прогнозу засновану на подацима добијеним научним путем може да елиминира непредвидивост понашања људског чиниоца не искључује примену квантитативних метода. Ако се предузму мере да се ресурси оптимално припреме и распореде, људство обучи и увежба с ослоном на резултате истраживања, повећава се вероватноћа за успех и реализацију прогнозе.

У методологији научноистраживачког и стручног рада, када је основни предмет истраживања оружана борба, неминовна је примена метода за квантификације. Посебна погодност је постојање савремене информатичке технологије и добро разрађена теоријска основа за већину метода операционих истраживања. Развијени специјални системи и језици вишег реда који се користе за симулације инструменти су чија примена омогућава истраживачима ефикасан рад.

Тимски рад је готово правило када су у питању истраживања у вези са појавама у оружаној борби. Експерти за реалне системе и познаваоци метода операционих истраживања, информатичари, специјалисти за организационе, технолошке и друге системе нужно се појављују као чланови привремених и сталних истраживачких тимова.

Литература:

1. П. Н. и другие, *Математические модели боевой действий*, „Советское радио“, Москва, 1969.
2. П. Г. Скачко, Г. Т. Волков, В. М. Кулоков, *Планирање борбених дејстава и командовање јединицама помоћу мрежних дијаграма* (превод с руског), ИНТД, Београд, 1969.
3. Ј. В. Чујев, Ј. Б. Михајлов, *Прогнозирање у војсци* (превод с руског) ВИЗ, Београд, 1980.
4. М. Стојиљковић, С. Вукадиновић, *Операциона истраживања*, ВИЗ Београд, 1984.
5. Д. Теодоровић, S. Kikuchi, *Увод у теорију fuzzy скупова и примене у саобраћају*, Саобраћајни факултет, Београд, 1991.
6. П. Станојевић, В. Буквић, В. Мишковић, *Fuzzy модел одређивања броја неисправних средстава и минималних ресурса за одржавање у посебним условима експлоатације*, Зборник радова, XXII SYMOPIS 95.
7. Дж. Ту, Р. Гонсалес, *Принципы распознавания образов*, МИР, Москва, 1978.
8. М. Чупић, *Увод у теорију одлучивања*, „Научна књига“, Београд, 1987.
9. В. Р. Zeigler, *Theory of modeling and simulation*, J. Wiley, New York, 1976.

Анализа интегрисаног система радарског осматрања помоћу рачунарске симулације

УДК 623.618:681.324

Мр Илија Грујић, *ЛУКОВНИК*

У чланку је разматран Симулациони модел интегрисаног система радарског осматрања (СИМИС.РО), који је реализован на GPSS симулационом језику, у РС верзији. Моделирани систем је просторно расподељени систем с дистрибуираном обрадом података, а његове основне функције су осматрање ваздушног простора, обрада података о откривеним циљевима, пренос и приказ података и интеграција зоне радарског осматрања. Структуром и функционисањем СИМИС.РО опонаша систем радарског осматрања (СРО), што омогућава експериментисање помоћу софтверских могућности рачунара ради анализе основних функција и прецизирања примарних и секундарних перформанси система и његових делова.

Увод

У војним системима радарског осматрања основни проблеми су задовољавајућа покривеност зоне радарског осматрања средствима за осматрање и могућност да се прикупи довољан број података о циљевима. Радарско осматрање се обавља помоћу система радарског осматрања (СРО), који чине релативно независне радарске осматрачке станице (РОСт), оперативни центри (ОЦ) и средства за пренос података (ПП). То је сложени систем, расподељен на великом простору, на којем формира зону радарског осматрања. Степен покривености зоне радарског осматрања (зона) осматрањем зависи од: конфигурације земљишта, техничких карактеристика радарских станица, броја радарских станица, њиховог размештаја и међусобних односа. Проблем покривености зоне решава се повезивањем елемената система у интегрисани СРО (ИСРО), који формира заједничку зону СРО са што потпунијом покривеношћу осматрањем и подацима о циљевима. У решавању тог проблема пошло се од следећих поставки:

– под задовољавајућом покривеношћу зоне осматрањем подразумева се минимизација „рупа“ у осматрању и одговарајући квалитет праћења циљева у ваздушном простору, а изражава се процентом захваћених циљева у односу на стварни број летилица у зони осматрања;

– задовољавајућа покривеност зоне подацима о циљевима обезбеђује потпун и квалитетан пријем података у зони СРО, а изражава се процентом примљених порука на месту њиховог коришћења у односу на број предатих порука са места предаје;

– максимално и непрекидно улазно оптерећење подацима о циљевима гранично је стање релевантно за димензионисање система и његових елемената, а израчунава се на основу расположивог капацитета праћења циљева у подсистему извора података и капацитета преноса подсистема преноса података;

– систем обрађује податке на граници загушења, што подразумева димензионисање капацитета обраде података до границе стационарности система при максималном и непрекидном улазном оптерећењу подацима о циљевима.

Примарне перформансе система су:

– време информисања у зони ИСПО, које чини интервал времена од тренутка захвата циља на сензору за осматрање до тренутка појављивања поруке о томе циљу код крајњег корисника;

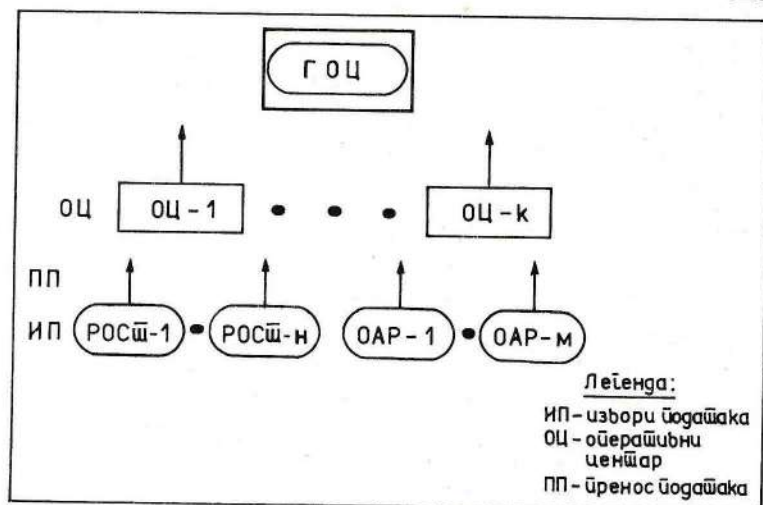
– ефикасност система или дела система показатељ је квалитета функционалног и техничког решења ИСПО, а изражава се односом времена корисне обраде поруке према укупном времену које она проведе у систему или делу система.

У опредељивању за методу анализе ИСПО пошло се од достигнућа у рачунарској симулацији, сопствених искустава у тој области и обележја ИСПО, као сложеног, просторно расподељеног динамичког информационог система. Изабран је рачунарски симулациони језик GPSS, који се у досадашњој примени показао као подобан у симулацији војних информационих система.

Опис система

На шеми 1 приказана је основна структурна шема система радарског осматрања (СПО), који чине подсистеми: извори података (ИП), оперативни центри и пренос података. Систем радарског осматрања је просторно дистрибуиран према конфигурацији терена тако да се постигне задовољавајућа покривеност осматрањем и преносом података при ограничењима у броју и квалитету средстава за осматрање и пренос података.

Подсистем извора података чини скуп релативно независних сензора за осматрање ваздушног простора. Основни сензори су радарске осматрачке станице (РОСт-1..н), а допунски осматрачко-аквизициони радари (ОАР-1..м). Након обраде, подаци о циљевима у ваздушном простору (летилице) пакују се у поруке, предају и преносе средствима везе на оперативне центре (ОЦ-1..к). Након пријема у ОЦ, поруке се обрађују, формира се интегрисана слика ситуације у зони осматрања, приказују се и користе подаци о одабраним циљевима, и обављају се селекција и предаја података у главни оперативни центар (ГОЦ), где се обједињују подаци за целу зону, односно формира се интегрисана слика ситуације у ваздушном простору интегрисаног система радарског осматрања (ИСПО).

Систем радарског осматрања – структурна шема

Основне функције обраде су: филтрирање, синтеза и рангирање порука о циљевима у ваздушном простору. Филтрирањем се одбацују поруке зависно од постављених критеријума за просторну зону, брзину и врсту циља, или других обележја циља. Синтеза је најзначајнија функција интеграције система, која омогућава пријем података од независних извора и њихово свођење на исти циљ коришћењем података које носи порука. Значај циља, према критеријуму опасности за систем, одређује функцију рангирања, што је посебно значајно за функције предаје и коришћења порука.

Под претпоставком да је задовољавајућа покривеност зоне СРО осматрањем и преносом података, основне перформансе система су време реаговања и ефикасност система. Оне се изражавају преко укупног времена које порука проведе у СРО и техничких перформанси система, које одређују време задржавања поруке у систему. На сличан начин се изражавају и перформансе подсистема или делова система. Укупно време задржавања поруке изражено је као:

$$t_{uk} = \sum tk_l + \sum tw_k \quad (1)$$

где су:

tk – време корисне обраде,

tw – време чекања на обраду или пренос.

Ефикасност система је:

$$Es = \frac{1}{T_{uk}} \sum tk_l \quad (2)$$

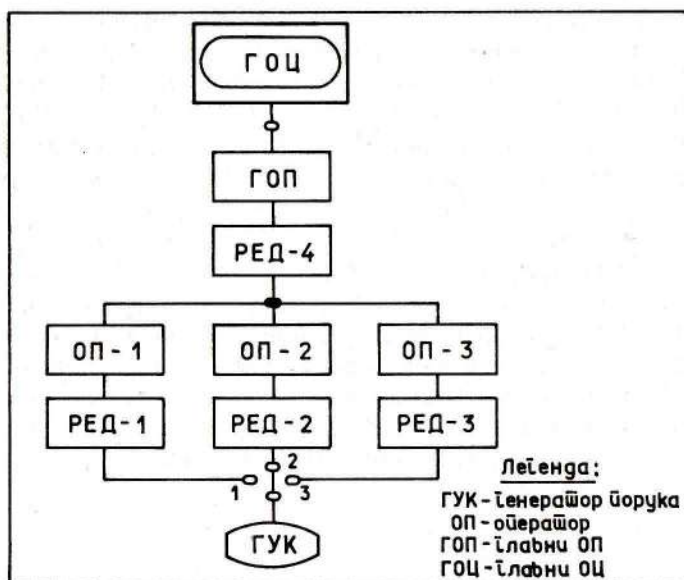
а ефикасност делова система:

$$Ed = tk \frac{1}{tk + tw} \quad (3)$$

Опис симулационог модела

Симулациони модел интегрисаног система радарског осматрања (СИМИС.РО) урађен је на РС рачунару у језику GPSS (у шеми 2 приказана је структурна шема СИМИС.РО). Пошто се систем радарског осматрања састоји од три идентичне целине, то и симулациони модел чине три подударна дела. Стога је за ту симулацију прихватљиво, а с аспекта ресурсних могућности симулационог језика GPSS и рационално, да се симулира само трећина система. Даља рационализација СИМИС.РО постигнута је обједињавањем већег броја генератора, који симулирају изворе података у један резултантни генератор (ГУК), чиме је значајно смањен број блокова.

Шема 2

Симулациони модел - структурна шема

На шеми 2 СИМИС.РО чине: генератор порука (ГУК) и три идентичне упоредне гране које представљају радна места оператора (ОП1, ОП2, ОП3), која се везују на радно место главног оператора (ГОП) и заједно симулирају оперативни центар. Испред радних места

оператора формирају се редови чекања порука (РЕД 1 до 4). На крају се налази блок, који чини главни оперативни центар (ГОЦ).

На табели 1 приказана је структура софтверског решења СИ-МИС.РО, коју чине: дефиниционо поље, радни део симулационог програма и статистичко-евиденциони део.

Табела 1

ДЕФИНИЦИОНО ПОЉЕ Евиденција: табеле, функције, варијабле
РАДНИ ДЕО Модул генератора: генерисање порука, формирање реда, преобрада; Модул улаза: филтрирање, додела порука радним местима; Модул оператора: формирање реда, обрада, филтрирање, синтеза, рангирање, предаја; Модул главног оператора: формирање реда, обрада, коришћење, филтрирање, предаја.
СТАТИСТИКА И ЕВИДЕНЦИЈА Мапа порука, подаци о искоришћењу ресурса и редовима, табеле.

Структура софтверског решења

У дефиниционом пољу дефинисане су табеле, функције и варијабле. У табелама се прецизно евидентирају подаци о симулираним перформансама система, функције садрже нумеричке вредности расподела за коришћење математичке функције, а варијабле су математички изрази за перформансе система и његове делове. Радни део садржи: модул генератора, модул улаза и модул оператора с окружењем. Модул генератора чини обједињени-резултантни генератор порука. Садржи потенцијалне редове чекања порука и преобrade порука због потреба наредних модула и евидентирања пратећих података. Модул улаза садржи блокове филтрирања и поделе порука по радним местима. Модул оператора чине потенцијални редови чекања пред обрадом поруке, а затим обрада порука, која се изражава кашњењем, филтрирањем, синтезом, рангирањем и предајом поруке на радно место главног оператора. Модул главног оператора садржи потенцијални ред чекања, обраду и коришћење поруке, филтрирање и предају у главни оперативни центар. У статистичко-евиденционом делу региструју се подаци о симулационом програму и његовом току помоћу мапе порука, искоришћавању његових „ресурса“, редовима чекања, као и табеларним подацима прецизираним у дефиниционом пољу.

Анализа резултата симулације

Резултати симулације приказани су на графиконима 1 и 2 и табели 2.

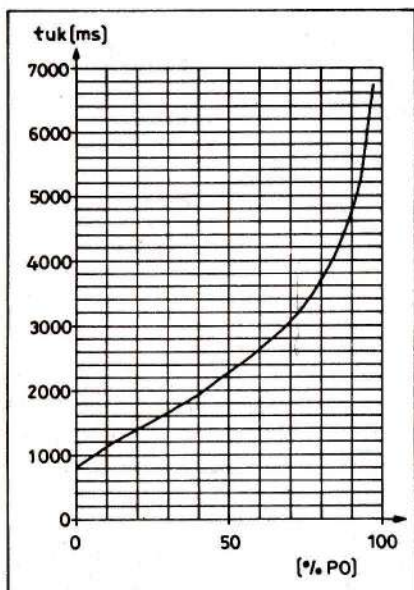
За анализу резултата симулације значајно је следеће:

– резултати за све наведене перформансе добијени су у граничним условима оптерећења и трајања обраде, односно максималног и непре-

кидног улазног оптерећења порукама о циљевима и трајању обраде, на граници загушења система, односно на граници оптерећења симулатора СИМИС.РО;

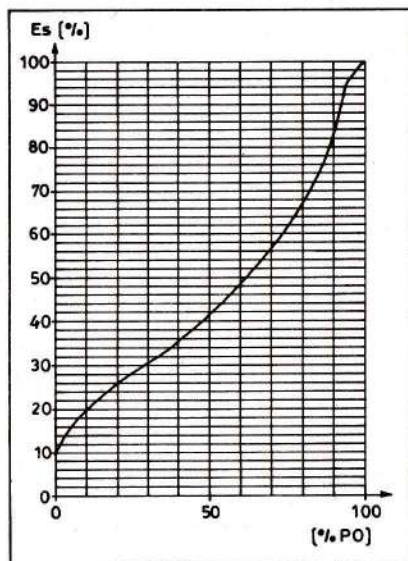
- математичке расподеле нумеричких вредности улазног оптерећења и наведених перформанси су квазиекспоненцијалне;
- ефикасност појединачних делова система је већа од ефикасности укупног система.

Графикон 1

Укупно време задржавања порука у систему

Графикон 2

Ефикасност система

На графикону 1 приказана је крива кумулативне расподеле за укупно време задржавања поруке у систему – једначина 1. На апсциси је проценат укупног броја порука (% ПО) које су прошле кроз систем, а на ординати укупно кумулативно време задржавања порука у систему (t_{uk}), изражено у одабраним временским јединицама ($VJ = 1$ милисекунда). Средња вредност укупног времена математичке расподеле је 2.686 VJ , што износи око три граничне вредности времена корисне обраде. Вредност стандардне девијације је 1.552 VJ . Релевантан је и показатељ да око 50 одсто порука прође систем за временски интервал краћи од 2.300 VJ , а да приближно све поруке прођу кроз систем за око 6.800 временских јединица.

Крива ефикасности система – једначина 2, приказана је на графикону 2. На апсциси је проценат укупног броја порука (% ПО) које су прошле кроз систем, а на ординати ефикасност система E_s у проценти-ма. Средња вредност математичке расподеле ефикасности износи 46,7

Табела 2

Време оператора		Време главног оператора		Ефикасност оператора		Ефикасност главног оператора	
[ms]	[%] порука	[ms]	[%] порука	[%]	[%] порука	[%]	[%] порука
500	19	350	19,5	10	2	10	2
700	26	550	34	15	8,9	15	7,4
90	36	750	50	20	17,6	20	14,7
1.000	42,3	850	55,6	25	26	25	22,2
1.200	50	1.050	66	30	34,2	30	29,2
1.400	57,6	1.250	73,6	35	41,4	35	36,3
1.600	64	1.450	79,3	40	48	40	40,3
1.800	69,3	1.650	83,6	45	53,5	45	48,6
2.000	74	1.850	87	50	58	50	53,7
2.200	77,6	1.950	88,5	55	63,4	55	59,6
2.500	82,4	2.050	89,8	60	67,8	60	64
2.700	85	2.250	92	65	71	65	69,5
3.000	88,2	2.550	94,3	70	73,4	70	72
3.500	92,2	2.950	96,3	75	75,3	80	75,6
4.000	95	3.450	97,8	80	76,8	85	77
4.500	96,7	3.950	98,7	90	79,2	90	78,8
5.000	98	4.450	99,3	95	80,2	95	79,7
6.000	99	4.950	99,6	100	100	100	100

одсто, са стандардном девијацијом 23,6 одсто. Посебно је значајно да се ефикасност већа од 50 одсто постиже на око 40 одсто порука.

У табели 2 наведени су резултати симулације времена задржавања порука на радним местима *оператора* (ОП) и *главног оператора* (време оператора и време ГОП у милисекундама), као и *ефикасност* тих радних места (ефикасност ОП и ефикасност ГОП у процентима). Број порука је изражен у кумулативном проценту (% ПОР). Радна места *оператора* (ОП1/ОП2 или ОП3) јесу радна места с истим обележјима, те су и снимљени резултати приближно исти за сва три радна места, па су наведени резултати само за радно место ОП1 у колонама 1 и 2. Средња вредност математичке расподеле укупног времена задржавања поруке на радном месту ОП износи 1.572 ВЈ, што значи приближно три граничне величине времена корисне обраде, а стандардна девијација је 1.192 временске јединице. Значајно је и да се око 50 одсто порука задржава на том радном месту краће од 1.200 ВЈ, а приближно све прођу кроз радно место за 6.000 временских јединица.

Ефикасност радног места *оператора* израчунава се преко једначине 3, а одабране вредности приказане су у колонама 5 и 6. Средња вредност математичке расподеле те ефикасности је 50,1 одсто, а стандардна

девијација износи 30,7 одсто. Ефикасност већа од 50 одсто постиже се на око 42 одсто порука.

Одабране вредности за укупно време задржавања порука на радном месту *главног оператора* наведене су у колонама 3 и 4. Средња вредност математичке расподеле тог времена је 1.027 ВЈ, што је око три износа граничног времена корисне обраде, а стандардна девијација је 817 временских јединица. Око 50 одсто порука задржава се на том радном месту краће од 750 ВЈ, а приближно све прођу кроз радно место за 5.000 временских јединица.

Вредности за ефикасност радног места главног оператора (једначина 3) дате су у колонама 7 и 8. Средња вредност математичке расподеле те ефикасности је 52,7 одсто, а стандардна девијација износи 30,2 одсто. Ефикасност већа од 50 одсто постиже се на око 46 одсто порука које су прошле кроз то радно место.

Закључак

Интегрисаним системом радарског осматрања (ИСРО) решава се проблем недовољне покривености зоне система осматрањем и подацима о циљевима. Рачунарска симулација помоћу софтверског моделирања ИСРО омогућава експериментисање на РС рачунару, чиме се надомештају сложени, скупи и тешко оствариви експерименти на реалном систему.

Приказани симулациони модел, реализован у рачунарском симулационом језику GPSS на РС рачунару, омогућава анализу перформанси СРО у различитим условима функционисања, с варирањем карактеристика система и његових делова. У чланку су приказани резултати симулације за време информисања (пролазно време порука) и ефикасност система и његових делова у граничним условима улазног оптерећења и времена корисне обраде, што омогућава прецизирање полазних системских и техничких захтева.

Литература:

1. И. Грујић, *Симулациони модел дистрибуираног информационог система са локалном синхронизацијом*, „Научно-технички преглед“, бр. 42, ВТИ ВЈ, 1992.
2. Y. Bar-Schalom, *Multitarget-multisensor tracking: Advanced applications*, Artech House, Norwod, 1990.

Криминалитет и агресивност у рату

УДК 355.01:343.9](497.1)

Проф. др *Миланко Јовићевић*

Криминалитет и агресивност су социопатолошке и социопсихопатолошке појаве које се јављају и у миру, и у рату. Аутор у чланку указује на специфичности ратне психопатологије криминалитета и на његову масовност и осврће се на недавна ратна збивања на простору претходне Југославије. Не може се криминалитет ограничавати на само неке народе и нације, упозорава аутор, јер такав ненаучни приступ води ка прихватању расне теорије криминалитета.

Наиме, може се само говорити о томе да ли су делинквенција и криминалитет више или мање заступљени у одређеној социокултурној средини у актуелној ситуацији и које су их мотивационе и покретачке снаге стимулисале.

Ратни сукоби су повољни за испољавање агесије и стреса, од које умногоме страда и цивилно становништво. У рату агресивно понашање, осим што угрожава телесно и ментално здравље људи, у потпуности обезвређује и дехуманизује човекову личност.

На крају, аутор указује на злоупотребу поремећаја менталног здравља и агресивности у психолошкој ратној пропаганди, односно на злоупотребу струке и науке у политикантске сврхе и за манипулацију властитим народом. У вези с тим, намеће се питање успостављања међународних институција ради спречавања акција носилаца психолошке пропаганде у миру и рату и блокаде агресивног понашања у интересу опште солидарности и хуманизма.

Криминалитет и агресивност су међусобно условљене и међузависне друштвено-психолошке појаве како у миру, тако и у рату. Оне су, истовремено, социопатолошке и социопсихопатолошке појаве, с одређеним специфичностима у условима мира и рата, с тим што у ратним ситуацијама постоје бројни стимулативни чиниоци за испољавање агресивности и криминалитета. Ти феномени су заступљени у свим друштвеним слојевима, посебно у омладинској популацији, па их у тој социокултурној средини треба највише изучавати у миру да би се свестраније схватили и превенирали у ратним условима. Социјална патологија омладине у миру све више преокупира друштво, државне институције и најширу јавност. Примењују се различити методолошки приступи у

решавању те проблематике, али све више преовладава схватање да превентивне мере треба усмерити на програме социјалне заштите, иако се државна интервенција не може избећи. Те су службе, с обзиром на карактер, основне функције и методе рада, ближе друштву, породици, школи и радној организацији, па су и ефикасније у пружању помоћи. Разматрање криминалитета и агресивности у једној функционалној целини има интенцију да укаже на порекло људске агресивности, деструктивног понашања и штетног деловања на човеково физичко и, нарочито, на ментално здравље у миру, а посебно у ратним, кризним и стресним ситуацијама.

Проблеми криминалитета у рату

Психопатологија криминалитета у рату је специфична по размерама, облицима и мотивима испољавања, за разлику од криминалитета у мирнодопским условима. Рат има изразито рушилачки карактер у сфери материјалне културе, природе и екологије, а посебно људске популације. Разорне последице се у савременим условима изражавају не само индивидуалним облицима криминалитета већ и масовним, биолошким уништавањем читавих етничких група и народа. Друга специфичност ратне психопатологије криминалитета је у томе што ратне опасности изазивају индивидуалну и колективну акутну и хроничну анксиозност, која је праћена стресом, општом несигурношћу, психосоматским обољењима и поремећајима, јер су све људске вредности и потенцијали доведени у питање. Трећа карактеристика је изразито нарастање агресивности сукобљених страна, која апсорбује огромну енергију и стваралачке потенцијале, и усмерава их на рушење, убијање и криминал, с емоционалним набојем мржње, гнева и других негативних емоција. Посебна појава у стимулисању агресивног и абнормалног човековог понашања у рату јесте утицај масовних медија – штампе, радија и телевизије, у функцији практичне политике и интензивирања психолошко-пропагандног рата ради представљања противника у кривом огледалу. Све те психолошко-пропагандне мере нарушавају и разарају постојеће етичке норме и вредности друштва, групе и личности, и воде свеукупној дехуманизацији човека. Крајњи негативни ефекат таквих психолошких активности и ефеката дехуманизације изражава се психолошким одбранама: изолацијом, одвајањем од реалитета, оскудном комуникацијом, погрешним процењивањем стварности и властитим психолошким шемама. Све то тако дехуманизовану личност води у психопатологију, што се најевидентније опсервира у клиничкој психијатријској пракси у облику различитих менталних поремећаја и девијација у понашању.

Масовност криминалитета у ратним условима је стимулисана и тиме што се граничне, поремећене структуре личности, услед застрашености, агресивности и потенцијалне емоционалне лабилности, веома лако трансформишу у особе с измењеним, упадљивим понашањем. Или, код

њих се јављају манифестни ментални поремећаји много чешће него код нормалних особа које су доживеле стрес услед ратних збивања. Разлог је то што такве особе имају низак праг толеранције на психофизичка оптерећења у рату и нису у стању да савладају стресне ситуације.

Учесници у рату поседују ватрено оружје и друга средства за индивидуално и групно уништавање и материјално разарање. Та чињеница и све поремећене структуре личности, међу којима доминирају психопате, највећа су пратећа опасност за друштво – за његов морал, етику и норме посебно ако такве личности имају одговорније функције, тако да могу да утичу и подстичу сукобе у којима је ратни криминал пратећа појава, што у агресивним ратним збивањима није ретка појава.

Питање мотивације основни је проблем приликом разматрања ратног криминала и примене превентивних мера за његово сузбијање и ограничавање. Свакако, исто је и у случају испољавања криминала у мирnodопским условима. Међутим, тај проблем, посматран са психијатријског, психолошког и социјалног становишта, садржи не саму свесну, рационалну компоненту, већ и изразито наглашену ирационалну компоненту, што се мора узимати у обзир. То се, у основи, може рећи за све облике криминала у миру и рату: убиства, самоубиства, саморањавања, крађе, силовања и друге криминогене радње. Чињеница да је рат друштвена појава која је детерминисана и подстицана различитим мотивима у друштвеном кретању и развоју, ратни криминал, као његова манифестација, његов је израз и противуречност, негативна страна људског понашања, морално осиромашење и дехуманизација људске личности.

Етничко-верски сукоби у последњој деценији 20. века на југословенским просторима изненадили су окрутним појавама делинквенције и криминалитета: бестијалним, агресивним криминогеним радњама и тешким злочинима. Није се могло претпоставити да се на просторима претходне Југославије, у међуетничким и верским сукобима, могу појавити такви облици деструкције и криминалитета међу блиским и сродним народима, који имају заједничке биолошке, социолошке и културолошке карактеристике, тим више што су до избијања рата живели у заједничкој државној целини. Осим тога, ти народи су доживели тешка искуства у прошлости и током заједничке борбе за ослобођење током Другог светског рата. Али, очигледно, психолошки, социолошки и културолошки услови још нису били сазрели да народи на тим просторима схвате да им је заједничка животна судбина неминовна ако хоће да живе и преживе. Такође, то показује да нису били у стању да користе негативна искуства из прошлости, која су, на жалост, њихова погрешна стратешка оријентација. Међутим, ако се користе методолошки принципи савремене науке о генези и динамици појава у природи, друштву и људској личности, нужно је изучавати научном методологијом њихове мотивационе, покретачке снаге које стимулишу криминалитет и законитости ради превенције од сличних појава на овим

просторима. Наиме, треба прихватити чињеницу да те појаве нису настале случајно. Због тога, после смиривања страсти и узбурканих емоција, треба приступити заједничким научним програмима и акцијама ради објективног тумачења свих тих појава, што ће бити допринос култури и цивилизацији у ширим европским и светским размерама.

Етнички и верски ратни сукоби на југословенским просторима несумњиво су на површину изbacили појединачне и групне примере криминалитета који садрже агресивно-импулсивне, деструктивне и емотивно обојене криминогене радње. Оне су патолошке, ирационалне, било да су изведене над припадницима оружаних формација или над цивилним становништвом и децом, женама и старијим и болесним особама. Примери таквих злочина су бројни. О њима се чуло преко штампе, телевизије и других средстава јавних комуникација. Илустративни су примери заробљених починиоца тешких злочина који су у својим исповестима описивали начине на које су вршили злочине. О свим тим злочинима се стално прикупља документациони материјал из разних извора. Према доступном истраживачком материјалу, међу њима има највише социопата асоцијалног и антисоцијалног типа. Сва та негативна искуства, као последица ратног посттрауматског стреса, значајна су ради боље заштите и унапређења менталног здравља на нашим немирним просторима, јер та искуства указују на облике прилагођавања, понашања и менталних посттрауматских поремећаја наше популације. Она су прикупљана различитим техникама и психијатријско-психолошким методама у ванболничким и болничким условима, али, у тој области тек предстоје интензивна интердисциплинарна истраживања.

Научно је сасвим неприхватљиво ограничавање криминалитета, како у миру, тако и у рату, у етничке оквире, као да је та појава својствена само неким народима и нацијама. Такав ненаучни приступ би водио ка прихватању расне теорије криминала и других облика девијантног понашања, тим пре што је из праксе познато и научно доказано да су граничне, поремећене структуре личности, психопате и друге, заступљене у свим социокултурним срединама и народима. Отуда, може се говорити само о томе да ли су делинквенција и криминалитет више или мање заступљени у одређеној социокултурној средини у актуелној ситуацији и које су их мотивационе, покретачке снаге стимулисале. Посебно треба нагласити утицај алкохолизма у ратним условима на подстицање појава криминалитета, као и коришћење и злоупотребу ватреног оружја и других средстава за биолошко уништавање и материјално разарање.

Сви починиоци тешких кривичних дела у рату морали би да се подвргну судско-психијатријској и психолошкој експертизи. У том случају би се могло поуздано утврдити о каквим особама се ради, какво је стање њиховог психичког живота и који су их мотиви стимулисали на тешка кривична дела. Међутим, у ратним околностима бројни случајеви тешких кривичних дела остају нерасветљени и изван стручне обраде

због објективних тешкоћа, па се поставља оправдано питање како и на који начин откривати и расветљавати праве мотиве тешких кривичних дела у рату како због превенције, тако и због лечења и рехабилитације особа које су доживеле посттравматски стрес.

Ментално здравље и агресивност у рату

Човеково агресивно понашање у рату не само да витално угрожава његово телесно и ментално здравље већ и у потпуности обезвређује и дехуманизује његову личност. Познати социјални психолог Е. Фром је то најбоље изразио у свом познатом делу *Анатомија људске деструктивности*. Поред осталог, он наглашава да људска агесија далеко превазилази агесију човекових животињских предака и да је човек једини сисар који је убојица и садиста великих размера. Човек својим агресивним понашањем према другим људима изазива афективна стања страха, животне несигурности и угрожености, а тиме и психички стрес, са пропратним психофизиолошким манифестацијама. У првој фази угрожена особа доживљава акутни страх и стрес као одбрамбени, не само рационални, већ више ирационални исконски механизам, а уколико опасност дуже потраје, такво психофизиолошко стање стреса неминовно изазива менталне поремећаје. Према томе, свака агесија као индивидуални или колективни феномен у интегративној је функцији с психичким стресом и неминовност је људске егзистенције, индивидуалног и групног понашања на овом ступњу друштвено-историјског развоја. Та два феномена се међусобно преплићу у антрополошком, психолошком и социолошком смислу кроз људски развој, а њихове су манифестације изразито наглашене у ратним условима и сличним стресним ситуацијама. Узроке и последице тих појава и њихове манифестације у људском бићу веома је тешко прецизније одредити. Међутим, у разматрању тих појава значајно је да се оне не могу посматрати изоловано, изван актуелних, социолошких, културолошких и економских, па и природних и еколошких услова. И појединац и група у тако насталим реалним околностима реагују агесијом и стресом, посебно у ратним условима, те се може рећи да је то законита и нужно детерминисана појава.

Ратни конфликти су веома повољни за испољавање агесије и стреса, и за угрожавање човековог менталног здравља, јер је рат најдеструктивније средство у борби за опстанак, с доминацијом агесије, стреса, материјалног разарања, људских губитака, рањавања и менталних поремећаја. У Другом светском рату, до сада најстрашнијем рату човечанства, чак је трећина војничког састава била онеспособљена за борбу само због стреса и менталних поремећаја, и то у најбоље организованим, обученим и опремљеним армијама. Цивилно становништво је, услед снажних бомбардовања градова, преко ноћи реаговало стресом, са пропратним психосоматским и менталним обољењима и поремећајима, а та појава је пратила и све локалне ратове после Другог светског рата.

Све више се у стручним круговима говори о тзв. деструктивној – малигној, и одбрамбеној – бенигној агресивности. Први облик агесије подразумева угрожавање, разарање и уништавање других, а други облик се јавља у одбрамбеној функцији од нападача који доноси опасност и агесију. Тај други облик агесије правда се хуманитарним разлозима, као нужан и неопходан, с индивидуалног и колективног становишта, у супротстављању анималним, импулсивним и деструктивним радњама и деликтима које примењују убице користећи најсавременије ватрено оружје, али и ножеве, маљеве, секире и слично. Жртве масакра и геноцида нису у стању да саопште своја афективна стања страха, ужаса и доживљеног стреса, а они који су такве драматичне ситуације преживели могу само да кажу да желе да се такви злочини више никада не понове. Због свега тога, из хуманитарних, здравствених, етичких и других разлога, неопходно је проучавање људске агесије, криминалитета, стреса и геноцида да би заштита и унапређење човековог менталног здравља били што успешнији и ефикаснији.

У савременим ратовима не гину само војници у борбама већ и деца, болесни и нејаки који нису у стању да се успешно бране. Према убицама и мучитељима није довољно да се само примене законски прописи и казне већ је неопходна и примена научне и стручне методологије за испитивање њихових психолошких и психопатолошких особина. Младе генерације морају сазнати, кроз васпитно-образовне процесе, о злочинима својих сународника како се те појаве у одређеним околностима не би понављале. Наиме, највећа је заблуда да треба скривати злочине својих сународника да би се пасивизирале мотивационе снаге младих генерација за супротстављањем свим облицима агесије, примитивизма, мржње, шовинизма и геноцида. Јер, ни у једном народу се не рађају садистички и некрофилни карактери. Они се формирају у за то повољним социокултурним срединама и нацијама. Хумане и етичке норме се код таквих особа потпуно бришу, а јављају се агесија, деструкција и анимализам.

Поставља се питање како ће се од психичког стреса опоравити инвалиди рата, углавном млади људи, који су учествовали у грађанском рату на простору претходне Југославије против својих сународника. Јер, нема сумње, ратна стресна оптерећења лакше би савладали да је реч о спољној агесији. Такође, постоји проблем ратних стресних оптерећења оних који су изгубили чланове своје најуже породице, рођаке и пријатеље. Насупрот њима, заробљени злочинци негирају учињена дела да би избегли властиту одговорност и заслужену казну. Такви људи су изразито агресивни, а после лишавања слободе, у животној опасности, окупирани страхом и у стању акутног стреса, почињу своје злочине да приписују другима, па чак и својим блиским сународницима.

Иако изгледа парадоксално, у савременим условима могуће је тако изманипулисати човека да се у њему појаве најнижи и најагресивнији нагони. Свакако, то се постиже с одређеним циљем, организовано, уз свестрано коришћење научних, пре свега психолошких метода. На

тај начин се наука злоупотребљава у дневној политици ради изазивања примитивних, архаичних облика понашања у развоју човечанства, његове културе, цивилизације, хуманизма и етике. У програмираној манипулацији масама користе се и разноврсни етички, културолошки, религиозни, па чак и међународни хуманитарни симболи, помоћу којих треба да се обезбеди хомогенизација и идентификација маса са замишљеним циљевима својих вођа. То се, можда, не би осуђивало с етичког и хуманитарног аспекта када иза таквих програма и покретања народних маса на акцију не би били кама, нож и маљ, све до најсавременије ратне технике и застрашивања нуклеарним оружјем и масовним бомбардовањем. Дакле, упоредо са пропагирањем ере будућег мира и благостања у свету, јављају се нови сукоби, ратови, масовна клања, убијања, разарања и геноцид. Очигледно, и сада, као и у прошлости, основни циљ оправдава средства, без обзира на последице и угрожавање човековог менталног и телесног здравља. Друштвено-историјске законитости и развој друштва указују на то да су, у ствари, у позадини свих тих збивања отворени и прикривени агресивни, деструктивни мотиви и интереси, изазвани социјално-економским односима и технолошким развојем.

Ментално здравље и агресивност у функцији психолошке ратне пропаганде

Ментално и телесно здравље је структурарни појам и функционална компонента сваке личности, са свим социопсихолошким особинама и способностима. У ратним условима оно је озбиљно угрожено бројним опасностима и стресогеним оптерећењима, која у високом проценту изазивају различите менталне и психосоматске поремећаје и обољења. Њихова раширеност и интензитет у ратним условима, пре свега, зависе од структуре саме личности, тј. колико је у стању да савлада психички стрес, али и од утицаја спољашњег окружења као стресогеног чиниоца. Агресивност појединаца и група у окружењу у ратним условима чини област стресогених чинилаца који потресају дубинске сфере личности, изазивају несигурност, страховање и стресне ситуације. Агресивно понашање је насилна радња усмерена према другој особи с намером да јој се нанесе морална увреда, понижење, често физички бол и психичка траума. Агресивност садржи различите облике криминалитета, чиме се нарушавају и социјалне норме и нормална комуникација међу појединцима и групама.

С медицинско-психолошког, правног и криминолошког становишта поставља се питање процене и понашања агресивних особа које су најчешће носиоци криминала у рату. Савремена медицинско-психолошка наука указује на то да у свакој националној популацији највећи проценат агресивних и криминалних радњи чине поремећене структуре личности чији је еволутивно-биолошки развој недовршен или у неким сферама поремећен. Међу тим особама највише је психопата, емоцио-

нално и социјално незрелих и интелектуално заосталих особа, као и неких других из области социјалне патологије.

Међу поремећеним структурама личности психопатске особе имају доминантну улогу и у већини случајева су починиоци агресивних радњи и кривичних дела. На основу те чињенице, логично се очекује да су психопатске особе претежно заступљене у насилничким, агресивним радњама у миру, а посебно у рату, када се још теже контролише њихово понашање. На питање зашто је код психопата агресивност наглашена као социопсихолошка особина одговор може дати савремено сазнање из области медицинско-психолошких наука. Наиме, истраживања и искуства указују на то да су код психопата настали поремећаји и застоји у развоју, социјализацији и сазревању личности, али и психичком животу. Код њих су ти поремећаји настали у сфери етике, емоција, социјалних норми и нагона, али су им у већини случајева очуване интелектуалне способности, што им омогућава да властиту агресивност изразе обављањем и најтежих криминогених радњи. Према томе, код њих не постоји изражено поштовање социјалних норми, етике и закона који регулишу друштвене односе. Њихова агресивност је стимулисана и тиме што је њихов емотивни живот поремећен, јер су то обично емотивно лабилне особе, раздражљиве, импулсивне, насртљиве и при ситнијим провокацијама из спољне социјалне средине. Услед тога, њихова је агресивност последица ниског прага толеранције на психофизичка стресна оптерећења. Те особе немају развијене радне навике, нити су склоне да преузимају одговорности у интересу социјалне средине. Насупрот томе, у задовољавању својих егоистичних жеља и потреба окренуте су против своје околине, коју агресивним понашањем увек обезвређују. Своје мотиве и потребе настоје да задовоље по сваку цену на рачун других особа, при чему им не посвећују пажњу и емотивну топлину. У принципу, због свега тога се осећају угрожене од околине и стално „истерују неку своју правду“, наглашавајући да су оне угрожене, па су због тога у сталном сукобу са социјалном средином, угрожавајући, у ствари, друге својим агресивним понашањем. Друге поремећене структуре личности, као што су, на пример, дебили, које су склоне агресивном понашању стимулисане су и другим мотивима. Код тих особа су у питању наследни, генетски фактори који утичу на низак ниво интелектуалних способности, што им отежава нормално, логично расуђивање и процењивање животне ситуације.

Сада се поуздано зна да су поремећене структуре – психопатске, интелектуално заостале и неке друге личности приближно пропорционално заступљене у сваком народу и свакој социокултурној средини. То су развојне, демографске и биолошке законитости сваке нације, закључак је светске науке. Али, постоје они који се због властитих политичких мотива налазе у служби психолошке ратне пропаганде, покушавајући да докажу да постоје народи који су вреднији од других. Они наглашавају да код неких народа има више агресивности и криминалитета него код других, па чак и да један читав народ може бити геноцидан, што би

требало да га жигоше и сатанизује пред светском јавношћу. Ако би се такве теорије прихватиле као важеће, такви народи би у својој средини имали само психопате, поремећене структуре личности и криминалце, а у том случају би се морале одбацити као неважеће и друге научне законитости. Такве гласине потичу од оних који су заслепљени мржњом и негативним емоцијама према другом народу, па масовне медије користе у функцији ратне психолошке пропаганде, заборављајући да сви народи имају многе заједничке биолошке, психолошке и социокултуролошке карактеристике, с уважавањем и њихових разлика. Веома је опасно и етички делује поразно ако се у такав програм уплићу стручњаци или псеудонаучни радници. Јер, то је злоупотреба струке и науке у политикантске сврхе и манипулације властитим народом. Познати психијатар М. Скот, у својој књизи *Људи лажи*, с правом говори о индивидуалном и групном злу када расправља о мотивима и дехуманизацији појединца, групе и друштва у целини у савременим условима технолошког развоја.

У решавању те комплексне проблематике наука и струка морају имати праву улогу и функцију. Само научним чињеницама и методологијом могуће је доказати да лаици и носиоци дезинформација, примитивизма и предрасуда у масовним медијима манипулишу науком и властитим народом. Они су на тај начин највећи носиоци агресије, мржње, насиља и неповерења међу народима у широким светским размерама. Стога се поставља питање како да се успоставе међународне институције и како да нормално функционишу ради спречавања акција носиоца психолошке пропаганде у миру и рату и блокаде агресивног понашања у интересу опште солидарности и хуманизма. То, наравно, подразумева и организоване акције у масовним медијима, културним институцијама и организацијама. Истовремено, то подразумева примену научне методологије у сузбијању идеолошких конфронтација, искључивости и супротности, које су велика кочница таквим програмима на међународном плану.

Специјалне снаге ратних морнарица страних армија

УДК 359(100)

Томислав Петровић, капетан фрегате

У условима готово тренутне дистрибуције информација о догађајима широм света и знатног утицаја светског јавног мњења на понашање чак и великих сила, отворене војне интервенције су постале мало вероватне, а потпуно је афирмисана стратегија „сукоба ниског интензитета“, у којој специјалне снаге имају једну од најважнијих улога. Наиме, оне изазивају и разгоревају локалне сукобе и грађанске ратове, чији је циљ, најчешће, обарање постојећих влада, разбијање суверених држава и увођење „демократије“ која је наклоњена спонзорима.

Режими којима су наклоњени светски моћници ослањају се на помоћ тих снага у антигерилској борби и психолошко-пропагандним дејствима, што им, углавном, омогућава да опстану.

У оружаним интервенцијама, те снаге чине предњи одред регуларних снага, од којих зависи успех операција. Најелитније међу њима су специјалне снаге ратних морнарица, па аутор у чланку објашњава њихову организацију, могућности и начела употребе.

Иако не постоји општеприхваћено значење синтагме *специјалне снаге*, под њом се углавном подразумевају мале, брзопокретне јединице које примењују нестандартне методе обуке, дејствују по посебним тактичким начелима и опремљене су средствима која су другим јединицама најчешће недоступна. Одлука о њиховој употреби, а употребљавају се и у миру, најчешће се доноси „скраћеним“ поступком, тј. заобилажењем редовне процедуре која важи за регуларне оружане снаге.

Упркос томе што су специјалне снаге мале јединице (најчешће од вода до батаљона), у последњих десетак година у средишту су пажње светске јавности јер својим дејствима дестабилизују или стабилизују поједине регионе, руше или одржавају поједине режиме, изазивају локалне ратове или одржавају мир. Оне су предњи одред и ударна песница великих сила у остваривању доктрине сукоба ниског интензитета и једина снага малих земаља за преношење дејства на територију супериорног противника. До недавно то су биле само тактичке јединице, а данас им чак и нуклеарне силе придају стратегијски значај.

Све армије настоје да имају видовске специјалне снаге због мноштва разноврсних задатака које обављају. Међу њима најпознатије и најелитније су специјалне снаге ратних морнарица (РМ). Као и у другим видовима, често се поставља питање које снаге заиста чине *специјалне снаге ратне морнарице* јер некад већ у називу имају атрибут „специјал-

не“, али понекад се тешко препознају. Делу официрског кора у скоро свим РМ та синтагма звучи елитистички и за њу везују посебне бенефиције, шира јавност за те снаге везује „прљаве“ послове, приватизацију и противустановно коришћење војске, а стране обавештајне службе сматрају их објектом на који треба да усмере своје деловање. То су неки од разлога што многе елитне специјалне јединице у свету избацују из свог назива „специјалне“. С друге стране, има оних којима тај атрибут служи само да на себе скрену пажњу, па неке релативно мале армије имају читаве корпусе, а неке велике армије немају ни вод „специјалних снага“.

Врсте специјалних снага ратних морнарица

Без обзира на то да ли формално имају статус специјалних јединица или не, под тим називом се у свим РМ света подразумевају првенствено ронилачке специјалности, и то:

- 1) поморски диверзанти (ПД);
- 2) поморски диверзанти извиђачи (ПДИ);
- 3) противдиверзантски рониоци (ПДивР);
- 4) противмински рониоци (ПМР);
- 5) сатурациони дубински рониоци (СДР).

Све велике РМ имају комплетно развијену структуру специјалних јединица, са свих пет компонената, при чему су прве четири компоненте углавном под једном тактичком, оперативном, па чак и оперативно-стратегијском командом. Пета компонента (сатурациони дубински рониоци) обично је изван те структуре и чини окосницу службе спасавања посада потонулих подморница. Правило је да те јединице, без обзира на начин организовања и командовања, увек веома тесно сарађују, посебно у области кадровског вођења. То обезбеђује максимално искориштавање средстава уложених у обуку ронилачког кадра, јер је обука свих врста ронилаца у одређеној мери компатибилна.

С опадањем технолошке и поморске моћи једне земље опадају поједине компоненте из наведене структуре. Ратна морнарица која није у стању да одржава комплетно развијену структуру ронилачких јединица прво се одриче сатурационих дубинских ронилаца. Наиме, сатурационо роњење захтева висок ниво технолошког развоја на нивоу друштва и техничког образовања морнаричког кадра на нивоу РМ као вида. Мале морнарице обично не могу да обезбеде ни тај други услов за редовно одржавање и експлоатацију опреме купљене у иностранству. Поред тога, најновија опрема за сатурационо и краткотрајно дубинско роњење толико је скупа да чак и земље чланице НАТО-а планирају обједињавање службе спасавања подморница. Најновија опрема за дубинско сатурационо роњење, по правилу, под технолошким је ембаргом, па је земље произвођачи обично и не продају већ само изнајмљују заједно са рониоцима.

Компонента поморских диверзаната и поморских диверзаната извиђача није толико зависна од високе технологије опреме (ронилачки

апарати, убојна и транспортна средства). За те јединице неопходна је добра организација обуке и садејство с другим јединицама РМ (које обично експлоатишу учинак њихових дејстава), што могу да обезбеде и мање морнарице. Због тога, као и због високе борбене вредности тих јединица, све ратне морнарице настоје да их имају у свом саставу, без обзира на укупну поморску моћ земље.

Противдиверзантске и противминске рониоце могуће је одржавати и на ронилачкој опреми за спортске рониоце, па све РМ успевају да их одрже, макар и на опреми на компримовани ваздух. Иако је ефикасност тих јединица (пре свега противминских) у том случају веома мала, изузетно је важно да оне ипак постоје јер, без обзира на неодговарајућу опрему, могу се увежбавати скоро сви тактички поступци и одржавати психофизичка спремност људства за обављање задатака. Уколико се таквим јединицама у одређеном тренутку обезбеди коришћење савремене опреме, пре свега уређаја за детекцију, одржавање везе под водом и апарата на полузатворени и затворени круг дисања, ефикасност им се у веома кратком периоду увећава до нивоа потребног за обављање наменских задатака. У случају да не постоје у миру, те јединице се у рату скоро не могу формирати и оспособити за дејство, па их због тога већина малих морнарица и одржава, иако на неадекватној опреми. С аспекта одбране властитих снага, али и ради коришћења њихових искустава за обуку сличних јединица наше РМ, најважнија компонента тих јединица су поморски диверзанти и поморски диверзанти извиђачи.

Обука специјалних јединица

Обука специјалних јединица ратних морнарица, посебно ПД, сматра се најсложенијом војном обуком, сложенијом и од обуке специјалних јединица осталих видова. За то постоји неколико разлога. *Прво*, ратне морнарице великих сила су једини вид ОС који је стално присутан у свим регионима света и главни су носилац демонстрације силе и „заштите националних интереса“ у тим регионима. То значи да се чешће ангажују него специјалне јединице других видова, а тиме и да је већа осетљивост на њихове евентуалне неуспехе. Оне су најчешће предњи одред у поморско-ваздушно десантним операцијама, које су најсложенији облик борбених дејстава уопште, а често се користе и као посебне формације за извођење мањих специјалних десаната или као снаге за демонстративне десанте чији је циљ везивање главних мобилних снага противдесантне одбране противника.¹ *Друго*, море је амбијент више за који се они обучавају јер, због зоне одговорности ратних морнарица по дубини копна и већој од 50 km, није умањена њихова обука у остала два амбијента у односу на друге специјалне снаге. При томе, обављање задатака у мору захтева изузетне психофизичке способности, које су

¹ Генерал Норман Шварцкоп је, као командант здружених снага у Персијском заливу, употребом неколико СЕАЛ тимова успешно симулирао десант јачине дивизије морнаричкодесантне пешадије на плаже Саудијске Арабије.

често радикално другачије од оних које су потребне на копну. Због тога се избору кадра и обуци тих јединица придаје посебна пажња. Поморски диверзанти у свим ОС просечно су најобразованији кадар специјалних јединица, а горња старосна граница за пријем кандидата креће се од 25 до 33 године. И поред одличних кандидата, обуку за ПД просечно завршава око пет одсто пријављених кандидата.

Основни циљ обуке је развијање самосталности, самоиницијативе, способности импровизовања, храбрости, издржљивости и способности преживљавања у свим условима. С друге стране, инсистира се на беспоговорном обављању задатака и извршавању наређења претпостављених, која су често намерно бесмислена. У обуку су свесно уграђени елементи психичког и физичког дрила ради провере мотивисаности, па је завршавају само изузетно упорни и физички способни кандидати. У свим РМ западних земаља програм обуке и норме за проверу оспособљености ПД веома су слични. Обука обавезно обухвата:

- рођење са свим врстама апарата (на ваздух, кисеоник и вештачке мешавине), у свим метеоролошким и тактичким условима;
- вожњу разних врста ронилица и чамаца;
- падобранску обуку, такође у свим условима и са свим врстама падобрана;
- обуку рушења и израде импровизованих експлозивних средстава и упаљача;
- навигацију на мору и оријентацију на копну;
- картографију;
- преживљавање са исхраном у природи на различитим теренима (обални руб, мочвара, шума и прашума, планина, пустиња);
- употребу свих врста хладног и ватреног наоружања домаће и стране производње;
- употребу различитих средстава везе;
- употребу свих врста возила.

Уобичајене норме за проверу физичке припремљености и обучености, које указују и на нека тактичка начела употребе, најчешће су:

- пливање и рођење на даљинама до 10 km;
- навигација под водом на даљинама 500–1.000 m;
- маршеви на 40–50 km с оптерећењем до 34 kg;
- ноћни и дневни падобрански скокови на воду и на копно са малих висина (120 m дању, 200 m ноћу) при брзинама авиона од 250 km/h;
- скокови са средњих висина (до 6.000 m) са крилом и хоризонталним долетом и до 20 km итд.

Норме за физичку проверу на копну (трчање, скокови, згибови, склекови итд.) приближавају се нормама које постижу добри професионални спортисти. Да би се обучио један ПД за самостално обављање наменских задатака у свим условима потребно је, просечно, од две до три године. Будући да је максимални радни век ПД око 10 година, тај кадар је веома скуп у односу на друге специјалности. Ипак, с обзиром на ефекте у борбеним дејствима, то је веома исплативо улагање које не доводи у питање ниједна морнарица.

Многе ратне морнарице имају посебне специјалности – „поморски диверзант“ и „поморски диверзант извиђач“, иако они обављају веома сличне, често и исте задатке. Обука диверзантскоизвиђачких снага по правилу је краћа, мање захтевна и једноставнија, а њихов ниво обучености нижи је него у поморских диверзаната. Такође, нижи је ниво физичке спремности који се од њих захтева. Разлози за ниже захтеве у обуци ПДИ јесу, пре свега, краће време задржавања на територији (акваторији) под контролом противника и то што те јединице своје задатке најчешће обављају уз непосредну подршку снага морнаричке авијације, поморских снага и морнаричко-десантне пешадије. За разлику од њих, поморски диверзанти углавном дејствују без икакве подршке и често у дубокој позадини противника. Ипак, једна од основних разлика међу тим јединицама јесте ниво одлучивања о њиховој употреби, а затим њихови приоритетни задаци. Наиме, ниво одлучивања о употреби поморских диверзаната обично је дигнут на највиши ниво у оквиру вида ратне морнарице (без обзира на то којег је ранга и значаја јединица), док је одлучивање о употреби поморских извиђача диверзаната спуштено на ниво здружених тактичких јединица морнаричкодесантне пешадије (све до нивоа бригаде и батаљонске експедиционе групе). Уколико је одлучивање подигнуто на највиши ниво у оквиру РМ, тј. ако се ради о ПД, њихова намена може бити двојака:

- да на територији (акваторији) слабијег противника на најјефикаснији начин (најјефтинији) обаве задатке које би могле обавити и неке друге снаге (извиђачка авијација, ловачко-бомбардерска авијација, артиљеријско ракетни бродови, борбени хеликоптери итд.);

- да на територији (акваторији) јачег противника обаве задатке које друге снаге не би могле да обаве (због јаке противваздушне и противбродске одбране).

И у једном и у другом случају, ангажовањем поморских диверзаната избегава се ризик од губитка скупих ваздухопловних и поморских снага, који се, осим тога, не би могао ни прикрити, док се губитак групе диверзаната лако прикрије или демантује. Тај аспект понекад може да буде и важнији од материјалног, посебно када нека учесница (најчешће велика сила) не жели да се званично ангажује у неком сукобу. При томе, најчешћи циљеви напада поморских диверзаната су: ратни и трговачки бродови на сидриштима и у лукама, елементи борбеног поретка, елементи инфраструктуре лука, инфраструктура на копну, индустријски капацитети итд.

Одлуку о употреби поморских диверзаната извиђача доноси командант десантних снага. Њихов приоритетни и најчешћи задатак је да у припреми поморског десанта обаве извиђање противдесантних препрека у рејону искрцавања морнаричкодесантне пешадије, припреме њихово уклањање темпирним или диригованим експлозивним пуњењима непосредно пред јуриш првог таласа на обалу и обележе безбедне про-

лазе за десантно-искрцна средства. Поред тога, део снага се обично одваја за дејство по елементима борбеног распореда снага у противдесантној одбрани на копну (пре свега КМ, центри везе, обалске ракетне батерије, обалске артиљеријске батерије), у зони одговорности јединице која изводи десант. За те задатке могу се ангажовати и снаге које су претходно употребљене за припрему поморског десанта.

Типични пример ангажовања тих јединица је употреба 12 ПДИ за потребе експедиционог корпуса Велике Британије у рату на Фоклендским острвима. Наиме, јединица је ангажована за проналажење и обележавање безбедног искрцног места за експедициони корпус, а потом је борбено деловала по обалским батеријама, центрима везе и авијацији на копну, уносећи пометњу у снаге противдесантне одбране и везујући за себе велики део мобилних снага.

Мање морнарице, које немају могућности за посебно организовање поморскодиверзантских и извиђачких јединица, решавају тај проблем претпочињавањем дела диверзантске јединице нижем нивоу командовања по потреби. Досадашња ратна и вежбовна искуства показују да је употреба тих јединица ређа, а ефекти већи што је ниво одлучивања виши. И обрнуто, што је ниво одлучивања о употреби поморскодиверзантске јединице нижи, њихова употреба је чешћа (често и ненаменска), ефекти су слабији и губици већи. Поморски диверзанци се тада користе као предњи одред јединице морнаричкодесантне пешадије, што није њена основна намена. Иако се, при томе, ефикасност јединице која изводи десант увећава и губици смањују, то је лош начин ангажовања поморских диверзаната јер је у рату проблематична њихова попуна и обука.

У нашем ближем окружењу се већ налазе или се, реално и у веома кратком времену, могу наћи неки типични представници специјалних снага страних ратних морнарица. Најважније за нас су специјалне снаге РМ САД, Италије и Велике Британије, као и јединице Француске и Немачке.

Специјалне снаге ратне морнарице Сједињених

Америчких Држава

Специјалне снаге су један од чинилаца офанзивне компоненте РМ САД, а намењене су за извођење специјалних дејстава у противничким лукама, базама, сидриштима, елементима обалске одбране, енергетским и хидротехничким објектима свих врста, за вођење психолошког рата и за противдиверзантску одбрану властитих снага. С обзиром на то да је РМ главни носилац демонстрације силе и „заштите интереса САД у свету“, што често укључује и промену режима или изазивање сукоба у појединим регионима, њене специјалне снаге су донекле оријентисане и на снаге отпора у таквим земљама. При томе, њихов основни задатак јесте усмеравање, обука и снабдевање герилских антивладиних јединица. Уколико САД одлуче да се подржи и одржи постојећи режим, онда се те јединице углавном ангажују за обуку специјалних јединица РМ и

антигерилских формација². Дејства специјалних снага РМ посебно долазе до изражаја у непосредном садејству с морнаричкодесантном пешадијом и јединицама ратне морнарице у поморскодесантним операцијама.

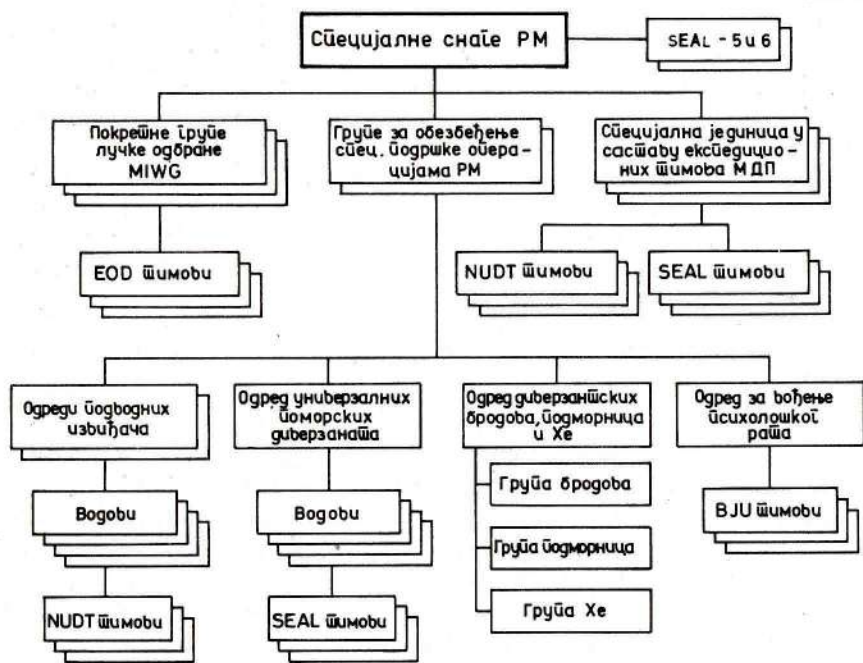
Укупно имају 1.700 активних припадника и 1.300 припадника у резервним јединицама. Организоване су у мале, вишенаменске и високоспецијализоване тимове, који се стално одржавају у потпуној борбеној готовости и у сваком тренутку су спремни за употребу. Оспособљени су за самостална дејства, а могу се здруживати и у веће јединице. Специјалне снаге РМ САД (шема 1) чине:

- две групе за обезбеђење специјалне подршке операцијама ратне морнарице;
- више покретних група лучке одбране (MIWG);
- специјалне јединице у саставу морнаричкодесантне пешадије.

Осим тога у саставу специјалних снага су и два самостална тима (SEAL-5 и SEAL-6), од којих је SEAL-6 намењен за противтерористичка дејства (слично као „Delta“ у КоВ).

Групе за обезбеђење специјалне подршке операцијама РМ налазе се у саставу 1. атлантске (лоцирана у Коронаду, Калифорнија) и

Шема 1

Организација специјалних снага РМ Сједињених Америчких Држава

² Обуку 352. бојне диверзантских ронилаца Хрватске РМ обављају два инструктора НАТО-а. Према изјави команданта те јединице, обука једног поморског диверзанта кошта Хрватску 260.000 немачких марака.

2. пацифичке флоте (лоцирана у Литл Крику, Вирџинија), а у резерви су још две сличне групе. Свака група се састоји од:

– одреда поморских диверзаната (око 300 официра и подофицира), који формира *NUDT* тимове;

– одреда универзалних диверзаната (27 официра и 156 подофицира), који формира *SEAL* тимове;

– одреда за вођење психолошког рата, који формира *BJU* тимове;

– одреда диверзантских бродова, подморница и хеликоптера.

Из састава тих снага у иностранству се налазе следеће снаге:

– један *SEAL* тим у Шкотској, намењен за заштиту, одржавање и евентуалну употребу нуклеарних мина;³

– специјална група 3. флоте на Филипинима, намењена за електронску подршку специјалних операција;

– један мешовити састав *NUDT* и *SEAL* тимова у 6. флоти.

Основну јединицу поморских диверзаната (официр и пет подофицира) чини *NUDT* тим. Опремљени су најсавременијом опремом и наоружањем. Основни објекти напада *NUDT* тимова су луке, сидришта, поморске базе, бродови, објекти инфраструктуре лука и обалске одбране. За убацивање поморских диверзаната у шири рејон дејства, односно њихово извлачење из ширег рејона дејства, користе се подморнице, брзи мањи бродови и чамци, хеликоптери и авиони. Припадници *NUDT* тимова могу бити инфилтрирани на противничку територију помоћу лажних исправа и ваздушним и копненим путем.

Универзални диверзанти имају као основну јединицу *SEAL* тим (од шест до осам официра и подофицира), који је намењен и оспособљен за убацивање и дејство под морем, на мору и обали. Међу специјалним јединицама оружаних снага САД, *SEAL* тимови имају апсолутно највиши углед. Најчешће садејствује јединицама морнаричкодесантне пешадије (мдп) и тимовима „А“ зелених беретки, ако дејствују на приморском војишту. Припадници тих јединица су доборовољци који су, најчешће, већ завршили неки од специјалних курсева и који су били припадници неке друге специјалне јединице. Веома напорна, строга и селективна обука траје 1,5 – 2 године, а припадници се оспособљавају да дејствују као поморски диверзанти, падобранци и командоси. Диверзантска акција *SEAL* тимова траје, начелно, три или четири дана. Прве ноћи се убацију у рејон дејства, упознају са земљиштем и обезбеђењем објеката, друге ноћи подилазе објекту напада, идентификују циљеве и проверавају услове извлачења, а треће ноћи изводе удар по основним објектима. Четврте ноћи, евентуално, нападају резервне циљеве, а потом се извлаче. Уколико *SEAL* тим буде откривен, хитно се извлачи из рејона дејства најпогоднијим средством. Најчешће се користе хеликоптери, а у тежим случајевима и систем „небеске удице“ и авиони.

³ Ускоро ће бити повучен и пребачен у САД, заједно са нуклеарним минама и другим америчким нуклеарним средствима стокираним на територији Велике Британије. Одлука о томе донета је у америчком конгресу почетком октобра 1996. године.

При томе, често се за подршку ангажују и јаче снаге КоВ и ратног ваздухопловства. Задатак тих тимова је обично: одсецање обалског руба од унутрашњости територије, пресецање комуникација које служе противнику за маневар резерви из дубине, као и прикупљање података о ситуацији у рејону будућег десантирања морнаричкодесантне пешадије.

Најниже јединице *покретних група лучке одбране* јесу *EOD* тимови (група противдиверзантских ронилаца). Те јединице су изразито дефанзивне, а намењене су за противдиверзантско обезбеђење лука, лучких постројења, база и сидришта, као и појединачних већих бродова у издвојеним рејонима базирања.⁴

Специјалне снаге морнаричкодесантне пешадије састоје се од мањих јединица које у саставу имају *NUDT* и *SEAL* тимове. Те снаге непосредно садејствују јединицама мдп и поморским снагама у поморскодесантним операцијама, при чему обављају следеће задатке:

- у припреми десанта прикупљају податке о снагама и организацији противдесантне одбране у зони искрцавања;
- извиђају и чисте прилазе за десантноискрцна средства на искрцним тачкама и местима;
- отварају пролазе у фортификацијским препрекама и минским пољима на обали;
- обележавају отворене пролазе на мору и обали;
- непосредно пред искрцавање, у садејству с осталим специјалним снагама, изводе диверзантске акције ради изоловања зоне искрцавања;
- учествују у обезбеђењу десантних снага;
- у фази борбе за мостобран дејствују по комуникацијама ради спречавања маневра резервама из дубине, а диверзантским и препадним дејствима дезорганизују систем командовања, везе и позадинског обезбеђења снага у противдесантној одбрани.

Тимови *NUDT* и *SEAL* су наоружани разним врстама стандардног наоружања НАТО-а, као и ванстандардног оружја. Користе разне врсте аутоматских пушака калибра 7,62 и 5,56 mm, аутоматске пиштоље и пиштоље калибра 9 mm. Најчешће лично наоружање им је аутоматска пушка *Stoner 23* калибра 5,56 x 45 mm и пиштољ *Smith-Wesson*, модел 22 калибра 9 mm. Такође, у употреби су разне врсте подводних и копнених мина и разне врсте хладног оружја за тихо ликвидирање обезбеђења на објектима напада. Посебна пажња се посвећује опреми за извиђање и одржавање везе у свим могућим срединама и условима. У ту опрему спадају специјални сонари, средства подводне везе, преносни радарни веома високе фреквенције, термовизијска средства за осматрање и снимање итд. Јединица је опремљена најмодернијом ронилачком опремом и падобранима.

⁴ Због слабих резултата у противдиверзантској одбрани на вијетнамском ратишту, Американци од 1970. године за те задатке користе и дресиране делфине и морске лавове.

У оперативној употреби специјалних снага РМ налазе се разне врсте мокрих и сувих ронилаца и више врста површинских носиоца. Међу њима су и нови патролни чамци класе МК-3. Последњи тип класе *Sea fox* дугачак је око 10 m и може да превезе 10 диверзаната максималном брзином од 30 чворова. У плану је увођење у оперативну употребу већег патролног брода који ће бити оклопљен вишеслојним оклопом, а превозиће 15-20 диверзаната с опремом и наоружањем.

Специјалне снаге ратне морнарице Италије

Оружане снаге Италије званично немају специјалне снаге, међутим, у саставу снага КоВ и РМ постоје бројне јединице које су намењене за офанзивна дејства по начелима употребе специјалних снага. У РМ то су поморскодиверзантске и ронилачке снаге. Сматра се да су то најбоље обучене и опремљене ронилачко-диверзантске снаге у Европи, а можда и у свету. Врховна команда оружаних снага Италије даје тој јединици оперативно-стратегијски значај, иако офанзивни део јединице има, просечно, око 300 поморских диверзаната. У оквиру НАТО-а, те снаге су носилац поморскодиверзантских дејстава на приморском делу Јужног европског војишта, што потврђује њихов квалитет и углед који уживају код савезника.

Кадар се за јединицу бира на добровољној основи из свих јединица ратне морнарице. Критеријуми за пријем, како здравствени тако и физички, веома су строги, а норме које се морају задовољити у току основног курса још строже. Курс за поморске диверзанте траје укупно 18 месеци, од чега је основни курс 12 месеци. Кандидати морају имати барем средњу школу, а велики број од њих имају завршене факултете. Просечно се на курс за ПД пријави око 200 кандидата, а заврши га од шест до осам полазника. Према речима адмирала Антониа Сциалдона, било је курсева које је завршио само један човек. Ипак, од критеријума се не одустаје јер је то услов опстанка.

Ронилачко-диверзантске снаге ИРМ (Шема 2) чине:

– одред поморских диверзаната и ронилаца „*Teseo Tesei*“ (*COMSUBIN*);⁵

– самосталне оперативне групе ронилаца за високе периферне команде (*CONPASIN*);

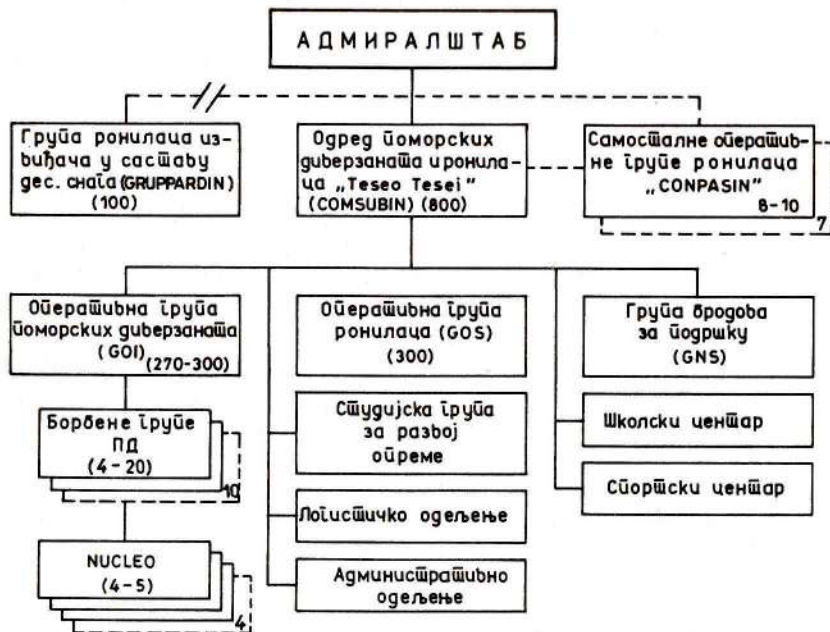
– група ронилаца извиђача у саставу десантних снага (*GRUPPAR-DIN*).

Одред „*Teseo Tesei*“ директно је потчињен Адмиралштабу ИРМ, а лоциран је на полуострву Варињано код Ла Специје, где се налази главна база поморскодиверзантских и ронилачких снага Италије. Одред се састоји од:

– оперативне групе поморских диверзаната (*G.O.I.*),

– оперативне групе ронилаца (*G.O.S.*),

⁵ Организација Одрета „*Teseo Tesei*“ дата је у складу са организацијско-формацијском структуром од 1994. године.

Организација специјалних снага италијанске РМ

- групе бродова за подршку поморскодиверзантских снага (G.N.S.),
- студијске групе,
- школског центра,
- логистичког одељења,
- административног одељења,
- спортског центра.

Прва четири елемента су под директном командом команданта Одрета, док су остали делови под командом помоћника команданта.

Оперативна група поморских диверзаната (G.O.I.) намењена је за нападна дејства на пловне објекте, лучка постројења и обалне објекте на дубинама до 50 km од обалног руба. Сматра се да има око 300 врхунски обучених и оспособљених поморских диверзаната, спремних за тренутну употребу. Тим снагама Италија придаје стратегијско-оперативни значај. Одмах с отпочињањем ратних дејстава, њиховом масовном употребом, италијанска РМ настојаће да противничкој страни нанесе губитке који ће се директно одразити на измену почетног односа снага (посебно поморских), као и да дезорганизује систем командовања, наруши организацију система обалске одбране и омета оперативни развој борбених јединица на обалном појасу.

Најмања борбена јединица поморских диверзаната је *Nucleo*, јачине четири до пет диверзаната. Нападне поморскодиверзантске групе формирају се њиховим здруживањем. Њихова јачина зависи од објекта

напада, и креће се до пет основних јединица (4–25 диверзаната). Процењује се да је у миру 210 диверзаната груписано у 10 нападних поморскодиверзантских група, од којих је свака увежбана за нападе на два до три објекта, односно за укупно око 25 објеката на мору и копну. При томе, под термином „објекат“ може се подразумевати и читав један рејон базирања или једна лука, сидриште, и слично. Опсервација објеката и упознавање микролокације дејства обавља се већ у миру, углавном у облику туристичких путовања припадника јединице. Припадници оперативне групе поморских диверзаната убацују се у шири рејон објекта напада уз помоћ бродова, подморница, авиона и хеликоптера, а затим подилазе објекту дејства целним подморницама, ронилицама или брзим малолетним чамцима. Најбоље обучени део јединице улази у састав групе за тренутна дејства – *FO.P.I.*⁶

Лично наоружање поморских диверзаната је разноврсно. Састоји се од: снајперске пушке 7,62 „*Sako-Vaime*“ са пригушивачем и других врста снајпера, аутоматске пушке *BM-59*, калибра 7,62 mm, са преклопним кундаком; беретине аутоматске пушке *SC-70*, калибра 5,56 mm; аутомата *Bereta M12S*, калибра 9 mm и *H. & K. MP5A3*, калибра 9 mm; пиштоља *92 Corto* и *92S*, калибра 9 mm. За неутралисање ронилаца и онеспособљавање ронилачке опреме наоружани су подводним пиштољем *H. & K. P-11*, који на сувом има ефекат као пиштољ калибра 7,65 mm. Такође, опремљени су разним врстама мина и експлозива за рушење циљева под водом и на копну, разним врстама хладног оружја, ручних бомби, ракетних бацача итд., као и специјалном опремом за извиђање и одржавање везе у свим условима и срединама, и најсавременијом диверзантском ронилачком опремом.

Оперативна група ронилаца (G.O.S.) има око 300 ронилаца разних специјалности. Намењена је за противдиверзантску одбрану, разминирање, подводну контролу одређених рејона, уклањање подводних препрека, ојачање поморскодиверзантских снага, али и за дубинска рођења (укључујући и сатурациона) ради спашавања посада потонулих подморница, вађења потонулих бродова и друго. Формира и обучава посебне групе ронилаца за противдиверзантску борбу (*somozzatori AMI*) које се налазе на већим бродовима. Начелно, на крстарицу се укрцава 15–20, на разарач (фрегату) 8–10, а на корвету 4–6 противдиверзантских ронилаца.

Група бродова за подршку (G.N.S.) поморскодиверзантских и ронилачких снага намењена је за опслуживање, смештај и позадинско обезбеђење на вежбама, обуци и приликом извођења подводних радова већег обима. Окосницу те групе чине бродови „*Anteo*“ (3200 BRT), „*Proteo*“ (2150 BRT), „*Alcide Pedreto*“ (75,4 BRT) и „*Mario Marino*“ (69,5 BRT). Сви бродови базирају на Варињану, где се налази и подморница „*E. Totti*“, издвојена из састава 2. групе подморница у Аугусти за подршку и обуку поморских диверзаната.

⁶ *FO.P.I.-Forza di Pronto Intervento*

„Anteo“ подржава дубинска сатурациона роњења до 250 m дубине, роњења у чврстом скафандру до 300 m и роњења са специјалном ронилицом „Smin“ до 600 m, док је „Proteo“ оспособљен за подршку роњења из звона до 130 m. За подршку поморских диверзаната намењен је брод „M. Marino“.

Студијска група за развој ронилачке опреме и наоружања задужена је за одржавање опреме јединице на највишем нивоу, било развојем властите или избором готове опреме са тржишта. Тај задатак група изузетно успешно обавља, и стога је специјална јединица италијанске ратне морнарице свакако једна од најбоље опремљених у свету.

Школски центар одреда „Teseo Tesei“ за потребе РМ Италије организује просечно 20 разних ронилачких курсева годишње и обучи око 1600 ронилаца разних специјалности.

Самосталне оперативне групе ронилаца за потребе високих периферних команди су борбене групе које у саставу имају два официра и 6–8 подофицира. Те групе лоцирају у лукама Анкона, Таранто, Аугуста, Напуљ, Ла Специа, Ла Мадалена и Каглиари. Намењени су за извршење врло широког спектра задатака, укључујући и офанзивне, а њихова обука траје 7 месеци.

Група ронилаца извиђача налази се у саставу десантних снага и потчињена је команданту групе десантних бродова у Таранту. Има око 100 људи, а намењена је за обављање задатака у припреми и обезбеђењу десанта. Обука те компоненте специјалних снага РМ изводи се такође у центру за обуку на Варињану и траје 3 месеца. При извршењу њихових наменских задатака није предвиђена сарадња с поморским диверзантима, али је предвиђено да се може ангажовати један *Nucleo* из састава *G.O.I.* у припреми десанта, али по посебном плану.

Популаризацији специјалних снага ИРМ у јавности придаје се велика пажња, посебно због бенефиција које уживају у односу на друге припаднике оружаних снага, па у вези с тим треба посматрати и њихово често ангажовање у Снагама за цивилну заштиту.⁷

Специјалне снаге ратне морнарице Велике Британије

Специјалне снаге РМ Велике Британије (шема 3) типични су представник специјалних јединица чија је основна намена подршка морнаричкодесантним снагама. Те снаге чине:

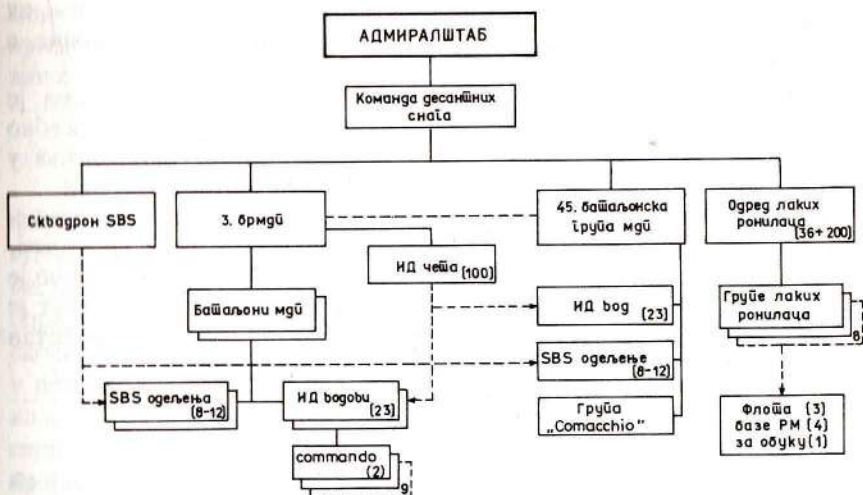
- извиђачко диверзантска чета,
- сквадрон *SBS*,
- одред лаких ронилаца,
- група „*Comacchio*“

Адмиралштаб, као највиши ниво командовања снагама РМ, нема непосредно потчињених специјалних снага ратне морнарице. Њихово планирање и употреба спуштени су на ниво команданта морнаричкоде-

⁷ *Forza di intervento per protezione civile*

сантних снага и команданата здружено-тактичких и тактичких јединица морнаричкодесантне пешадије, чиме су одређени и њихови главни задаци.

Шема 3

Организација специјалних снага РМ Велике Британије

Извиђачко диверзантска чета има око 100 људи, а потчињена је команданту 3. бригаде морнаричкодесантне пешадије. Чета не дејствује као целина, већ се сваком батаљону мдп придаје по један вод од 23 човека. Сваки вод може да формира до девет парова извиђача диверзаната („commando“) за непосредно обављање задатка. Основни задатак тих снага је да у припреми десанта обаве извиђање и избор плажа за искрцавање, уклањање противдесантних препрека у плитком мору и навођење десантно-искрцних средстава и хеликоптера. У току ватрене припреме и борбе за мостобран те снаге врше коректуру ватре с бродова и навођење борбене авијације. Поред тога, могу да се користе и за мање диверзантске акције у зони противдесантне одбране, и то према начелима употребе поморских диверзаната.

Сквадрон SBS (поморски диверзанти) формира најмање четири SBS одељења која се придају батаљонима морнаричкодесантне пешадије из састава 3. бригаде и самосталној 45. батаљонској групи командоса. У саставу тих одељења налази се осам до дванаест људи. Њихов главни задатак је прикупљање обавештајних података у фази припреме поморско-ваздушног десанта и диверзантска дејства на пловне објекте и објекте на обалном рубу. Дејства тих одељења се изводе према начелима која су, практично, начела употребе поморских диверзаната. Према неким подацима, SBS одељења у миру обезбеђују и нафтне платформе у Северном мору.

Група „Comacchio“ је јачине око вода, а један од њених главних задатака је обезбеђење нафтних платформи.

Одред лаких ронилаца има у саставу 36 официра и 200 подофицира и морнара. Намењен је, првенствено, за противдиверзантску одбрану и противминска дејства. Одред формира осам група лаких ронилаца, од чега се три групе налазе у флоти, четири у базама ратне морнарице, а једна група је наставна.

Поред тих снага, које организацијски припадају РМ, веома је вероватно и ангажовање делова 22. пука SAS за потребе РМ, посебно у припреми десантне операције или у случају њеног ангажовања у саставу међународних снага или снага Северноатлантског пакта.

Британске специјалне снаге ратне морнарице, посебно SBS одељења, имају велики углед у НАТО-у, посебно због свог ратног искуства. Последње ангажовање специјалних јединица Велике Британије било је у рату у Персијском заливу, а најспектакуларнији успех постигнут је када је једна група поморских диверзаната успела да „однесе“ комплетан ирачки лансирни уређај са ПВО ракетом и посадом.

Специјалне снаге ратне морнарице Француске

У односу на величину и моћ француске ратне морнарице, као и на чињеницу да је Француска један од водећих светских произвођача ронилачке опреме, њене специјалне јединице су релативно малобројне. Састоје се од самосталне чете поморских диверзаната „Hubert“, са 100 припадника, и ронилачког одреда који, такође, има око 100 људи. Команда тих снага налази се у Тулону.

Поморски диверзанти су искључиво професионални официри и подофицири ратне морнарице. Обучавају се, опремљени су, наоружани и дејствују на сличан начин као поморски диверзанти других западних земаља. Намењени су за обављање следећих задатака: уништење и онеспособљавање ратних и трговачких бродова, дејство по инсталацијама и објектима инфраструктуре на обалном рубу, дејство по важним стратегијским објектима и КМ, извођење диверзија у дубљој позадини на копну, и слично. Основна обука француских поморских диверзаната траје шест месеци, након чега се распоређују у оперативну јединицу, где се наставља њихово оспособљавање за наменске задатке.

Ронилачки одред је намењен првенствено за противминска дејства, запречавање и противдиверзантску заштиту властитих поморских база, сидришта, лука, већих ратних бродова и објеката обалске инфраструктуре. Уз дефанзивне задатке, ронилачке снаге се, према потреби, могу користити и за извиђање непријатељевог система обалске и противдесантне одбране, навођење властите авијације на одабране противничке циљеве итд. И једна и друга компонента је врхунски обучена и опремљена, а посебан углед у свету уживају француски противмински рониоци.

Иако су подаци о тим јединицама оскудни, може се претпоставити да је офанзивна компонента тих снага (ПД) везана за највиши ниво

командовања у оквиру вида, с обзиром на то да морнаричкодесантна пешадија француских оружаних снага није у органском саставу ратне морнарице. Њу чине снаге 9. дивизије мдп КоВ, која у саставу има властите специјалне јединице, али оне нису оспособљене за дејство у мору. Због тога је реално очекивање да ће се те снаге ангажовати у припреми и извођењу поморско-ваздушног десанта, али према плану више команде.

Специјалне снаге ратне морнарице Немачке

Као и у многим другим ратним морнарицама, те јединице немају формални статус специјалних снага. Јединица је ранга чете-одреда, стационирана је у Кафјорду, а у саставу има три оперативна и један наставни вод. Укупно, оперативни део има око 70 врхунски обучених и опремљених поморских диверзаната извиђача, а потчињени су поморскодесантним снагама. Њихови основни задаци су класични задаци ПДИ у припреми и извођењу поморско-ваздушног десанта, али обављају и класичне задатке поморске диверзије на пловне објекте у лукама и на сидриштима, па чак и задатке спасавања на мору. Упркос невеликом бројном стању, команда РМ сматра да би та јединица значајно утицала на ток и исход поморско-ваздушно десантне операције и да је у стању да нанесе знатне губитке противнику у бродовима и објектима на обали. Обука припадника те јединице веома је занимљива. Одвија се у више центара и траје 18 месеци. Официри и подофицири се обучавају заједно, а официри по завршетку обуке добијају и допунску специјалност. Многе земље у саставу НАТО-а, али и Француска, упућују своје поморске диверзанте на обуку у ту јединицу. Недостатак ратног искуства јединица надокнађује се устаљеном праксом стажирања припадника у јединицама поморских диверзаната САД, Француске, Турске и других земаља. Опрема и наоружање су слични опреми осталих поморско-диверзантских јединица НАТО-а, чијим карактеристикама треба додати немачки квалитет.

Закључак

Упркос великој технолошкој и војној надмоћности, која ће се повећавати, велике силе се ни убудуће неће одрећи специјалних јединица. Напротив, тенденција је њихово повећавање, али уз задржавање веома строгих критеријума у селекцији и обуци кадра. За то постоји више разлога, а неки од најважнијих су:

- осетљивост јавности у земљама Запада на ангажовање регуларних јединица у локалним сукобима и кризним подручјима, посебно на губитке у људству;
- стратегијско опредељење Запада (посебно САД) да се ти сукоби и кризе контролишу;
- висока ефикасност тих јединица за наведене задатке;

- прикривање њихове употребе, која се приказује као ангажовање независних плаћеника;
- релативно ниска цена обуке и ангажовања у односу на постигнуте резултате;
- релативно мали политички ризик за политички врх земље која их ангажује;
- знатно смањење губитака и повећање ефикасности морнаричкоде-сантне пешадије у поморско-ваздушним десантним операцијама итд.

Могућност употребе тих јединица релативно мало зависи од односа технолошког развоја зараћених снага, посебно ако се упореди са могућношћу употребе авијације, ракетних, па и оклопних и механизова-них јединица. Зато мале земље и мале морнарице у тим јединицама виде једину могућност да материјално и технолошки супериорном против-нику нанесу селективне губитке у живој сили и техници и да пренесу дејства на противничку територију. Због свега тога, тих јединица се неће одрећи ни мале ни велике ратне морнарице. При томе, велике силе ће евентуално ангажовање тих јединица од стране малих земаља настојати да прикажу као „терористичка дејства“, а ангажовање власти-тих снага као „специјалне операције“.

Литература:

1. P. Caiti, *COMSUBIN: struttura '94*, „Rivista Italiana Difesa“, № 11/1995, pag 34–39.
2. C. A. Clerici e S. Poli, *Davide e Golia*, „Rivista Italiana Difesa“, № 4/1996, pag. 80–85.
3. Д. Цамић, *Командоси за специјалне операције*, „Војска“, бр. 228/1996, стр. 36–37.
4. J. Jackson, *Special Forces Vehicles*, „Interces“, № 2/1991, pp. 60–61.
5. С. Јовић, *Специјалне снаге*, „Монтенегро Харвест“, Подгорица, 1994.
6. A. Margelletti, *Desert storm: le operazioni speciali*, „Rivista Italiana Difesa“, №4/1991, pag. 53–55.
7. В. Мосалев, *Разведывательно-диверсионные подразделения ВМС Франции и Италии*, „Зарубежное военное обозрение“, № 3/1980, стр. 64–67.
8. В. Мосалев, *Боевые пловцы ВМС ФРГ*, „Зарубежное военное обо-зрение“, № 3/1981, стр. 66–68.
9. В. Мосалев, *Принципы использования подводных разведывательно-диверсионных подразделений*, „Зарубежное военное обозрение“, № 12/1982, стр. 73–78.
10. A. Nativi, *COMSUBIN, l'elite*, „Rivista Italiana Difesa“, № 9/1986, pag. 17–29.
11. A. Nativi, *Gli Incursori della Marina Militare*, „Rivista Italiana Difesa“, № 6/1990, pag. 82–91.
12. A. Nativi, *Le armi degli incursori*, „Rivista Italiana Difesa“, № 9/1986, pag. 30–32.
13. S. Richard, *Gulf arab state orders eight halmatic boats*, „Naval forces“, № 4/1993, p. 88.
14. A. Scialdone, *L'incursione e gli Incursori della M.M.*, „Rivista Italiana Difesa“, № 6/1990, pag. 74–81.

Иновирање структуре теорије наше ратне вештине

УДК 355.01

Др Радосав Шуљагић

Аутор у чланку указује на потребу за иновирањем структуре савремене теорије ратне вештине наших оружаних снага и изразом праве теорије ратне вештине по угледу на теорију полемистике. При томе, указује на то да је перспективна стварност ратне вештине и њеног практиковања најважнији део предметне области полемистике и њених разматрања. У тој стварности налази се право искуствено подручје оружане борбе, борбених дејстава и њихових пратећих активности, с многим проблемима и процесима који су интересантни за научно сазнавање и решавање. У вези с тим, поставља се захтев да се структура и одлуке те стварности потпуно одразе и искажу у теорији ратне вештине, а нарочито у актуелним војним доктринама. Испуњавањем тих захтева структура теорије ратне вештине требало би да одговара структури те стварности. Тиме се указује на нужну потребу да структура теорије ратне вештине буде трансмутативно усмерена према структури објективне стварности практиковања ратне вештине и променама које се у њој догађају. То се најнепосредније односи на нашу савремену теорију ратне вештине и њену структуру, а нарочито на нашу војну доктрину.

Фаворизовање алтернативних разматрања ратне вештине, теорије ратне вештине, праксе ратне вештине и полемистике води у атактичну сцијентизацију ратне вештине и њено субоптимално практиковање. То су озбиљни пропусти који најнепосредније утичу на (наше) непотпуно научно освештење о савременој и непосредно будућој оружаној борби, борбеним дејствима и њиховим пратећим активностима. Ти се пропусти посредно одражавају на квалитет знања у нашој војној литератури, а самим тим и на успешност војнообразовног процеса и на спретност будућих актера борбених дејстава и њихових пратећих активности.

Правилном сцијентизацијом ратне вештине остварују се, поред осталог, и знатна сазнајна достигнућа у области припреме и вођења борбених дејстава и њихових пратећих активности, и о оружаној борби. О њима су стечена многа научна и остала знања која су обогатила теоријски фонд ратне вештине и проширила претходни садржај теорије

ратне вештине и њене сазнајне домете. То је помогло да се измени уобичајена, претходно интерпретирана структура теорије ратне вештине и њен однос према многим областима стварности, а нарочито према актуелној и непосредно будућој пракси ратне вештине, војне доктрине и строго усмерених истраживања у тим областима. На жалост, због многих сазнајних ограничења, таква знања су сада, углавном, недоступна нашој полемистици и могу се само назирати и претпостављати.

Промене у структури теорије ратне вештине су издвојено и истосмислено усмерене. Оне нису потпуније разматране у нашим оружаним снагама, па се то може веома неповољно одражавати на наш војнообразовни процес, стварање пробабилне војне доктрине и на наше практиковање борбених дејстава и њихових пратећих активности у евентуалној оружаног борби на нашој територији. Сазнавање њихових одлика је неопходно за мисаоно-сазнајно овладавање теоријском стварношћу ратне вештине, која је у тој области постала изузетно дистрибутивна и хипотетична. Та хипотетичност непосредно упућује на тражење истинитог одговора на питање о томе *каква је садашња структура теорије ратне вештине и каква треба да буде њена права структура*. Да бисмо добили истините одговоре на та питања неопходна су дуготрајна, обимна и веома сложена истраживања.

Уводне напомене

Потпунији увид у нашу војну литературу показује да до сада није обављено ниједно обимније истраживање ради потпунијег сазнавања структуре теорије ратне вештине. Због тога и нема ниједног нашег војног дела нити комплекса текстова, чак ни превода са страних језика, у којима се она потпуније разматра за војнообразовне и војнодоктринарне потребе. О њој постоје само памфлетарни делови појединих текстова у којима се разматра са становишта полемистике. Таква разматрања не задовољавају ни једва прихватљив минимум наших потреба за стварање ваљаних методолошких замисли по којима би требало да се излажу знања из области ратне вештине.

Стање у нашој војној литератури нужно ће присилити кад-тад, нашу војнотеоријску мисао да размотри и успостави основне теоријско-методолошке поставке о теорији ратне вештине и њеној структури. То значи, пре свега, одбацивање различитих и међусобно несагласних схватања и одредаба о ратној вештини, теорији ратне вештине, полемистици, њеним научним дисциплинама итд. Сва схватања која нису заснована на јединственом научном схватању вештине, праксе, теорије и науке постала су универзално неприхватљива и неприкладна за свеобухватну научносазнајну и образовну употребу.

Ратна вештина (оно што она стварно јесте у оружаног борби) јесте спретност оружаних снага у брзој и тачној припреми и вођењу борбених дејстава, стечена вежбањем и ратном праксом. Она се сада испољава

као способност за борбена дејства, правило како та борбена дејства треба изводити и умеће извођења борбених дејстава. Неопходно је разликовати ратну вештину од *ратне вештине*, односно од науке о ратној вештини или полемистике.

Пракса ратне вештине (оно што она стварно јесте у оружаног борби) јесте најважније, свесно усмерено и целисходно чулно-практично делање оружаних снага, помоћу којег се најнепосредније мења објективна стварност припреме и вођења борбених дејстава и оружане борбе. Она је пракса оружаних снага у припреми и вођењу борбених дејстава, тј. пракса борбених дејстава.

Теорија ратне вештине (оно што она стварно јесте) обухвата посебну мисаоно-сазнајну активност којом се стичу (бележе и чувају) знања и сва сачувана знања о стварности припреме и вођења борбених дејстава и о оружаног борби. Под теоријом ратне вештине почиње се све више подразумевати *теорија полемистике* (теорија науке о ратној вештини), у којој су мисаоно-сазнајном активношћу смислено сређени и на одређени начин повезани општи, посебни и појединачни појмови и ставови (теоријски и уопштени искуствени) помоћу којих наука о ратној вештини сређује искуствене податке и објашњава искуствене појаве припреме и вођења борбених дејстава и оружану борбу, и усмерава њихова даља истраживања.

Полемистика или *наука о ратној вештини* (*ратна вештина* – у садашњем стању *in statu quo ante*) јесте систематизовано целокупно научно знање, или развојни скуп истинитих, методски сређених знања највишег степена о оружаног борби и борбеним дејствима, и о проблемима и процесима припреме и вођења борбених дејстава и њихових пратећих активности.

Структура теорије ратне вештине (оно што она стварно јесте) јесте распоред посебних теоријских делова који су на одређени начин постављени и међусобно повезани тако да сачињавају јединствену теоријску целину. У тој целини су сва стечена, забележена и сачувана знања о припреми и вођењу борбених дејстава и оружаног борби, без обзира на њихову актуелност и ваљаност. Та су знања смислено распоређена, међусобно повезана и целисходно усмерена да одржавају борбена дејства и њихове пратеће активности, оружану борбу и њену општу структуру – по посебним, појединачним и њиховим елементарним и субелементарним деловима.

Идентификација структуре теорије ратне вештине

Теорија ратне вештине има одређене одлике (карактеристике – квалитет, квантитет, садржај, облик, релације итд.) које омогућавају да се утврде идентитет и распоред њених појединих делова, њихово место, улога и везе с осталим деловима теорије. Познавање тих одлика помаже да се утврде конкретни делови теорије, да се прикладно именују и одреде (оно што они стварно јесу) за јединствено универзално

прихватљиво схватање и употребу. Могућност идентификације тих одлика је веома различита и зависи од теоријског и искуственог сазнавања њихових основних карактеристика. За одређивање структуре теорије ратне вештине важно је да се знају и уочавају егзистентне објективно опазиве и латентне одлике дате теорије.

Егзистентне објективно опазиве одлике теорије ратне вештине јесу њене карактеристике које трају дисконтинуирано или непрекидно од њеног заснивања до садашњег стања, у свим условима њеног развоја. Оне су опазиве у постојећим изворима података, обавештења и сазнајних чињеница о стварностима свих предметних области испољавања ратне вештине.

Латентне одлике теорије ратне вештине су карактеристике које постоје скривене у њеној природи и суштини. За њихово уочавање потребна су: многа знања, потпуније познавање целокупне теорије ратне вештине, сазнајна имагинација и апстракција. То значи да искуствено сазнавање и операционализација латентних одлика теорије ратне вештине претпостављају претходно знање о стварностима предметних области испољавања ратне вештине, њихов сазнајни одраз у теорији и логичко мишљење. Зато се оне, углавном, откривају, теоријски, помоћу мисаоно сазнајне активности лица која их апстрактно разматрају у парадигмама појава борбених дејстава и оружане борбе.

Искусвена идентификација делова теорије ратне вештине, комбинована са неопходном мисаоном сазнајном активношћу, мора да буде примерена потребама и могућностима идентификације стварности конкретних предметних области борбених дејстава и оружане борбе који се у њима разматрају. У току идентификације ти се делови прво чулно или мисаоно сазнајно опажају, а затим се прикладно именују и дефинишу као посебни континууми – ако то претходно није ваљано учињено. Односно, њихова идентификација започиње на основу опажања одређених одлика стварности појединих делова оружане борбе или борбених дејстава и опажања аналогних одлика њиховог сазнајног обухвата и одраза у теорији ратне вештине. Када се утврди постојање њиховог стварног или релативно реалног аналогона у теорији ратне вештине, може се сматрати да је њихова идентификација завршена. После тога, требало би да следи њихово ситуирање у систему јединствене теорије ратне вештине, сагласно утврђеном распореду и ситуирању разматраних предметних области испољавања ратне вештине.

Приликом идентификације појединих делова теорије ратне вештине и њиховог ситуирања у јединствен систем треба узимати у обзир чињеницу да о томе не постоји општа сагласност, па према томе ни сагласност о структури теорије ратне вештине. Уважавање појединих апсурдних поставки често води у сазнајне фикције које могу да буду фактитивне и последично судбоносне. Стога је неопходна научна обазривост и коректност приликом уважавања или оспоравања претходних конститутивних поставки у теорији ратне вештине. То се нарочито односи на безрезервно уважавање структуре разматрања која се односе на хипотетичка борбена дејства и будућу оружану борбу.

Хипотетичка борбена дејства и њихове пратеће активности антиципација су претходних људских ратних искустава, која се, касније, с развојем ратне вештине и у току наредних оружаних борби и ратова, проверавају као истинита или неистинита. Могућности да ће таква борбена дејства и њихове пратеће активности реално постојати обично се разматрају у мирнодопској пракси оружаних снага, а нарочито у теоријским разматрањима будућег рата и оружане борбе.

Ваљаност таквих сазнајних достигнућа може се проверавати и помоћу сагласности у интерсубјективним теоријским провереним и усаглашеним ставовима. Тиме се оповргавају наша превладавајућа (углавном погрешна стратократијска) схватања да је њихова ваљана идентификација могућа и неконтролисаним опажањем и здраворазумским резонавањем. Таквим поступцима се долази, углавном, до погрешних или тзв. изокренутих структура теорије ратне вештине, па њихови корисници углавном погрешно схватају и тумаче њен идентитет, а самим тим и будућу стварност њене примене. Због тога је неопходно да се о свему томе уважавају сазнајна достигнућа полемистике, уз разумно ослањање на ваљана аналогна традиционална достигнућа и претпоставке.

Сада се у нас назире потреба да се иновирају сазнајна достигнућа која су под називом теорија ратне вештине остварили наши аутори после Другог светског рата. Поред осталог, на то упућују и нова знања о најважнијим одликама наше савремене теорије ратне вештине. На садашњем нивоу наше сазнајне моћи све више се увиђа да у њој превладавају здраворазумске и посредоване „научне“ компликације, нарочито у конституисању њених посебних и њихових елементарних и субелементарних делова. При томе, учача се да је њена подела изведена према многим поједностављеним, често формално одређеним основама и критеријумима. Разлог за то је, пре свега, изразита несразмерност, очигледна нееквивалентност или сазнајне грешке у схватањима садржаја и обима садржаја стварности практиковања ратне вештине, затим предмета и обима предмета полемистике и њених научних дисциплина, предмета и обима предмета теорије ратне вештине итд. То је највише допринело да се теорија ратне вештине углавном подели на делове у којима превладавају веома различите, несагласне, апстрактне, прешироке, неодређене структуре, као и методолошке замисли аутора за излагање стечених знања. Иза свега тога се назире чињеница да у нашој теорији ратне вештине није разматрана њена логичка структура, нити структура теорије полемистике, па су садашње последице потпуно разумљиве и упутно инструктивне за наредна разматрања.

Основне одлике наше савремене теорије ратне вештине

Наша савремена теорија ратне вештине има карактеристике које одређују њен претходни југословенски идентитет и њену сазнајну вредност. Она је посебна теоријска творевина, стварана после Другог

светског рата и усмеравања на разматрање оружане борбе на копну, мору, испод морске површине, у ваздушном простору и у космосу. Сада је најважнији део наше целокупне теорије ратне вештине, па се мора прагматично уважавати, разматрати и иновирати.

У нашој савременој теорији ратне вештине, усмераваној у одређеном смислу, третира се конкретна ратна вештина која обухвата мирнодопску стваралачку и прагматичну ратну делатност Југословенске народне армије, као и мирнодопску делатност Војске Југославије. Те су делатности строго усмерене на то да се прилагођава ратним потребама наших оружаних снага и да усваја знања која су резултат научног рада и практичних искустава. То ће, вероватно, помоћи да се развија у веома сложеним друштвеним процесима, који мењају југословенско друштвено биће, и да задовољава одбрамбене потребе наше државе у одређеним ратним ситуацијама.

Усмереним праћењем конкретне мирнодопске и ратне праксе, садашња теорија наше ратне вештине требало би: да сазнајно уопштава искуства из те праксе и знања о тим искуствима: да нова знања коректно теоријски сређује и уклапа у одговарајуће теоријске системе, и да их прикладно смешта у наш војнотеоријски фонд. Тако опредељена, она настоји да сазнајно образложи нашу праксу припреме и вођења борбених дејстава, њихових пратећих активности и оружану борбу: на копну, мору, испод морске површине, у ваздушном простору (и у космосу), и да је при томе, усмери у нове сазнајне процесе. Уз све то, она претендује да одговори на питања која су интересантна за проспективну праксу ратне вештине. Због тога постаје све разуђенија и комплекснија. У њеном сазнајном формирању кориштена је посебна сазнајна процедура, у којој се полази од постојећих теоријских, идејних друштвених поставки и схватања ка свим нивоима теорије ратне вештине – ужим теоријама и општој теорији ратне вештине, и од емпирије ка свим нивоима теорије – појмовима, законима, теоријским системима и науци – *без ослонца на теорију ратне вештине која је стварана пре Другог светског рата.*

Теоријска знања о нашој савременој ратној вештини изложена су у више од 57.200 различитих војних докумената, односно различитих војнолитературних јединица, које су објављене или кориштене у нашим оружаним снагама од 9. маја 1945. до сада. Садржана су у више од 3.650 књига, 1.260 приручних књига, 28.420 полупубликација, 3.680 серијских публикација, 18.650 наставних књига и брошура, и 1.540 званичних публикација.¹ Наравно, то су непотпуни подаци, али указују на изузетну полиморфност у излагању наших теоријских знања о припреми и вођењу борбених дејстава и о оружаном борби, и на њихове међусобне односе у које се доводе приликом конституисања теорије наше ратне вештине. Мада се о тим односима не може потпуно мериторно закључивати на

¹ Детаљније: мр Радосав Шуљагић, *Теорија ратне вештине* (докторска дисертација), Београд, Универзитет Војске Југославије, 1993, стр. 198–200.

основу појединих квалитативних или квантитативних показатеља, они се могу релативно истинито исказати помоћу проверених ставова.

Наша савремена теорија ратне вештине је конституисана по посебним целинама, у које су укључена теоријска знања о ратној вештини уопште, а затим о војностратегијској, војнооперативној и војнотактичкој вештини. Те су целине именоване као општа теорија ратне вештине, теорија стратегије оружане борбе (од 1991. године – теорија стратегије), теорија оператике и теорија тактике, иако постоје озбиљни разлози за њихово прецизније именовање. Но, без обзира на то, оне су конвенционално, по традицији, изграђене као четири виша, међусобно повезана теоријска система, постављена у хијерархијске односе. Тиме су у сличне односе постављена и њихова знања, без обзира на идентитет и рефлексије у нашој свести. Ти су односи производ наших мисаоних моделних апстракција, које конструктивно показују да нема неке апсолутне, чисте теорије ратне вештине и њених издвојених, посебних, појединачних и елементарних ужих теорија. Свака од наведених теорија је, на неки начин и по неким основама субординирана, као и њихова припадајућа знања, која се на тај начин системски укључују у одређене интерне и екстерне везе. То се свестрано испољава по свим основама, па се, услед тога, наша савремена теорија ратне вештине становито изграђује као хетеромерна системска целина која се формира веома компликовано у војним документима.

Пошто су наша теоријска знања о ратној вештини изложена у многим војним документима, постало је уобичајено да се свакој њиховој теоријској конструкцији додаје квалификатив сложености, без обзира на теоријску развијеност и на хетероморфност њихових предмета разматрања. У односу на све то, теорија наше ратне вештине је ипак нешто посебно, јер има енормно сложен предмет разматрања, па је њена теоријска развијеност по општем и по посебним, појединачним и елементарним деловима наглашена и диспропорционално усмерена на исказивање припадајућих знања. Та се диспропорција највише уочава код посебних теоријских целина које имају веома различите текстуалне и документарне индикације. Тако општа теорија ратне вештине обухвата само око два одсто текстова у којима се разматра ратна вештина; теорија стратегије оружане борбе и теорија стратегије обухватају око 11 одсто текстова; теорија оператике обухвата око осам одсто текстова, а теорија тактике око 79 одсто таквих текстова. То приближно тачно указује на несразмеран полиморфан и веома екстензиван теоријски обухват наше ратне вештине и њених посебних конституената, а самим тим и на спорадичну сажетост дате теорије и њених посебних теоријских конструкција. То се нарочито уочава у теорији тактике, која је постала енормно екстензивна, а знатно мање у теорији стратегије, оператике и, нарочито, у општој теорији ратне вештине.

Изразита текстуална екстензивност и документарна полиморфност су поуздани показатељи да наши теоретичари нису овладали разматраним проблемима и процесима савремене ратне вештине до те мере да

могу писано саопштити стечена знања у сажетом облику. Стога је теорија наше ратне вештине релативно *преопширна, разуђена и насилно вербализована*. То је *несажета теорија* која је савремену ратну вештину и њене посебне конституенте захватила тако „*дубоко и широко*“ да се о њиховим проблемима и процесима мора поново писати. С обзиром на то да многи проблеми савремене ратне вештине нису теоријски разматрани, мора се проширити њен текстуални и документарни обим, а затим се морају објективизирати и сажети стечена знања. Наравно, то су озбиљнији разлози за стварање иновираних, *сажете*, јединствене и складне теорије ратне вештине, у којој ће доминирати *проспективна војна доктрина*, уз адекватно излагање научних знања, правилно расуђивање и употребу одговарајућег језика и стила.

Оружаним снагама СР Југославије потребна је теорија ратне вештине у којој преовладава систематизовано научно знање или методски сређено научно знање о ратној вештини (уопште), о нашој вештини (умећу) припреме и вођења борбених дејстава, њихових пратећих активности и о оружаној борби у рату. Све тако усмерене иницијативе прихватљиве су и, упркос многим априорним оценама и званичним проценама, морају полазити од чињенице да теорија наше ратне вештине, у садашњем стању, а нарочито пре тога, *није теорија науке о ратној вештини*. Она је резултат и крајњи производ досадашњих теоријских напора, у којима су сазнајне активности биле само релативно заступљене. Због тога се у њој налази огроман фонд теоријских знања о ратној вештини која чињенично поседују различите нивое: актуелности – неактуелности, истинитости – неистинитости, применљивости – неприменљивости, општости, импровизованости, репродуктивности, ауторске оригиналности, плагијаризма итд. Та су знања, по сазнајној и апликабилној вредности варијабилна, па упућују на размишљање о многим проблемима које треба да решава теорија наше ратне вештине.

Нашу савремену теорију ратне вештине сачињавају објективно несистематизована теоријска знања из области опште теорије ратне вештине и скуп формално и садржајно систематизованих посебних теорија тзв. стратегије оружане борбе, стратегије, оператике и тактике, у које су интегрисана и посредовано преведена многа знања из теорија осталих војно-друштвених и природних наука. То се нарочито односи на знања која су преведена из теорија: политике и војне политике, полемологије и полемографије, организације и војне организације, руковођења, војне историје, војне географије, обезбеђења борбених дејстава и њихових пратећих активности, историје ратне вештине, позадине (логистика), војне технике, војне економје, војне социологије, војне кибернетике, војне информатике, концепције одбране, ратне доктрине, војне доктрине итд. Наведене теорије се међусобно разликују по општости и предмету разматрања, а на основу тога се углавном разликују и њихова знања, која се често доводе у одређене хијерархијске односе. На највишем нивоу општости налази се (или би требало да се налази, још увек несистематизована) општа теорија ратне вештине, а

затим редом: теорија стратегије оружане борбе, теорија стратегије, теорија оператике и теорија тактике – мада свака поседује одређену индивидуалност и сопствену хијерархијску општост, посебност, појединачност и њихове елементарне и субелементарне ентитете.

Најважнију сазнајну основу у теорији наше ратне вештине чине *чињеничка и основна теоријска знања*, која су уграђена у посебне теорије и њихове уже теоријске делове. Чињеничка знања су углавном изложена у изворној теоријској грађи или у чињеничким материјалима о припреми и вођењу борбених дејстава, њихових пратећих активности и о оружаном борби, на којима наша теорија ратне вештине (и полемистика) заснивају и помоћу којих доказују своје теоријске ставове. Основна теоријска знања су изложена у разним искуственим уопштавањима, хипотезама теорије (закони, законитости), тзв. хипотеза-теоријама, појединим ужим теоријама и ужим теоријским системима – у теорији стратегије оружане борбе, стратегије, оператике и тактике. Наведена знања нису изложена изоловано, као издвојене теоријске датости. Она се налазе у неком међусобном, мање или више кохерентном и свестрано зависном односу, који се непосредно одражава на развијеност теорије наше ратне вештине и на наша настојања да их интегришемо у јединствен теоријски систем. У том смислу је усмерен њихов развој и напори да се интензивира доградња сазнајних основа наше ратне вештине.

Доградњу и иновирање постојећих основа наше теорије ратне вештине знатно отежавају извесни сазнајни, методолошки и технички проблеми и пропусти, који се уочавају у бројним текстовима и радовима који садрже чињеничка и основна теоријска знања. Ти се пропусти обично одражавају као недостаци теорије ратне вештине, и умањују њен квалитет у целини, или њених појединих делова. Узимајући у обзир различита схватања о квалитету текстова, радова, написа, списа итд., и о њиховој релативности, уочава се недостатак: краткоће, јединства, склада, адекватног истицања, оригиналности, правилног расуђивања и језичке и стилске ваљаности.² У целини, наведени пропусти се суштински опредељују као основни проблеми теорије ратне вештине, који се морају сазнајно отклањати, а да би се могли коректно отклонити морају се детаљно знати и последније испуњавати прави захтеви за израду ваљаног војнонаучног дела.

Уз потпуно уважавање наведених захтева, наши војни теоретичари морају да посвете посебну пажњу следећем: а) да садржај научних саопштења прецизно одговара реалном садржају предмета разматрања; б) да су изложена знања у текстовима научно коректно уопштена и

² Наши аутори веома мало пишу о основним вредносним одликама ваљаног научног текста и научног дела у којем се разматрају ратна вештина и њени проблеми. О томе детаљније: Миленко Тешић, *Основи методологије војнонаучног рада*, Сплит, МШЦ, 1975; Миленко Тешић, *Техника стручног и научног писања*, Зборник радова, бр. 1, Београд, ЦВВШ ЈНА „Маршал Тито“, 1981; Џован Милошевић, *Основи методологије ратне вештине*, II део, Београд, ЦВВШ ЈНА „М. Тито“, 1983, и Радосав Шуљгић, *Израда војнонаучног дела*, Београд, ЦВШ ВЈ, ИРВ, 1993.

теоријски доследно систематизована; ц) да језик и стил излагања одговара језику ратне вештине и популације која ће их користити, и д) да је у целокупном тексту научног саопштења, експлиците или имплиците, препознатљива методолошка и методска заснованост.

Из наведених препорука могу се извести захтеви који треба да буду релевантни за теорију наше ратне вештине, а могу да се односе, углавном, на следеће:

1) теорија наше ратне вештине треба да буде прецизно предметно одређена и адекватно усмерена према делу стварности који објективно разматра;

2) њена знања треба да буду научно коректно уопштена, ваљано систематизована и смислено уврштена у одговарајуће посебне теоријске системе и њихове уже теорије;

3) језик излагања знања треба да буде језик наше ратне вештине и да одговара припадницима наших оружаних снага у свим областима њиховог борбеног ангажовања;

4) теорија наше ратне вештине треба да буде, експлиците и имплиците, методолошки и методски коректно заснована у свим документима.

5) теорија наше ратне вештине мора бити проспективно усмерена да разматра нашу вештину (умеће) припреме и вођења борбених дејстава, њихових пратећих активности и оружану борбу у нашој друштвеној стварности.

У теорији наше ратне вештине има недостатака у свим областима – у општој теорији ратне вештине, у теорији стратегије оружане борбе, теорији стратегије, теорији оператике, теорији тактике и у свим њиховим ужим теоријама. Последице таквих пропуста су лако препознатљиве јер се суштински одражавају као проблеми теорије. Они се обично уочавају у њеној логичкој структури као логичке недоумице, а затим као различита мишљења и противуречне препоруке за развој наше војне вештине и оружаних снага. Таква знања изазивају погрешна уверења у њихову сазнајну и апликабилну вредност, а затим доводе у положај да се постављају питања на која наша полемистика мора дати праве одговоре и, при томе, отклонити сазнајне пропусте.

Уочене чињенице несумњиво показују да проблематична теоријска знања и аналогни теоријски проблеми постоје у теорији наше ратне вештине. С обзиром на њихове релевантне и могуће последице, наша полемистика би требало, пре свега, да размотри проблем ваљане структуре теорије ратне вештине и њене логичке структуре, а затим да се новостечена знања смислено пренесу у нашу стварност ради потпуније сцијентизације ратне вештине и научносазнајне освештености припадника наших оружаних снага. Да би се то могло научно коректно остварити и рационално пренети у нашу праксу припрема за вођење борбених дејстава и њихових пратећих активности потребно је да се прво разреше уочени сазнајни проблеми који су у непосредној вези с научном заснованошћу наше садашње теорије ратне вештине. То је веома значајан научнотеоријски изазов који, поред осталог, намеће и потребу за разматрањем њене логичке структуре.

Сазнајна достигнућа полемистике показују да полазну основу целокупне структуре теорије ратне вештине сачињавају одређени ставови постулиране сазнајне вредности који су у директној вези с претходним практичним искуством и претходном теоријом. Они су непосредно усмерени да буду доказани у таквом или у сличном искуству. Окосницу њене перспективне развојне структуре сачињавају одређени ставови који су у непосредној вези с актуелним и непосредно будућим хипотетичким практичним искуством и актуелном теоријом. Такви ставови су непосредно и трансцендентално усмерени да буду доказани у строго одређеном, непосредно будућем практичном искуству. Око њих су, мање или више смислено, распоређени и међусобно повезани и сви остали ставови који сачињавају теорију ратне вештине, па се, с обзиром на то, у њој сада налази огроман број ставова и дефиниција појмова помоћу којих се релативно адекватно, али и неадекватно, објашњавају оружана борба и борбена дејства и обавља њихово мериторно нормирање и војнодоктринарно усмеравање.

У логичкој структури садашње теорије наше ратне вештине могу се разликовати и експлиците издвојити само њена три основна и најопштија дела. То су: *основни речник, постулати и теореме*. Њима су обухваћени сви остали делови теорије који се обично разматрају као основни конститутивни елементи теорије науке, научне теорије и теорије уопште.³

Основни речник у нашој савременој теорији ратне вештине чини лексиколошку и сазнајну основу њеног језика. Он садржи дефиниције основних појмова, које служе: а) да се води успешна комуникација у свим областима испољавања ратне вештине и у њиховом окружењу; б) да се прецизно и довољно јасно одреди смисао дате теорије, и с) да се омогући њено прецизније проверавање. Без њега смисао наше савремене теорије ратне вештине не може да буде довољно јасан и одређен, нити се она може прецизније искуствено проверити.

Постулати у нашој савременој теорији ратне вештине су њени најопштији теоријски ставови о припреми и вођењу борбених дејстава, њихових пратећих активности и о оружаној борби, из којих су изведене и из којих се могу извести њене основне теореме и остали ставови. Они се углавном односе на целину стварности практиковања ратне вештине и на њене неопходне саставне делове који се детаљније прецизирају и објашњавају помоћу теорема и осталих мисаоних творевина. Њихова

³ О томе опширније: др Богдан Шеших, *Основи методологије друштвених наука*, Београд, „Научна књига“, 1974; Глигорје Зајечарановић, *Основи методологије науке*, Београд, „Научна књига“, 1977; Грязнов, Б. С. и др. *Теорија и ее објект*, Москва, „Наука“ 1973; *Филозофија, методологија и наука*, Москва, „Наука“, 1972; Меркулов, И. П. *Метод гипотез в истории научного познания*, Москва, „Наука“, 1984; *Логическая структура научного знания*, Москва, „Наука“, 1965; Михаил Марковић, *Филозофски основи науке*, Београд, САНУ, 1981; Степин, В. С. *Становление научной теории*, Минск, БГУ им. В. И. Ленина, 1976. итд.

тачност се обично проверава на основу закључака који су из њих изведени. То су углавном малобројни принципи и аксиоми, односно одређени захтеви или поставке за које нема строгих доказа, па се они обично прихватају на основу извесних чињеница или из практичне потребе (или из нужности) за објашњењем неких важних и у постојећим условима необјашњивих процеса или творевина.

Теореме у нашој савременој теорији ратне вештине су ставови, односно научна тврђења која су изведена из њених постулата и претходно доказаних теорема. То су, углавном, проверени хипотетички ставови и свако научно тврђење које је изведено из проверених теоријских ставова, без обзира на њихову општост и сложеност. Помоћу њих се детаљније прецизирају и објашњавају искуствена подручја припреме и вођења борбених дејстава, њихових пратећих активности и оружана борба – прошла, садашња и непосредно будућа.

Логичка структура наше садашње теорије ратне вештине веома је дифузна и комплексно постављена. По унутрашњем склопу и по обиму она тежи да буде подударна са целокупном искуственом структуром ратне вештине и њеном хијерархијском, вертикалном и хоризонталном разуђеношћу. Разлике су евидентне само у оним њиховим детаљима где су логички нивои постулата, теорема и осталих ставова недовољно развијени и погрешно или различито постављени у односу на искуствену структуру разматраних области припреме и вођења борбених дејстава, њихових пратећих активности и оружане борбе. Таквих детаља има веома много у нашој теорији ратне вештине и они нас најнепосредније упућују на искуствена подручја наше ратне вештине, која су интересантна за иновирана теоријска разматрања и меродавна за научну стратегију. Уз уважавање тих разлика, уочава се да је међусобна повезаност логичких нивоа постулата, теорема и осталих ставова који се односе на целину или на поједине области наше ратне вештине примерено и релативно подударно постављено у односу на њихову искуствену стварност. Помоћу тих нивоа и њихове међусобне повезаности могу се довољно тачно издвојити одговарајуће теоријске области ратне вештине, а тиме и искуствена подручја њихове примене. То нам непосредно помаже да одредимо досадашњи теоријски обухват наше ратне вештине, а са тим, у оквиру ње, и теоријски обухват војно-стратегијске, војно-оперативне и војнотактичке вештине.

Сва искуствена подручја ратне вештине су различито разматрана у досадашњем војнотеоријском и војнонаучном раду. Услед тога, многи логички нивои постулата, теорема и осталих ставова јављају се у нашој теорији ратне вештине историјски селективно, као логички нивои ставова који се односе на прошло, садашње и претпостављено будуће искуство на којем се конкретна теорија проверава. Пошто је садашња теорија ратне вештине углавном опредељена да буде проверена на неком будућем искуству, то је сасвим разумљиво да је и њена целокупна логичка структура усмерена ка томе искуству. Тако су усмерени и сви њени теоријски ставови који се углавном доводе у функцију утврђи-

вања закона савремене ратне вештине и у функцију провере многих хипотеза о будућем искуству припреме и вођења борбених дејстава, њихових пратећих активности и о оружаном борби. Поред осталог, то је знатно допринело да се у њој појављује и изванредан број постулата у улози аксиома и теоријских принципа, мноштво теорема као утврђени научни закони и као хипотезе о неком научном закону које треба да буду проверене и доказане, а неке теореме се јављају у ширим теоријским областима као постулати у њиховим ужим теоријским областима, које се на тај начин укључују у одговарајуће научне теорије и теоријске системе ратне вештине. Тиме се успостављају хипотетичко-индуктивна обележја логичке структуре теорије ратне вештине и имплиците дијалектичка повезаност њених знања.

У структуру теорије ратне вештине укључују се и мисаоне творевине које немају потпунију развојну дедуктивно-индуктивну логичку структуру и хипотетичку усмереност. Оне се углавном односе на поједине делове и детаље из искуства припреме и вођења борбених дејстава, њихових пратећих активности и на оружану борбу коју покушавају да тумаче без искуствене провере. Њихов садржај није потпуно систематизовано разјашњен, нити су оне на довољно одређен начин искуствено протумачене. Због тога најчешће имају недовољну стратократичку сазнајну вредност и релативно ограничену сазнајну ауторитарност. Такве мисаоне творевине се обично састоје из низа основних мисаоних претпоставки, дефиниција основних појмова и многих фрагментарних искуствено уопштених знања из разматраних делова и детаља ратне вештине на којима су поједине мисаоне претпоставке биле примењене. Оне су нужна допуна проверених теоријских знања о искуственим подручјима и детаљима ратне вештине која се развијају изван научно утврђених решења и препорука. У том смислу, то су периферна теоријска знања која се добијају у псеудонаучним доктринарним разматрањима и због тога су релативно кратко актуелна.

Подручја припреме свих логичких и осталих структурних делова теорије ратне вештине одређена су искуственим подручјима актуелне и перспективне стварности ратне вештине. Таква подручја обухватају актуелно и перспективно дијалектичко јединство између субјективне и објективне предметне активности оружаних снага у свакој објективној и перспективној објективној стварности припреме и вођења борбених дејстава, њихових пратећих активности и у оружаном борби. Та се подручја сада веома различито тумаче и објашњавају, јер се са различитих гносеолошких и епистемолошких позиција приступа изучавању њихових неограничених могућности испољавања и моделовања у теоријској свести. Највеће препреке за јединствено схватање њиховог правог идентитета јесу сазнајне вулгаризације и теоријске вербализације које се манифестују приликом њихових разматрања. Без обзира на то, та се подручја могу идентификовати јединствено као модификовано интегрално искуствено подручје актуелне и перспективне ратне вештине, у којем се налазе међусобно повезана и условљена посебна интегрална

искуствена подручја војностратегijske, војнооперативне и војнотактичке вештине. Стога је за нас најприкладније да структуру теорије наше ратне вештине изградимо са становишта њене практикабилне примене на искуствена подручја стварности ратне вештине, односно да је разматрамо као посебан теоријски систем који је сагласан систему тог искуственог подручја.

Практикабилна структура наше теорије ратне вештине

Без обзира на ваљаност и прикладност постојећих подела, теорија ратне вештине може се поделити према многим основама и критеријумима. Правилним коришћењем критеријума који се највише користе у литератури из области друштвених наука: општости, значаја и нивоа, усмерености, временског трајања, просторног распрострањавања, сложености садржаја, носилаца социјалне основе, реалности (стварности) итд., могу се створити многи класификацијски низови. Они би сигурно имали одређену методолошко-теоријску вредност, али би, највероватније, били неприкладни за строго усмерену практичну примену. Стога је за нашу полемистику, војнообразовни процес и праксу ратне вештине најсврхисходније да се подела наше теорије ратне вештине – теорије ратне вештине уопште – обави на основу једног мешовитог интегралног критеријума (општости, значаја и нивоа, и носилаца социјалне основе), који се углавном користи за аналогну поделу искуственог подручја ратне вештине.

Критеријум општости. Под општошћу се подразумева целовит обухват свих одлика (квалитет, квантитет, садржај, облик итд.) неког предмета, творевине, процеса итд. чије су одредбе заједничке за више индивидуалних предмета, творевина и процеса. Под општошћу се у овом случају може подразумевати целовит обухват одлика искуственог подручја оружане борбе, борбених дејстава и њихових неопходних пратећих активности. Према том критеријуму, теорија ратне вештине може се поделити на: општи део, посебне и појединачне делове, а појединачни делови на елементарне и њихове субелементарне делове. У тој подели, субелементарни делови су чиниоци структуре елементарних делова, елементарни делови су чиниоци структуре појединачних делова, а појединачни делови су чиниоци структуре посебних делова.

Критеријум значаја и нивоа. Значај и ниво имају веома сложена и веома променљива аксиолошка својства. Значај се тумачи као субјективно или интерсубјективно одређена важност доприноса неке људске активности или вредности (уопште) у задовољавању неког људског, односно друштвеног интереса или потребе. Ниво се објашњава као субјективно или интерсубјективно одређена мера величине доприноса неке људске активности или вредности (уопште) у задовољавању неког људског, односно друштвеног интереса или потребе.

Значај делова теорије ратне вештине утврђује се на основу субјективног или интерсубјективног оцењивања или процењивања важности

њиховог доприноса теоријскосазнајном обухвату, разматрању и разумевању искуственог подручја ратне вештине и његових одговарајућих делова. Ниво делова теорије ратне вештине се такође утврђује на основу субјективног или интерсубјективног оцењивања или процењивања мере величине њиховог доприноса теоријскосазнајном обухвату, разматрању и разумевању искуственог подручја ратне вештине. Приликом утврђивања њиховог значаја и нивоа треба узимати у обзир опште, посебне и појединачне њихове доприносе теоријско-сазнајном обухвату, разматрању и разумевању (виших) војних интереса. При томе, упутно је да се уважава и физички обим носилаца таквих интереса, односно оружаних снага које практикују борбена дејства и њихове пратеће активности на искуственом подручју ратне вештине и његовим одговарајућим деловима. Према том критеријуму, теорија ратне вештине може да се подели на: општи или генерални део, војностратегијски део, војнооперативни део и војнотактички део.

Критеријум носилаца војносоцијалне основе. Носиоци социјалне основе су припадници институционализованих и неинституционализованих људских друштвених организација који изводе (припремају и извршавају) одређене рационалне друштвене активности. Носиоцима војносоцијалне основе могу се назвати припадници институционализованих војних организација, оружаних снага, које обављају рационалне војнодруштвене активности. У оружаном борби оне обављају одређене активности, тј. борбена дејства, остварују одређене војне, војно-политичке и војноекономске интересне вредности, задовољавају одређене потребе. При томе користе расположива средства и постојеће услове. То је искуствено подручје њихове ратне вештине на које је углавном усмерен њихов теоријскосазнајни обухват, разматрања и разумевање његове реалне и моделиране датости.

На основу идентитета оружаних снага и њихових разматрања искуствених подручја оружане борбе, борбених дејстава и њихових пратећих активности може се утврдити да постоје и конкретне теорије ратне вештине, као саставни део целокупне светске теорије ратне вештине. У том смислу може се издвојити и разматрати теорија наше ратне вештине или наша теорија ратне вештине као посебан континуум са њеним саставним деловима.

У нас, на основу актуелних разматрања искуственог подручја ратне вештине, све више се изграђује нова истинска теоријска свест и освешћење од претходних квазинаучних и псеудовојно-доктринарних теоријских сазнајних усмерења. У односу на та усмерења, истинска теоријска свест ратне вештине требало би да се исказује концизно – у општој теорији ратне вештине и посебно научнодисциплинарно у теоријама војне стратегије, војне оператике, војне тактике, у њиховим општим, посебним, појединачним, елементарним и субелементарним деловима. То је најприкладније за војно-образовну практичну употребу, за израду пробабилне војне доктрине и њену примену. Она мора допринети да се и структура наше теорије ратне вештине иновира научно коректно, да

се конституише аналогно томе и системски, у различитим модалитетима. Та структура се мора детаљније поставити и спецификовати помоћу научнометодолошких замисли за излагање теоријских знања о конкретним искуственим подручјима ратне вештине на која се та знања примењују и практикују.

Системска основа структуре теорије ратне вештине мора бити аналогна систему основне структуре искуствених подручја оних појава оружане борбе, борбених дејстава и њихових пратећих активности у којима се најнепосредније практикује војностратегијска, војнооперативна и војнотактичка вештина. У односу на наше претходно уважаване замисли о њиховој структури, морају се изградити нове системске структуре теорије војне стратегије, војне оператике и војне тактике. На основу њих треба да се формира нова актуелна теоријска свест о системској структури парадигматичног модела искуствених подручја оних појава оружане борбе, борбених дејстава и њихових пратећих активности на које се њихове теорије примењују. При томе се мора изразити непрекидна тежња да се успостави потпуна системска подударност између наведених структура и да се о њима, односно о њиховом интеракцијском односу, оствари конкретна научна и методолошка освештеност. То је захтев који се мора научносазнајно испоштовати, јер наше оружане снаге морају имати праву теорију ратне вештине и, последично, теорију пробабилне војне доктрине. То је један од нужних услова за њихову пробабилну мирнодопску и евентуалну ратну праксу.

Наша нова теоријска свест о ратној вештини не може убрзано и *ad hoc* изградити праву, универзално прихватљиву структуру теорије ратне вештине, а затим и праву теорију наше ратне вештине. Наши истраживачи аутори морају, пре свега, научно суптилно да превладају бројне и веома различите научносазнајне проблеме који се појављују приликом сазнавања свих облика испољавања ратне вештине. Ти се проблеми углавном уочавају или назире у неодређеностима или у погрешним схватањима и одређењима: 1) искуственог подручја наше ратне вештине и његове основне структуре; 2) предмета наше теорије ратне вештине и његове основне структуре; 3) предмета наше полемистике и његове основне структуре; 4) искуственог подручја наше војностратегијске вештине, предмета војне стратегије и његове основне структуре, и предмета теорије наше војне стратегије и његове основне структуре; 5) искуственог подручја наше војнооперативне вештине, предмета војне оператике и његове основне структуре, и предмета теорије наше војне оператике и његове основне структуре и, 6) искуственог подручја наше војнотактичке вештине и његове основне структуре, предмета војне тактике и његове основне структуре, предмета теорије наше војне тактике и његове основне структуре итд.

Пре одлуке да приступе решавању наведених научносазнајних проблема, наши истраживачи аутори морају да сазнају и уважавају проверене методолошко-теоријске поставке. Сва искуствена подручја ратне вештине, односно војностратегијске, војнооперативне и војнотактичке

вештине су системски успостављена по предметним областима, које су структурално и функционално повезане у целину – предметно детерминисану војном стварношћу у миру и рату. Аналогно томе, и предметне области и предмети наведених наука (научних дисциплина) и теорија су структурално и функционално повезани у мисаоно сазнајну целину, која је, такође, предметно одређена таквом стварношћу и фондом научних знања о тој стварности – прошлој, садашњој и будућој. Њихова реална и апстрактна међузависност ствара реални привид о њиховој системској сагласности која би требало да буде иста са сазнаним и разматраним проблемима и процесима практиковања ратне вештине у прошлој, савременој и непосредно будућој војној стварности. То значи да су системи искуственог подручја ратне вештине, предметне области полемистике и предметне области теорије ратне вештине *кохерентни* под условом да су сви делови искуственог подручја ратне вештине мисаоно-сазнајно и научно коректно разматрани. Због тога је основна структура искуственог подручја ратне вештине погодна да се потпуно одрази и преслика у свакој ваљаној теорији ратне вештине и теорији полемистике. Та је поставка инструктивна за све истраживаче (ауторе) који разматрају теорију ратне вештине и њену структуру.

Да би се утврдила права структура теорије наше ратне вештине требало би усмерити истраживаче ауторе на резултате фундаменталних сазнајних процеса у теорији наше полемистике. То се односи на постојеће епистемолошке основе у нашој теорији ратне вештине, које се углавном уочавају у следећим хипотетичким ставовима и сазнајним чињеницама.

1) *Искуствено подручје ратне вештине наших оружаних снага* је конкретна оружана борба – појава манифестована њиховим и противничким борбеним дејствима у оружаном сукобљавању, која поседују конкретни суштински реалитет и релативну самосталност емпиријске егзистенције стварног односа сукобљених оружаних снага у рату. Оно је суптилније одређено као предметна област практиковања наше ратне вештине, која обухвата предметне области борбених дејстава, њихових пратећих активности, и њиховог тотала, оружане борбе у реалној датости њихове припреме и извођења. У теорији и пракси, то подручје се обично дели на искуствена подручја војностратегијске, војнооперативне и војнотактичке вештине наших оружаних снага.

Искуствено подручје војностратегијске вештине наших оружаних снага је конкретна оружана борба стратегијског нивоа и значаја – појава манифестована стратегијским борбеним дејствима наших оружаних снага и одговарајућим борбеним дејствима противничких оружаних снага у њиховом сукобљавању која поседују конкретни суштински реалитет и релативну самосталност емпиријске егзистенције стварног односа сукобљених оружаних снага у рату. Оно је суптилније одређено као предметна област практиковања ратне вештине наших оружаних снага стратегијског нивоа и значаја, која обухвата предметне области стратегијских борбених дејстава, њихових пратећих активности, и њихо-

вог тотала оружане борбе стратегијског нивоа и значаја у реалној датости њихове припреме и извођења. У теорији и пракси то подручје (или њему одговарајућу предметну област) обично се дели на: општи део, његове посебне делове и њихове опште, посебне, појединачне, елементарне, субелементарне итд. делове.

Искуствено подручје војнооперативне вештине наших оружаних снага јесте конкретна оружана борба оперативног нивоа и значаја – појава манифестована оперативним борбеним дејствима наших оружаних снага и одговарајућим борбеним дејствима противничких оружаних снага у њиховом оружаном сукобљавању, која поседују конкретни суштински реалитет и релативну самосталност емпиријске егзистенције стварног односа сукобљених оружаних снага у рату. Оно је суптилније одређено као предметна област практиковања ратне вештине наших оружаних снага оперативног нивоа и значаја, која обухвата предметне области оперативних борбених дејстава, њихових пратећих активности и њиховог тотала оружане борбе оперативног нивоа и значаја у реалној датости њихове припреме и извођења. У теорији и пракси, то подручје (или њему одговарајућу предметну област) обично се дели на: општи део, његове посебне делове и њихове опште, посебне, појединачне, елементарне, субелементарне итд. делове.

Искуствено подручје војнотактичке вештине наших оружаних снага је конкретна оружана борба тактичког нивоа и значаја – појава манифестована тактичким борбеним дејствима наших оружаних снага и одговарајућим борбеним дејствима противничких оружаних снага у њиховом оружаном сукобљавању, која поседују конкретни суштински реалитет и релативну самосталност емпиријске егзистенције стварног односа сукобљених оружаних снага у рату. Оно је суптилније одређено као предметна област практиковања ратне вештине наших оружаних снага тактичког нивоа и значаја, која обухвата предметне области тактичких борбених дејстава, њихових пратећих активности и њиховог тотала оружане борбе тактичког нивоа и значаја у реалној датости њихове припреме и извођења. У теорији и пракси то подручје (или њему одговарајућу предметну област) обично се дели на: општи део, његове посебне делове, и њихове опште, посебне, појединачне, елементарне, субелементарне итд. делове.

2) *Предмет наше теорије ратне вештине* је веома динамична категорија, која се тешко може прецизно дефинисати и статично разматрати, јер се налази у веома сложеним развојним и садржајним променама. Стога је упутно констатовати да су у нашој савременој војној литератури као предмет теорије ратне вештине, под различитим именима и називима, углавном, третирани проблеми и процеси који се у току оружане борбе намећу оружаним снагама (и становништву). Пошто наша садашња теорија ратне вештине претендује на научни статус, упутно је да њен прави предмет буде *комплекс нових актуелних међусобно сродних проблема и процеса који настају (или који се могу појавити) у интеракцији сукобљавања наших оружаних снага (и становништва) и оружаних снага непријатеља у току припреме и вођења борбених*

дејстава и у оружаном борби. Он је обично некоректно дељен на предмете стратегије, стратегије оружане борбе, оператике и тактике, који су, такође, углавном веома некоректно разматрани. Стога је упутно да се теоријски и практично дели на предмет опште теорије ратне вештине и на предмете теорија војне стратегије, војне оператике и војне тактике, и да се научно коректно разматрају.

Предмет наше опште теорије ратне вештине јесте, углавном, релативно неодређен у нашој војној литератури. У нашој мисаоно-сазнајној датости и практично, он би требало да садржи комплекс проблема целовитог обухвата свих најважнијих одлика искуственог подручја наше ратне вештине или предметних области њеног практиковања у рату. То значи да би требало да садржи комплекс проблема целовитог обухвата свих основних одлика предметних области борбених дејстава, њихових пратећих активности и њиховог тотала оружане борбе у реалној датости њихове припреме и извођења. У теорији и пракси, требало би га делити на предмете ужих теорија, у којима се разматрају поједине основне одлике појава оружане борбе, борбених дејстава и њихових пратећих активности. То могу да буду, на пример: закони оружане борбе и борбених дејстава, законитости развоја и испољавања појава оружане борбе и борбених дејстава, облици испољавања појава оружане борбе и борбених дејстава, садржај појава оружане борбе и борбених дејстава, могућности за практиковање борбених дејстава и њихових пратећих активности, односи појава оружане борбе и борбених дејстава итд. По свему судећи, то је незаобилазна предметна и тематска област за истраживање и разматрање у докторским и магистарским дисертацијама, а нарочито за ауторе из нашег института за ратну вештину.

Предмет теорије наше војне стратегије требало би да обухвати комплекс нових актуелних и сродних проблема и процеса који настају (или који могу настати) у припреми и вођењу стратегијских борбених дејстава и њихових пратећих активности, односно у оружаном борби на стратегијском нивоу. У теорији и пракси треба га делити, сагласно подели искуственог подручја војностратегијске вештине наших оружаних снага, на: општи део, његове посебне делове и њихове опште, посебне, појединачне, елементарне, субелементарне итд. делове. То захтева научно коректно стварање одговарајућих ужих комплексних теорија и нашу нову, праву теорију војне стратегије.

Предмет теорије наше војне оператике требало би да обухвати комплекс нових актуелних и сродних проблема и процеса који настају (или који могу настати) у току припреме и вођења оперативних борбених дејстава и њихових пратећих активности, односно у оружаном борби на оперативном нивоу. У теорији и пракси, треба га делити, сагласно подели искуственог подручја војнооперативне вештине наших оружаних снага, на: општи део, његове посебне делове и њихове опште, посебне, појединачне, елементарне, субелементарне итд. делове. То захтева научно коректно стварање одговарајућих ужих комплексних теорија и нашу нову, праву теорију оператике.

Предмет теорије наше војне тактике требало би да обухвати комплекс нових актуелних и сродних проблема и процеса који настају (или који могу настати) у току припреме и вођења тактичких борбених дејстава и њихових пратећих активности, односно оружане борбе на тактичком нивоу. У теорији и пракси требало би га делити, сагласно подели искуственог подручја војнотактичке вештине наших оружаних снага, на: општи део, његове посебне делове и њихове опште, посебне, појединачне, елементарне, субелементарне итд. делове. То захтева научно коректно стварање већег броја одговарајућих ужих комплексних теорија и нашу нову, праву теорију војне тактике.

3) *Предмет наше полемистике* је ситуиран у стварности предметне области у којој се практикује ратна вештина у рату. Он обухвата комплекс проблема и процеса припреме и вођења борбених дејстава и оружану борбу у рату. То значи да предмет теорије наше полемистике обухвата комплекс нових актуелних и међусобно сродних проблема и процеса који настају (или који могу настати) у току припреме и вођења борбених дејстава и њихових пратећих активности, односно у оружаном борби. Тај део стварности детаљније истражују и разматрају научне дисциплине полемистике: војна стратегија, војна оператика и војна тактика, а сва знања се уграђују у њихов теоријски фонд, који у целини сачињава теорију полемистике. У теорији и пракси, предмет теорије наше полемистике требало би поделити на предмет општег дела теорије полемистике и на предмете теорија војне стратегије, војне оператике и војне тактике. То је примерено за сва мисаоно сазнајна разматрања ратне вештине, за примену у нашем војнообразовном процесу, за израду ваљане војне доктрине и за примену у пракси ратне вештине наших оружаних снага.

Помоћу наведених поставки указано је само на полазне сазнајне проблеме који се посредовано одражавају на научно овладавање практибилном структуром теорије наше ратне вештине. Тако усмерене, оне се одражавају и на могућности стварања теорије наше ратне вештине по угледу на теорију полемистике. Њихово потпуније разумевање, суптилније сазнавање и смислена примена могу помоћи да се створе поузданије епистемолошке, теоријске и терминологијске основе за перспективни научноистраживачки задатак – стварање наше теорије полемистике. По свему судећи, то је веома захвалан и веома изазован научносазнајни захтев, потреба и интерес наших оружаних снага, који би требало да реше вишегодишњим научним радом истраживачи (аутори), нарочито у Институту за ратну вештину. У решавању тог задатка они морају, следећим редоследом, да утврде и одреде: искуствено подручје ратне вештине и његову детаљну структуру; искуствено подручје наше ратне вештине и његову основну структуру; предметну област и предмет полемистике и њихову детаљну структуру. На основу тога, детаљније и суптилније треба да утврде и одреде праву практибилну структуру теорије ратне вештине наших оружаних снага. После тога би требало да следи ауторски и научни рад на иновирању наше савремене теорије ратне вештине и израда пробабилне војне доктрине.

Структура теорије наше ратне вештине веома се мало разматра у нашим оружаним снагама, па се у тој области уочавају наши највећи научносазнајни проблеми и пропусти. То се нарочито примећује у домену разматрања њене логичке и практикабилне структуре, помоћу којих се детаљније разматрају (одређују) и ситуирају, а затим и објашњавају, искуствена подручја или предметне области припреме и вођења борбених дејстава, њихових пратећих активности и оружана борба – прошла, садашња и непосредно будућа. Тиме се најнепосредније указује на веома значајну предметну област теорије наше ратне вештине према којој треба усмерити наше епистемолошке сазнајне напоре. То подразумева и улагање посебних напора да се успостави потпуна хипотетичка дедуктивно-индуктивна, логичка и практикабилна структура наше будуће теорије ратне вештине и дијалектичка повезаност знања у (нашој евентуално будућој) пробабилној војној доктрини. У свим тим настојањима мора се изградити и успоставити истинска теоријска свест у општој теорији ратне вештине, теорији војне стратегије, теорији војне оператике, теорији војне тактике и у нормираним знањима. Због тога је неопходна израда ваљане теоријско-методолошке основе парадигматичне теорије и њене структуре, а затим, аналогно томе, ригорозан епистемолошки третман и иновирање наше савремене теорије ратне вештине.

Литература:

1. Андреев, Иван Дмитриевич, *Теорија как форма организации научного знания*, Москва, „Наука“, 1979.
2. *Филозофия, методология и наука*. Москва, „Наука“, 1972.
3. Грязнов, В. С. и др. *Теория и ее объект*. Москва, „Наука“, 1973.
4. Жирген Хаберманс, *Теорија и пракса*, Београд, БИГЗ, 1980.
5. Кошнин П. В. *Логические основы науки*, Киев, „Наукова думка“, 1968.
6. Михаило Марковић, *Дијалектичка теорија значења*, Београд, „Нолит“, 1971.
7. Михаило Марковић, *О појму предмета науке*, „Књига“, бр. 26, Београд, САНУ, 1964.
8. *Логическая структура научного знания*. Москва, „Наука“, 1965.
9. Меркулов, И. П. *Метод гипотеза в истории научного познания*. Москва, „Наука“, 1984.
10. *Методологические проблемы военной теории и практики*, Москва, Воениздат, 1969.
11. Новак Милошевић, *Метод и методологија ратне вештине*, Београд, ЦВВШ ОС „Маршал Тито“, ИСИ, 1990.
12. Новак Милошевић, *Пројектовање у ратној вештини*, Београд, ВИНЦ, 1989.
13. Наукoвeдeниe. *Прoблeмe, стpуктyрa, eлeмeнтe*, Москва, Московский университет, 1974.
14. Ернест Нејгел, *Структура науке*, Београд, „Нолит“, 1974.
15. *Системный анализ и научное знание*, Москва, „Наука“, 1978.
16. Тосака, Д. *Теорија науки*, Москва, „Наука“, 1983.
17. Ваатомин, Н. К. *Генезис научного знания. Факт, идеја, теорија*, Москва, „Наука“, 1973.
18. Заботин, П. С. *Преодоление заблуждений в научной познании*, Москва, „Мысль“, 1979.

Милан В. Петковић, пуковник

Савремени међународни тероризам је у сталној експанзији, која се првенствено испољава у квалитативном домену. Захваљујући константама које га покрећу, међународни тероризам се циклично обнавља, сваки пут усавршенији и ефикаснији, с додатним елементима изненађења.

Логика политичког тероризма произилази из политички мотивисане намере да се, применом аката тероризма на брижљиво одабране мете напада, изазову последице у конкретној земљи или међународним односима, а у организацијско-тактичком погледу крећу се између екстрема. С једне стране, целокупна пирамида насиља налази се у дубокој илегалности и од степена конспиративности зависи не само успех конкретне терористичке акције већ, често, и судбина целокупне организације. С друге стране, у фази реализације терористичког процеса рачуна се на максимални публицитет, који кумулативно делује на друштво стварајући секундарне ефекте, који су крајњи циљеви терористичке делатности.

Организовано супротстављање тероризму је стална преокупација међународне заједнице. Бројни састанци на највишем нивоу, резолуције, закључци и организоване активности на сузбијању тероризма треба да онемогуће терористичке активности, којих нису поштеђени ни појединци, ни друштво у свету, без обзира на расу и верску опредељеност становника и техничко-технолошки степен развоја нација.

Савремени међународни тероризам је у сталном порасту без обзира на све организованије супротстављање међународне заједнице и на мере које се предузимају ради његовог сузбијања.¹ Захваљујући константама које га генеришу, међународни тероризам се обнавља и усавршава на све вишем техничко-технолошком нивоу, а ефикасност му се стално повећава. Уз сталну примену нових, различитих метода и облика деловања, међународним тероризмом (па и националистичким – локалним облицима тероризма) постижу се, наизглед, потпуно супротни ефекти: очекује се да ће се проблеми који су изазвали тероризам решити већом демократизацијом, ублажавањем или уклањањем социјално-политичких узрока који воде ка његовом обнављању, и да се појачаном ре-

¹ Према америчком теоретичару Р. Куперману, тероризам се годишње повећава за 12 – 15 одсто. Сличне закључке наводе и британски и француски аналитичари (детаљније: Доц. др Милан Пешански, „Технологија“ политичког тероризма, „Безбедност и ДСЗ“, бр. 6/1990, Београд, стр. 32–37.

пресијом, гушењем основних грађанских права или увођењем ванредног стања („увођење државног тероризма против тероризма“) може отклонити тероризам. Међутим, у оба случаја, терористичка стратегија постиже основне циљеве. У првом случају, уколико приморају власт на демократизацију услова живота у једном друштву и на решавање појединих питања за која су терористи заинтересовани, постижу, делимично или потпуно, циљеве своје активности. У другом случају, уколико се политичка реакција државе испољи кроз појачану контролу и принуду, нарушиће се међународни углед земље и могуће је њено изоловање у међународној заједници, што је, такође, остварење дела циљева планера тероризма. У том случају, терористичка активност у таквој земљи, посебно ако стратегија тероризма успеју да пред светским јавним мњењем замене узроке и последице, добија привид борбе за прогресивну промену.²

На основу наведеног јасно је да носиоци тероризма, првенствено посредством офанзивне стратегије, односно терористичке агресије, покушавају да од жртве (објекта напада) изнуде политичке уступке. У већини случајева испољена терористичка агресија, покреће одбрамбено-заштитни систем нападнутог субјекта, тј. долази до неоружаног и сукобљеног оружаног, а у одређеним околностима и масовног оружаног сукоба између агресора и браниоца. Према томе, тероризам није само најгрубљи облик насиља, како се сматра и терминолошки означава, већ плански, свеобухватан и континуиран сукоб, најчешће између деструктивних субјеката и актуелних власти унутар једне државе, али и између држава, у којем нападач, усклађеним неоружаним и оружаним делатностима, настоји да код нападнутог изазове страх због којег ће пристати на политичке уступке, односно да га потчини својој вољи.

Фазе развоја међународног тероризма

Иако је тероризам као друштвена појава настао давно, за савремена разматрања су значајна два периода: 1) „либерални“ – неподржављени тероризам седамдесетих година, и 2) тероризам на крају 20. века.

„Либерални“ – неподржављени тероризам

Период „либералног“ тероризма почео је крајем седамдесетих година, трајао је до девете деценије 20. века. У том периоду већина терористичких организација „оперисала је“ у Западној Европи, Јапану и на Блиском и Средњем истоку. Организације су настајале спонтано и аутохтоно, као реакција на економско-социјалну ситуацију у њиховим

² Сецесионистичко-терористички покрет шиштарских екстремиста на Косову и Метохији срачунао је на такво приказивање своје „борбе за људска права“ пред светским јавним мњењем (делује наизменично насилним методама – атентати, диверзије, саботаже, и политичким методама – референдум о отцепљењу, успостављање илегалне владе, „паралелни“ систем власти и школства итд.).

земљама. То је био период, мање-више, „искреног револуционарног заноса“, насталог услед појачаног незадовољства политиком земаља западне Европе и Јапана. Томе је допринело и неколико социолошких збивања и реаговања, од којих су значајнији: студентски бунт 1968. године у западноевропским земљама, који се брзо проширио ван граница појединих земаља и захватио, поред осталих, и нашу земљу; протести против рата у Вијетнаму (најбурнији је био у САД – многи, сада познати људи били су захваћени идејом о прекиду рата, односно одбијања захтева државе); окретање тероризму појединих палестинских ослободилачких организација и група, нарочито после победе Израела у рату 1967. године (терористички акт који је узнемирио цео свет збио се на Олимпијади у Минхену 1972. године, када су палестински екстремисти убили више израелских спортиста у олимпијском селу); почетак буђења исламског екстремизма у неким земљама, традиционално осетљивим на исламски верски екстремизам, итд.

У таквој политичкој ситуацији јавиле су се идеје о превазилажењу противуречности између слободе одлучивања и немоћи у односу на основне услове економске и политичке егзистенције. Млада генерација, која је, у условима корупције, манипулисања људима, политичког волунтаризма и појачане репресије државних органа, изгубила поверење у политички систем и личност која му је била на челу, окренула се насилним методама изнуђивања решења која јој погодују. Тада је у екстремним деловима друштва, економски најугроженијим, али и међу популацијом млађих узраста, почела да се јавља дилема (веома често су је наметали страни планери терористичких активности – стране обавештајне службе или мултинационални чиниоци моћи) да ли и колико су носиоци власти у сопственој средини легитимни, односно да ли делују за сопствену или друштвену добробит. На тај начин су се стекли предуслови за „обрачун“ опозиције и власти, који може да поприми и веома различите, па и насилничке облике.

Основна идеја која је подстакла на окупљање младе екстремисте може да се сведе на став да не постоји ниједан политички систем који није мање или више отворена владавина насиља, из чега је изведен закључак да на насиље треба одговорити насиљем. Тако су, донекле на веома упечатљив начин, оживљене идеје Маркузеа³ и других да је „природно право“ оних који припадају потлаченим и „савладаним мањинама“ да употребе ванзаконска средства чим законска средства постану недовољна, јер су закон и ред установљени да би се штитила установљена и устоличена бирократија и хијерархија. Тако створена „нова левица“ брзо се идејно раслојавала и усмерила масе младих различитим идејним правцима (анархизам, маоизам, неонацизам, разне верске секте са развијеним програмима спровођења насиља разних врста итд.). Насупрот тим екстремистичким покретима, највећи део „нове левице“ се пасивизирао. Као противтежа стварању екстремно

³ P. Wolff, B. Moore, H. Markuze, *Kritik der reinen Toleranz*, Frankfurt, 1966, str. 127, и др Милан Пашански, *исто*, стр. 34.

оријентисаних организација, државне институције су почеле, често непотребно грубо и брутално, да „затиру“ грађанску непослушност. Резултат је био отпор и оријентација једног екстремног крила „нове левице“ да се приклони Маркузеовом рецепту и да се определи за нападе „на само срце државе“ – терористичким активностима без преседана. Тако су, готово у исто време, у Јапану започеле акције „Црвене армије“, у САД „Метеоролози“, у Немачкој „Фракција Црвене армије“, у Италији „Црвене бригаде“, а у Великој Британији „Бригаде гневних“. Због недовољног „борбеног искуства“, те организације су се веома брзо повезале са већ постојећим народноослободилачким покретима, пре свега са Палестинским ослободилачким покретом, који је имао богато искуство стечено у борби против Израела. Та веза се посебно осетила у избору концепције и доктрине оружаних активности, које су биле примерене социјалној средини у којој су се активности одвијале. Због релативне затечености мерама државне репресије, новонастали терористи су били принуђени да веома нешлански пређу у илегалу, примењујући, пре свега, јужноамеричке „рецепте“. То, понекад, није давало добре резултате, али су ипак постигли више спектакуларних успеха, што је охрабрило екстремисте да наставе борбу. Почетни успеси су допринели усавршавању стратегије и тактике борбе, прилагођене друштвено-политичким специфичностима њихових земаља. Неке од организација, као што су немачки РАФ (Фракција Црвене армије) и италијанска „Црвене бригаде“, определиле су се за тзв. градску герилу, у којој су имале успеха.⁴ „Технологија“ тероризма из тог периода може се разложити на следеће компоненте:

– *Организациона структура* терористичких организација је увек у функцији циљева организације и чини најделисходнији механизам за руковођење, који остварује унапред одређене и формулисане политичке циљеве, извођењем селективних терористичких аката. На челу већине терористичких организација у том периоду биле су тзв. стратешке дирекције, које су одређивале политичку линију деловања и стратегију оружане борбе, али и мете напада, при чему су узимани у обзир дуготрајни политички циљеви организације. У њеној надлежности је била и централна архива, у коју су се сливали подаци значајни за рад организације, као и за одржавање веза с другим терористичким групама. Дирекција је обично имала одељке за политичку, војну и пропагандно-информативну активност. Војни одељак је руководио оружаним формацијама организације и старао се о обуци, наоружању и опреми и центрима за обуку терористичких формација. Најчешће су имали филијале у великим градовима, које су биле мање или више аутономне. Те основне градске формације су дељене на ударне групе, а оне на ћелије са пет-шест терориста. Свака ћелија је имала конспиративно име и шифру за идентификацију.

⁴ Од тих акција у јавности су биле најпознатије отмица и убиство Алда Мора, диверзија на миланској железничкој станици, разне активности терористичке групе Бадер-Мајнкоф, и друге.

Инфраструктура терористичких организација је била постављена у облику концентричних кругова. У центру је било тзв. тврдо језгро, које су чинили идеолошки или верски идеолози, индоктриниране особе или фанатици, спремни и на највише личне жртве. У другом кругу, ширем, били су помагачи и јатаци, који су се често организовали у политичку партију која се легалним средствима борила за остварење циља. Обука људства се спроводила плански и систематски. Посебна пажња је посвећивана поступности: почињало се од курирских и осматрачких задатака, настављало са савладавањем борилачких вештина, а завршавало обуком у коришћењу експлозива, оружја свих врста, изради приручних средстава за уништавање и онеспособљавање, и слично.

– *Финансирање терористичке делатности* у том периоду заснивано је на тзв. самофинансирању путем „експроприације“. У пракси, то се сводило на пљачке, провале у банке, отмице људи ради изнуђивања откупа и разне уцене.⁵ До седамдесетих година отмице су биле карактеристичне за јужноамеричке терористичке и разбојничке групе. Међутим, када је 1970. године, баскијска терористичка организација ЕТА у Сан Сабастијану отела немачког конзула да би изнудила пуштање на слободу заточених баскијских сепаратиста, та пракса се почела примењивати и у Европи. Од тог времена, отмице су постале редован начин прибављања финансијских средстава. Само у Италији је, у периоду од 1970. до 1977. године изведено 295 отмица за које је исплаћено 100 милијарди лира. Такав начин прибављања финансијских средстава, према британским аналитичарима, био је много ефикаснији од провала у банке, а био је и мање ризичан јер се могао извести на веома неприметан начин.

– *Планирање терористичких аката* обављало се веома брижљиво и детаљно. Велика пажња је посвећивана изненађењу, али и избору објекта напада, мерама обезбеђења статуса лица која су одабрана као објекти напада и њиховим добрима, као и начину извођења терористичког акта.

За тај период је карактеристично да су терористичке групе самостално бирале објекте напада и о њима прикупљале податке. У акцијама терориста био је наглашен елемент самопожртвовања, који се граничио с фанатизмом (тај елемент је постао једна од основних карактеристика терориста са Блиског истока, посебно после наглог повећања утицаја иранских исламских фундаменталиста осамдесетих година).

⁵ У току прве половине седамдесетих година у Немачкој је изведено више од 60 упада у банке, при чему је однето око 10 милиона марака; италијанске терористичке групе су се специјализовале за отмице и наплату откупа, посебно на југу земље и у Риму; блискоисточна градска герила се и сада додатно снабдева новчаним средствима на тај начин (сматра се да само у Либану нестане дневно од пет до десет људи да би за њих нека од илегалних организација тражила новчани откуп од његових рођака).

Почетком деведесетих година, аутохтоне и мање-више самосталне терористичке организације почеле су да слабе и да преиспитују своје фундаменталне поставке. Период од 1980. до 1983. године означила су два упоредна процеса. С једне стране, снаге безбедности су извеле неколико значајних и одлучујућих потеза, којима су поједине терористичке организације разбијене или натеране да напусте традиционална поља дејства, а с друге стране, за делове терористичких организација, који су пребегли у иностранство заинтересовале су се обавештајне службе, које су их преузеле и отпочеле манипулацију са њима. Истовремено, дошло је до чвршћег повезивања разнородних терористичких организација на основу заједничког интереса за преживљавање. У оквиру те „међународне“ сарадње, терористичке организације су често у контакту са терористичким групама створеним уз помоћ и подршку појединих обавештајних служби или са специјализованим органима појединих држава. Тако се, добијањем „покровитељства“, појавио државни тероризам. Амерички експерт за тероризам, Јахија Садовски, тврди да се „суочавамо са нивоом организације вишим од било чега до сада виђеног“. На свету су тренутно најопасније терористичке групе које је својевремено организовала и припремала ЦИА за дејство против совјетских снага у Авганистану и на другим просторима на којима се испољавао утицај „црвеног непријатеља“, како би се парирало тероризму, насталом под окриљем и спонзорством противника. То је била „инвестиција хладног рата“ која је доносила профит, али која сада испоставља рачуне за наплату.⁶

Експерти тврде да се све мање примењују стари облици тероризма. Наиме, све је мање традиционалних, чврсто организованих и из једног центра руковођених терористичких организација и мрежа, а све више „домаћих“, етнички и верски инспирираних терориста којима је публицитет довољна надокнада за све ризике које предузимају. Истражујући неке новије терористичке акте, група француских аналитичара је закључила да је већина терористичких активности тзв. градске гериле изведена у близини седишта великих информативних агенција, у време припреме ударних информативних емисија на радију и телевизији или у време одржавања неке медијски занимљиве активности. Основни разлог за то је била могућност за медијска приказивања терористичког дела.

У последње време губи се граница између тероризма и организованог криминала: нико више не може да разграничи докле сеже тероризам, а одакле почиње криминал најниже врсте. Међутим, највише забрињава усавршавање технологије и могућност да се лако дође до упутстава како да се терористички акт припреми и изведе. Наиме, упутства за

⁶ Yonah Alexander, *The Terrorist Network*, „Defence and Diplomacy“, № 9, September 1989, pp. 36–41.

израду експлозивних направа могу се добити преко Интернета, програми са „компјутерским вирусима“ могу се наручити поштом, разне компоненте средстава за онеспособљавање електронских система могу се набавити у трговинској мрежи, а нису ретки ни услужни продавци који дају савете како се најлакше склапа опасна направа, конструише смртоносна справа, или прави одговарајућа материја за онеспособљавање. Осим тога, многи производи индустрије производа широке потрошње имају тзв. двојну намену, и није потребно посебно знање да се различите безопасне компоненте споје у опасне експлозивне направе.⁷

Тероризам често служи за прикривање слабости и немоћи да се друштву неметну сопствени став или политика. Типичан пример за то су терористички акти шиптарских сепаратиста на Косову и Метохији. Више или мање, зависно од тренутне међународне политичке ситуације, терористи са тог простора уживају и подршку неких међународних чинилаца. Та подршка постојећим терористичким организацијама огледа се у финансирању, испорукама оружја, обучавању, пружању уточишта, снабдевању путним исправама, логистичкој подршци, и другом. Уочава се и директна терористичка подршка и делатност појединих земаља на међународном плану, што се испољава и организовањем терористичких група које се из своје земље или са територије трећих земаља убацују на територију земље објекта дејства, или се формирају унутар земље чије безбедносне интересе настоје да угрозе. Осим тога, поједине државе непосредно изводе терористичке акте преко својих обавештајних служби и других организација специјализованих за такве делатности.

Намера творца „новог светског поретка“ јесте да се чврстом организацијом и применом свих расположивих средстава присиле, успостави поредак који ће одговарати њиховој замисли. Методи за спровођење појединих сегмената њиховог плана типично су терористички: притисци, уцене, изолација, прогони „непослушних“, и слично. У концепцији наступа према земљама објектима напада примењују се и методи који су осуђени и забрањени Повелем Уједињених нација. Један од њих је и коришћење сецесионизма као оружја за постизање политичких циљева. На такав начин је разбијена претходна Југославија, на сличан начин се покушава и разбијање СР Југославије (толерисањем захтева шиптарских сецесиониста у седиштима значајних иностраних чинилаца и повремени гласни захтеви неких страних сила да се удовољи захтевима сецесиониста ради очувања светског мира.

Терористичка делатност појединих држава на међународном плану води ка јачању праксе тзв. двоструког стандарда: осуђује се једна, а подржава друга врста тероризма. Односно, поједине земље се подржавају, а друге кажњавају за исте категорије тероризма. Такво непринци-

⁷ Из зубне пасте познатог светског произвођача, пре десетак година, терористи су извлачили компоненту која је могла да се користи за справљање бојног отрова иперита (одмах по открићу, паста је повучена из продаје, а убрзо је престала и њена производња); кварцни часовници се могу користити као сатни механизми велике прецизности у темпирним експлозивним направама, и слично.

пијелно понашање појединих држава, а под њиховим притиском и шире међународне заједнице, доприноси неефикасности међународних конвенција и аката донесених ради сузбијања тероризма.

У последњој деценији одржано је десетак међународних самита о борби против тероризма. Усвајани су разни општи принципи и планиране разне конкретне мере, од договора о забрани извоза наоружања и војне опреме онима који подржавају тероризам (Токио 1986. године), преко сагласности о нечињењу уступака терористима приликом отмице („Група 7“, Венеција 1987. године), до оштре осуде свих форми тероризма (Самит 26 нација, Египат 1996. године), али тероризам није сузбијен. Напротив, постао је много опаснији: нови терористи су боље организовани (или су боље маскирани), теже се откривају и онемогућавају, и много теже уништавају. Тиме се, донекле, објашњава чињеница да је број терористичких напада у свету у 1995. години повећан за 37 одсто у односу на 1994. годину, док је број откривених или онемогућених терориста остао непромењен.

Главну реч у рату против тероризма имају најразвијеније земље света, што је потврђено и на састанку земаља „Групе 7“ и Руске Федерације у јулу 1996. године. Тада је усвојен план, од 25 тачака, који је основ стратегије борбе против тероризма на светском нивоу за дужи период. Тим документом су предвиђена три нивоа сарадње на сузбијању тероризма: 1) основни ниво, који чине билатерални споразуми земаља о размени информација о тероризму и терористима и методама борбе против тероризма; 2) регионални или континентални ниво, над којим се подразумевају делатности институција које имају регионални или континентални значај, као што су Савет Европе, Европска унија, ОЕБС, Организација америчких држава, Организација афричког јединства, Организација земаља југоисточне Азије, и слично, и 3) мултилатерални ниво – ОУН (десет међународних конвенција о борби против тероризма), Интерпол, НАТО (специјални комитет за борбу против тероризма) итд. Према закључцима британских аналитичара, „мора се учинити нешто против терориста да немају где да се склоне“, а то се може постићи једино свестраном сарадњом на сузбијању свих врста организованих антисоцијалних активности. Међутим, нема јединственог лека против тероризма, нити се могу очекивати брзи резултати међународне акције, без обзира на то колико је добро организована и спровеђена. За то постоји веома значајан разлог – интереси појединих земаља нису исти. Док неке земље теже да остваре доминацију над светом, друге настоје да их у томе омету, а треће покушавају да спрече и једне и друге да би спровеле своје замисли и оствариле своје интересе у делу света који сматрају својом интересном сфером.

Закључак

Сталне промене у свим значајним аспектима „технологије“ тероризма временом су довеле до промене његове првобитне суштине, тако да је савремени тероризам лишен чак и основних карактеристика

тероризма из седамдесетих година. Садашњи тероризам је често аполитичан, строго професионалан посао, лишен идеолошких предзнака. С друге стране, планери тероризма и његови иницијатори делују увек у функцији одређене политике.

Уколико терористичке организације желе да очувају самосталност, повремено мењају земљу у којој формирају главну базу, односно организују основне функције живота и рада. У случају да су терористичке групе зависне од држава под чијим окриљем делују, програм активности се планира у главној бази организације, уз сагласност домаћина, а избор објеката дејства и циљева који желе да се остваре указују на државу која усмерава терористичке делатности.

Финансирање терористичке делатности је, готово искључиво, везано за обавештајне службе. Међутим, изузетно, има терористичких организација које се „самофинансирају“. Такви случајеви су, најчешће, повезани са криминалним активностима и свде се на пљачке, отмице и уцене, и разбојништва свих врста. Није ретко да се „самофинансирање“ обавља помоћу шверца дроге, илегалне трговине наоружањем и војном опремом, трговине белим робљем и сличним активностима.

Мултинационалне и једнонационалне терористичке групе успешно делују у различитим земљама, пре свега, захваљујући логистичкој подршци „услугне агенције“ или „потпорне организације“ земље која толерише или подстиче тероризам. Такве агенције или организације, професионалне, профитног типа, с разгранатим пунктовима широм света, воде крупни, организовани криманал искључиво на принципима уговорних обавеза и плаћања услуга (понекад се ради и о тзв. пословима услуга за услугу). Уз највећу дискрецију, обезбеђују терористима базе, оружје, информације, средства транспорта, најважније податке о објекту дејства, канале за повлачење са места извођења акције и друго.

Државе које подржавају тероризам ретко наступају отворено. Најчешће се уместо њих појављује нека „невладина“ организација, која наступа „независно“, мада је стварни наручилац и спонзор тероризма увек препознатљив. Међутим, с времена на време, у државама које подржавају тероризам организују се антитерористичке кампање, „чистке“ и други облици исказивања лојалности међународној заједници и међународном јавном мњењу да би се пажња међународних чинилаца преусмерила на погрешну страну. У томе, често, средства јавног информисања имају велики значај, јер, вољно или невољно, свесно или несвесно, шире дезинформације фабриковане у центрима моћи који подржавају тероризам.

Међународна заједница још увек нема ефикасан систем и средства за контролу активности и субзијање међународног тероризма због различитих интереса неких значајнијих међународних чинилаца без обзира на општу сагласност да тероризам мора да се онемогући.

Литература:

1. Bernard Brodie, *War and Politics*, McMilan Publishing Co., New York–London, 1973.
2. Gregory Copley, *Defense and Foreign Affairs Handbook*, International Media Corporation Ltd, London, 1994.
3. Lawrence Freedman, *La stratégie mondiale*, Bordas, Paris, 1985.
4. Душан Вилић, *Тероризам – облик специјалног рата*, „Народна армија“, 11. мај 1978.
5. *Војни лексикон*, Војноиздавачки завод, Београд, 1990.
6. Живота Ивановић, *Медијски рат против Срба*, ТАНЈУГ, Београд, 1994.
7. Мирко Кларин, *Тероризам*, „Политика“, Београд, 1978.

Основни проблеми војног савезништва*

УДК 327.51

Мр Зоран Вучинић

Војно савезништво је историјска категорија и увек је чинило важну компоненту у структури међународних односа. Односно, увек је било важан инструмент спољне политике држава због њихове одбране или постизања циљева који су превазилазили питање сопствене одбране. Зато је, по правилу, савезништво увек било једнако значајно питање како за браниоца, тако и за нападача.

Свако савезништво се заснива искључиво на интересу и постоји само дотле док су подударни интереси савезника. Пошто интерес увек ограничава меру жртвовања савезника за савезничку ствар, савезништво је првенствено фактичко, а не правно питање, без обзира на то што су се савезнички аранжмани најчешће заснивали на уговору. Политички опортунитет је опредељивао државе да улазе у савезе, али и да их напуштају када им је то налагао интерес.

Савезништво је веома суптилан и вишеструко сложен однос како по начину испољавања, условима под којима се успоставља и мотивише, тако и по последицама које може да произведе, посебно на страни онога коме се савезничка помоћ пружа.

Односи у савременој међународној заједници показују да на војно савезништво и даље треба озбиљно рачунати. То значи да ће се многе државе, пре или касније, наћи пред познатом дилемом избора савезника, али и пред дилемом хоће ли жељени савез бити поуздан ослонац у остваривању њихових државних интереса.

Из историје савезничких односа познато је да су се приликом избора савезника државе руководиле различитим критеријумима и да се избор могао обавити само ако је друга држава имала исти интерес. Поузданост успостављеног савеза увек се ценила на основу могућности да се постигне постављени циљ, степена безбедности сваке чланице унутар савеза и степена хомогености савезничког односа. У историји је потврђено да ниједан досадашњи војни савез није био поуздан по било којем од тих критеријума, па чак ни онај који се одржао, односно био победник у рату.

* Аутор је за потребе „Војног дела“, сажео и прилагодио садржај одељка V Значајнија општа питања војних савезништава из књиге *Војни савези од Свете алијансе до НАТО*, у издању НИУ „Војска“, 1996. Реч је о значајном и актуелном садржају.

Савезништво је увек било једна од могућих политичких опција држава у процесу креирања и остваривања, пре свега, њихове спољне политике. Државе су, од свог постанка, улазиле у војне савезе да би се успешније браниле од непријатеља, а често и због тога да би лакше освајале туђе територије и проширивале сферу свог утицаја и своје моћи. Било да су започињале ратове или да су се браниле, увек су тежиле да делују удружено, јер је то претпостављало лакше постизање циљева. Зато је војно савезништво за државе одувек било веома значајан, често чак и одсудно важан инструмент њихове спољне политике. Све то показује да ни у одбрани своје независности, па ни у остварењу освајачких политика, државе нису могле да остану аутархичне, чак ни онда када се радило о најмоћнијим од њих. Због тога је савезништво једнако значајно за државу нападача и за државу браниоца. Јер, онај ко напада, и онај ко се од напада брани, имају исту дилему: ко ће бити на његовој страни, а ко на страни његовог противника. То питање се увек постављало, оно се и сада поставља, а тако ће бити и у будућности.

Свака држава која се опредељивала за савезништво морала је комплексно да процењује не само на кога може да рачуна као на свог савезника већ и под којим условима би се то савезништво остварило. Да је у основи сваког савезништва интерес доказују бројна историјска искуства из савезничких односа. Ако се узме у обзир да и држава којој се нуди савезништво има сопствене мотиве, тј. да у тај однос улази вођена својим интересима, тренутним или дугорочнијим, јасно је да свака страна процењује шта савезништом добија а шта губи, односно шта мора да жртвује и чему може да се нада. Савезништво је, дакле, посао са рачуном. Зато је степен ангажовања државе савезнице опредељен властитим интересом. Наиме, свака страна утврђује свој интерес, одређује начине за његово остваривање и величину жртве коју је спремна да поднесе у настојању да тај интерес постигне или очува. Ни у једном до сада оствареном савезништву није забележено да се нека од савезница жртвовала за савезничку ствар ако није била принуђена због одређених околности. Другим речима, ниједна савезница није у току рата „подметала леђа“ за свог савезника, већ је настојала да се „провуче“ са што мање жртава, настојећи да терет рата падне што је више могуће на савезника.

Савезништво се у пракси испољавало на различите начине – од јавне или прикривене подршке, до непосредног ангажовања у рату на страни савезника или заједно са њим. И у једном и у другом случају савезничко ангажовање се манифестовало кроз веома различите форме и садржаје. У већини случајева савезништво је било успостављено путем међународног уговора (јавног или тајног), мада је било у историји и много савеза *de facto*. Некад је савезништво успостављано и једностраним актима државе, као у случају једностраних изјава Велике Британије и

Француске, 1939. године, да ће бранити Пољску, односно Грчку и Румунију, ако их нападне Немачка.¹

Историјска искуства везана за савезништво показују, међутим, да форма савезничког односа никада није била пресудна за његов успех. Ако се савезништво успостави, оно траје, независно од тога да ли се заснива на формалном акту (уговор), или је настало без њега. А, оно ће у пракси постојати ако се подударе интереси двеју или више држава и трајаће све дотле док ти интереси буду подударни. При том, подударност интереса одређује настанак и постојање савезништва (уговорно или фактичко), а степен те подударности опредељује интензитет и снагу савезничких веза. У пракси се показало да су се увек лако уклањале све препреке међу државама, односно да су се сви међусобни спорови лако превазилазили ако су били мање значајни од ситуације која настаје отпочињањем рата. Зато је савезништво увек првенствено фактичко а не формално питање, односно, ствар је политичког опортунитета.

Не постоји држава која у прошлости није имала потребу за савезништвом, односно која није била у том односу по својој жељи или по диктату, односно по нужди. Да је проблем војног савезништва још увек актуелан показују последњих година и нека збивања на европској, али и на светској политичкој сцени, која одражавају суштину војног савезништва као појаве с изразито дугом традицијом у међународним односима.

Распуштање Варшавског пакта, али не и НАТО-а, који је опстао с амбицијом да и даље јача и да се шири ка Истоку, мноштво захтева за учлањење у тај савез, које је поднела већина бивших чланица ВУ, али и многе државе настале након распада СССР-а, СФРЈ и Чехословачке, постојање руског плана за стварање одбрамбене заједнице у оквиру ЗНД, прецизираног у документу под називом „Основно начело војне доктрине Руске Федерације“, од 18. новембра 1993. године,² и још увек недовољно јасне иницијативе за војним повезивањем у азијском региону, догађаји су који последњих неколико година указују на значајне нове правце у политици војног савезништва. Они су значајни управо стога што показују да распуштањем ВУ није престала потреба не само за постојањем супарничке војне алијансе него ни за политиком војног савезништва на глобалном нивоу. То значи да престанком биполаризма нису престали да постоје разлози за окупљање у војне савезе. Дакле, чинилац *непријатељ* и даље је остао основни разлог за војносавезничко опредељивање, при чему је, у неким случајевима, замењена улога „непријатеља“.

Масовно опредељивање наведених земаља за улазак у НАТО, уз чињеницу да је та алијанса извела неке унутрашње трансформације како би се што боље прилагодила новонасталим околностима, посебно у

¹ О томе детаљније у књизи Зорана Вучинића: *Војни савези од Свете алијансе до НАТО*, НИУ „Војска“, Београд, 1996, стр. 48–49.

² Опширније у *НАТО и партнерство за мир*, „Међународна политика“, Београд, 1996.

Европи,³ даје довољно разлога за песимизам када је реч о прогнозама даље перспективе система колективне безбедности, заснованог Повељом Уједињених нација. Јер, тај систем, од свог зачетка, није испунио наде које су у њега полагане, а сада је још даље од своје универзалности пошто га је монополисала водећа светска сила – Сједињене Америчке Државе.

Пошто је политика војног савезништва још увек актуелна, а то ће сигурно да буде и у будућности, свака држава која се сада, или у неком времену које следи, определи за војно савезништво мораће да решава све велике проблеме које су, у вези с тим, имале државе у прошлости: како изабрати војног савезника и да ли ће склопљени савез бити поуздан ослонац у остварењу постављеног спољнополитичког циља, који је у већини случајева, барем када је реч о малим земљама, имао одбрамбену функцију. Ни један, ни други проблем нису једноставни, и везани су за многе неизвесности и непознанице.

Избор војног савезника

Питање избора војног савезника је први и основни проблем државе која путем војног савезништва настоји да оствари одређене спољнополитичке циљеве. Приликом избора савезника она се нужно руководи одређеним интересима и критеријумима, чији избор зависи од бројних околности које та држава мора да узима у обзир. При томе постоји разлика између околности у мирnodопском периоду и околности у којима се ствара ратни савез. Али, и у једном и у другом случају питање савезништва је сложено и заинтересована држава мора на најбољи и најефикаснији начин да га размотри и донесе коначну одлуку. Савезништво, као спољнополитички циљ, има за државу стратешки значај пошто се тиче њене безбедности, а такав значај има и када се државе савезнички повезују да би постигле циљеве који превазилазе интересе безбедности, као што је, на пример, био случај са стварањем војних осовина пред Први и Други светски рат.

Када је безбедност разлог за проналажење савезника избор треба да се обави тако да укупна војна моћ савезништва буде, ако не већа, оно барем иста као војна моћ противника. Само такво савезништво, ако је дефанзивно, постаје чинилац одвраћања могућег угрожавања безбедности држава чланица. Насупрот томе, код офанзивних савеза укупна моћ мора да буде већа од противничке моћи. Јаче државе понекад немају потребу да улазе у савезе да би се заштитиле или угрозиле безбедност неке слабије државе, али слабија држава је увек приморана да кроз савезничко повезивање оствари ниво моћи који јој гарантује безбедност.

Проблем избора савезника у основи је, дакле, везан за постојање сличних интереса држава, јер без њих, иако могу имати различите

³ Исто, стр. 228.

основе, нема ни војног савеза. Међутим, чак и у таквим ситуацијама могу да се испрече бројне тешкоће, јер државе често имају и своје посебне интересе, који могу, чак, да буду оштро супротстављени заједничким интересима. Разлог зашто још ниједна од заинтересованих држава за пријем у НАТО није остварила тај циљ управо је у чињеници да још увек не постоје сви неопходни услови за подударност интереса између тих земаља и чланица те алијансе, иако се НАТО декларисао за њихов пријем.

Често су државе прикривале своје праве интересе у тренутку склапања савеза, али су они касније пресудно утицали на њихову судбину. Дешавало се и да поједине државе склопе тајне савезничке уговоре с противником против неке од својих савезница, као у случају великих сила у 19. веку. То су чиниле због своје личне безбедности, јер је свака зазирала од друге државе.

Идентичност или подударност интереса зближавала је државе независно од њихових ранијих односа и идеолошко-политичких разлика. Тако су се савезништва успостављала и међу државама које су по много чему биле блиске, али и међу државама које су стално биле супротстављене, чак је међу њима долазило и до претње ратом. Подударност интереса увлачила је у савезништво и државе које су у неком ранијем периоду биле на супротној страни. Тако је, на пример, Јапан у Првом светском рату био на страни сила Антанте, а у Другом светском рату на страни Немачке и у ратном стању са ранијим савезницима.

Иако су у савезе улазиле на основу истих интереса, многе државе су имале и своје посебне разлоге, па им је савез био управо зато потребан. Савези међу великим силама стварани су не само ради јачања њихове заједничке безбедности већ и ради проширивања личних сфера утицаја, сходно њиховим посебним интересима. Малим земљама су савези са великим силама били потребни ради јачања позиције у односу на земље од којих су осећале опасност, или према којима су имале одређене територијалне аспирације. За велике силе то је био начин за наметање разних видова утицаја у тим земљама, или су желеле да их искористе за своје освајачке планове. Савези између мањих држава, поред интереса безбедности, стварани су и због стицања независности и јачања укупних веза међу државама чланицама. Међутим, често су интереси малих држава ометани понашањем великих сила ако су им били супротстављени интереси.

У пракси савезничких односа се показало да су се државе руководиле и другим критеријумима када би се нашле у ситуацији која је налагала потребу да уђу у одређени савез. Тада су поједине државе, велике или мале, улазак у савезнички однос условљавале одређеним уступцима, углавном територијалним, као наградом. Очекивана награда је била разлог за прихватање или неприхватање савезништва, па су, ако је било више понуда, процењивале која је боља, али и која страна у могућем или постојећем рату има више изгледа на успех, па су се тој страни приклањале. Тако се понашала Италија пред почетак

и у првој години Првог светског рата, као и Бугарска и Румунија. Италија је напустила Тројни савез, чији је била формални члан, и тајним Лондонским уговором из 1915. године приступила Антанти. Бугарској је била ближа политика Немачке и Аустро-Угарске, али је тек септембра 1915, после чврстих гаранција на штету Србије, приступила Тројном савезу. Румунија се ценкала са супротстављеним блоковима настојећи да остане неутрална, па је тек августа 1916. ушла у споразум с Антантом, а то је учинила након преокрета на бојном пољу на штету Немачке и пошто је добила обећање да ће после рата проширити територију добијањем Баната.

Политичка и идеолошка блискост, као и традиција, такође су били критеријуми којима су се неке државе руководиле приликом избора савезника. Међутим, сви ти критеријуми, а посебно традиционалност, били су последица околности да су се у дугим временским периодима поклапали интереси држава. Сама по себи, традиција није била ни мотив ни гаранција за успех савезништва. У војним савезима она је била последица подударања интереса, а не непосредни разлог за савезништво. На пример, Наполеон је увео блокаду Енглеске и заратио са Русијом зато што је она игнорисала ту блокаду. Исто тако, Француска и Велика Британија нису прихватиле савезништво са САД у Корејском и у Вијетнамском рату. Наиме, потенцирање традиционализма има психолошки, али не и фактички значај.

Верованье у традиционално савезништво често је заснивано на заблудама и одсуству спознаје неумитне истине да је савезништво искључиво ствар политичког опортунитета, односно да је савезничка помоћ ограничена мером интереса стране од које се таква помоћ очекује. Тако је српска дипломатија почетком Првог светског рата била у заблуди да је Русија ушла у рат због Србије,⁴ верујући у традиционално савезништво, засновано на верској и културној блискости. Чињеница је да је таква блискост неспорна, али и да се Русија савезнички односила према Србији само када је то одговарало њеним интересима, те да је Србија, нарочито од Првог српског устанка 1804. године, често била изневерена од руске дипломатије, и то управо у ситуацијама када јој је њена помоћ, а нарочито војна, била преко потребна. Српска влада је током прве године Првог светског рата била чак изложена снажним притисцима руске дипломатије да се одрекне одређених територија на рачун Бугарске, како би се она привукла на страну Антанте. Србија и Русија никада нису имале формални савез, док је, на пример, Русија такав савез склопила са Црном Гором 1910. године.⁵

Сличне заблуде српска дипломатија испољила је у вези с грчким савезништвом. Уговор о савезу између Србије и Грчке од августа 1867. био је основ политике балканског споразумевања конкретизованог у

⁴ Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, „Српска књижевна задруга“, Београд, 1973, стр. 63.

⁵ О политичким аспектима тог савеза детаљније: Ј. А. Писарев, *Неки аспекти односа Русије са Црном Гором и Србијом почетком првог светског рата*, Историјски записи, књига XXIV, Титоград, 1967, стр. 230-233.

Први балкански савез (1866–1868), окренут против Турске. Међутим, уговор је настао после вишегодишњих мукотрпних преговора две земље, с обзиром на проблем поделе турског наслеђа на Балкану. Испоставило се, касније, да је Балкански савез био на маргини грчке спољнополитичке стратегије, а да је уговор са Србијом за Грчку био само једна од више политичких варијаната, коју је због устанка на Криту и могућег сукоба са Турском могла да користи за развлачење турских снага и слабљење притиска на Грчку.⁶ Када је Србија, у време догађаја у Босни и Херцеговини 1875. године, покушала да обнови Балкански савез, Грчка није била спремна на то јер није имала свог интереса, а наговештавала је политику пријатељства и сарадње са Турском.⁷ У Првом балканском рату 1912. године Грчка и Србија су биле само фактичке савезнице, јер Грчка ни тада није била заинтересована да савезништво са Србијом учврсти уговором. Међутим, када је 1913. године напала Бугарска (заједно са Србијом), дотадашња уговорна савезница у рату с Турском, грчка дипломатија је инстистирала да се српско-грчко савезништво формализује уговором, што је и учињено 1. јуна 1913. године. Тај уговор је обавезивао Грчку и када је Бугарска напала Србију 1915. године, али Грчка није желела, тј. није имала интерес да га испоштује.

У пракси се, такође, показало да политичке, конфесионалне и идеолошке разлике не морају да буду препрека државама при склапању савезништва. Државе су бирале савезнике и међу земљама са којима су чак биле у традиционално лошим односима, па чак и са којима су ратовале. На пример, Немачка је у оба светска рата била против САД, Француске и Велике Британије, али је, захваљујући њиховој попустљивости, између два светска рата економски и војно ојачала, а после Другог светског рата чак су је и економски помогли и примили у Атлантски пакт. Савезништво САД и Велике Британије са СССР-ом у Другом светском рату најбоље показује како идеолошке разлике не морају да буду сметња успостављању савезничких односа. То савезништво, у почетку фактичко а касније и уговорно, одржало се током свих ратних година и допринело победи над фашизмом.⁸ Њих је, једноставно, спојила заједничка опасност од Немачке. И стварање Балканског савеза 1954. године између Југославије, Грчке и Турске такође показује да различита политичка и идеолошка опредељеност не морају негативно да утичу на успостављање савезништва.

У пракси је било и наметнутих савезништава, тако да се није радило о обостраном избору војног савезника. Заправо, ако је избора и било, имала га је само држава која је могла да наметне савезнички однос.

⁶ Славенко Терзић, *Србија и Грчка 1856–1903*, стр. 135.

⁷ Јован Ристић, *Дипломатска историја Србије*, књ. I, „Просвета“, Београд, 1896, стр. 327.

⁸ Прво је 26. маја 1942. између СССР-а и Велике Британије закључен Уговор о савезништву у рату против хитлеровске Немачке и њених саучесника и о сарадњи и узајамној помоћи после рата, а 11. јуна 1942. између СССР-а и САД Споразум о принципима који ће се примењивати у узајамној помоћи у рату против агресије.

Такав случај је био са италијанско-албанским савезом из 1927.⁹ године, којим је Италија обезбедила своје војно и политичко присуство на Балкану. То се може рећи и за савезе у које су неке мање европске земље биле принуђене да уђу, као што су били Антикоминтерна пакт из 1936. године, а касније Тројни пакт Немачке, Италије и Јапана из 1940. године. Колико је у том случају питање избора савезника тешко можда најбоље показује све оно што се догађало и што је претходило приступању Југославије Тројном пакту 25. марта 1941. године.

Избор савезника је, по правилу, сложено и тешко питање за сваку државу управо зато што је везан за њену безбедност, као и због тога што подразумева и материјалне и људске жртве савезника. Зато преговори о склапању савеза у већини случајева трају дуго, уз бројне тешкоће, поготову ако се то чини у мирнодопским условима. Колико год да су државе имале интерес да уђу у неки савез, морале су да мисле и о својим специфичним интересима и да према њима процењују да ли се конкретно савезништво исплати. Оно је често било ограничено уступцима друге стране, па чак и условљено притиском великих сила. Такође, велики значај за прихватање или одбијање савезничког аранжмана имала је и процена жртава које се морају поднети за савезника. Ако је постављени циљ оправдавао жртву као нужност за његово остварење, савезништво је могло да се оствари. У супротном, ако су жртве надмашивале вредност циља којем се тежило, савезништво је било осуђено на неуспех. У пракси се у многим случајевима потврдила та законитост. Наиме, ниједна савезничка држава никада није била спремна да због друге савезнице поднесе прекомерне жртве, осим ако је то било неопходно ради остварења сопствених интереса. Иако је имала уговор о савезу са Чехословачком из 1924. године, Француска је после догађаја 1938. године напустила свог савезника и предала га на милост и немилост Хитлеру. Совјетски Савез са тада стриктно држао слова свог савезничког уговора са Чехословачком из 1935. године, којим је совјетска помоћ везивана за француско реаговање ако Немачка нападне Чехословачку, а стварни разлог за совјетско уздржавање било је одсуство њеног интереса да се жртвује за савезницу. И многа друга савезништва пала су на испиту баш зато што савезнице нису биле спремне да се жртвују онолико колико је очекивала друга страна. Све то само потврђује да избор савезника увек доноси неизвесност хоће ли се такав савезник у одсудном тренутку савезнички понашати. Са том непознаницом се суочава свака земља која савезништво гледа као нужност у остваривању својих спољнополитичких циљева, без обзира на то да ли су они праведни или неправедни.

Питање поузданости војног савезништва

Питање поузданости војног савезништва неминовно се јавља и приликом избора војног савезника и након избора и склапања војног

⁹ Текст италијанско-албанског уговора видети у: *Survey of international affairs 1927*, Oxford, p. 542.

савеза. Државе које склопе савез очекују да он оствари функцију због које је и настао, а та очекивања су посебно изражена када наступи догађај који налаже ступање у дејство савезништва (*casus foederis*) и стави на проверу спремност савезника да поступи према закљученом уговору. Међутим, таква очекивања постоје и код фактичких савеза, будући да настају уочи или за време рата и да су засновани на заједничком интересу и циљевима.

Поузданост једног војног савеза цени се, пре свега, кроз стање односа међу савезницима, независно од тога да ли ће се постићи ратни циљеви, јер то не зависи само од односа савезника већ и од односа снага зараћених страна. Поузданост се цени и кроз степен безбедности сваке чланице савеза не само у односу на државу или државе против којих је савез окренут већ и у односу на државу или државе које су у истом савезу. Тај проблем, заправо, своди се на питање да ли је држава приступањем војном савезу остварила своју безбедност и у односу на савезничку државу (државе). То је питање посебно важно у савезима мањих држава и великих сила, а тиче се положаја мањих држава.

За поузданост војног савеза важан је и степен хомогености држава савезница, што подразумева усклађене односе међу савезницима и одсуство инцидентних ситуација. Јер, само хомогени савезнички односи могу бити гаранција успеха једног савеза. Дакле, када се разматра питање поузданости војног савеза морају се узимати у обзир следећа три критеријума: могућност остварења сврхе савезништва, безбедност чланица савеза унутар самог савеза и хомогеност савезничких односа као предуслов успешне мисије савеза.

Поузданост савезништва са становишта могућности постизања постављеног циља

Тај аспект поузданости савезништва може се разумети разматрањем питања да ли су војни савези, поготову они који се склопе у миру и у којима се одређује случај који се, евентуално, може догодити, гаранција да ће државе чланице приликом наступања тог случаја доследно испунити своје уговорне обавезе. Временски размак између настанка уговора о савезу и тренутка наступања *casus foederis* некада је веома дуг, јер се често дешавало да се од времена закључења уговора ситуација умногосте промени, што је доводило и до нестајања мотива за савезништво. Неподударност интереса у тренутку када је настао уговором предвиђени случај са оним што је било заједничко у интересима у време закључења уговора често је била разлог да се изађе из савезничког односа. Многи савези су се распали или су били јако уздрмани јер је нека од савезница (као у случају Италије, Русије и Грчке) у тренутку када је требало да савезнички реагује изгубила интерес да то учини. На пример, Русија је све до 1917. године испуњавала своје савезничке обавезе у Антанти. Међутим, када је након октобарских догађаја успостављена нова власт, дошло је до заокрета у руској савезничкој политици, па је сепаратно

изашла из рата и тако напустила, односно угрозила положај својих савезника.

Колико промене спољних околности могу да доведу до промене или губитка интереса за одржавање савеза показује и поступак Белгије према савезу са Француском. Две земље су још 1920. године склопиле уговор о савезу, који је био усмерен против могуће поновне немачке агресије на неку од њих. У то време Француска је била снажна и респективна војна сила, па је Белгији било у интересу да у њој нађе ослонац. Међутим, када је већ ојачана Немачка ремилитаризовала Рајнску област, Белгија се уплашила да ће то довести до француско-немачког сукоба, па пошто није желела да у њему учествује као француски савезник, једнострано је раскинула савезништво. Одлучујући се на то, белгијска дипломатија је сигурно узела у обзир промењене околности у Европи, засноване на немачкој војној експанзији и неспремности Француске и других западних сила да се супротставе немачкој политици. Ни наведени савезнички уговори између Чехословачке и Француске, односно СССР-а, нису положили испит, јер те две силе, када је требало, нису показале спремност да се придржавају обавеза из савезничког уговора. Од тренутка када су уговори закључени до наступања познате минхенске кризе међународне околности су се толико измениле да су се те две заштитнице Чехословачке нашле потпуно немоћне пред немачком силом. Да би избегле даље конфронтирање са њом, одлучиле су да препусте Чехословачку Хитлеру. Такође, Мала антанта Југославије, Чехословачке и Румуније (1920–1921) и Балканска антанта Југославије, Румуније, Грчке и Турске (1934) нису успеле да се одрже јер су се од времена њиховог настанка до наступања догађаја због којих су склопљене десиле велике политичке промене на европском простору, које су радикално измениле интересе њихових чланица.

Наведени примери, као и многи други, јасно показују да савезнички уговори не морају да буду гаранција да ће се савезништво и остварити у одређеном тренутку и на договорени начин. Они потврђују да је савезништво искључиво питање политичког опортунитета, односно фактичко а не правно питање. Уговор је само средство које, с обзиром на значај, претпоставља испуњење, односно одговарајуће понашање уговорних страна. Међутим, савезнички уговори, по правилу, имају бројне формалне недостатке. Пре свега, не постоје казни и други облици за обезбеђивање њиховог испуњења. Зато су многи уговори пропадали, а државе које су их кршиле нису сносиле никакве последице.

Поузданост са становишта безбедности чланица савеза

Када држава улази у војно савезништво са једном или више држава чини то, по правилу, да би своју безбедност подигла на виши ниво и тако се боље заштитила од свог потенцијалног непријатеља. Међутим, поставља се питање да ли је таква држава обезбедила свој суверенитет и у односу на чланице савеза, односно да ли је безбедна унутар такве

организације, или савезништво није чврста гаранција за њену безбедност. При том, чињеница је да апсолутне суверености нема и да прихватањем уговорних обавеза из војног савеза свака држава донекле ограничава свој суверенитет, који може да се посматра и као прави, и као фактички суверенитет. У пракси се показало да се питање суверенитета углавном наметало мањим државама у вишестраним савезима у којима су доминирале велике силе.

Анализа текстова уговора о конституисању вишестраних војних савеза показује да у њима нема посебних клаузула којима се тај проблем регулише. У одредбама неких савезничких уговора (војни савези настали после Другог светског рата у систему Уједињених нација) само делимично су разрађени неки видови суверенитета држава чланица (положај у телима организације, начин гласања и доношења одлука, могућност напуштања уговора итд.), али нигде није потврђено начело о сувереној једнакости држава, које је једно од основних начела Повеље Уједињених нација. Улазећи у те, али и у неке раније војне савезе, многе средње и мале земље очигледно су имале илузију да ће на тај начин ојачати своју безбедносну позицију не само према трећим државама већ и према државама са којима су се нашле у савезу. То показују бројни примери из међународне праксе – слабије чланице војног савеза долазиле су под удар водеће силе у савезу због своје „непослушности“. У таквим савезима велике силе, на основу војне моћи, увек су остваривале доминантну и хегемонистичку позицију у односу на остале чланице, што је неминовно доводило и до њихове политичке супрематије у савезу, независно од тога што се из одредаба савезничког уговора стицао утисак о равноправности свих чланица. Велике силе су, због војне моћи и економске супериорности, увек биле у могућности да утичу на понашање слабијих савезница, па и да спрече неке њихове поступке ако би процениле да им нису у интересу. Такви поступци су спречавани политичким притисцима и претњама, па чак и војним интервенцијама. Две водеће светске силе у послератном периоду – САД и СССР, чак су створиле и одређена теоријска упоришта за своју доминацију у савезима које су предводиле: теорију о регионалном, тј. континенталном суверенитету, односно теорију о ограниченом суверенитету држава чланица.

Полазећи од теоријске концепције ограниченог суверенитета, Совјетски Савез је сам, или заједно са неким чланицама ВУ, војно интервенисао у Мађарској 1956. године, односно у Чехословачкој 1968. године, настојећи да спречи политичке промене у тим земљама, које су значиле одступање од задатих образаца политичког и економског развоја унутар социјалистичке заједнице. Теорија ограниченог суверенитета, наметнута из Москве, значила је да државе тог савеза немају самосталност, нити право да саме одлучују о својим унутрашњим питањима, односно да не располажу у целини својим националним суверенитетом, већ да морају да следе „колективни интерес“ у значењу које му даје водећа сила. На основу те теорије, Совјетски Савез је имао право да се према свом нахођењу меша у унутрашње ствари својих савезника,

па чак и да их војно угрози. Дакле, то „право“ је било усмерено од јачег ка слабијем савезнику.

И у оквиру неких војних савеза у којима су САД имале доминантну улогу својевремено су испољене сличне тенденције. Тако су, 1965. године, САД војно интервенисале у Доминиканској Републици ради збацивања легалне владе, под изговором да је она носилац опасности од „комунистичке инфилтрације“ у ту земљу. Ту интервенцију су засновале на теорији о праву интервенције у унутрашње ствари земаља Латинске Америке у интересу обезбеђења тзв. регионалне безбедности од комунистичке опасности (Доминиканска Република је била чланица Организације америчких држава (ОАД), у којој су САД имале доминантну улогу).

Својевремени наговештаји да би КП Италије на изборима могла да обезбеди присуство у италијанској влади забринули су америчку администрацију јер је у томе видела опасност по стабилност Атлантског савеза. Плашећи се могућег изласка Италије из те алијансе, САД ставиле су до знања да би у случају да то покуша примениле политичке и друге мере према Италији, али и неким другим европским чланицама у којима су комунистичке партије имале јаке позиције. Због тога су све партије еврокомунизма биле принуђене да у својим програмским документима изричито нагласе да у случају доласка на власт не би мењале међународни положај својих земаља, односно да би поштовале обавезе у оквиру Атлантског савеза.¹⁰ И садашње активно политичко и војно присуство САД на просторима претходне СФРЈ, мотивисано њиховим стратешким интересима, јасно показује амерички примат у том савезу.

Наведени примери јасно показују да мање државе у војним савезима нису имале исти положај, нити су имале право да суверено утврђују и спроводе своју унутрашњу и спољну политику. Покушај напуштања утврђене политике понашања неке од њих су платиле високом ценом. Користећи своју укупну моћ, велике силе су увек могле политички и војно да се мешају у унутрашње ствари својих савезника, доводећи тако у питање њихова суверена права, па су мале савезничке државе биле принуђене на слепу покорност вољи велике силе. Такође, у пракси се показало да безбедност чланица савеза не мора увек да угрожава водећа сила савеза, већ да то може да буде и друга савезница, која нема такав третман. Пример за то су више деценија тешко нарушени односи између Грчке и Турске због нерешених питања око Кипра и територијалног проширења на Егејском мору, који су у више наврата могли да проузрокују избијање рата између те две чланице Атлантског савеза.

Из искустава везаних за војне савезе познато је да мале државе ни у билатералним савезима са неком од великих сила нису успевале да избегну одмазду велике силе због „непослушности“. На пример, Естонија, Летонија и Литванија су са СССР-ом, 1939. године, појединачно

¹⁰ Ранко Петковић, *Безбедност у политичком и правном поретку УН*, „Југословенска ревија за међународно право“, бр. 1–2/1985, стр. 13.

закључиле уговоре о узајамној помоћи, али је СССР наведене уговоре тешко погазио након агресије на те три земље, будући да је имао за то одрешене руке од Хитлера на основу тајног анекса уговора о ненападању са њим из 1939. године.¹¹ Једноставно, те земље су биле совјетска интересна сфера и СССР их је окупирао, а затим себи насилно припојио.

Уговори о савезу, дакле, не пружају чврсту гаранцију државама чланицама, а посебно мањим, у погледу њихове безбедности унутар савеза. Страна која има већу војну силу, има и већу политичку моћ и утицај на остале савезнике. Тако се успоставља фактички систем субординације међу чланицама савеза, односно њихова хијерархија. Међутим, и у савезима у којима таква хијерархија није изразита, као што је, на пример, савез арапских земаља, заснован на Уговору о заједничкој одбрани и економској сарадњи из 1950. године, питање безбедности чланица није ништа мање актуелно. То показују бројни оружани сукоби између неких од тих држава, због чега су многе од њих биле принуђене да на основу међусобних билатералних савеза заштите свој суверенитет.

Поузданост са становишта хомогености унутар војног савеза

Хомогеност међу чланицама једног војног савеза неопходан је предуслов да тај савез функционише и постигне циљ због којег је створен. Што су односи међу савезницима усклађенији по свим неопходним питањима и лишени међусобних неспоразума и сукоба, то су веће могућности да савезништво успе.

Међутим, показало се да није било савеза у којем је владала апсолутна хомогеност, па чак ни када су у питању савези који су успешно остварени у рату. Унутар сваког савеза било је већих или мањих проблема, билатералних или вишестраних, мирнодопских или ратних. То је ометало функционисање савеза, а у случајевима где није било чврстих веза међу савезницима, или су њихови односи били компликовани и неискрени, савези су пропадали. Појединачни интереси савезника често су компромитовали, па и угрожавали остварење заједничког интереса због којег је савезништво успостављено.

Света алијанса (савез Аустрије, Пруске и Русије из 1815. године), на пример, била је суочена с бројним унутрашњим проблемима због многих несугласица међу њеним чланицама. Односи међу тадашњим великим силама, које су чиниле тај савез, били су крајње неискрени и оптерећени сталним страховањима једних од других. Показало се да су и њихови интереси били опречни, а бројне међусобне размирице и подвале стварале су неповерење, које је доводило до озбиљних унутрашњих криза и, на крају, до дефинитивног распада савеза. Колико су односи били поремећени показује и чињеница да су неке чланице склапале тајне савезе против треће чланице, и то првенствено против

¹¹ Детаље тог споразума видети у: *Документи о сарадњи Хитлер-Стаљин*, Загреб, 1946.

Русије (тај савез треба посматрати у оквиру потребе за успостављањем равнотеже снага европских сила 19. века).

И након распада Свете алијансе европске силе су наставиле с политиком склапања савезништава, али су и ти савези били оптерећени сумњичавошћу и страхом једних савезница од других, па су се распадали. И док су трајали, савезнице су тајно радиле једна против друге, као што су то урадиле Немачка и Аустрија 1879. године у односу на Русију, иако су са њом чиниле тзв. Тројецарски савез. Русија је, опет, две године касније ушла у савез са Француском, и тако фактички напустила претходни савез, који је био антифранцуски оријентисан.

Потреба за одржавањем равнотеже снага између европских сила доводила је до њиховог сталног прегруписавања у различите таборе. Страх од једне силе груписао је остале земље у савез ради парирања снага и онемогућавања да оствари хегемонију. Међутим, ти савези нису били хомогени јер је свака савезница тежила сопственој хегемонији, па је због тога и дошло до њиховог поларизовања на два супротстављена војна табора, чији је судар довео до светског рата с фаталним последицама. Али, ни у тим сучељеним блоковима није владала хармонија у односима међу чланицама. У Тројном савезу Немачка је имала апсолутни примат. У њеним односима са Аустроугарском било је много неспоразума, поготову о питању компензације Италији ради њеног задржавања у савезу. Прелазак Италије у супротни табор, 1915. године, потврдио је да Тројни савез нема чврсту унутрашњу спону.

Ништа мање проблема није било ни у Антанти, јер су међу чланицама избиле бројне несугласице. Највеће спорење настало је око стратегијског плана ратовања. Француска и Енглеска су западни фронт сматрале главним стратешким простором ратовања, па су настојале да Русији дају улогу силе која ће везати за себе противника када то буду захтевале те две савезнице. Русија је тако добила незахвалан положај у савезништву, који је био условљен и њеном зависношћу од енглеско-француског капитала. Дуготрајно развлачење преговора везаних за координацију фронтава компликовало је њихове позиције на фронту и допринело да се рат одужи. Међу савезницима је истовремено постојао и сукоб око поделе ратног плена, јер је свака од њих у том рату видела могућност да након победе оствари своје територијалне аспирације. Сепаратни излазак Русије из рата 1917. године био је још један показатељ нехомогености тог савеза, независно од победе коју је остварио.

И у многим савезничким аранжманима насталим у периоду између два светска рата није било хомогености међу чланицама до нивоа који би гарантовао успешно остваривање савезничких планова. Најбољи пример за то су наведени савези Чехословачке са Француском и СССР-ом, који су пропали 1938. године, а исто је било и са савезом између СССР-а и Француске из 1935. године. Страх од Немачке био је заједнички, али хомогености у савезу није било, чему је умногоме допринишло међусобно неповерење две земље, засновано на великим идеолошким разликама. Француска је, чак, денунцирала Немачкој тај

савез, наговештавајући да може увек да га раскине ако би то било у интересу унапређења француско-немачких односа.¹² Када је Француску напала Немачка 1940. године, СССР није реаговао јер је већ са Немачком имао уговор о ненападању. И односи међу савезницима у Малој и Балканској антанти такође су варирали због многих међусобних политичких проблема, а преусмеравањем спољне политике неких чланица та два савеза према силама Осовине дефинитивно је била нарушена каква-таква дотадашња хомогеност, па су се и они распали.

Док је трајао Други светски рат, међу чланицама два супротстављена војна блока испољаване су озбиљне несугласице, које су слабиле њихову унутрашњу кохезију. Савезници у Тројном пакту били су заједно само у мери у којој су могли да задовоље своје планове. Њих су, међутим, разједињавали многобројни сукоби интереса. Није било ни заједничке војне команде, а карактеристично је да до почетка рата нису вођени никакви преговори унутар савеза о дефинисању јединствених војних циљева, нити су изграђивани јединствени стратегијски планови, па чак ни када је Италија, јуна 1940, ступила у рат. Чак ни споразум савезника о подели војишта у Европи није испоштован, јер је Немачка, мимо договора, окупирала Норвешку, док је Италија, без обавештења, упала у Либију и Египат, а затим и у Грчку. Хитлер је, чак, тајећи од Мусолинија обављао припреме за напад на Совјетски Савез.¹³ Уосталом, зазирања на линији Берлин – Рим постојала су још много пре стварања коалиције, јер Мусолинију није ишла у прилог немачка политика у деловима Европе на које је он претендовао, а ни Хитлер није ценио свог савезника, али му је био потребан.

И у односима великих сила унутар антихитлеровске коалиције, током рата, појавили су се проблеми који су озбиљно реметили односе и отежавали функционисање савеза. Сукоби интереса око отварања тзв. западног фронта,¹⁴ као и у вези с југоисточном Европом,¹⁵ према којој су СССР и Велика Британија имале политичке аспирације као зони свог утицаја, озбиљно су компромитовали односе у том савезу. Лицемерје, двоумљења, неповерење, разна подметања и закулисне игре међу лидерима три савезничке силе били су разлози који су слабили кохезију унутар блока и доводили га у тешка искушења. После заједничке победе у рату, односно престанка заједничке опасности, савезници су се удаљили и претворили у опасне непријатеље. Уместо трајног мира и просперитета, свет је у периоду после рата ушао у стање “хладног рата”, којем су тон давале управо те велике силе, али сврстане у два антагонистичка војна блока – НАТО и Варшавски уговор. Међутим, ни унутар та два војно-политичка савеза није никада било апсолутне

¹² В. П. Потемкин, *Историја дипломатије*, Државни издавачки завод Југославије, свеска III, стр. 463.

¹³ Д. М. Проектор, *Агресија и катастрофа*, „Вук Караџић“, Београд, стр. 137.

¹⁴ О томе детаљније у фелтону Слободана Нешовића: *Сукоби велике тројице око другог фронта*, „Политика“, 9–21. октобар 1995.

¹⁵ Опширније: Елизабет Баркер, *Британска политика на Балкану у другом светском рату*, „Глобус“, Загреб, стр. 145.

хомогености међу чланицама. Односи у оба савеза били су оптерећени многим проблемима, а основ за то су били различити, понекад и сукобљени, интереси земаља чланица.

Спорови у НАТО-у око пријема СР Немачке, независна оријентација Француске и њено повлачење из војне структуре алијансе, стални сукоби између Грчке и Турске, противљење западноевропских чланица, седамдесетих година, да се на њиховој територији инсталирају америчке нуклеарне ракете средњег домета, одбијање Норвешке и Данске да те ракете буду постављене на њиховој територији и недавни супротстављени интереси око питања везаних за решавање сукоба на тлу СФРЈ, само су неки од показатеља да ни тај савез није без озбиљних унутрашњих проблема.

Ништа мање унутрашњих проблема није било ни унутар Варшавског пакта. Покушаји политичких промена у Мађарској и Чехословачкој наговестили су постојање „пукотина“, које су, међутим, совјетском војном интервенцијом „саниране“. За све време трајања тог савеза понашање Румуније је често било другачије од утврђене унутрашње политике савеза. Фактички излазак Албаније из тог блока 1961. године, а формални након догађаја у Чехословачкој 1968. године, био је још један од значајних догађаја који су нарушавали хомогеност тог савезништва.

И бројне друге билатералне и вишестране савезе настале у послератном периоду није карактерисала велика хомогеност. Арапске земље, иако окупљене у Арапској лиги, стално су биле у међусобним споровима, и то до нивоа који их је често доводио у стање отвореног непријатељства и рата.

У савезничкој пракси Србије, Црне Горе и Југославије било је много примера који су указивали да није било довољно, или није уопште било неопходних спона међу савезницима које претпостављају чврстину и компактност савеза. Недостатак тих спона, или њихова релативност, отежавали су савезнички положај тих држава, посебно у ситуацијама када су оне биле ратне савезнице. Колико год да је уговор о савезу између Србије и Црне Горе из октобра 1866. наговештавао велике дане за две савезничке и братске државе, и уливао веру да ће њихови циљеви – уједињење у једну државу након ослобођења од Турске – то савезништво учинити чврстим и хомогеним, у пракси је показало нешто сасвим друго. Хомогеност тог савеза нарушавана је међудинастичким ривалитетом, заснованим на различитим интересима београдског и цетињског двора. Иако је идеја о уједињењу и заједничкој борби против Турске била племенита и величанствена, компромитована је борбом две династије око престола у новој (заједничкој) држави, што је слабило савезништво у веома значајним историјским тренуцима за две земље. Тај ривалитет је настављен и наредних деценија, и био је велика сметња не само за уједињење две земље већ и за функционисање њиховог војног савезништва. По доласку на власт, Милан Обреновић је још више удаљио Београд од Цетиња. Као аустрофил и велики противник црно-

горског двора, он је 1881. године с Аустро-Угарском склопио тајну конвенцију, која је касније допуњена обавезом те силе да војно штити Србију од евентуалног напада Црне Горе, што показује колико су тада те две српске земље биле међусобно удаљене иако их је везао нови уговор о савезништву, склопљен 1876. године. И у време склапања тог уговора односи између две династије били су оптерећени и сукобљени због различитих аспирација према Херцеговини, што је умањивало перспективе устаника у Херцеговини, који су у Србији и Црној Гори видели снажан ослонац за своју борбу против Турске.

Ништа мање проблема није било ни током српско-црногорског савезништва у првим годинама Првог светског рата, који су претили да дође до раскида савезничких односа. То се није десило захваљујући активностима руске дипломатије, која је инсистирала на очувању савезништва, али и уверењу српске владе да би раскид са Црном Гором можда задао судбоносни ударац остварењу југословенске идеје, на којој је Пашић све време инсистирао.¹⁶ Капитулација Црне Горе 1916. године означила је и дефинитиван крај тог савезништва.

Ратна савезништва Србије и Црне Горе показују да ни војни савези по много чему блиских земаља не морају да буду хомогени, односно да ни велики разлози због којих се ствара савезништво, као што су били савези те две државе, нису гаранција да ће савезнички односи бити компактни и засновани на потпуној координацији савезника. Очигледно је да и у тако тешким и судбоносним тренуцима, какви су били за Србију и Црну Гору у Првом светском рату, савезништво може да се искомпликује и ослаби због различитих интереса и појединачних циљева савезника.

Војно-политички савези Југославије и земаља „народне демократије“ закључени одмах после Другог светског рата за све време трајања били су оптерећени неповерењем и несугласицама. Совјетска тежња за доминацијом осећала се и преко земаља које су са Југославијом закључиле уговоре о међусобној сарадњи и помоћи, што је Југославију водило ка подређеној улози. Уосталом, сви ти савези су постали неважећи када је СССР оптужио Југославију за „ревизионизам“, а њено руководство за „агентуру Запада“. Тако идеолошка и политичка блискост ни у тим савезима није била чинилац стварања кохезије у њима. То и није могло да буде јер односи међу социјалистичким земљама у то време, у суштини, нису били засновани на потпуној равноправности, већ на примату и хегемонији Совјетског Савеза. У таквим условима ниједно од тих савезништава није могло да буде поуздано.

И из наше савезничке праксе може се извући поука да ни снага циљева због којих се савези склапају, макар били и на самом врху националних и државних интереса, ни околности у којима се савези остварују, макар биле тако тешке као што је рат, не морају увек да

¹⁶ О проблемима српско-црногорског савезништва у Првом светском рату видети детаљније: Драгослав Јанковић, *Србија и југословенско питање 1914–1915*, Институт за савремену историју, Београд, 1973, стр. 147–160.

буду кохезиони чиниоци савезништва, односно чиниоци који ће гарантовати унутрашњу хармонију у савезу, па тако и његову поузданост. И када им се интереси и циљеви поклапају, државе настоје да на основу свог „дискреционог права“ остваре и неке своје интересе, који често могу да буду неотклоњива сметња приликом постизања заједничких интереса. Тада неминовно долази до несугласица међу савезницима, што савезништво доводи до тешких искушења и чини га непоузданим.

Закључак

Када једна држава процени да склапање војног савеза има стратешки значај за остварење неких њених државних циљева, неминовно јој се намећу два проблема: избор војног савезника и неизвесност да ли ће такав савез бити успешан, односно поуздан.

Питање избора војног савезника је прва и основна дилема државе за коју је савезништво важна спољнополитичка оријентација. Приликом избора савезника она се руководи одређеним критеријумима, а њихов избор зависи од бројних околности. Проблем избора савезника у основи је везан за постојање истоветних интереса. Међутим, у пракси се потврдило да су државе често, приликом уласка у војни савез, имале и своје специфичне интересе, супротстављене заједничким интересима, што је слабило савезничке односе и доводило до краха савезништва. Дакле, свако савезништво је искључиво везано за интересе и политички опортунитет, а не за осећања или сентименталне мотиве. Зато су многе државе платиле високу цену због веровања у традиционално савезништво или пријатељску наклоност народа од чијих држава су очекивале помоћ. Наиме, ни политичка ни идеолошка блискост нису могле бити основ савезништва ако у конкретном случају није постојало јединство интереса. Ако је такво јединство постојало, онда ни политичке, конфесионалне, идеолошке и друге разлике нису биле препрека државама да склопе и одрже савезништво.

Избор савезника је, по правилу, сложено и тешко питање за сваку државу управо зато што је најчешће везано за њену безбедност, као и због тога што подразумева материјалне и људске жртве савезника. Питање поузданости војног савезништва неминовно се поставља и док се бира савезник и након оствареног избора и склапања савеза. Поузданост војног савеза цени се, пре свега, на основу могућности да се постигне постављени циљ, степена безбедности сваке његове чланице, не само у односу на спољну опасност већ и на унутрашњем плану, и степена хомогености држава чланица.

У пракси савезничких односа показало се да многи савезнички уговори нису били гаранција успешности савеза јер су нестајали у тренутку када је требало да се остваре због недостатка интереса неке савезнице. Односно, интерес у том тренутку није одговарао интересу у време закључења уговора о савезу. Показало се, такође, да уговори о савезништву нису чврста гаранција безбедности државама чланицама

унутар савеза. Јер, безбедност појединих држава чланица, нарочито слабијих, угрожавале су водеће силе у савезу и поред тога што су у савезничком уговору чланице третиране као равноправне. Анализа савезничких односа указује и на то да није било савеза у којима је владала апсолутна хомогеност држава чланица, па чак ни када су у питању савези који су успешно остварени или који још постоје.

Може се закључити да је међународна дипломатија и по питању савезништва подложна различитим облицима понашања, које карактеришу дволичност, некоректност, нелојалност, подметање и закулисне игре. Сви ти облици понашања држава чланица, многих до сада познатих савеза, јесу чињенице на основу којих се може ценити њихов квалитет, односно поузданост. Веома је мало савеза који су били лишени таквих појава, па чак и онда када су настајали између земаља међусобно веома блиских по многим питањима. Очигледно, интерес је категорија која диктира начин понашања савезника, па ако то интерес налаже, у савезништво се могу унети и облици понашања који са становишта етике подлежу критици и осуди.

Литература:

1. Андреја Милетић, *Француска и Атлантски савез*, „Савремена администрација“, Београд, 1973.
2. Богдан Кризман, *Вањска политика југословенске државе 1918–1941*, „Школска књига“, Загреб.
3. David Robertson, *The USA and NATO*, Europa Publications, 1990.
4. Драгослав Јанковић, *Србија и југословенско питање 1914–1915. године*, Институт за савремену историју, Београд, 1973.
5. Ј.А.Писарев, *Неки аспекти односа Русије са Црном Гором и Србијом почетком првог светског рата*, Историјски записи, књига XXIV, Титоград, 1967.
6. Милорад Екмечић, *Ратни циљеви Србије 1914*, Српска књижевна задруга, Београд, 1973.
7. Милија Коматина, *Србија и Црна Гора – уједињење које је хтео народ*, „Политика експрес“, 18. фебруар 1996.
8. Ранко Петковић, *Безбедност у политичком и правном поретку УН*, „Југословенска ревија за међународно право“, бр. 1–2/1985.
9. Славенко Терзић, *Србија и Грчка 1856–1903*, Београд, 1992.
10. Слободан Нешовић, *Сукоби велике тројице око другог фронта (фељтон)*, „Политика“, 9–21. октобар 1995.
11. Слободан Нешовић, Бранко Петрановић, *Југославија и уједињени народи*, „Народна књига“, Београд.
12. Живко Аврамовски, *Ратни циљеви Бугарске и Централне силе 1914–1918*, Институт за савремену историју, Београд, 1985.
13. Живко Аврамовски, *Балканска антанта*, Институт за савремену историју, Београд, 1986.
14. В.П.Потемкин, *Историја дипломатије*, три свеске, Државни издавачки завод Југославије.
15. Чедомир Попов, *Од Версаја до Данцига*, „Нолит“, Београд.
16. Зоран Вучинић, *Војни савези од Свете алијансе до НАТО*, НИУ „Војска“, Београд, 1996.

Ратовима знања до рата без крви

Живко Лукић, капетан бојног брода у пензији (о књизи Алвина и Хајди Тофлер *Рат и антират*)

Рат и антират

Аутори књиге *Рат и антират* признати су аналитичари западних војних стратегија и писци више познатих дела на те теме у последњих двадесет и пет година. Књига има шест делова: „Сукоб“, „Трајекторија“, „Истраживање“, „Знање“, „Опасност“ и „Мир“, а настала је као резултат анализе развоја најновије америчке војне стратегије. Писана је после операције „Пустинска олуја“, у којој су проверена многа њена начела.

Сукоб

На рад аутора значајно је утицао сусрет са Дон Морелијем, априла 1982, једним од идејних твораца савремене америчке војне стратегије чији је први израз била стратегија Ваздушнокопнене битке – промена модела употребе сирове силе разарајућег оружја ка „сили ума“. У вези с њим, аутори постављају нека основна питања која су одређивала развој нове стратегије. Највећи амерички војни проблем, тада, био је утицај технологије на стратегију, уместо да стратегија одређује технологију, а најзначајнија промена након Вијетнамског рата било је увођење прецизног, вођеног наоружања. На питање може ли да се избегне нуклеарни рат, одговор је да може, али не помоћу дотадашњих метода. Идеја је да војска мора, уместо ка простору, да се оријентише ка времену. Тада аутори постављају једну од основних теза: „Ако је рат раније био превише значајан да буде препуштен генералима, сада је превише значајан да би се препустио незналицама – без обзира носили они униформу или не“. Исто се односи, чак и много више, на антират.

После Другог светског рата (у периоду „хладног рата“) у свету је вођено од 150 до 160 ратова и ратних сукоба, са око седам милиона војних жртава и од 33 до 40 милиона жртава цивилног становништва – не рачунајући рањене, силоване, расељене, болесне и осиромашене. Сви ти ратови и жртве догађали су се у земљама „трећег света“, а

велике силе су само последњих година утрошиле 1.000 милијарди долара да би спречиле да ти сукоби „запљусну“ њихове границе.

Аутори наглашавају значај економског чиниоца у питањима рата и мира, тврдећи да је корак напред „замена војне конфронтације економском конфронтацијом“, из чега следи логичан закључак да ће будући ратови, као и у претходних пола века, да се воде у малим земљама, и у мање или више удаљеним регионима (од САД). „У Северној Америци, Западној Европи и Јапану смо створили зоне мира у којима је рат стварно незамислив“.

Историјски развој човечанства аутори посматрају кроз три „таласа“: први карактерише пољопривреда, други масовна индустријска производња, а трећи – компјутери и информације. Глобално, сада истовремено постоје сва три, али преовлађује трећи талас: „Информација постаје кључни ресурс а необразовани и необучени радници остају без посла“. Дрastiчне разлике и надметања за технолошку превоћ и убудуће ће изазивати ратне сукобе а ратови ће се водити на сасвим другачији начин него до сада.

Трајекторија

Стварне револуционарне промене у војном погледу догодиле су се само два пута у историји, а сада започиње трећа промена, за коју аутори сматрају да ће бити дубља од претходних. Основне одреднице ратовања, од којих зависи дубина тих промена, јесу домет, убојитост и брзина. Револуционарна промена се управо догађа трансформацијом другог таласа, или индустријског друштва, у трећи талас, тј. постиндустријску цивилизацију у САД, Европи и азијском пацифичком региону. Аутори сматрају да се права војна револуција догађа када се целокупно друштво трансформише, присиљавајући своје оружане снаге да се мењају на свим нивоима истовремено – од технологије и културе до организације, стратегије, тактике, обуке, доктрине и логистике: „Када се то догађа, трансформишу се односи војске према друштву и економији а однос војних снага у свету је потпуно поремећен“.

Описујући ратове првог, другог и трећег таласа, аутори откривају логичке везе између друштвено-економских снага, средстава и односа и начина вођења рата, и средстава, организације и развоја ратне стратегије. Тежиште је на наглом развоју средстава за рат и ратне стратегије другог таласа, односно индустријске ере – од краја 19. века до седамдесетих година 20. века, које рат претварају у „покретну траку за производњу смрти“. Касних седамдесетих и почетком осамдесетих година почеле су да се појављују технологије трећег таласа. Тада је носиоцима америчке војне мисли постало јасно да морају из основа да мењају војну доктрину, јер су већ биле досегнуте крајње границе повећања домета, убојитости и брзине наоружања.

С обзиром на чињеницу да је страх од могућности вишеструког, узајамног, нуклеарног уништења довео до блокаде употребе нуклеарног

наоружања, поставило се питање како се супротставити евентуалној совјетској агресији. Тако је настала доктрина активне, истурене одбране и стратегија Ваздушнокопнене битке. Велики значај у теоријској разради нових стратегија има Команда за обуку и доктрине *Training and Doctrine Command – TRADOC*), формирана је 1973. Она је творац *Приручника KoV FM 100-5*, из 1982. године, о Ваздушнокопненој бици, а усавршавала је и разрађивала све америчке војне стратегије до последњег издања од 14. јуна 1993. године. У најновијој верзији *FM 100-5* наглашен је значај разноврсности, тј. способности војске да се брзо окрене од једне врсте сукоба ка другој. Тако се средиште пажње са Европе пребацује на глобални план, и идеју о истуреном распоређивању, тј. базирању снага у близини зоне потенцијалног сукоба, замењује идеја о снагама базираним на америчком тлу, које могу брзо да се пребаце било где у свету. У новој стратегији се преокупација претњом глобалног сукоба са СССР-ом наглашено окренула ка регионалним *contingency* ситуацијама (ванредне кризне ситуације). Аутори наглашавају искуства из најновијих сукоба на Блиском истоку. И даље, указују на логичку паралелу између начина производње у постиндустријској ери трећег таласа и начина вођења рата, указујући да начине стицања богатства Запада одређује и начин вођења рата. При томе, упоредо разматрају десет принципа у економској и ратној сфери: 1) чиниоци производње; 2) неопипљиве вредности; 3) демасификација; 4) рад; 5) иновације; 6) скала; 7) организација; 8) системи интеграције; 9) инфраструктуре, и 10) убрзање. Дакле, принципи су исти осим што се у ратној сфери први принцип претвара у чинилац разарања.

У обе сфере – економској и ратној, карактеристичан је прелазак са „рада мишица ка раду мозга“. Истовремено, наглашава се значај информације и „паметног“ оружја технологија трећег таласа, и наводе примери из операције „Пустињска олуја“, у којој је једна „паметна“ бомба имала већи ефекат од тепиха бомби ескадриле бомбардера у Другом светском рату. Тврдећи да је у Ираку први пут била у потпуности примењена усавршена доктрина Ваздушнокопнене битке, аутори указују на чињеницу да је све то учинило да се широм света мењају војне доктрине и да су на свим језицима света централне теме постале Ваздушнокопнена битка и ваздушнокопнене операције. Сматрају да на глобалном плану постоје земље нивоа развијености сва три таласа и изводе закључак о сукобљавању форми вођења рата. При томе наглашавају да земље првог и другог таласа настоје да дођу до наоружања земаља трећег таласа, од ПВО система до ракета великог домета. Зато, с обзиром на чињеницу да годишње на планети избија око 30 ратних сукоба разних нивоа и интензитета, и у наредној деценији треба очекивати сличну ситуацију, „уколико колективно не учинимо много више на очувању мира и спречавању крвопролића – задатак који ће постати утолико сложенији уколико ескалира разноврсност ратних сукоба“.

У том делу књиге реч је о великим променама у савременом и будућем свету које трансформишу рат и антират, суочавајући миротворце и чуваре мира са потпуно новим питањима, од којих се нека граниче са фантастиком. Наиме, намеће се питање како да се свет суочи са непрекидним избијањем „малих ратова“, од којих ниједан није сличан другом, ко ће владати космосом, могу ли се спречити крвави ратови у којима ће на бојишту „командовати“ вештачка интелигенција и бити употребљена аутономна, програмирана оружја која ће сама бирати циљ и време удара, и треба ли свет да прихвати нову класу наоружања конструисаног за бескрвни рат.

Да би се супротставиле изазовима „многих малих ратова“ САД створиле су специјалне снаге и развиле до највишег степена начин њихове употребе. „До 1992. године америчка команда за специјалне операције је имала 42.000 војника и резервиста у ваздухопловним, поморским и копненим јединицама. Они су били распоређени у 21 земљи...“ Њихова основна намена је обављање задатака у оквиру реализације стратегије Сукоба ниског интензитета. Аутори наводе занимљиве детаље о обучености, опреми и употреби специјалних снага, говоре о рату у космосу и широкој примени сателита огромних могућности, с подацима о специфичним могућностима појединих сателита који чине систем сателитске мреже неопходне за реализацију садашње и будуће војне стратегије Сједињених Држава. Цео проблем се посматра на основу конфронтације с Русијом и Кином, и њихових космичких могућности, али се не занемарује ни будуће тешко идентификовање стварног противника, као што је сада случај са терористичким нападима. Узимајући у обзир висину космичког простора око Земље – око 80.000 km аутори сугеришу три правила:

- ко влада космичким простором око Земље влада планетом;
- ко влада Месецем влада космичким простором око Земље;
- ко влада тачкама Л4 и Л5 влада системом Земља – Месец, при чему су Л4 и Л5 тачке равнотеже – локације у космосу у којима су једнаке привлачне снаге Земље и Месеца.

Аутори разматрају употребу робота у рату, којима се даје све већа самосталност, с могућношћу употребе готово без ограничења, па се предвиђа да би „један од претпостављених циљева у развоју новог наоружања требало да буде смањење или потпуна елиминација људског ризика. Једноставно, наоружање и опрема би до одређеног степена требало да буду без људске посаде.“ Наведено је више примера за могућу употребу робота, посебно употреба постојеће технике без људске посаде у Персијском заливу. Међутим, наглашене су и негативне стране употребе роботике и могућности да роботи измакну контроли људског чиниоца. У том делу књиге посебно се разматра припремљеност људског чиниоца за употребу будућих технологија, а део садржаја односи се на преживљавање при излагању њиховом дејству.

Неколико ставова у поглављу Истраживања посвећено је хемијско-биолошком рату и оружјима која се, у одређеном обиму, сврставају у средства за масовно уништавање – од обичних тровања хемијским и биолошким агенсима до вештачког изазивања „природних“ катастрофа, укључујући селективно и наменско уништавање озонског омотача Земље.

На крају тог дела књиге аутори разматрају „рат без крви“ – неубојита средства којима се противник може савладати без проливања крви и смртоносних последица. То су средства за генерисање разних звучних таласа, светлосних зрака (неке врсте ласера), електромагнетних таласа итд., која противника онеспособљавају, краће или дуже време, без угрожавања његовог живота. У САД (а и на другим странама улажу се знатна средства у тајне лабораторије у којима се истражују ти феномени, а аутори наводе изворе који тврде да би се до успешних резултата могло доћи у наредних пет година. Тај део аутори закључују тврђом да еволуција ратних форми трећег таласа, започета Ваздушно-копненом битком, неће бити завршена док њен централни ресурс не буде схваћен и распоређен. Коначан резултат развоја рата трећег таласа треба да буде пажљиво разрађена „стратегија знања“, што ће рат довести на потпуно нов ниво.

Знање

Истовремено с обликовањем ратне форме трећег таласа почиње да се појављује „ратник знања“ – интелектуалац у униформи или без ње, посвећен идеји да знање може да добије или спречи ратове. Сједињене Државе убрзано развијају идеју информативног ратовања или „инфодоктрину“. Она треба командовању да омогући да „зада нокаут ударац и пре избијања традиционалних непријатељстава“, а савремена и будућа компјутерска технологија треба да измени (и већ га мења) однос снага у свету.

Потребна пажња је посвећена системима веза, односно усавршавању глобалне мреже, која ће повезивати све елементе ОС САД и савезнике. У вези с тим је и електронски рат, тј. ометање и уништавање система комуникација, као и информативне диверзије – убацивање у противничке везе с лажним информацијама и подацима.

Шпијунирање је посебно обрађено, почев од неких примера из прошлости до потреба за прилагођавањем захтевима савремене стратегије. Аутори указују на одређену „ускост“ и застарелост схватања дела агентуре САД, која још не схвата да нема области живота која није интересантна за савремено ратоводство. Међутим, посебан проблем је огромна количина информација која кружи светом, па аналитичари често, због масе прикупљених података, губе осећај за основне потребе. Осим тога, у демократским системима шпијунажу ограничава инсистирање јавног мњења на јавности рада државних служби (и тајних).

Будући да су у савременом свету незаобилазна тема и медији, њима је посвећена посебна пажња. Потенцира се коришћење медија у форми-

рању жељеног расположења код властите нације и савезника, али и код противника. Наводи се да су САД у рату у Персијском заливу бациле 29 милиона летака на Ирак с упутствима ирачким војницима како да се предају, обећањима да ће имати хуман третман у заробљеништву, па чак и упозорењима на нападе који ће уследити. Није занемарен значај ниједног средства јавних медија, а издвојена је телевизија, као најбржи и најверљивији медиј, јер ништа није убедљивије од „живе“ слике.

Опасност

Искуства везана за развој форми рата у другом и трећем таласу указују да су иновације које су уводиле водеће земље у својим значајним епохама (Француска са својом револуцијом 1792, САД са Ваздушнокопненом битком – ратом у Персијском заливу) веома брзо прихватале и, барем делимично, примењивале и друге земље. Сада је то посебно очигледно, када су економске могућности чинилац ограничења реализацији нових ратних форми чак и за богате САД – „буџет покреће стратегију, стратегија не покреће буџет“ (*D. Cheney*). Међутим, индустријска производња за војне потребе, каква је била за време другог таласа, створила је трговину смрћу и у том облику више није могућа. Опасност је у могућности садашње економије да се брзо преоријентише на ратну производњу, што аутори називају подруштљавањем рата, па ће ускоро неке најмање и најсиромашније земље, под лошим владама, имати застрашујуће војне могућности – „они од лемеша праве сабље“ (лемеш је део плуга, прим. аутора приказа). Међутим, опасност је и у могућностима богатих и развијених земаља да производе средства двоструке намене, па аналитичари кажу: „војске будућности ће пловити у мору цивилних технологија“. Јер, незадрживо нарастање знања и развој нових технологија бришу границу између цивилне и војне производње.

Посебна опасност су неки глобални проблеми који измичу контроли великих сила. На пример, нуклеарно оружје је доступно скоро свакоме. Око 3.000 t високо обогаћеног уранијума плови на бродовима по свету, а свега 30 t је под контролом међународне организације *IAEA*, па будућност може да буде застрашујућа уколико се нуклеарних средстава дочепају неодговорни и терористички настројени „глобални гладнатори“. Тврди се да је у САД већ било 50 покушаја да се изнуди новац нуклеарним претњама. Истовремено, у нуклеарном клубу има већ 20 држава, а око 60 држава може да се домогне нуклеарног оружја, што је прави зли дух пуштен из боце.

Говорећи о новим опасностима по мир аутори наводе појаву илузије код богатих нација да су по завршетку „хладног рата“ и паду Берлинског зида, упркос избијању „малих“ ратова, чак и на Балкану, велике земље постале безбедне. Међутим, велика је заблуда да мали ратови не могу ескалирати толико да угрозе безбедност богатих и великих. Исцепкани свет ври, а сиромашнима и малима нису недоступне високе и ра-

зарађује технологије. Осим тога, регије опасних жаришта протежу се и на земље какве су Русија, Кина, Индија и Пакистан.

Савремене економије „омекшавају“ или, чак, бришу државне границе, а медијска средства их и не признају, па је олакшано ширење разних утицаја и створена је ситуација у којој је угрожена мирна међузависност. Јер, што је више земаља укључено у асоцијације, то су теже последице поремећаја међузависности, а они се могу изазвати из најудаљенијег дела света, на пример, информативном мрежом. Све то компликује чињеница да је свет још трослојан и тростран – упоредо постоје економије сва три таласа. Наравно, сиромашни (први талас) вуку доле, богати (трећи талас) хоће да изађу из те замке, а у све то су снажно умешани екстремни религиозни чиниоци. У таквој подели садашњег света су велике опасности по мир, па „у периоду крајњих турбуленција и опасности које долазе опстанак ће зависити од тога да урадимо нешто што нико није урадио у последња два века. Као што смо пронашли нову ратну форму, мораћемо пронаћи и нову форму мира“.

Мир

Аутори закључују да досадашњи међународни механизми, укључујући Друштво народа и Уједињене нације, нису успешно одговорили на питање како да се очува мир у свету. Као пример узимају и ситуацију на Балкану, односно на просторима претходне Југославије последњих година. Будући да ниједна земља не шаље радо своје војнике у мировне мисије по свету, аутори разматрају различите форме активности за смиривање конфликтних ситуација. Тако се помиње и могућност формирања професионалних снага за брзе интервенције, састављених од добровољаца из целог света, под окриљем УН или неке међународне „корпорације за мир“. Један од услова за одржавање мира било би отворено небо за контролу могућих ратних жаришта у свету, као и пажљиво праћење ратних технологија и трговине наоружањем. Неопходно је и да се информативно прате немири изазвани распадом неких досадашњих држава и стварањем бројних нових држава чији различити интереси могу да буду узрок нових врста ратова. Непредвидиве ситуације могу настати због чињенице да су међународне границе све порозније и да мултинационалне компаније прекривају цео свет, уз минималну националну контролу, а посебан проблем је професионална измешаност, уз очигледан верски екстремизам на разним странама света. Уз све то, будућност ће карактерисати све убрзаније промене – њихов замајак се све брже окреће – али оне се не дешавају истом брзином на глобалном плану, па су те разлике у брзини могући узрок сукоба. Чињеница је да се глобални систем стално мења и да његови делови постају веома рањиви на спољне утицаје. Различите потребе земаља првог и другог таласа, у односу на трећи талас, стварају и

различите „националне интересе“, а „нови светски поредак“, који заговарају САД, може да изазове нове сукобе. Ипак, према ауторима, има услова и за нове форме мира.

Закључак

Дело *Рат и антират* садржи исцрпне вишегодишње анализе западних (америчких) војних стратегија. Консултовани су најпознатији светски ауторитети из области војне мисли (аутори, дела, институти и доктринарна правила), а у библиографији је наведено 400 извора. У делу су луцидно приказани сви чиниоци савременог света који одређују меру мира и рата. Веома је логична и концизна историјска повезаност узрока и последица рата – мира, а посебно је наглашен ослонац на најновија стратегијска и доктринарна правила САД и Атлантског пакта. У делу су предвиђени будући конфликти – снаге, средства, методи, учесници, на основу веома уверљивих елемената анализе историјских узрока, постојећег стања и будућих људских и материјалних потенцијала.

Аутори не нуде коначне одговоре на постављена питања, али ауторитативно дефинишу бројне проблеме садашњице и будућности, и дају обиље информација за анализу, веома корисних за разумевање процеса развоја савремене стратегије вођења рата, али и перспектива могућег мира у 21. веку. Приказана књига је веома значајна за војне мислиоце, теоретичаре и практичаре. Реч је о пожељној, веома квалитетној литератури за високе војне школе и више команде, али и за цивилне структуре које се баве стратегијом развоја државе и међународним односима.

Foreign policy of FR Yugoslavia: Continuity and changes

Prof. D Sc Predrag Simić

Changes in the foreign policy of Yugoslavia commenced as early as by the end of the eighties, under the influence of different internal and external factors, which were imposing its adaptation to new realities in Europe. This process was stopped by the eruption of civil war, by secession of four Yugoslav federal republics, and by creation of a new Yugoslav federation. Federal Republic Yugoslavia, however, did not have enough time to define its external political priorities and strategy, because it was at the outset confronted with the war in its neighbourhood, which was endangering the security of the country, also with the problem of about two and a half million Serbs who were left staying outside its state borders, and with the international sanctions. In such circumstances the Yugoslav foreign policy, generally taken, mostly reacted to developments and events, until the end of war in Bosnia-Herzegovina, when conditions were created for its reassessment and redefinition. Judging by the practice heretofore, priorities of the Yugoslav diplomacy today are: prevention of recurrence of armed conflict and stabilization of situation in Bosnia-Herzegovina, solution of open problems in relations with new neighbour states and normalization of relations with the old ones, promotion of relations with great powers and re-integration of the country into international organizations. Principles of the Yugoslav foreign policy have been defined in general lines only, and boil down to the preservation of the international state continuity of the country, and to the political realism and pragmatism, on the basis of the territorial and political *status quo* established by the Dayton Agreement. By the end of 1996 appeared also signs of a wider regional approach, i. e. of a „European orientation of Yugoslavia“, which means an opening to new initiatives for an intensification of cooperation in the region, such as the cooperation between the Balkan countries, the „regional approach“ of the European Community, and the „Southeast European Cooperation Initiative“ introduced by the United States.

Paternalistic behaviour of governments of Albania toward the Albanians in Yugoslavia in 20th century

D Sc Đorđe Borozan

In each situation of crisis that emerged in this region in this century the relations between Yugoslavia and Albania were most usually the

conflicting ones, the reasons of such a state of affairs being the persistent attempts of the Albanian governments to realize the Great-Albanian national territorial and ethnical project of an Albania which would include parts of territories of Yugoslavia, Greece and Macedonia. Because these governments remained obsessed by this pragmatistical idea of theirs, it seems necessary that the political and scientific circles in the world should be persistently and consistently presented proofs that the plans, ideas and programmes for the establishment of the so called Great Albania were in the past decades and remain to the present time the reason for misunderstandings and conflicts that burden and hamper each attempt at a normalization of relations between Yugoslavia and Albania.

Because of the actualness of the present developments in the Balkans, and of the fact that the relations between Yugoslavia and Albania in the entire 20th century have been marked by persistent efforts of Tirana governments to internationalize the issue of Kosovo and Metohija and the position of the Albanian population in this region, the author has in this article, briefly and on the basis of relevant sources and literature, explained the behaviour of the Albanian governments pertaining this question.

United States of America, N.A.T.O. after bipolar – unipolar Europe

D Sc Dušan Nikoliš

The dilemma on identity and future of NATO, on its place and role in the American global policy, and on the military-political presence and mission of the USA in Europe without the second super-power, was solved by the United States in 1994, by their decision to even more dominantly „remain“ in Europe, by means of the adaptation and strengthening of NATO, and via the Bosnian crisis, with the primary and far-fetched strategic goal not to allow the European powers, first of all Russia and Germany, also the European Union, to make decisions concerning the security in Europe. Thus NATO was, by means of its „spreading to the East“, chosen as the old/new instrument and frame for furthering the American military, political and security domination in Europe and control over this continent. To this purpose, and in parallel with it, was engineered also a concept-vision of creation of an undivided and all-embracing unipolar military-security system for Euro-American and Russo-Asian regions – „from Vancouver to Vladivostok“.

The Iraqi occupation of Kuwait in 1990 and the civil war in Yugoslavia, particularly in Bosnia in 1992, were the sought, found and used formula and possibility for a „rejuvenation“ of NATO and the USA, and for the commencement of realization of the American global vision for the 21st century. Its constituent „natural“ segment, in the history of the USA their greatest military-geopolitical penetration into the Balkan region, also the establishment and solidification of their influence in the Balkans, and the pushing back first of all Russia and also Germany (or their eventual axis) from the Southeastern Europe, then the civil war in territories of the former Yugoslavia, which was by the US policy prolonged and transformed into and international crisis and war – all these can be taken also as a sort of „compensation“ to the USA for their loss of the German „rim-land“ as the

essence of „philosophy“ of military-strategical and geopolitical presence and stay of America in a Europe without blocks. The Serbs, with their territories, have found themselves in the way of the United States, as a so called deranging factor in the American campaign towards creation of a unisonous, controlled, „pacified“ and geopolitically new-old redesigned „new Europe“.

Status of multinational forces for implementation of agreement on peace in Bosnia-Herzegovina (IFOR)

M Sc Damjan Tatić

The author considers the legal foundation of activities of the IFOR, as well as the tasks of these forces, and the ways in which their legal status has been regulated. In particular detail he analyses provisions of the Agreement between Bosnia-Herzegovina and the NATO on the status of the NATO and its personnel, of the Agreement between Croatia and the NATO on the status of the NATO and its personnel, and of the Agreement between FR Yugoslavia and the NATO regarding the transit arrangements for the needs of operations in the implementation of the peace plan.

The legal foundation for activities of the IFOR the author finds in provisions of the General global agreement for the establishment of peace in Bosnia-Herzegovina, of the Annex 1-A to the Agreement (Agreement on military aspects of the Peace Agreement), and of the Annex 2 (Agreement on the line of separation between the entities and on the pertaining issues). He also finds that the Resolution 1031 (1995) of the Un Security Council contains an additional foundation for activities of the IFOR. Although he notes that the mission of the IFOR has some common features with the peace operations of the UN, he concludes that it is rather closer to operations for enforcement of peace, since members of the IFOR are widely empowered for application of necessary force in carrying out of their tasks.

In connection with this are in the article listed tasks of the IFOR, such as: supervision and aid in the application of provisions of the Annex 1-A to the General Agreement, supervision of marking the cease-fire lines and the separation zones, establishment of liaison with local authorities and agencies or representatives of international organizations, and aiding an eventual hasty retreat of the UN peace forces.

The author analyses in detail the provisions of agreements concluded between the NATO and Bosnia-Herzegovina, Croatia and FR Yugoslavia respectively by which the status of personnel of the NATO are regulated. A particular attention is paid to matters of criminal jurisdiction over the members of the IFOR, and of the freedom of movement of the IFOR units. On the basis of a comparison between solutions contained in the three agreements and solutions applied in the practice of different UN peace missions, the author concludes that the solutions contained in the agreements yielded right results in the UN peace operations and that they in a proper manner regulate the status of the IFOR. Thereat he points out that, generally taken, the IFOR enjoys somewhat more privileged position in comparison with the position of peace forces in former peace operations of the UN.

The author considers that the solutions applied in the IFOR's practice could be of relevance also in the regulation of status of the SFOR – the new NATO mission in Bosnia-Herzegovina.

Methods and techniques most usually applied as aids in decision-making and researches in military organization systems

D Sc Radovan Maksić, Colonel
D Sc Vasilije Mišković, Lt. Colonel

In the article are presented characteristic features of models, methods and techniques that are applied as aids in decision-making and researches of phenomena and processes in military organization systems. In addition to these are reviewed also some of the new mathematical theories which make their theoretical foundation, as well as their emergence, development, present state and trends of their further development. Examples of solution of some problems are presented to illustrate possibilities that certain methods and techniques can be applied as aids in decision-making and researches in military organization systems when they are linked with combat operations or when some other kinds of problems are to be solved.

Analysis of an integrated system of radar observation by means of computerized simulation

M Sc Ilija Grujić, Colonel

Review of a simulated model of an integrated system for radar observation, realized in GPSS language in PC version. The modelled system is a spatially distributed system for processing of data, its basic functions being observation of the air space, processing of data on newly discovered targets, transmission and display of data, and integration of the radar observation zone. By its structure and functions the model simulates a radar observation system, thus enabling experiments with software abilities of the computer, with the aim of analysing the basic functions and of assessment of precision of primary and secondary performances of the system and its components.

Criminality and aggressiveness in war

Prof. D Sc Milanko Jovičević

Criminality and aggressiveness are socio-pathological and socio-psychopathological phenomena appearing both in the time of peace and in war. The author points out specific features of the war psychopathology of criminality and its massiveness, and reviews in this sense the recent war events in territories of the former Yugoslavia. He warns that criminality

cannot be limited only to some peoples and nations, and that such an unscientific approach to the matter can only lead to the adoption of a racial theory of criminality. There can be, namely, only discussed matters of whether the delinquency and criminality are more or less present in specified socio-cultural layers of society in an actual situation, and of identification of forces that have motivated and started such phenomena.

War conflicts abound with situations where aggressive behaviour and stress can emerge, and where also civilian population can be inflicted much pain and losses. The aggressive behaviour in war, in addition to its negative effects upon the human physical and mental health, completely nullifies and dehumanizes the man's personality.

The author also warns on the misuse of mental disorders and aggressiveness in the psychological warfare propaganda, i.e. on the misuse of profession and science in furtherance of political goals and in manipulation with own people. In connection with this emerges a question of establishment of necessary international institutions with the aim of prevention of actions of the protagonists of psychological propaganda in the time of peace and in war, and of blocking the aggressive behaviour, to the interest of general solidarity and humanism.

Special forces of foreign navies

Tomislav Petrović, Commander, Y.N.

In conditions where informations on world events are almost instantly distributed to their users, and where the world public opinion can considerably influence the behaviour even of great powers, open military interventions have become rather unlikely, while the strategy of „low intensity conflict“, in which special forces play one of the most significant roles, is seeing its full affirmation. These forces, namely, cause and kindle local conflicts and civil wars, whose aim is, most usually, overthrowing the existing governments, shattering of sovereign states, and introduction of „democracy“ inclined to its sponsors.

Regimes favoured by the world powers rely on these powers in their anti-guerilla operations and psychological-propaganda activities, on which they are mostly founding their very existence.

Such forces make in armed interventions the forward detachment of regular forces, and on their success depends the outcome of entire operations. Special naval forces make the elite of the overall special forces, and the author therefore reviews their organization, capabilities and principles of employment.

Innovation of structure of theory of our art of war

D Sc Radosav Šuljagić

The author points out the need for innovation of structure of the present theory of the art of war of our armed forces, and for working out the right theory of the art of war following the example of the theory of polemology.

He stresses the point that the perspective reality of the art of war and its practicing makes the most significant part of the subject area of polemology and its research. In such reality lays the real experience area of the armed struggle, combat operations and activities that accompany them, with many problems and processes of interest for scientific cognition and solution. In connection with this is an imposing demand that the structure and decisions of this reality should be completely reflected and articulated in the theory of the art of war, in the actual military doctrines in particular. By the fulfillment of this demand the structure of the theory of the art of war should correspond to the structure of that reality. Thus is pointed out an indispensable need that the structure of the theory of the art of war should be transmutably directed toward the structure of objective reality of practicing the art of war and towards changes that emerge in this domain. This pertains most directly to our existing art of war theory, and to our military doctrine in particular.

Terrorism – war in continuity

Milan V. Petković, Colonel

The international terrorism is today seeing its expansion, expressed first of all in the domain of quality. Owing to the constants that are promoting it ever further, this form of terrorism is recurring in cycles, emerging in each cycle improved and more effective, with additional elements of surprise.

The logic of political terrorism ensues from a politically motivated intention to cause, by application of terrorist acts against carefully selected targets, desired effects and consequences in a target country or in international stage or relations. Their organization and tactical features are versatile or vary between extremes of their forms and substance. While the entire pyramid of their violence is situated in deep illegality, where on the degree of conspirativeness depends not only the success of the undertaken terrorist action but frequently the very fate of the entire terrorist organization, in the phasis of realization of the action this organization counts on the maximum publicity, which cumulatively affects the society, creating also secondary or side effects, which are actually the desired end results of terrorist activity.

The organized opposing and fighting the terrorism is a constant preoccupation of the international community. Numerous summit meetings, resolutions, conclusions and organized activities for suppressing and fighting the terrorism should thwart terrorist activities, from which are not spared the society and individuals the world over, the race and religion of people of different nations, and their technological level, notwithstanding.

Basic problems of military alliances

M Sc Zoran Vučinić

Military alliance is a historical category and always was a significant component of the structure of international relations. It has been an important instrument in the foreign policy of states, in ensuring their defence

or in their attainment of goals surpassing the issue of own defence. Therefore such an alliance was always a matter equally significant for the defender and the aggressor.

Each alliance is based solely on interest and exists as long as the interests of the allies remain identical. However, since the interest invariably limits the measure of readiness of the allies for sacrifice for the cause of alliance, the alliance is above all rather factual than a legal matter, notwithstanding the fact that arrangements on alliance have been most usually based on mutual agreements of the interested parties. The political opportunism was always leading the states both to enter such agreements and also to terminate them according to their current interest.

The allied relationship is very subtle and in many ways complex both by its motives, forms and conditions in which it is established, and by consequences that might ensue, particularly for the side that receives the aid from its ally or allies.

Relations in the present international community show that military alliances are a factor that should be seriously reckoned with also in the future. This means that many states will find themselves, sooner or later, confronted with the well known dilemma concerning their choice of an ally, and also with a dilemma of whether the desired alliance will serve as a reliable footing in the attainment of their interests.

From the history of relations between allies is known that states in their choice of allies were applying different criteria, and that the choice could be rightly made only when the chosen state had the same interests. The reliability and viability of an established alliance was always assessed on the basis of possibilities for the attainment of the desired goal, of the degree of security it can offer to each of its members, and of the degree of homogeneity of the alliance. History shows, however, that there existed not a single alliance that was reliable by any of these criteria, not even those that survived, i.e. were victorious in wars.

Politique extérieure de la FR de Yougoslavie: continuité et changement

Dr Predrag Simić

Changements dans la politique extérieure de Yougoslavie ont commençaient depuis la fin des années 80 sous l'influence des faits extérieurs et intérieurs qui demandaient une accomodations aux nouvelles réalités en Europe. Ce processus a été rompu par l'eclatement de la guerre civile, par la sécession des quatre républiques et par la création de la nouvelles fédération. République Fédérale de Yougoslavie n'avait pas, cependant, de temps pour définir ses priorités extérieures et la stratégie des rapports internationaux car, dès le début, elle a été confrontée avec la guerre dans son environnement, qui menaçait la sécurité de pays, par le problème de deux millions et demi des Serbes restés hors de leurs frontières et avec problème des sactions internationales. Dans ces circonstances, la politique extérieure de Yougoslavie principalement avait réagi concernant les événements mais après la fin de la guerre en Bosnie-Herzégovine elle a eu les conditions préalables pour le réexamen et la définition de la nouvelle politique extérieure. A la base de la pratique, priorités de la diplomatie yougoslave sont empêchement de renouveau des conflits armes et la stabilisation de la situation en Bosnie-Herzégovine, résolution des questions ouvertes concernant les rapports avec les voisins nouveaux et anciens, progres des rapports avec les grandes puissances et le retour dans les rangs des organisations internationales. Principes de la politique extérieure sont définis en lignes de base et ce sont la sauvegarde de la continuité internationale du pays, le réalisme politique et le pragmatisme partant du status quo rétabli après le traité de Dayton. A la fin de l'année 1996 on a vu apparaitre une aporoche large de „l'orientation yougoslave vers Europe“, les nouvelles initiatives pour le renforcement de coopération dans la région, ainsi que la coopération des pays des Balkans, une aporoche „régionale“ de l'Union Européenne et „Iniciative de coopération en Europe de Sud-Est“ initiée par les Etats Unis d'Amérique.

Comportement paternalistique du gouvernement albanais envers les Albanais en Yougoslavie durant le 20. siècle

Dr Đorđe Borozan

Durant les situations de crise au cours de ce siècle, les rapports yougoslavvo-albanais ont été le plus souvent en conflit. La cause pour cela

sont les essais de la partie albanaise de réaliser le projet national grandalbanais au point de vue Albanie ethnique et territoriale qui comprend les parties de territoire yougoslave, grèque et macédonienne. A cause de présence permanente de cette demande pragmatique, il semble nécessaire offrir en continuité les preuves au cercles scientifiques et politiques dans le monde que ces plans, idée et programmes concernant „La grande Albanie“ dans les décennies écoulées ont été et sont restés la cause des malentendus et des conflits qui pèsent et enchainent toute tentative de normalisation des rapports entre la Yougoslavie et l'Albanie. Auteur, dans cet article, à cause des évènements actuels sur les Balkans et du fait que les rapports yougoslavo-albanais durant le 20. siècle sont marqués par les tentatives du gouvernement de Tirana d'internationaliser la question des Albanais de Kossovo et de Métohija ainsi que la position des Albanais dans cette région, à la base des sources littéraires relevantes, explique brièvement le comportement des gouvernements albanais concernant cette question.

Etats Unis d'Amérique, OTAN et Europe unipolaire – postbipolaire

Dr Dušan Nikoliš

Question de l'identité et du future de l'OTAN, sa place et rôle dans la politique globale américaine, présence politico-militaire et mission des EUA en Europe sans une autre superpuissance, Les Etats Unis ont résolu en 1994 par la décision de rester encore plus solidement, par l'intermédiaire de l'accommodation et le renforcement de l'OTAN, en Europe ayant pour but stratégique de ne pas permettre aux puissances européennes, avant tout à la Russie et à l'Allemagne, mais non plus à l'Union Européenne, de décider concernant la sécurité européenne. Ainsi l'OTAN, par son „elargissement oriental“, est choisi comme ancien – nouveau instrument et le cadre de la domination américaine. Parallèlement, on a visé un concept de l'ordre militaire unipolaire pour la région d'Duro-américaine et Russo-asiatique „de Vancouver à Vladivostok“.

Occupation irakienne du Qoweit en 1990. et la guerre civile en Yougoslavie, en particulier en Bosnie à partir de 1992, ont été recherchées, retrouvées et exploitées comme formule et possibilité de „ragénissement“ de l'OTAN et des EUA et comme le début de réalisation de la vision planétaire stratégique américaine pour le 21. siècle. La partie „naturelle“ est une percée extraordinaire sur les Balkans, installation des forces américaines sur ce sol et rejet de la Russie et de l'Allemagne de l'espace sud-est européen. La guerre civile en Yougoslavie qui a été encouragée et appuyée par l'Amérique peut être vue comme recompense américaine pour la perte de romeland allemand et comme la „philosophie“ de la présence américaine en Europe sans blocs militaires. Les Serbes, leur espace historique et leur pays, le nombre et le territoire, se sont trouvés sur le trajectoire des EUA comme le fait oposant dans le processus de construction de l'Europe retaillée au point de vue géopolitique et contrôlée par l'Amérique.

Statut des forces multinationales réalisant le traité de paix en Bosnie-Herzégovine

Mr Damjan Tatić

Auteur, dans son article, développe la question de la base juridique de travail de l'IFOR, ainsi que les missions et les formes de régularisation de statut juridique de ces forces. Il fait une analyse particulière des articles du Traité entre BH fédération et OTAN, du Traité entre la Croatie et l'OTAN, du Traité entre RFY et OTAN concernant les arrangements de transit pour les besoins des opérations de paix.

La base juridique pour le travail de l'IFOR, d'après l'auteur, se trouve dans les lignes de Traité général de paix en Bosnie-Herzégovine et an Annexe 1-A (Traité des aspects militaires du traité de paix) et Annexe 2 (Traité de la ligne frontalière) entre les entités, ainsi que dans les questions concernant le Traité général de base. On constate que dans la Résolution N° 1031 (1995) du Conseil de Sécurité on voit la base juridique pour le travail de l'IFOR. On remarque que la mission de l'IFOR a des points communs avec les missions de paix des forces de l'ONU, mais on conclue qu'elle est plus proche des opérations de paix en force car les soldats de l'IFOR ont les autorisations larges concernant l'application de la force durant la réalisation de leurs missions.

En liaison avec cela, dans l'article, on mentionne aussi les missions auxiliaires de l'IFOR. Les missions principales sont: supervision et aide durant la réalisation de l'Annexe 1-A, contrôle de ligne de cessez-le-feu et de la zone de séparation des forces, établissement des liaisons avec les autorités locales et avec les organisations internationales, aide en cas de repli d'urgence des forces de paix des Nations Unies.

Auteur fait une analyse en détail des traités conclus entre OTAN et BH fédération, Croatie et RFY par lesquels on stipulait le statut du personnel de l'OTAN. Une attention particulière est consacrée aux questions de juridiction pénale concernant le personnel des forces internationales et la liberté de mouvement de l'IFOR. A la base de comparaison des résolutions mises dans les traités mentionnés, auteur conclue que les résolutions correspondantes sont inscrites dans la pratique des Nations Unies durant les opérations de paix ce que l'on met en bonne place le statut de l'IFOR. On souligne que, en général, IFOR a une position privilégiée par rapport aux forces de paix durant les opérations précédentes. Auteur estime que les résolutions appliquées seront pertinentes à l'occasion de détermination de la nouvelle mission de l'OTAN en Bosnie-Herzégovine.

Méthodes et techniques appliquées le plus souvent comme aide dans le processus de prise de décision et de recherches dans le systèmes d'organisation militaire

Dr Radovan Maksić, Colonel et
dr Vasilije Mišković, Lieutenant-Colonel

Dans cet article, on montre les caractéristiques du modèle, méthodes et techniques appliquées comme aide dans le processus de prise de décision

et de recherches se déroulant dans les systèmes d'organisation militaire. Sauf cela, on mentionne de nouvelles théories mathématiques faisant leur base théorique, ainsi que la suite, le développement, l'état actuel et le taux de leur développement. Les exemples de résolution de certain nombre de problèmes sont mentionnés seulement comme illustrations des possibilités d'application de certain méthodes et techniques comme aide dans le processus de prise de décision en cas de leur attachement aux actions de combat ou s'il s'agit d'une autre classe de problème.

Analyse du système intégré d'observation radar à l'aide de simulation informatique

Mr Ilija Grujić, Colonel

On examine le Modèle de simulation du système intégré d'observation radar (SIMIS. RO), réalisé en GPSS langue de simulation, dans une version PC. Le système modelé est un système distribué dans l'espace avec le traitement distribué des données, ses fonctions de base sont observation de l'espace aérien, le traitement des données concernant les objectifs découverts, transmission et présentation des données, intégration de la zone d'observation radar. D'après le fonctionnement et la structure, le SIMS. RO donne impression du système d'observation radar (SRO), ce que permet expérimentation à l'aide des possibilités des logiciels des ordinateurs pour faire des analyses des fonctions de base et précisions des performances primaires et secondaires du système et des ces parties.

Criminalité et agressivité durant la guerre

Prof. dr Milanko Jovičević

Criminalité et agressivité sont catégories de nature socio-patologique et socio-psycho-patologique qui apparaissent durant la paix et pendant la guerre. Auteur, dans son article, montre les spécificités de psychopathologie de guerre comme criminalité et fait un aperçu concernant évènements qui se sont produits sur les espaces de l'ex-Yougoslavie. On ne peut pas limiter la criminalité seulement visant certain peuples et nations, souligne auteur, car cette approche sans l'appui scientifique mène vers acceptation de la théorie raciale de criminalité. Alors, on peut parler de délites et la criminalité plus au moins examinés dans un milieu socio-culturel dans la situation actuelle ainsi que les motivations qui ont stimulé ces actes. Les conflits armés sont le milieu favorable aux déclenchements de divers types d'agression et de stress qui touche la population civile. Pendant la guerre le comportement agressif, sauf la menace de santé physique et mentale, touche également la personnalité des gens.

A la fin, auteur montre un mélemploi de la santé perturbée au point de vue mental concernant la propagande et ses effets psychologiques, c'est-à-dire mélemploi de science au sens politique en vue de manipulation

avec son propre peuple. En liaison avec cela, on pose la question de possibilité d'établissement d'une institution internationale pour l'empêchement des actions de propagande psychologique durant la paix et durant la guerre en vue de bloquer le comportement agressif ce qui est dans l'intérêt de solidarité générale et du humanisme.

Forces spéciales dans les Marines étrangères

Tomislav Petrović, Capitaine de Frégate

Dans les conditions de la distribution momentanée des informations concernant les événements dans le monde entier et aussi de l'influence de l'opinion publique mondiale sur le comportement même des grandes puissances, les interventions militaires ouvertes sont devenues peut probables, mais au contraire, la stratégie de „conflit de basse intensité“, dans laquelle les forces spéciales jouent un des rôles principaux, deviennent probables. Alors, elles provoquent et intensifient les conflits locaux et les guerres civiles dont le but est, le plus souvent, la chute des gouvernements existants, la destruction des Etats et l'établissement de la „démocratie“ pliée vers ses patrons. Les régimes qui sont favorables aux puissances mondiales, sont appuyés par ces forces durant le combat antigérrilla et dans les actions psychologiques et de propagande, ce que permet l'existence de ceux-ci.

Dans les interventions armées, ces forces sont les avangardes des forces régulières desquelles dépend le succès des opérations entreprises. L'élite de l'élite se trouve dans les rangs des unités spéciales des marines de guerre. C'est pourquoi l'auteur explique leur organisation, leurs possibilités et les principes de leur emploi.

Innovation de la structure de la théorie de notre art de guerre

Dr Radosav Šuljagić

Auteur montre la nécessité de l'innovation de la structure de la théorie de l'art de guerre moderne concernant nos forces armées, visant la théorie de polémistique. Il montre et souligne que cela doit être la perspective de l'art de guerre et de sa pratique, comme la partie la plus importante de la polémistique et de ses recherches. Dans cette réalité, il trouve un espace de l'expérience de combat armé, les actions de combat et leurs activités accompagnantes, avec beaucoup de problèmes et de processus qui sont intéressants pour les recherches scientifiques. En liaison avec cela, il pose la question touchant la structure et les décisions qui doivent être le miroir de la théorie, surtout dans les doctrines militaires actuelles. Si on réalise ces demandes, la théorie doit répondre à la structure de la réalité. Par cela, on montre la nécessité que la structure de l'art de guerre doit être transmise et dirigée vers la structure de la réalité objective de la pratique de l'art de guerre et des changements arrivés. Cela est en rapport avec notre théorie de l'art de guerre moderne et surtout avec notre doctrine militaire.

Le terrorisme international moderne est dans une expansion permanente qui se manifeste premièrement dans le domaine qualitatif. Grace aux constantes qui lui servent de moteur, le terrorisme international se renouvelle de façon cyclique, toutes les fois plus avancé et plus efficace qu'avant, avec les éléments de surprise ajoutés.

La logique du terrorisme politique découle des tentatives politiques, en appliquant les actes de terroisme, de provoquer les conséquences dans un pays concret ou dans les rapports internationaux. Concernant les détails tactiques et organisationnels, il y a des extrêmes. D'une part, la pyramide de violence se trouve dans une profonde clandestinité et il dépend du degré de conspiration quel degré de succès l'action concrète aura-t-elle. De l'autre côté, durant la phase de réalisation du processus on compte sur une publicité maximale, qui agira de façon cumulative sur la société en créant les effets secondaires, qui sont les buts des actes terroristes.

L'opposition organisée au terrorisme est une occupation permanente de la communauté internationale. Les conférences de haut niveau sont nombreuses, les résolutions et les conclusions aussi, les actions organisées et coordonnées contre le terrorisme doivent stopper les activités terroristes car elles sont dirigées vers les individus, la société entier, ne tenant pas compte de races, de religion ou de degré de développement au point de vue technologie de la nation.

Questions de base de l'alliance de guerre

Mr Zoran Vučinić

L'alliance militaire est une catégorie historique qui représentait toujours une composante importante de la structure des rapports internationaux. Il a été de grande importance d'avoir un instrument de la politique extérieure de l'Etat à cause de sa défense ou la prise des décisions et des objectifs qui ressortent de la question de la défense propre. C'est pourquoi, l'alliance a été toujours égale d'après l'importance aussi pour le défenseur que pour l'attaquant.

Toute alliance est fondée sur l'intérêt et elle existe uniquement jusqu'au moment de nécessité. L'intérêt est toujours limité au point de vue sacrifice des alliés, l'alliance est premièrement la question de la pratique et elle n'a pas de source juridique, malgré le fait que l'alliance est fondée toujours à la base d'un traité. L'opportunité politique a été la chose principale au cours de détermination des Etats pour les alliances, mais aussi l'intérêt.

L'alliance est, en effet, un processus subtil et complexe au point de vue manifestation, conditions et motifs, mais aussi au point de vue conséquences, en particulier de la part de celui qui offre l'aide alliée.

Les rapports internationaux modernes montrent que sur l'alliance militaire on doit compter sérieusement. Cela signifie que nombreux Etats doivent résoudre cette question du choix des alliés durant le processus de réalisation de leurs objectifs.

Tirant les conclusions de l'histoire, on sait que les Etats avaient les critères différents et que le choix pouvait être réalisé seulement si les deux parts avaient les mêmes intérêts. La validité de l'alliance a été évaluée à la base des possibilités d'atteindre l'objectif visé dans le domaine de sécurité de Pays. On confirme au cours de l'histoire que nul ne peut être utile, même ni alliance qui avait survécu la guerre comme le vainqueur.

Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Jugoslawiens: Die Kontinuität und die Veränderungen

Dr Predrag Simić

Die Veränderungen in der Aussenpolitik des Jugoslawiens haben schon am Ende 80. Jahre unter den Einfluss der inneren und ausen Faktoren begonen, die die Adaptierung der neuen Realitäten im Europa vorgelogen haben. Dieser Prozess ist abgebrochen, als der Krieg in ehemaligen Jugoslawien ausgebrochen hat und vier Republik vom Jugoslawien abgetrennt wurden und die neue Bundesrepublik Jugoslawiens gegründet wurde. Mittlerweile, Das Jugoslawien hat keine Zeit seine ausenpolitische Priorität und die Strategie der Internationalenbeziehungen zu definieren, weil sie mit dem Krieg in der Nachbarschaft gegenübergestellt wurde, die die Siecherung des Landes gefährdet hat und das Problem ungefähr 2 Million Serben, die ausen seine Gränze geblieben sind und die Internationalensanktionen. In diesen Rahmen hat die jugoslawische Aussenpolitik überwiegend auf die Ereignisse reagirt und nach der Beendigung des Krieges in Bosnien und Herzegowina wurden die Voraussetzungen für die Überprüfung und die Definition der neuen Politik Jugoslawiens geschaffen.

Auf dem Grund der bisherigen Praxis sind die Priorität der jugoslawischen Diplomatie in der Hemmungen der Erneuerungen der Zusammenstösse und die Stabilisation in Bosnien und Herzegowina, die Lösung der offenen Frage im Beziehungen mit dem Neuen und die Normalisiern der Beziehungen mit alten Nachbarn, die Forderung der Beziehung mit der Grossenmächte und die Zurückkoung in den Internationaleorganisationen. Die Prinzipien der jugoslawischen Aussenpolitik haben in den Grundlinien definiert. Sie wird auf die Bewahrung der internationalen Kontinuität des Landes gegründet und auf dem politischen Realismus und dem Pragmatismus, die vom territorialen und politischen Status Quoa ausgeht, und in Dejton-Abkommen gegründet wurde. Am Ende 1996. Jahre wurden die Idee der breiten Regionalesumgebung erschienen, beziehungsweise, „europäische Orientierung Jugoslawiens“, das im Trfen der neunnen Initiative für kräftige Zusammenarbeit in der Region geht, wie eine Zusammenarbeit der balkanischen Länder, das Regionaleskonzept Europäische Union und „Initiative für die Zusammenarbeit im Südost Europa“, die die Vereinigten Staaten bewegt haben.

Die paternalistische Verhalten der albanischen Regierungen nach Albaner im Jugoslawien in dem Lauf des 20. Jahrhunderts

Dr Dorde Borozan

In den Krisensituationen dieses Jahrhunderts waren die jugoslawisch-albanische Beziehungen immer wieder in dem Konflikt gewesen. Der Grund waren dafür feste Versuche der albanische Seite, das grossalbanische Nationalprojekt der territorialen und ethnischen Albanien zu schaffen, das die Teilen des jugoslawischen, griechischen und mazedonischen Territorium verlangt. Wegen dauerhafte Belastung diesem pragmatischen Verlangen soll immer wieder den politischen und fachlichen Kreisen in der Welt beweisen, dass die Pläne, die Idee und die Program über das Grossalbanien in den vorigen Jahrhundert waren und sie bleiben. Sie sind der Grund für die Missverständnisse und die Zusammenstösse, die alle Versuche belasten und knappen, dass die Beziehungen zwieschen Jugoslawien und Albanien normalisiert werden.

Der Autor ist in dem Artlkl, wegen die Aktualität der modernen Ereignisse auf dem Balkan und die Tatsache, dass die jugoslawisch-albanische Beziehungen im 20. Jahrhundert festem Streben die Regierungen in Albanien gezeichnet haben, die Frage Kosovo und Metochia und die Lage Albaner in dieser Region internationalisirt wird. Auf dem Grund der relevanten Qyellen und die Literatur hat der Autor das Verhalten der albanischen Regierungen in dem Verbindung damit erklärt.

Die Vereinigte Staaten, NATO nachbipolar – unpolars Europa

Dr Dušan Nikoliš

Das Dilemma über die Identität und die Zukunft der NATO, seine Stelle und die Rolle in der amerikanischen Globalenpolitik, und über das militär-politische Anwesenheit und die Mission der Vereinigte Staaten im Europa ohne andere Supermacht haben sie im Jahre 1994. die Entscheidung gebracht, unterwegs die Adaptierung und kraftige NATO und über die Krise in Bosnien noch die Dominante im Europa zu bleiben. Die Vereinigte Staaten haben ein strategischen Ziel, dass über die europäische Siecherhet die europäische Mächte nicht entscheiden, vor alem Rusland und Deutschland, wie nicht Europäische Union. So ist die NATO mit seiner „Ost – Ausbreitung“ auserwählt wie alte – neue Instrument und der Rahmen weitere amerikanische militär, politische und siecherliche Domination im Europa und die Kontrolle auf sie. Zu diesem Zweck und gleichzeitig ist ein nachdenkliches Konzept – die Vision, das Schaffen vollständige und einige, unpolare militärsiecherliche Ordnung für Europa – Amerika und Rusland – Asien von „Vankuvera bis Vladivostok“.

Die irakische Okupation Kuwaits im Jahre 1992. und der Bürgerkrieg in Jugoslawien, besonders in Bosnien im Jahre 1992. waren gesuhende, auffindende und ausnutzende Formel und die Mäglichkeit für „die Verjüngung“ der NATO und die Vereinigte Staaten und für den Anfang der

Verwirklichung diese amerikanische strategische Vision für 21. Jahrhundert. In der Historie der Vereigte Staate ist ihr der militär-geopolitische Durchbruch auf dem Balkan, ihre Instalation und die Befestigung auf ihm, und die Ablehnung Ruslands, vor allem, und dann Deutschland mit Südost Europa. Der Bürgerkrieg auf dem Gebiet ehemaligen Jugoslawien, die die Vereinigte Staaten ihrer Politik prolongirt haben und den Krieg wurde in der internationalen Krise und der Internationaleskrieg umgesetzt. Dieser Krieg kann man beobachten und wie die Art „der Kompensation“ die Vereinigte Staaten für die Verlust des Deutschlandsgebietes und den Verbleib im Europa. Auf diesem Weg der Vereinigte Staaten wurden die Serben und seine Länder gefunden. Die Serben sind für die Amerikanen ein störender Faktor in ihrer Invasion für das Schaffen des „neuen Europa“.

Der Status der multinationalen Kräfte für die Durchführung das Abkommen über die Friede in Bosnien und Herzegowina

Mr Damjan Tatić

Der Autor betrachtt im Artlkl den Rechtsgrund der Wirkung des IFOR, ihre Aufgabe und der Art der Regulation des Rechtstatus diese Kräfte. Er analisiert besonders die Bestimmungen des Abkommens zwieschen Bosnien und Herzegowina und NATO über den Status der NATO und ihre Menschen, das Abkommen der Republik Kroatien und der NATO und das Abkommen der Bundesrepublik Jugoslawiens und der NATO in der Verbindung mit den Aufgaben für die Operation des Friedeplans. Der Rechtsgrund für die Wirkung des IFOR findet der Autor in den Bestimmungen des allgemeinen Rahmens das Abkommen für die Friede in Bosnien und Herzegowina und in den Bestimmungen Aneks 1-A (das Abkommen über den militäre Aspekt der fridlichen Verabredung) und Aneks 2 (das Abkommen über die Grenzlinie) zwieschen Entität und die Frage, die auf dem allgemeinen Abkommen bezogen wird. Der Autor konstatiert, dass in der Resolution 1031 im Jahre 1995. der Rat der Sicherheit der Rechtsgrund für die Arbeit des IFOR hält. Er merkt, dass die Mission das IFOR der berührenden Punkten mit den Friedensoperationen die Vereiniten Nationen hat, aber schliesst er ab, dass sie jedoch nächr die Operation für das Aufdrängen der Friede ist, weil die Angehörigen des IFOR die grosse Bevollmächtigung für die Anwendung des Machtes in der Durchführung ihre Aufgabe haben. In dem Artlkl wurden auch neben die Aufgabe des IFOR ausgegeben. Die Hauptaufgabe sind: die Überwachung und das Helfen der Durchführung Aneks 1-A auf dem allgemeinen Rahmenabkommen, die Überwachung des Abzeichen die Linie der Feuerbrächung und die Zone der Abtrennung, die Verbindung mit den lokalen Gewalt und die internationalen Organisationen und das Helfen in der Zurückziehen der Friedekräfte der Vereiniten Nationen.

Der Autor analisiert pünktlich die Bestimmungen des Abkommen, die zwieschen der NATO, Bosnien und Herzegowina, Kroatien und die Bundesrepublik Jugoslawiens abgeschlossen wurden. Er widment besonders die Achtung den Fragen der schuldbewusten Verantwortlichkeit auf den Ange-

hörigen der internationalen Kräfte und die Freiheitsbewegung des IFOR. Auf dem Grund des Vergleichs der Lösung aus drei Abkommen und die Lösung, die auf dem Praxis der Friedemission der Vereinten Nationen angewandt haben, schliesst der Autor ab, dass in Abkommen die Lösungen eingebaut haben, die der gute Resultat im Lauf der Friedeoperationen gegeben hat, und dass die Abkommen auf dem bestimmten Art das Status des IFOR reguliert. Er betont, dass das IFOR im Ganze etwas begünstigunge Lage als die Friedekräfte in früheren Friedenoperationen der Vereinten Nationen hat. Der Autor meint, dass die Lösungen der Nutzung des IFOR relevant wäre und gelegentlich die Regulieren das Status des SFOR, die neue Mission der NATO in Bosnien und Herzegowina.

Die Methode und die Technik, die öfter angewändert werden wie die Hilfe in der Entscheidung und der Forschung in dem Militärorganisationsystem

Dr Radovan Maksić, Oberst und Dr Vasilije Mišković, Oberst

In dem Artkl wurden die Charakteristik der Modell, der Methode und die Technik gezeigt, die angewändert wird wie die Hilfe in der Entscheidung und der Forschung der Erscheinungen und die Prozesse, die in den Militarorganisationsystemen abgewickelt werden. Vor allem wurden die neue matematische Theorie angewändert, die ihre theoretische Unterlage machen, wie und der Fortsetzung, die Entwicklung, heutiges Stand und trend ihre Entwicklung.

Die Beispiel der Lösungen manche Probleme wurden nur die Illustration des Möglichkeit angewändert, dass einzige Methode und die technologische Anwändungen wie die Hilfe in der Entscheidung und der Forschung in den Militarorganisationsystemen angewändert werden. Sie werden in dem Fall angewändert, dass für die Kampfwirkungen oder über andere Probleme gearbeitet wird.

Die Analyse des Integrationsystems der Radarüberwachung die Hilfe der Computersimulation

Mr Ilija Grujić, Oberst

In dem Artkl wird das Simulationsmodell des Integrationsystems der Radarüberwachung (SIMS, RO) betrachtet, die auf dem GPSS der Simulationsprache realisiert haben, in der PC Verson. Das Modelliersystem ist räumlich ein verteilens System mit der Distributio der Bearbeitung der Daten. Seine Grundfunktionen sind die Überwachung des Luftraumes, die Bearbeitung der Daten über die Entdeckungsziele, die Übertragung und die Anzeigen der Daten und die Integration des Zone der Radarüberwachung. In dem SIMIS, RO Struktur und die Funktionieren wird das System der Radarüberwachung imitirt, was dem Experiment die Hilfe der Softvermögenlichkeiten den Computer ermöglicht wird und dann wird die Analyse der

Die Kriminalität und die Aggressivbarkeit in Krieg

Professor Dr. Milanko Jovičević

Die Kriminalität und die Aggressivbarkeit sind sociopathologische und sociopsychopathologische Erscheinungen, die sich im Krieg und im Friede melden. Der Autor zeigt im Artiki auf der spezifischen Kriegspsychopathologie der Kriminalität und auf seiner Masse. Er schaut sich an unlängste Kriegse-reignisse auf ehemaligem Jugoslawien um. Die Kriminalität kann man nich nur auf manche Völker und die Nationen abgrenzen, betont der Autor, weil solche unfachlicher Beitritt nach dem Annehmen der Rasetheorie die Kiminalität führt. Nämlich kann man nur darüber sprechen, ob die Delikvention und die Kirriminalität mehr oder wenig in dem bestimmten soziokulturellen Mittel und in der Aktuelsituation vertreten haben und die Motivationskräfte und die Bewegungskräfte stimuliert haben.

Die Kriegszusammenstösse sind günstg zum Vorschein der Agression und der Stress gekommen, von dem vielmahl und die Ziwilbevölkerung verunfällt. Im Krieg wird das Aggressivesverhalten in der Vollständigkeit die Dehumanisieren der Menschlichepersönlichkeit vernichtet. Am End zeigt der Autor auf dem Missbrauch der Störung die Gesundheit und die Aggressivbarkeit in dem psychologischen Kriegspropaganda, beziehungsweise, auf Missbrauch die Lehre in den politischen Ziele und für die Munipulation des eigenen Volkes. Der Autor betont die Frage der Herstellung der internationalen Institution für die Hemung der Aktion die Träger der Psychologischepropagande im Krieg und im Friede und die Blockade des aggressiven Verhalten in der Interesse die allgemeine Solidarität und das Humanität.

Die Spezialkräfte der Kriegsmarine in den Fremdearmee

Tomislav Petrović, Kapiten zur See

In den Bedingungen fast der momentanen Distribution der Information über die Ereignisse durch ganze Welt und den bedeutenden Einfluss der Weltöffentlichmeinung auf dem Verhalten sogar und die Grosemächte wurden die militäre Interventionen wenig warscheinlich geworden, und „der Zusammenstoss der Niedrigesintensität wurde völlig affirmiert, in dem die Spezialkräfte ein von wichtigsten Rolle haben. Nämlich provozieren sie und sie flamen die lokale Zusammenstösse und die Bürgerkriege auf, dessen Zweck öffter ist der Sturz der beständigen Regierungen, die Zärsterung der souveränen Staaten und die Einführung „der Demokratie“, die den Sponsor die Neigung ist.

Die Regierungen, die die Weltmächte geneigt haben, haben sie sich auf der Hilfe diese Kräfte in dem Antigerilakämpfe und psychologisch-propagande Wirkungen angelent, was ihnen sie öffft ermöglichen zu existieren.

In den Waffeninterventionen machen diese Kräfte die Vordereinheit der regulären Kräfte von dem Erfolg der Operation abhängig. Die Spezialkräfte sind zwischen ihnen die elite Einheiten der Kriegsmarine. Der Autor erklärt im Artikel seine Organisation, die Möglichkeiten und den Grundeinsatz.

Die Innovation der Struktur der Theorie unserer Kriegskunst

Dr. Radosav Šuljagić

Der Autor zeigt in dem Artikel für den Bedarf der Innovation der Struktur der modernen Theorie der Kriegskunst unsere Streitkräfte und der Ausarbeitung einer echten Theorie der Kriegskunst nach dem Vorbild der Theorie der Polemik. Bei dieser zeigt der Autor, dass ein perspektive Objektivität der Kriegskunst und ihres Praktikum der wichtigste Teil die Theorie und ihre Betrachtungen ist. In dieser Wirklichkeit befindet sich die echte Erfahrung im Rahmen des bewaffneten Kampfes. Die Kampfwirkungen und ihre begleitenden Aktivitäten mit den vielen Problemen und dem Prozess, die für das fachliche Erkenntnis und die Lösung integriert haben. In der Verbindung wird damit das Verlangen gestellt, dass man die Struktur und die Entscheidungen dieser Wirklichkeit völlig in der Theorie der Kriegskunst reflektieren und aussagen, auch besonders in der aktuellen militärischen Doktrin. Wenn die Struktur der Theorie der Kriegskunst diese Verlangen ausfüllen soll, die Struktur dieser Wirklichkeit antworten. Damit wird auf notwendigen Bedarf gezeigt, dass die Struktur der Theorie der Kriegskunst die Transmission in der Richtung nach der Struktur der objektiven Wirklichkeit dem Praktikum der Kriegskunst und die Veränderungen sind, die in der Struktur geschehen wird. Das wird unmittelbar auf unserer modernen Theorie der Kriegskunst und ihre Struktur bezogen, auch besonders auf unserer Militärdoktrin.

Der Terrorismus – Der Krieg in der Kontinuität

Milan V. Petković, Oberst

Der moderne internationale Terrorismus ist in beständiger Expansion, die das Vorgaberennen in der Qualität Form zum Vorschein gekommen wird. Die denkende Konstante, die der Terrorismus bewegt, wird der internationale Terrorismus beständig erneuert, alle mahl verbessert und effektiv mit den Zusatzelementen der Überraschungen. Die Logik des politischen Terrorismus entstammt aus der politischen Motivationsabsicht, dass der Verwendung des Aktes des Terrorismus auf sorgfältigen auserwählten Ziel des Angriffs in dem konkreten Land oder der Internationalbeziehungen die Folge herausgefordert werden. In der organisation-taktischen Ansicht wird zwischen dem Extremismus bewegt. Mit einer Seite befindet sich die Ganzpyramide des Gewalt in tiefen Illegalität und von den Stufen der Konspiration hängt nicht nur der Erfolg der terroristischen Aktion ab, schon öffnet und die Schickal der Ganzorganisation. Mit anderen Seite wird in der Phase die Realisation des terroristischen Prozess auf dem grossen Publizität

gerechnet, das die Kumulation auf der Gesellschaft macht, und es schafft die sekundäre Efekat, die die Endziel der terroristischen Tätigkeit sind. Die Internationalegemeinschaft wird die Organisation der Terrorismus entgegengesetzt. Viele Zusammenkünfte auf höherem Niveau, die Resolution, die Zusammenschlüsse und die organitorische Aktivitäten auf der Bekämpfung des Terrorismus soll die terroristische Aktivitäten unermöglichen, die keine Einzelner, die Gesellschaft in der Welt verschont haben, ohne Hinsicht auf der Rasse und die religiöse Angehörigen der Einwohner und die technisch-technologische Stufen der Entwicklung der Nation.

Die Grundprobleme des militären Bündnisses

Dr. Zoran Vučinić

Das militäre Bündnis ist ein historische Kategorie und es hat immer die wichtigste Komponente in der Struktur der Internationalebeziehungen gemacht, beziehungsweise, Es war wichtige Instrument der Aussenpolitik der Staaten wegen ihre Verteidigung oder die Erreichungen der Ziele, die die Frage der eigenen Verteidigung übergetragen haben. Dafür ist nach der Vorschrift das Bündnis immer gleich weitgehende Frage wie für die Verteidiger so und für den Angreifer gewesen. Jegliches Bündnis wird ausschließlich auf der Interesse gegründet und es besteht nur während die Übereinstimmung die Interesse der Bündnis. Nachdem die Interesse immer den Vrebündeter für die verbündete Sache opfern, ist das Bündnis im Grund faktisch, nicht die Rechtsfrage, ohne Hinsicht auf das was die verbündete Arrangement öfter auf dem Vertrag gegründet wurden. Die politische Opportunität hat die Staaten bestimmt, dass sie in den Bündnis eingehen, aber, dass sie ihre verlassen wann ihnen das das Interesse vorlügt. Das Bündnis ist sehr einige Beziehung wie nach der Art der Aussagen, der Bedingung, unter der er hergestellt und motiviert wird, so und nach den Folgen, die sie hervorbringen können, besonders auf der Seite diese wem die verbündete Hilfe gegeben wird. Die Beziehungen in modernen internationalen Gemeinschaft zeigen, dass auf dem militären Bündnis weiter Ernstes rechnen soll. Das bedeutet, dass viele Staaten, vor und später, vor bekanten Dillema der Qyellen der Verbündeten finden werden, aber und vor dem Dilem will das er wünschte Bündnis ein zuverlässiger Anhalt in der Verwirklichung ihre statliche Interesse sein.

Aus der Historie der verbündeten Beziehungen ist bekant, dass gelegentlich der Auswahl den Vebündeten die Staaten den verschideten Kriterium geleitet wurden und dass nur der Auswahl ausgemacht werden kann, wenn ander Staat gleiches Interess hat. Die Zuverlässigkeit der Herstellung den Bündnis wird immer dem Grund das Möglichkeit geschetzt, dass das stellende Ziele erreicht, die Stufen der Sicherheit jegliches Mittglied im Bündnis und die Stufen der Homogenität der verbundeten Beziehung. In der Historie ist bestätigter, dass kein heutiges Militärsbündnis zuverlässig von diesem Kriterium war, sogar dieses Bündnis, die erhaltet wird, beziehungsweise, es war der Sieger im Krieg.

Внешняя политика СР Югославии: континуитет и изменения

Проф. д-р Предраг Симич

Внешняя политика Югославии начала меняться уже под конец восьмидесятых годов под влиянием внутренних и внешних факторов, с целью приспособления к новым реальностям в Европе. Этот процесс был прерван вспыхиванием гражданской войны, сецессией четырех республик и созданием новой югославской федерации. Однако, у СР Югославии не хватало времени определить свои внешнеполитические приоритеты и стратегию международных отношений, ибо с самого ее становления она столкнулась с войной в соседстве, поставившей под угрозу безопасность страны, с проблемой около 2,5 миллионов сербов, оставшихся вне ее границ, а также с международными санкциями. В таких обстоятельствах югославская внешняя политика преимущественно реагировала на события, и только после окончания войны в Боснии и Герцеговине создались условия для пересмотра и определения новой внешней политики Югославии. На основании имеющейся до сих пор практики выходит, что приоритеты югославской дипломатии заключаются в предотвращении обновления вооруженных столкновений и стабилизации в Боснии и Герцеговине, решении открытых вопросов в отношениях с новыми и нормализация со старыми соседями, развитии отношений с великими державами и возвращении в международные организации. Принципы югославской внешней политики определены только в общих чертах и сводятся к сохранению международного континуитета страны и к политическим реализму и прагматизму, исходящим из территориального и политического status quo, установленного Дейтонским соглашением. Под конец 1996 года появились знаки и более широкого регионального подхода, т. е. „европейской ориентации Югославии“, идущей на встречу новым инициативам по укреплению сотрудничества в регионе, как сотрудничество балканских стран, „региональный подход“ Европейской Унии и „Инициатива по сотрудничеству в юго-восточной Европе“, поднятая Соединенными Штатами Америки.

Д-р Джордже Борозан

В кризисных ситуациях в течение этого века югославско-албанские отношения преимущественно были конфликтными. Причиной этого были упрямые попытки албанской стороны осуществить великоалбанский проект территориальной и этнической Албании, охватывающей части югославской, греческой и македонской территорий. Из-за постоянного настаивания на этом прагматическом требовании, оказывается, надо упорно доказывать политическим и научным кругам в мире, что планы, идеи и программы т. н. Великой Албании в течение минувших десятилетий были и остались причиной недоразумений и столкновений, отягощавших и запутывавших любые попытки нормализации отношений между Югославией и Албанией.

Исходя из актуальных современных событий на Балканах и факта, что югославско-албанские отношения в XX веке были отмечены упрямыми настаиваниями правительств в Тиране интернационализировать вопрос Косова и Метохии и положения албанцев в этом регионе, автор на основании достоверных источников и литературы кратко объясняет поведение албанских правительств в связи с этим вопросом.

Соединенные Штаты Америки, НАТО, послебиполярная – униполярная Европа

Д-р Душан Николиш

Дилеммы о характеристиках и будущем НАТО, его месте и роли в американской глобальной политике, а также о военно-политическом присутствии и миссии США в Европе без другой сверхдержавы, Соединенные Штаты Америки разрешили в 1994 году, приняв решение путем приспособления и укрепления НАТО и кризиса в Боснии еще более доминирующе „оставаться“ в Европе, преследуя при этом первичную стратегическую цель – не допустить, чтобы о европейской безопасности решали европейские державы, прежде всего Россия и Германия, а также ни Европейская Уния. Таким образом НАТО со своим „восточным расширением“ выбран в качестве старого-нового орудия и рамок дальнейшего американского военного и политического господства в Европе и контроля над нею. С этой целью и наряду с этим задумана и концепция–видение создания целостного и единого униполярного военного порядка, включающего и безопасность, для Евро-Америки и Руссо-Азии от „Ванкувера до Владивостока“.

Иракская оккупация Кувейта 1990 года и гражданская война в Югославии, в частности в Боснии с 1992 года, были требуемая, обнаруженная и использованная формула и возможность „омоложения“ НАТО и США и начала осуществления этого американского планетарного стратегического видения на XXI век. Его составным, „естественным“ сегментом является и в истории США самый глубокий военно-геополи-

тический прорыв на Балканы, размещение и укрепление на них, а также отбрасывание России, в первую очередь, а потом и Германии (или их оси) с юго-востока Европы. Гражданскую войну на просторах предшествующей СФРЮ, которую США своей политикой продолжили и превратили в международный кризис и международную войну, можно рассматривать и как вид „компенсации“ США за потерю немецкого римленда, как смысла, „философии“ военно-стратегического и геополитического присутствия и оставания Америки в Европе без блоков. Сербь, их историческое пространство и их земли, их распространение и численность, попали на дорогу Соединенным Штатам Америки, в качестве т. н. фактора нарушения в их походе к строительству унисон, контолируемой, „пацифицированной“, геополитически по-новому-старому переделанной „новой Европы“.

Статус мультинациональных сил по проведению соглашения о мире в Боснии и Герцеговине

Канд. наук Дамьян Татич

Автором в статье рассматривается юридическая основа деятельности АИФОР, а также задачи и способ регулировки юридического статуса этих сил. Особенно основательно анализируются положения Соглашения БиГ и НАТО о статусе НАТО и его личного состава, Соглашения Республики Хорватии и НАТО о статусе НАТО и его личного состава и Соглашения СРЮ и НАТО о транзитных сделках, связанных с операциями мирного плана.

Юридическую основу для деятельности АИФОР автор находит в положениях Общего рамочного соглашения о мире в Боснии и Герцеговине и в положениях Дополнения 1-А (Соглашение о военных аспектах мирного договора) и Дополнения 2 (Соглашение о пограничной линии). Констатируется, что и Резолюция 1031 (1995) Совета Безопасности содержит юридическую основу для деятельности АИФОР. Замечается, что миссия АИФОР имеет общие точки соприкосновения с миротворческими операциями ООН, но делается вывод, что она все-таки ближе к операциям по навязыванию мира, потому что личный состав АИФОР обладает более широкими полномочиями по применению силы при выполнении своих заданий.

В связи с этим в статье приводятся и побочные задачи АИФОР. Главные задачи: надзор и оказание помощи при проведении Дополнения 1-А к Общему рамочному соглашению, надзор над обозначением линии перерыва огня и зоны раздвоения, восстановление связи с местными властями и международными организациями и оказание помощи в случае спешного отхода миротворческих сил ООН.

Автором делается подробный анализ положений соглашений, подписанных между НАТО, с одной стороны, и БиГ, Хорватией и СРЮ, с другой, которыми регулируется статус личного состава НАТО. Он особое внимание уделяет вопросам уголовной юрисдикции над личным составом международных сил и свободы движения АИФОР. На основании сравнения решений из в/у трех соглашений и решений, применяемых

на практике миротворческих миссий ООН, автором делается вывод, что в соглашения встроены решения, которые дали хорошие результаты в ходе миротворческих операций ООН, а также, что соглашения соответствующим образом регулируют статус АИФОР. При этом им подчеркивается, что в целом АИФОР обладает более привилегированной позицией, чем миротворческие силы в прежних миротворческих операциях ООН. Автор считает, что решения, использованные на практике АИФОР, можно рекомендовать и при регулировке статуса СФОР – новой миссии НАТО в Боснии и Герцеговине.

Методы и техника, наиболее часто применяемые в качестве помощи при принятии решений и исследованиях в военных организационных системах

Д-р Радован Максич, полковник и
д-р Василие Мишковиц, подполковник

В статье рассматриваются характеристики моделей, методов и техник, применяемых в качестве помощи при принятии решений и исследовании явлений и процессов, возникающих в военных организационных системах. Кроме этого, приводятся и новые математические теории, составляющие их теоретическую основу, а также их становление, развитие, нынешнее состояние и тенденции развития. Примеры решения некоторых проблем даются только, как иллюстрации возможностей применения отдельных методов и техник в качестве помощи при принятии решений и исследованиях в военных организационных системах, в случае их связи с боевыми действиями, или когда речь идет о некотором другом классе проблем.

Анализ интегрированных систем радиолокационного наблюдения при помощи вычислительной имитации

Канд. наук Илия Груич, полковник

В статье рассматривается имитационная модель интегрированной системы радиолокационного наблюдения (ИМИС,РН), реализованная на ГППС имитационном языке, в РС варианте. Моделированная система является пространственно размещенной системой с распределенной обработкой данных, а её основные функции – наблюдение за воздушным пространством, обработка данных об обнаруженных целях, передача и показ данных и интеграция зоны радиолокационного наблюдения. ИМИС,РН структурой и функционированием подражает системе радиолокационного наблюдения (СРЛН), чем обеспечивается экспериментирование при использовании софтверских возможностей вычислителя, с целью анализа функции и уточнения первичных и вторичных характеристик системы и ее частей.

Преступность и агрессивность являются социально-патологическими и социально-прихотологическими явлениями, имевшими место и в мирное и в военное время. Автор в статье указывает на специфичности военной психопатологии преступности и на ее массовость, ссылаясь на недавние военные события на территории предшествующей Югославии. Преступность нельзя ограничивать на некоторые народы и нации, утверждает автор, ибо такой ненаучный подход ведет к принятию расовой теории преступности. На самом деле, можно говорить только о том, какие масштабы преступности в той или иной социально-культурной ситуации, а также какая мотивация и какие движущие силы ее стимулируют.

Военные столкновения создают благоприятные условия для проявления агрессии и возникновения стресса, которыми в большой степени страдает и гражданское население. Агрессивное поведение в войне, наряду с постановкой под угрозу телесного и духовного здоровья людей, полностью обесценивает и обесчеловечивает людей.

В конце автор указывает на злоупотребление нарушениями духовного здоровья и агрессивностью в психологической военной пропаганде, т. е. на злоупотребление профессией и наукой в политиканские цели, а также на манипулирование собственным народом. В связи с этим, навязывается вопрос создания международных институтов, с целью предотвращения деятельности носителей психологической пропаганды в мирное и военное время, а также блокады агрессивного поведения, в интересах общей солидарности и гуманизма.

Специальные силы военно-морских флотов иностранных армий

Томислав Петрович, капитан II ранга

В условиях почти мгновенного распределения информации о событиях вдоль всего мира и значительного влияния общественного мнения на поведение, даже великих держав, открытые военные вмешательства стали маловероятными, причем полностью проявила себя стратегия „столкновений низкой интенсивности“, в которой специальные силы играют одну из важнейших ролей. На самом деле, они вызывают и разжигают локальные столкновения и гражданские войны, целью которых в большинстве случаев является низведение существующих правительств, распад суверенных государств и внедрение „демократии“, склоненной к спонсорам.

Режимы, склоненные к мировым правителям, опираются на помощь этих сил в борьбе с герильей и в психологическо-пропагандистских действиях, а это им, в основном, и предоставляет возможность просуществовать.

В вооруженных вмешательствах эти силы составляют перодовой отряд регулярных войск, от которых зависит успех операций. Самыми элитными среди них являются специальные слы военно-морских флотов, и поэтому автор в предлагаемой статье освещает именно их организацию, возможности и принципы использования.

Новшества в структуре теории нашего военного искусства

Д-р Радосав Шулягич

Автор в статье указывает на необходимость внедрения новшеств в структуре теории военного искусства наших вооруженных сил и создания настоящей теории военного искусства, пользуясь при этом примером теории полемистики. Он указывает на то, что перспективная действительность военного искусства и его практика являются важнейшей частью предметной области полемистики и ее обсуждений. В этой действительности находится настоящая эмпирическая область вооруженной борьбы, боевых действий и сопровождающих их активностей, с многими проблемами и процессами, которые представляют интерес для научного познания и решения. В связи с этим возникает требование, чтобы структура и решения этой действительности полностью отразились и высказались в теории военного искусства, особенно в актуальных военных доктринах. Удовлетворяя этим требованиям, структура теории военного искусства должна была бы отвечать структуре этой действительности. Этим указывается на настоятельную необходимость, чтобы структура теории военного искусства была трансмутационно направлена к структуре объективной действительности практикования военного искусства и к изменениям, которые в ней возникают. Это самым непосредственным образом относится к нашей современной теории военного искусства и к ее структуре, в частности к нашей военной доктрине.

Терроризм – непрерывающаяся война

Милан В. Петкович, полковник

Современный международный терроризм находится в постоянной экспансии, проявляющейся прежде всего в качественной области. Благодаря константам, дающим ему движущую силу, международный терроризм циклично возобновляется, каждый раз становясь более совершенным и аффективным, с дополнительными элементами внезапности.

Логика политического терроризма, исходящая из политически мотивированного намерения, использует акты терроризма на тщательно выбранных целях, вызывая последствия в конкретной стране, или в международных отношениях, причем они в организационно-тактическом отношении находятся между крайностями. С одной стороны, вся пирамида насилия находится в глубоком подполье, а от степени конспирации зависит не только успех конкретной террористической акции, но часто и судьба всей организации. С другой стороны, в фазе реализации террористического процесса рассчитывается с максимальным публика-

нием его результатов в средствах массовой информации, которое оказывает куммулятивное действие на обществе, создавая вторичные эффеkты, представляющие собой конечные цели террористической деятельности.

Оказание организованного сопротивления терроризму – постоянная забота международного содружества. Многочисленные встречи на высшем уровне, резолюции, выводы и организованные активности по предотвращению терроризма должны ликвидировать террористические активности, которые не щадят ни отдельных людей, ни общество в мире, несмотря на расу и религиозную принадлежность жителей и техничеcко-технологическую степень развития нации.

Основные проблемы военного союзничества

Канд. наук Зоран Вучинич

Военное союзничество является исторической категорией и оно всегда составляло важный компонент в структуре международных отношений. Вернее, оно всегда было важным инструментом внешней политики государства в его обороне, или при достижении целей, выходящих за рамки собственной обороны. Поэтому, как правило, вопросы сотрудничества обладали одинаковым значением, как для обороняющегося, так и для нападающего.

Любое союзничество покоится только на интересах и существует до тех пор, пока совпадают интересы союзников. Так как интерес всегда ограничивает меру жертвоприношения союзников общему делу, союзничество в первую очередь является фактическим, а не юридическим вопросом, несмотря на то, что союзнические сделки в большинстве случаев основывались на договорах. Политический оппортунизм заставлял государства входить в союзы, но и покидать их, когда это им приказывал тот же интерес.

Союзничество является весьма тонким и многосложным отношением, как по способу проявления, условиям его восстановления и мотивам, так и по последствиям, которые могут произойти, в частности на стороне того, которому союзническая помощь оказывается.

Отношения в современном международном союзничестве показывают, что и впредь необходимо серьезно рассчитывать на военное союзничество. Это означает, что многие государства рано или поздно столкнутся с известной дилеммой выбора союзника, но также с дилеммой – будет ли желаемый союз надежной опорой при осуществлении их государственных интересов.

Из истории союзнических отношений известно, что при выборе союзников государства руководствовались различными критериями, а выбор можно было сделать, только в том случае, когда другое государство обладало теми же интересами. Надежность созданного союза всегда оценивалась на основании возможности достижения поставленной цели, степени безопасности каждой из участниц союза и степени сплоченности союзнических отношений. Историей подтверждено, что ни один военный союз не был надежным по любому из указанных критериев, даже те, которые сохранились, т. е. которые оказались победителями.

Ликовно-графички уредник
Божидар Мркоња

Језички редактор
Нада Драгишић

Преводиоци:

на енглески
Душан Исаковић

на француски
Милан В. Петковић

на немачки
Раде Катић

на руски
Зоран Стевановић

Коректор
Бојана Узелац

Тираж 1.700 примерака

Штампа: ВОЈНА ШТАМПАРИЈА – БЕОГРАД, Генерала Жданова 40 б

На основу мишљења Министарства за науку и технологију Републике Србије, бр. 413-00-222/95-0101, од 19. 06. 1995. године, часопис је ослобођен пореза на промет.

УДК – Југословенски библиографско-информацијски институт